

50 ANYS
FENT FALLA

1974-2024

FALLA
PLAÇA BENLLOCH
ALEIXANDRE VIÉ

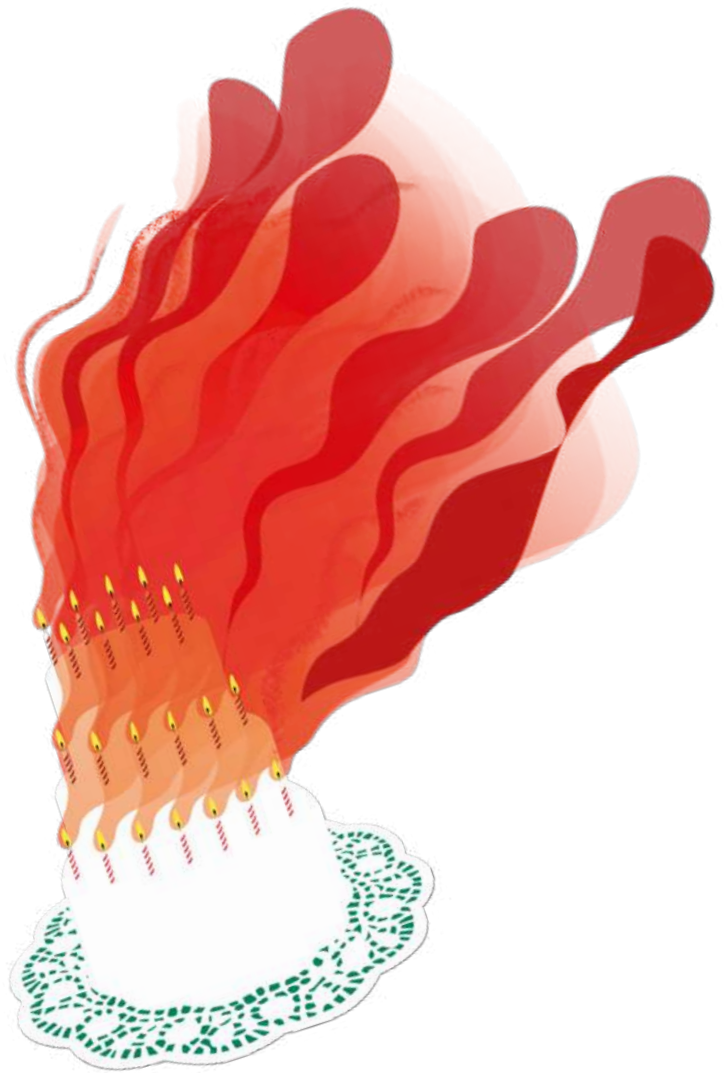
llibret 2024
FALLA
PLAÇA BENLLOCH ALEIXANDRE VIÉ
50 anys fent falla
1974-2024

“LES FALLES DE XÀTIVA SÓN BÉ D'INTERÉS CULTURAL IMMATERIAL,
FESTA D'INTERÉS TURÍSTIC AUTONÒMIC I PATRIMONI IMMATERIAL DE LA HUMANITAT.”

“EL LLIBRE HA PARTICIPAT EN LA CONVOCATÒRIA DELS PREMIS DE LA GENERALITAT
PER A LA PROMOCIÓ DE L'ÚS DEL VALENCIÀ DE L'ANY 2024.”

“ESTE LLIBRET PARTICIPA EN LA CONVOCATÒRIA DELS PREMIS DE LLETRES FALLERES.”

“AQUEST LLIBRET PARTICIPA EN EL PREMI PUNT VOLAT”.

EDITA

Falla Plaça Benlloch Aleixandre Vié

COORDINACIÓ

Àngel José Sánchez
Joan Quilis

PORTADA

Miguel Hache

DISSENY, MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ

Paper Plegat s.l.

FOTOGRAFIES

Estudio Federico
La comissió

COL-LABORADORS LITERARIS

Sergio Rubio, Josep Sanchis, Vicent García,
Vicent Soriano, Guillem Alborch, Miguel Vidal,
Àngel J. Sánchez, Rafa Tortosa, Joan Quilis,
Ximo Sánchez, Josep Lluís Fitó, Salvador Català,
Rebeca Colomer, Victoria Mullor, Antonio Bolinches

CORRECCIÓ ORTOGRÀFICA

Carmen Anaya

DEPÒSIT LEGAL

V-982-2011

TIRADA

Exemplars 500

La falla Plaça Benlloch Alexandre Vié no es fa responsable de les opinions dels col·laboradors en els articles publicats, ni les comparteix necessàriament. Queda totalment prohibit l'emprament de cap part d'aquesta publicació sense l'autorització prèvia i escrita de l'editor, excepte la citació en llibres, revistes o articles de premsa si s'esmenta la procedència.

Índex

Pròleg , Joan Quilis	5
REPORTATGE 50 ANYS	7
50 ANYS D'HISTÒRIA EN IMATGES	103
PORTADES DELS LLIBRETS DE FALLA	131
BENLLOCH, 50 ANYS DE FALLES	147
Falles i urbanisme. Apunts sobre el barri on es planta la falla Benlloch-Alexandre VI · Sergio Rubio Tormo	148
Festes i tradicions al barri de la falla Pl. Benlloch Alexandre VIé · Josep Sanchis Martínez	154
1974: Uns records de la Xàtiva predemocràtica · Vicent Soriano	165
Les falles a Xàtiva durant l'etapa predemocràtica de la transició (1974-1979) · Guillem Alborch Mallol	170
El valencià dels 70 o les 'Falles Folles Fetes Foc' · Vicent Garcia Perales	189
De la plaça Enríquez al bar "Els Arcos" · Miquel Vidal	196
Evolució del cens a la Falla Benlloch. Una Falla del casc antic · Àngel J. Sánchez	202
Evolució artística dels cadafals fallers de Benlloch · Rafa Tortosa Garcia	205
50 anys de la comissió de Benlloch a la premsa · Joan Quilis i Rodenas	232
Dissertem de premis · Ximo Sánchez	245
Setmana cultural Benlloch-Argentina: Una grata experiència · Josep Lluís Fitó	249
El màrqueting dels llibrets de falla: 50 anys d'esforç econòmic · Salvador Català Sanchis	254
Llibrets de falla, portades i dissenys pel pas del temps · Rebeca Colomer i Ferrer	258
Samarretes, dessudadores i altres peces de vestir · Victoria Mullor Domínguez	262
Retrospectiva musical · Antonio Bolinches Vidal	268
Agraïments , Àngel J. Sánchez	275

Pròleg

Joan Quilis

Com tots sabem, 2024, és un any especial per a la nostra comissió de Benlloch, celebrem els cinquanta anys d'existència. Cinquanta anys fent i formant part de la història de les falles de Xàtiva, aportant el nostre granet d'arena a aquest món tan meravellós que són les falles.

En aquest any, en el nostre llibre hem volgut centrar-se, en la nostra pròpia comissió i fer un recorregut per diversos temes que ens afecten, és a dir recórrer la història de la comissió des de diferents vessants: persones, festa, premis, portades, llibres, publicitat...

El llibre d'aquest any és un homenatge a aquelles persones que van tindre la il·lusió de crear una nova comissió i van fer possible el naixement de Benlloch, però també, és un homenatge a aquelles persones que, discretament, han fet possible la seua existència durant aquests cinquanta anys i també als que faran possible que Benlloch perdure en el temps.

Caldria preguntar-se, per què un llibre de falles per a celebrar els cinquanta anys? Com tots sabem les falles són un art efímer, naix en els dies comptats, perquè es creia per a ser destruït, en el nostre cas, per a ser aliment del foc i que sinó fora així no tindria sentit la nostra festa. El llibre és el testimoni d'allò que ha passat, és el que queda d'allò que ha sigut destruït pel foc i que ja és història. El llibre arreplega per a la posteritat el que ha passat i en el llibre d'aquest any més encara, perquè en cinquanta anys han passat moltes coses i hem de fer homenatge a tot allò que ens ha donat personalitat pròpia com a comissió.

Segur que s'han quedat molts temes per tractar i moltes opinions per ficar, però hem intentat parlar un poc de tot i fer-ho el millor possible, ara vos convidem a una incursió pel pas del temps, des del naixement de la nostra comissió fins a l'actualitat. Esteu preparats? Anem allà.

"I és perquè el motiu d'un aniversari és tirar la vista arrere, cap a eixos anys que han passat i que pretens tornar a festejar per a omplir-te de forces renovades que et facen lluitar per altres anys més."

ROSENDO SORLÍ

REPORTATGE 50 ANYS

1973/1974

President..... **Joaquín Prats i Valls**
Fallera major **Lucia Huerta i Pla**
Falla..... **Turisme**
Artista **Antonio Grau i Cros**
Premi de la falla **2n secció 2a**

President.....**Joaquín Prats i Valls**
Fallera major.....**Mª Josefa Torregrosa i Tribaldo**
Falla.....**La Picà**
Artista.....**Antonio Grau i Cros**
Premi de la falla.....**1r secció 2a**

1975/1976

President.....**Salvador Albert i Boluda**
Fallera major**M^a del Carmen Soriano i Pardo**
Falla.....**L'any de la dona**
Artista**Antonio Grau i Cros**
Premi de la falla**4t secció 3a**

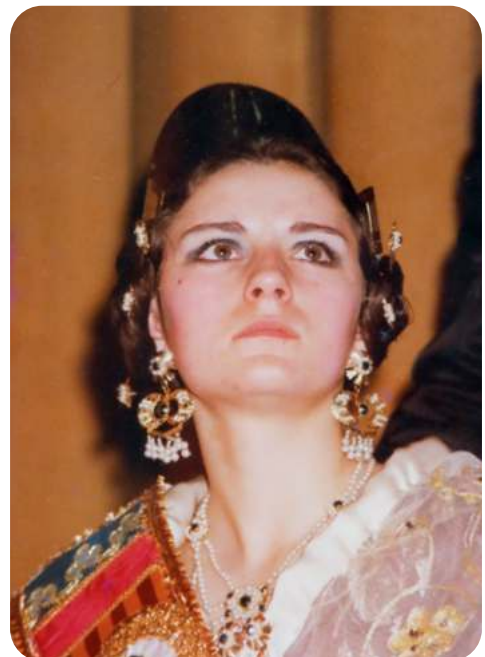

President.....**Salvador Albert i Boluda**
Fallera major.....**Paquita Sanchis i Reyes**
Falla.....**Vaques flaques**
Artista.....**Antonio Grau i Cros**
Premi de la falla.....**3r secció 3a**

1977/1978

President.....**Ricardo Martínez i Martínez**
Fallera major**Mª Teresa Palacin i Pérez**
Falla.....**Gat per llebre**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla**3r secció 3a**

President.....**Ricardo Martínez i Martínez**
Fallera major**Nuria Garcia i Torregrosa**
Falla**Els qui paguen el pato**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla.....**1r secció 2a**

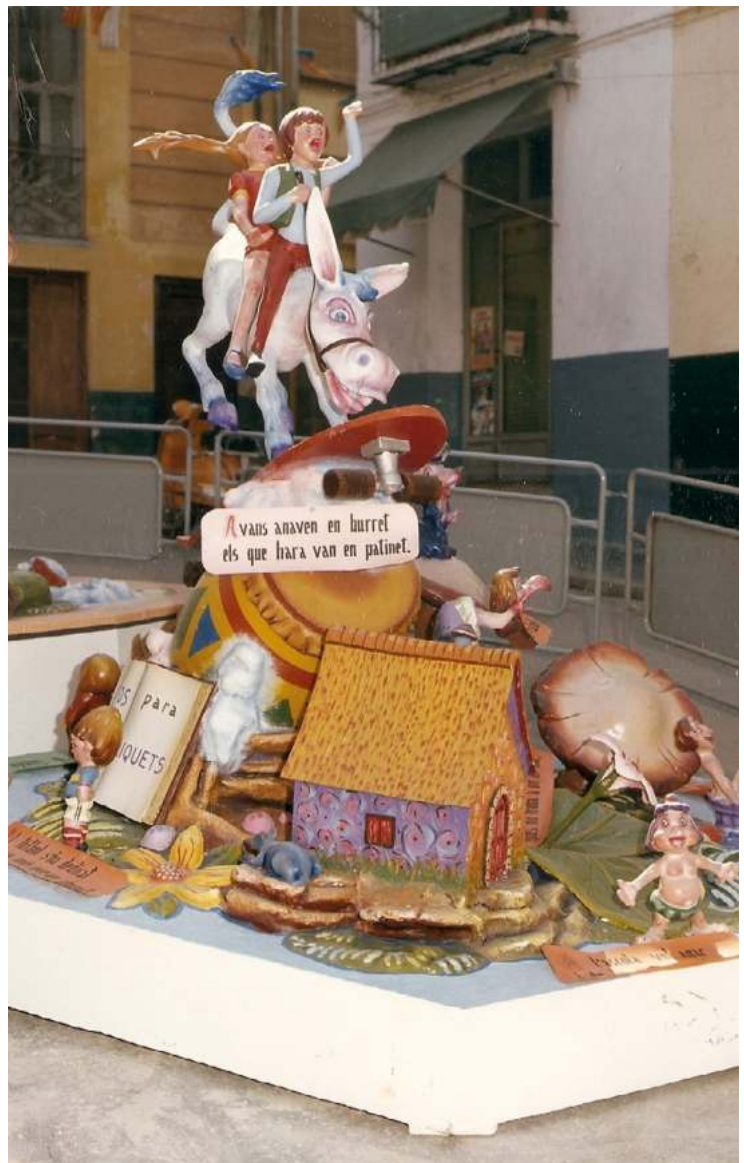

1979/1980

President.....**Ricardo Martínez i Martínez**
Fallera major**Carmina Lluch i Lluch**
Falla.....***Il·lusions i realitats***
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla**1r secció 2a**

President infantil.....**Joan Mateu i Belda**
Fallera major infantil**Anabel Lluch i Lluch**
Falla.....**Jocs de xiquets**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi.....**2n secció 2a**

1980/1981

President.....**Ricardo Martínez i Martínez**
Fallera major**Vicenta Albert i Mateu**
Falla.....**Perreries**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla**1r secció 3a**
Altres premis.....**1r premi del campionat de bac**

Falla Plaça Benlloch Alexandre Vié

President infantil.....**Jose Ramon Martínez i Fenollar**
Fallera major infantil**Laura Martínez i Benavent**
Falla.....**Xiquets jugant a majors**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi.....**1r secció 3a**

1981/1982

President.....**Ricardo Martínez i Martínez**
Fallera major**Mª Amparo Mateu i Fuster**
Falla.....**Contaminació**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla**2n secció 2a**

President infantil.....**José Ramón Martínez i Fenollar**
Fallera major infantil**Rosa Maria Lomas i Munera**
Falla.....**Somnis d'infants**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi.....**1r secció 3a**

1982/1983

President.....**Ricardo Martínez i Martínez**
Fallera major**M^a del Carmen Sanvictorino i Momo**
Falla.....**Mercat comú**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla**4t secció 3a**

President infantil.....**José Ramón Martínez i Fenollar**
Fallera major infantil**M^a del Pilar Sanvictorino i Mompó**
Falla**El sabater**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi.....**4t secció 3a**

1983/1984

President.....**Àngel Sánchez i Pérez**
Fallera major**Mª Jesús Montell i Torres**
Falla.....**Guerra i Pau**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla**1r secció 3a**

President infantil.....**Jose Vicente Diego i Fayos**
Fallera major infantil**Encarna Garcia i Diaz**
Falla.....**Jocs**
Artista**La Comissió**
Premi.....**3r secció 3a**

1984/1985

President.....**Àngel Sánchez i Pérez**
Fallera major**Isabel Mª de la Visitaci3n Cortes Cardona**
Falla.....**Molt de "ruido" i poques anous**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla**3r secci3 2a**

President infantil.....**Jose Vicente Diego i Fayos**
Fallera major infantil**Seo Camaño i Ledesma**
Falla.....**El circ de la vida**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla.....**3r secció 3a**

1985/1986

President.....**Àngel Sánchez i Pérez**
Fallera major**Consuelo Palop i Martí**
Falla.....**El lio de la circulació**
Artista**Navarro i Olcina**
Premi de la falla**1r secció 3a**

President infantil.....**Josep Mompó i Balaguer**
Fallera major infantil**Mª Consuelo Sánchez i Palop**
Falla.....**Festa valenciana**
Artista**Germans Navarro**
Premi de la falla.....**3r secció 3a**

1986/1987

President.....**Àngel Sánchez i Pérez**
Fallera major**Encarna Garcia i Díaz**
Falla.....**Lagarto, lagarto**
Artista**Paco i Lluís**
Premi de la falla**4t secció 3a**

President infantil.....**Vicent Mompó i Balaguer**
Fallera major infantil**Mª Carmen Benavent i Martínez**
Falla.....**Cançó d'amor i pau**
Artista**Paco i Lluís**
Premi de la falla.....**4t secció 3a**

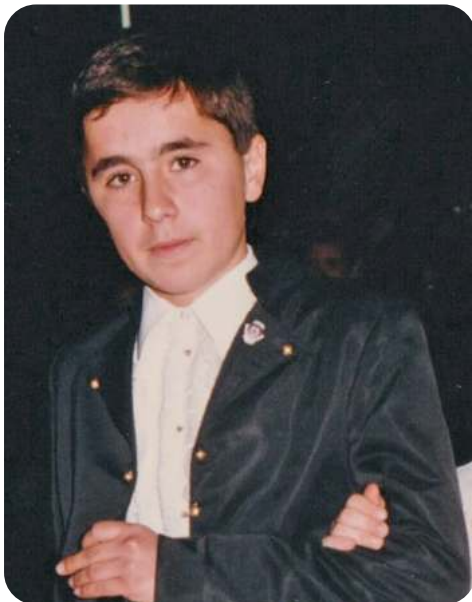

1987/1988

President.....**Vicente Calatayud i Bonet**
Fallera major**Mª de la Nieves Rescalvo i Villaseñor**
Falla.....**Aigües brutes**
Artista**Germans Navarro**
Premi de la falla**2n secció 3a**

President infantil.....**Vicent Mompó i Balaguer**
Fallera major infantil**Leire Torregrosa i Mallea**
Falla.....**Els jocs**
Artista**Germans Navarro**
Premi de la falla.....**4t secció 3a**

1988 / 1989

President.....**Vicent Palop i Garcia**
Fallera major**Loles Prats i Ballester**
Falla.....**Xàtiva bonica, Xàtiva lletja**
Artista**Germans Navarro**
Premi de la falla**3r secció 2a**

President infantil.....**Vicent Mompó i Balaguer**
Fallera major infantil**Jessica Sánchez i Rubio**
Falla.....**Per un mar més net**
Artista**Germans Navarro**
Premi de la falla.....**5é secció 3a**

1989/1990

President.....**Vicent Palop i Garcia**
Fallera major**Mª Victoria Mullor i Domínguez**
Falla.....**Bufes de pato**
Artista**Germans Navarro**
Premi de la falla**2n secció 3a**

President infantil.....**Jorge Pardo i Benito**
Fallera major infantil**Maria Amor Bolinches i Vidal**
Falla.....**Cant a les tradicions**
Artista**Alberto Llopis**
Premi de la falla.....**1r secció 3a**

1990 / 1991

President..... **Vicent Palop i Garcia**
Fallera major **M^a del Carmen Gozalbes i Sánchez**
Falla..... **Expo 92**
Artista **Germans Navarro**
Premi de la falla **1r secció 3a**

President infantil.....**Jorge Pardo i Benito**
Fallera major infantil**Lucia Sánchez i Palop**
Falla.....**Còmics**
Artista**Alberto Llopis**
Premi de la falla.....**1r secció 3a**

1991/1992

President.....**Vicent Palop i Garcia**
Fallera major**Mimí Gozalbes i Sánchez**
Falla.....**La droga**
Artista**Germans Navarro**
Premi de la falla**2n secció 3a**
Altres premis.....**3r premi del llibret**

President infantil.....**Jorge Pardo i Benito**
Fallera major infantil**Mirella Torregrossa i Mallea**
Falla.....**La locomoció**
Artista**Alberto Llopis**
Premi de la falla.....**6é secció 3a**

1992/1993

President..... **Josep Manel Benet i Vicedo**
Fallera major **Mª Victoria Mullor i Domínguez**
Falla..... **El menjar natural s'acaba**
Artista **Germans Navarro**
Premi de la falla **1r secció 3a**
Altres premis..... **3r premi del llibret**

President infantil.....**Sergio Ortega i Mateu**
Fallera major infantil**Rebeca Ortega i Mateu**
Falla.....**La llum de València**
Artista**VACLIVE**
Premi de la falla.....**5é secció 1a**

1993/1994

President..... **Josep Manel Benet i Vicedo**
Fallera major **Isabel Mª de la Visitació Cortes i Cardona**
Falla..... **L' hora de les burrades**
Artista **Germans Navarro**
Premi de la falla **2n secció 3a**
Altres premis..... **1r premi del bac**
2r premi del llibret
6é premi del llibret en la promoció
i ús del valencià

President infantil.....**José Antonio Gozalves i Soriano**
Fallera major infantil**Davinia Pascual i Contreras**
Falla.....**Les vacances**
Artista**Germans Navarro**
Premi de la falla.....**2n secció 3a**
Altres premis.....**1r premi a la millor maqueta**

1994/1995

President..... **Josep Manel Benet i Vicedo**
Fallera major **Almudena Sarrión i Pla**
Falla..... **Tot canvia**
Artista **Germans Navarro**
Premi de la falla **2n secció 3a**
Altres premis..... **1r premi del llibret**

President infantil..... **Ivan Fuster i Albert**
Fallera major infantil **Rebeca Pascual i Contreras**
Falla..... **Sol en conserva**
Artista **J. Pascual**
Premi de la falla..... **3r secció 3a**

1995/1996

President..... **Josep Manel Benet i Vicedo**
Fallera major **M^a del Carmen Orts i Sanchis**
Falla..... **Desperta, socarrat!**
Artista **Paco Roca**
Premi de la falla **1r secció 3a**
Altres premis..... **1r premi al millor ninot**
3r premi del llibret
1r premi del llibret en la promoció
i ús del valencià

President infantil.....**Óscar Calatayud i Llopis**
Fallera major infantil**Carmen Madrid i Saus**
Falla.....**El món del color**
Artista**Ramón Olivares**
Premi de la falla.....**2n secció 3a**

1996/1997

President.....**Manuel Torregrosa i Tribaldo**
Fallera major**Leire Torregrosa i Mallea**
Falla.....**Xàtiva, ciutat de cine**
Artista**Paco Roca**
Premi de la falla**1r secció 3a**
Altres premis.....**1r premi critica local**
2n premi del llibret
8é premi del llibret en la promoció
i ús del valencià

President infantil.....**Álvaro Gil i Medrano**
Fallera major infantil**Maria Calabuig i Mateu**
Falla.....**Xàtiva, mora o cristiana**
Artista**Ramón Olivares**
Premi de la falla.....**1r secció 3a**

1997/1998

President..... **Josep Manel Benet i Vicedo**
Fallera major **M^a del Carmen Benavent i Català**
Falla..... **Menú cassolà**
Artista **Paco Roca**
Premi de la falla **1r secció 3a**
Altres premis..... **1r premi critica local**
1r premi del parxís
3r premi del llibret

1998/1999

President.....**Josep Manel Benet i Vicedo**
Fallera major**Loles Cazaurang i Martí**
Falla.....**La lluita**
Artista**Bernardo J Iñigo**
Premi de la falla**2n secció 3a**

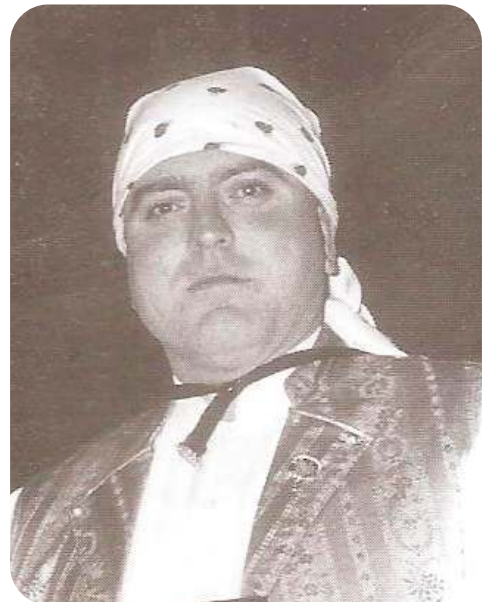

President infantil.....**Carlos Pérez Arenas**
Fallera major infantil**Amada Martínez i Pico**
Falla.....**El castell del terror**
Artista**Francis Guerrero**
Premi de la falla.....**2n secció 3a**

1999/2000

President..... **Joan Boluda i Carrasco**
Fallera major **Maria Amor Bolinches i Vidal**
Falla..... **L'arribada del dos mil**
Artista **Alfred Bernat**
Premi de la falla **2n secció 3a**
Altres premis..... **1r premi del bac**

President infantil.....**Eduardo Benavent i Català**
Fallera major infantil**Maria Sanvictorino i Català**
Falla.....**El món de Walt Disney**
Artista**Francis Guerrero**
Premi de la falla.....**1r secció 3a**

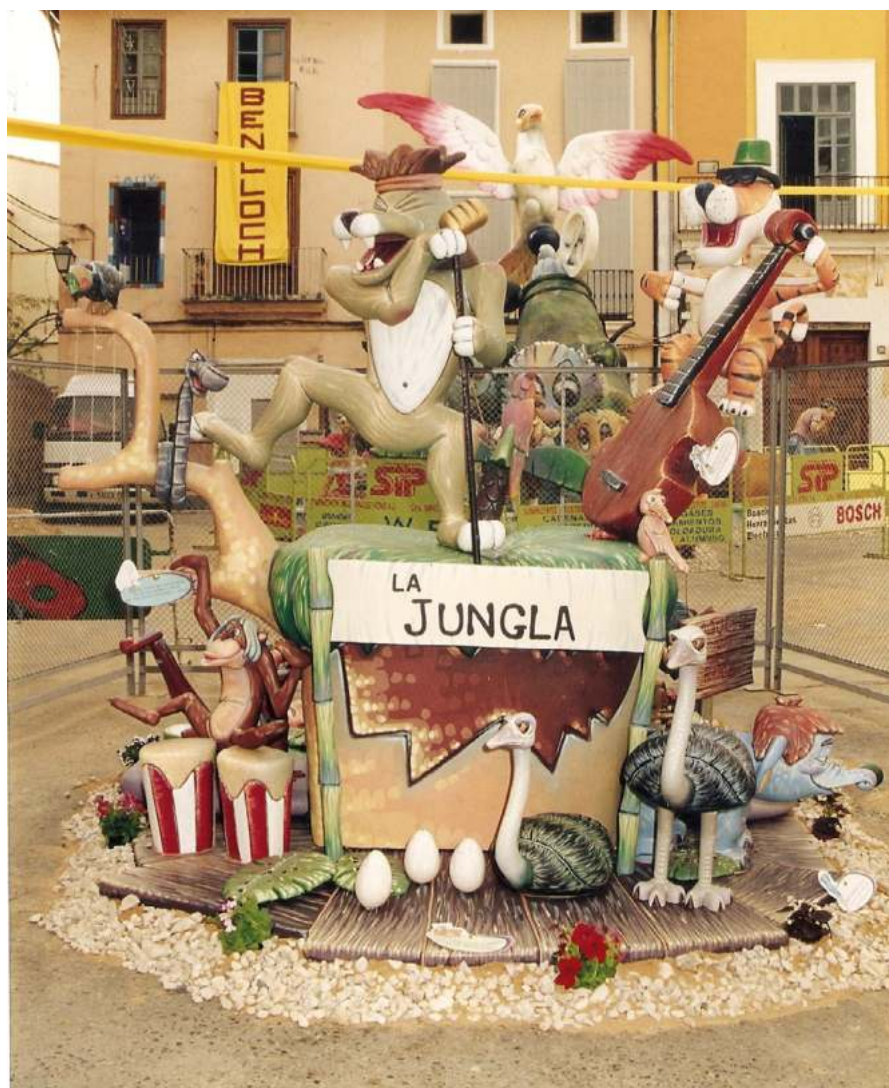

2000/2001

President..... **Joan Boluda i Carrasco**
Fallera major **Maria Amor Bolinches i Vidal**
Falla..... **Canons per a la pau**
Artista **Art 2 CB**
Premi de la falla **Accèssit secció 2a**

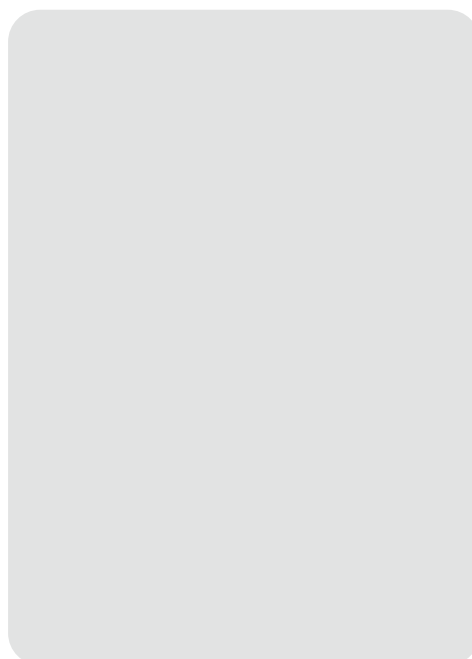

President infantil.....**Joan Bellver i Pozo**
Fallera major infantil**Carmina Roca i Alfonso**
Falla.....**La jungla**
Artista**Francis Guerrero**
Premi de la falla.....**2n secció 3a**

2001/2002

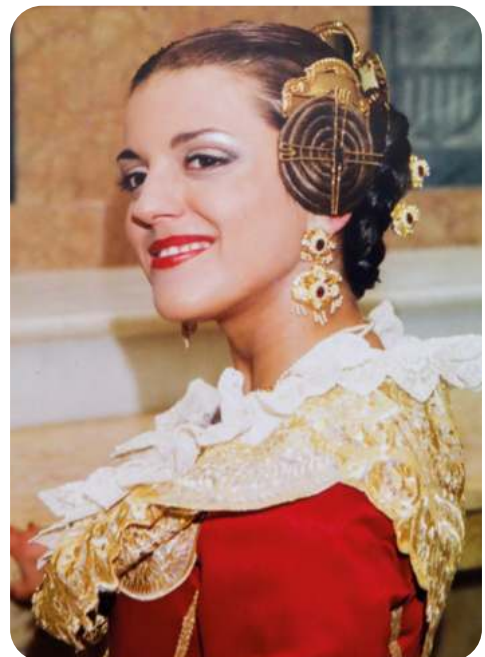
President.....**Vicent Palop i Garcia**
Fallera major
Falla.....**Turisme d'interior**
Artista**Xavi Herrero**
Premi de la falla**2n secció 2a**
Altres premis.....**Premi a la millor portada de llibre**
7é premi del llibret a la promoció
i ús del valencià

President infantil.....**Alejandro Ventura i Pérez**
Fallera major infantil**Henar Garcia i Cucarella**
Falla.....**En el fons del mar**
Artista**La comissió**
Premi de la falla.....**1r secció 3a**

President.....**Manuel Torregrosa i Tribaldo**
Fallera major**Tamara Fuentes i Lujan**
Falla.....**Recordant el passat**
Artista**Xavi Herrero**
Premi de la falla**2n secció 1a**

President infantil.....**Carlos Martínez i Picó**
Fallera major infantil**Neus Torregrosa i Orts**
Falla.....**Durant un any**
Artista**Francis Guerrero**
Premi de la falla.....**1r secció 3a**

2003/2004

Junta gestora..... **Josep Manel Benet i Vicedo;
Vicente Palop i Garcia;
Manuel Torregrosa i Tribaldo**

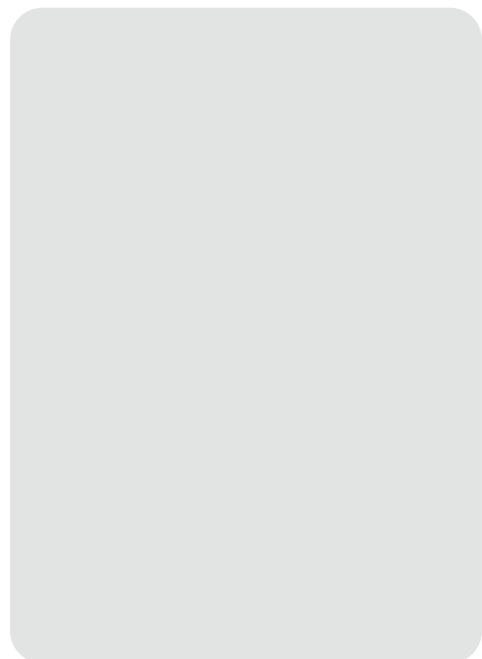
Fallera major.....

Falla..... **Temps d'espectacles**

Artista..... **Xavi Herrero**

Premi de la falla..... **2n secció 3a**

Altres premis..... **Premi a la millor portada de llibre
2n premi del llibret
10é premi del llibret en la promoció
i ús del valencià
Premi "Bernat i Baldoví" al llibre**

President infantil.....**Carlos Martínez i Picó**
Fallera major infantil**Bàrbara Belda i Diaz**
Falla.....**25 aniversari**
Artista**Xavi Herrero**
Premi de la falla.....**2n secció 3a**

President..... **Javier Lara i Egea**
Fallera major **Pilar Pérez i Gozalbes**
Falla..... **Homenatge a la ceràmica**
Artista **Vicent Giménez**
Premi de la falla **Accèssit secció 2a**
Altres premis..... **7é premi del llibret en la promoció i ús del valencià**

President infantil.....**Joan Sabater i Pérez**
Fallera major infantil**Carla Ventura i Pérez**
Falla.....**Donyets**
Artista**La comissió**
Premi de la falla.....**Accèssit secció 2a**
Altres premis.....**1r premi a la millor maqueta**

2005/2006

President..... **Javier Lara i Egea**
Fallera major **Jessica Benet i Vicedo**
Falla..... **A qui cal domar?**
Artista **José Manuel Blanco Climent**
Premi de la falla **1r secció 2a**
Altres premis..... **1r premi del truc**
39é premi del llibret a la promoció
i ús del valencià

President infantil.....**Josep Roca i Alfonso**
Fallera major infantil**Carmen Benet i Sanvictorino**
Falla.....**Santoral**
Artista**Paco Roca**
Premi de la falla.....**1r secció especial**
Altres premis.....**1r premi al millor ninot**
1r premi a la millor maqueta
1r premi a la millor falla de Xàtiva

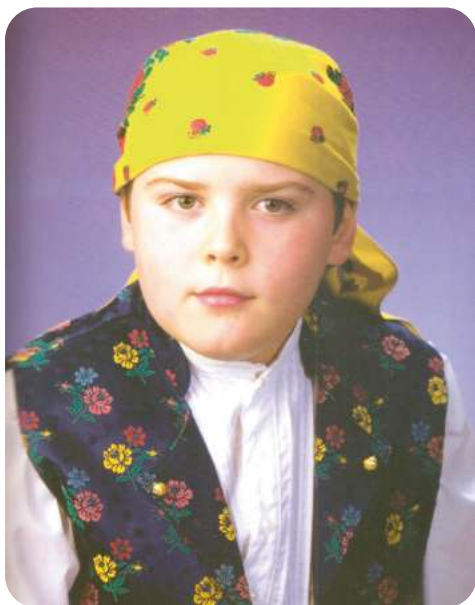

2006/2007

President..... **Javier Lara i Egea**
Fallera major **Isabel Martínez i Francés**
Falla..... **Quina por!**
Artista **José Manuel Blanco Climent**
Premi de la falla **2n premi**
Altres premis..... **1r premi critica local**
1r premi el xativí

President infantil.....**Jordi Mateu i López**
Fallera major infantil**Andrea Simón i Pla**
Falla.....**Jo també vull pintar**
Artista**Paco Roca**
Premi de la falla.....**1r Premi**
Altres premis.....**1r premi al millor ninot**
1r premi a la millor falla de Xàtiva

2007/2008

President..... **Javier Lara i Egea**
Fallera major **Alba Martí i Sanjuan**
Falla..... **Xàtiva oriental**
Artista **Enrique Fuster**
Premi de la falla **6é premi**

President infantil.....**Ricardo Tormo i Muñoz**
Fallera major infantil**Aitana Garcia i Cucarella**
Falla.....**El somni d'una nit de falles**
Artista**Paco Roca**
Premi de la falla.....**2n Premi**

2008/2009

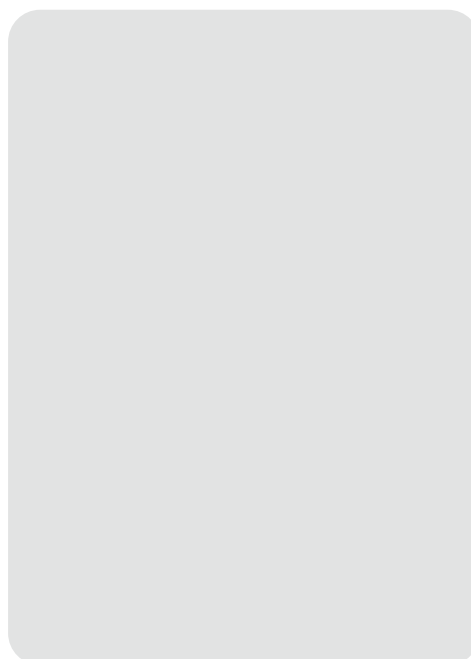
President.....**Josep Manel Benet i Vicedo**

Fallera major

Falla.....**Els imperis**

Artista

Premi de la falla.....**2n premi**

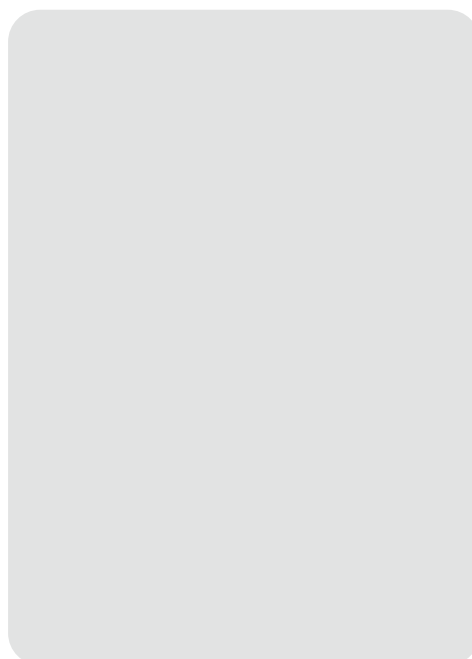

President infantil..... **Joan Sabater i Pérez**
Fallera major infantil **Lucinda Simón i Pla**
Falla..... **Viatge a la prehistòria
de la cova negra**
Artista **Paco Roca**
Premi de la falla..... **2n Premi**

2009/2010

President.....**Óscar Expósito i Martínez**
Fallera major
Falla.....**Tornant a l'estoreta**
Artista**Jose Manuel Blanco**
Premi de la falla**3r secció especial**
Altres premis.....**1r premi al millor ninot**
1r premi de critica fallera
1r premi a la millor escena del monument
31é premi en el llibret en la promoció
i ús del valencià

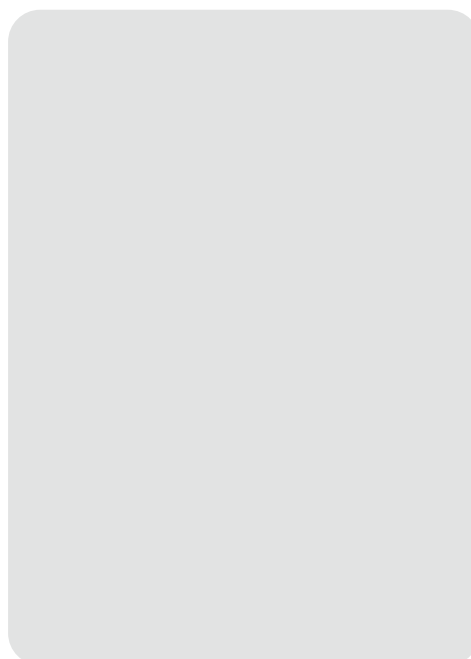

President infantil.....
Fallera major infantil
Falla..... **Unflables**
Artista **Juane Cortell**
Premi de la falla..... **Accèssit secció 1a**

2010/2011

President.....**Óscar Expósito i Martínez**
Fallera major
Falla.....**Un bon invent falta ens fa!**
Artista**Jose Manuel Blanco**
Premi de la falla**1r secció 1a**
Altres premis.....**1r premi al millor ninot**
28é premi en el llibret en la promoció
i ús del valencià

President infantil.....
Fallera major infantil
Falla.....**A dormir**
Artista**Jose Manuel Blanco**
Premi de la falla.....**1r secció 3a**

2011/2012

President.....**Óscar Expósito i Martínez**
Fallera major**Neus Olmos i Prats**
Falla.....**Ser o no ser**
Artista**Jose Manuel Blanco**
Premi de la falla**Accèssit secció 2a**
Altres premis.....**1r premi puntuació del ral·li**
2n premi del llibret
26é premi en el llibret en la promoció
i ús del valencià

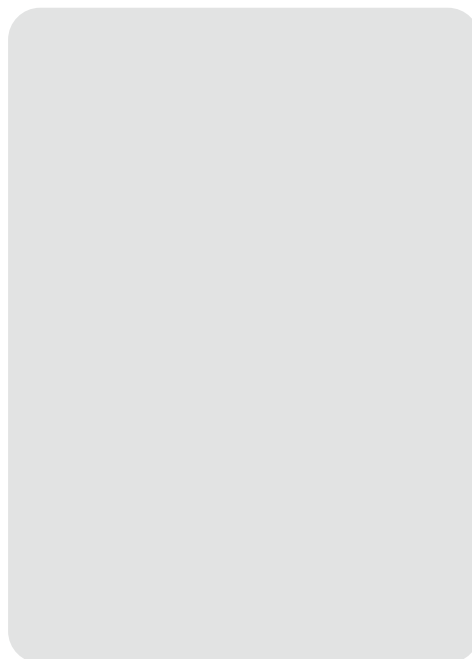

President infantil.....**Pablo Hurtado i Mullor**
Fallera major infantil**Susana Martínez i Gomar**
Falla.....**Un circ més**
Artista**Jose Manuel Blanco**
Premi de la falla.....**3r secció 3a**

2012/2013

President.....**Óscar Expósito i Martínez**
Fallera major
Falla.....**Fins ací apleguem**
Artista**Jose Manuel Blanco**
Premi de la falla**Accèssit secció 2a**
Altres premis.....**2n premi del llibret**
18é premi en el llibret en la promoció
i ús del valencià

President infantil.....
Fallera major infantil
Falla..... **En reserva**
Artista **Jose Manuel Blanco**
Premi de la falla..... **3r secció 3a**
Altres premis..... **1r premi a la millor maqueta**

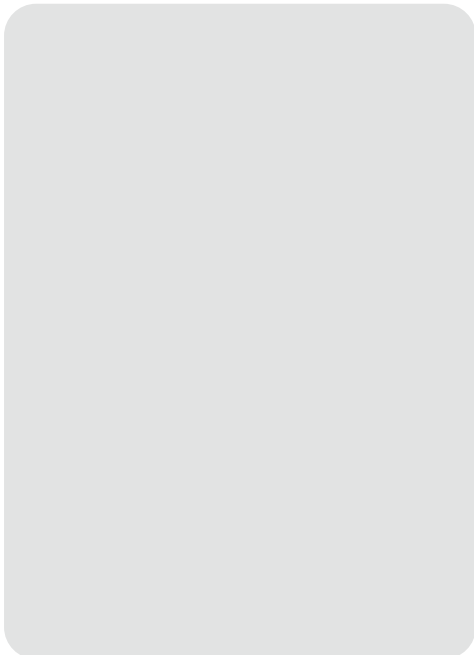
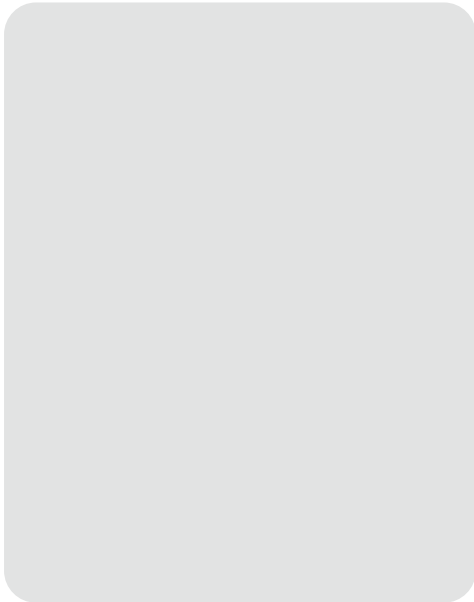

2013/2014

President.....**Óscar Expósito i Martínez**
Fallera major**Carla Sanchis i Boixader**
Falla.....**Les inquietuds de Carla**
Artista**Jose Manuel Blanco**
Premi de la falla**3r secció especial**
Altres premis.....**1r campionat de domino**
3r premi del llibret
39é premi en el llibret en la promoció
i ús del valencià

President infantil.....
Fallera major infantil
Falla..... **Quina nit**
Artista **Jose Manuel Blanco**
Premi de la falla..... **Accèssit secció 3a**

President infantil.....
Fallera major infantil
Falla..... **Festa de disfresses al casal**
Artista **José Manuel Blanco**
Premi de la falla **Accèssit secció 2a**
Altres premis..... **1r premi de maquetes**

President.....**Àngel Sánchez i Palop**
Fallera major**Ainhoa Reyes i Aranzueque**
Falla.....**Amor a primera vista**
Artista**Alfred Bernat i Cano**
Premi de la falla**2n secció 2a**
Altres premis.....**1r premi concurs de truc**
3r premi del llibret
31é premi en el llibret en la promoció
i ús del valencià

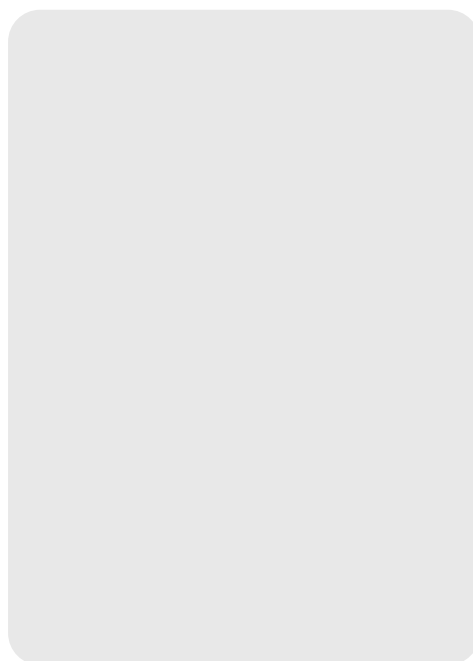

President infantil.....**Rafa Peinado i Grau**
Fallera major infantil**Conxa Vila i Soler**
Falla.....**I si piquem?**
Artista**Josep Almiñana**
Premi de la falla.....**Accèssit secció 2a**

2016/2017

President.....**Àngel Sánchez i Palop**
Fallera major
Falla.....**A la reconquesta**
Artista**Alfred Bernat i Cano**
Premi de la falla**5é secció 2a**
Altres premis.....**2n premi del llibret**
70é premi en el llibret en la promoció
i ús del valencià

President infantil.....
Fallera major infantil
Falla.....**Presentació baix la mar**
Artista**Alfred Bernat i Cano**
Premi de la falla.....**Accèssit secció 3a**

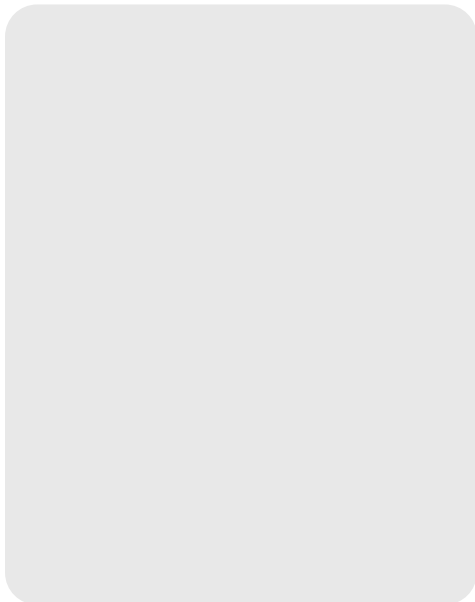

2017/2018

PresidentA **Neus Olmos i Prats**
Fallera major **Gemma Richart i Soler**
Falla **Ser faller i no morir en l'intent**
Artista **Inma Ibáñez Marco**
Premi de la falla **6é secció 2a**
Altres premis **60é premi en el llibret en la promoció i ús del valencià**

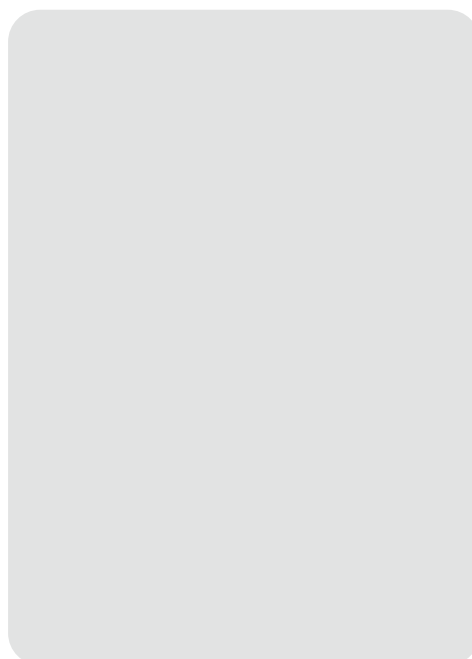

President infantil.....
Fallera major infantil **Lucía Gil i Bolinches**
Falla..... **Encanteris**
Artista **Inma Ibáñez Marco**
Premi de la falla..... **6é secció 2a**

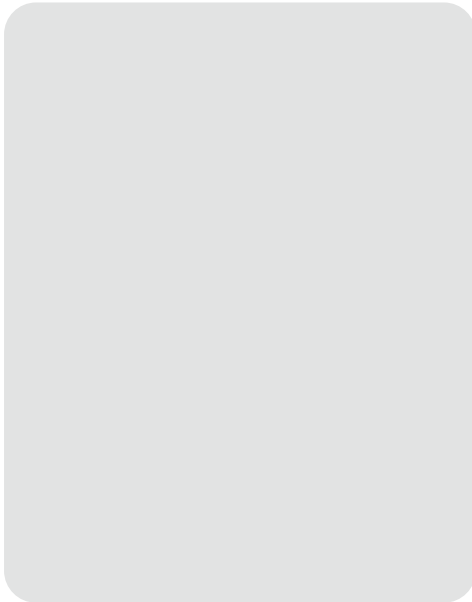

2018/2019

PresidentA **Paco Gómez i Hervás**
Fallera major
Falla **Àngels i dimonis**
Artista **Què calor fa en falles**
Premi de la falla **2n secció 1a**
Altres premis **3r premi 1a part presentació Sant Agustí**
4t premi del llibret
61é premi en el llibret en la promoció i ús del valencià

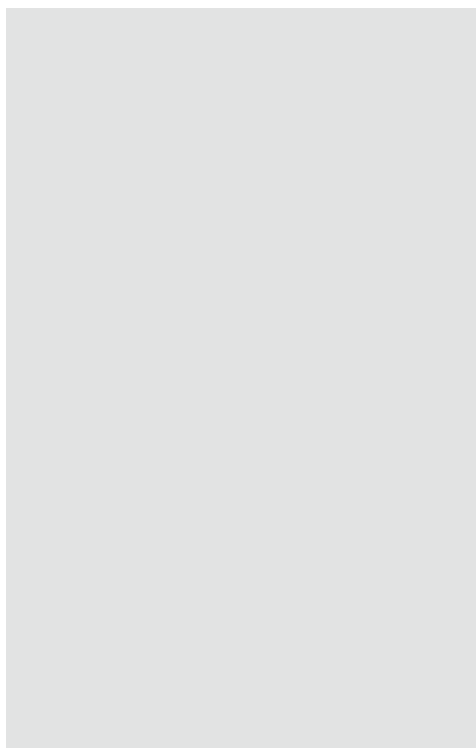
President infantil.....
Fallera major infantil**Andrea Hurtado i Mullor**
Falla.....**Naturalment**
Artista**Xavi Ureña**
Premi de la falla.....**2n secció 1a**
Altres premis.....**1r premi enginy i gràcia secció 1a**
1r millor maqueta
2n premi carrossa pròpia
cavalcada del ninot

PresidentA **Paco Gómez i Hervás**
Fallera major
Falla **El soldadet de plom**
Artista **Què calor fa en falles**
Premi de la falla
Altres premis **51é premi en el llibret en la promoció i ús del valencià**

President infantil
Fallera major infantil
Falla **Elements**
Artista **Xavi Ureña**

Les falles de 2020 quedaren suspenses no arribant a plantar-se i no donar-se els premis, per la pandèmia de COVID.

Junta gestora..... **Jordi Benages i Fons;
Rebeca Colomer i Ferrer;
Óscar Expósito i Martínez;
Vicente Peinado i Boixader;
Carla Sanchis i Boixader**

Fallera major.....

Falla.....

Artista

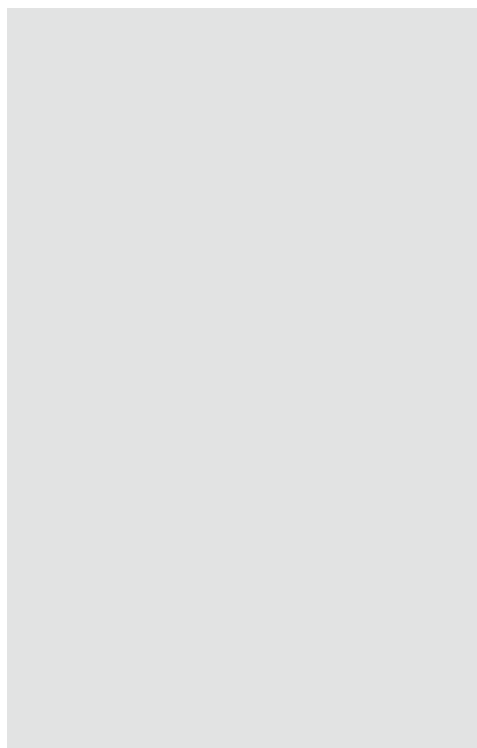
President infantil.....

Fallera major infantil

Falla.....

Artista

Les falles de 2021 quedaren suspenses per motiu de la pandèmia del COVID.

2021/2022

Junta gestora.....**Victoria Mullor i Dominguez;
Vicent Palop i Garcia;
Joan Quilis i Rodenas;
Alicia Saez i Aleixandre**

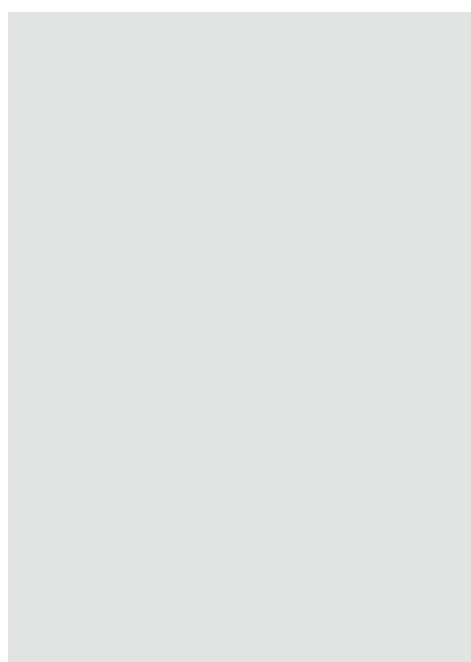
Fallera major

Falla.....**El soldadet de plom**

Artista

Premi de la falla.....**2n secció 1a**

Altres premis.....**Premi al millor somriure al cadafal
5é premi del llibret**

President infantil.....
Fallera major infantil
Falla.....**Elements**
Artista**Xavi Ureña**
Premi de la falla.....
Altres premis.....**4t secció 1a**

2022/2023

Junta gestora.....**Rebeca Colomer i Ferrer**
Fallera major**Cristina Belda i Bellver**
Falla.....**Xàtiva West**
Artista**Què calor fa en falles**
Premi de la falla**3r secció 2a**

President infantil.....**Jaume Peinado i Grau**
Fallera major infantil.....**Angie Marcela Valero i Valdivieso**
Falla.....**Aviari**
Artista**Xavi Ureña**
Premi de la falla.....
Altres premis.....**1r secció 2a**

2023/2024

Junta gestora.....**Àngel Jose Sánchez i Palop**
Fallera major**Andrea Simón i Pla**
Falla.....**El nostàlgic futur de les Falles**
Artista**Julio Fabra i Què calor fa en falles**
Secció**Segona**

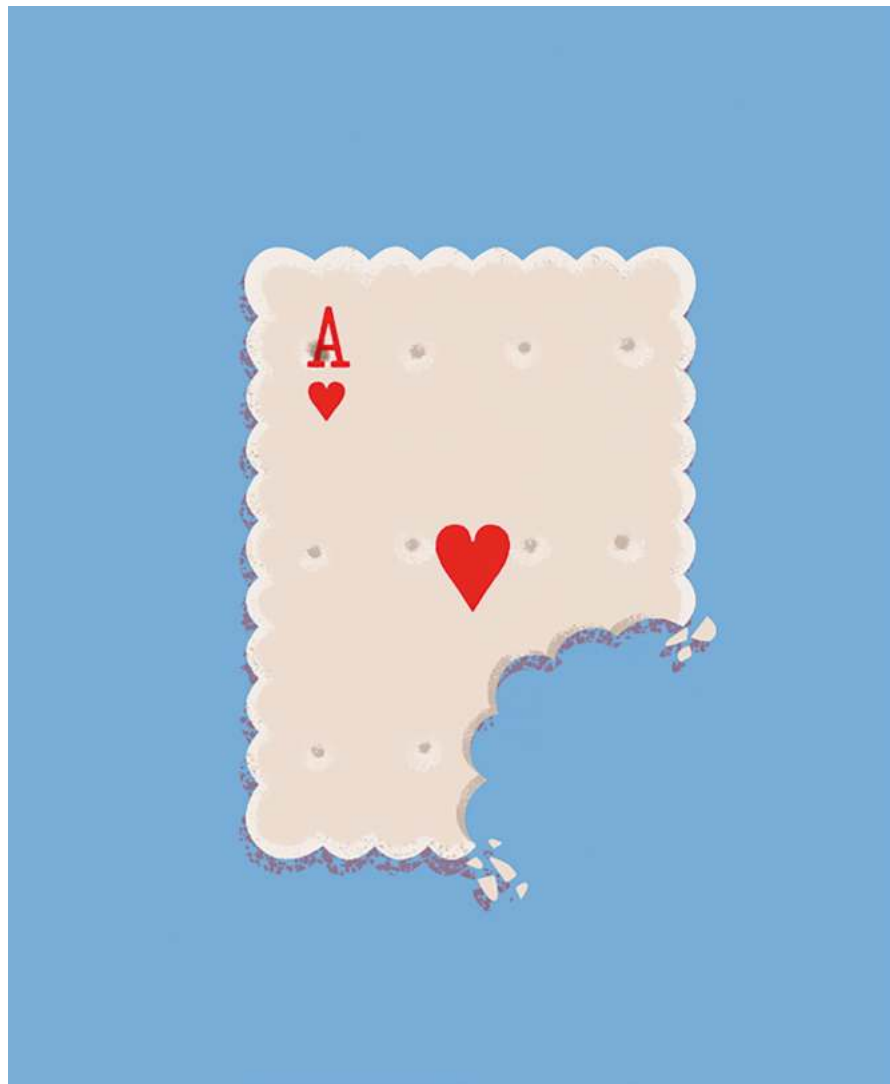
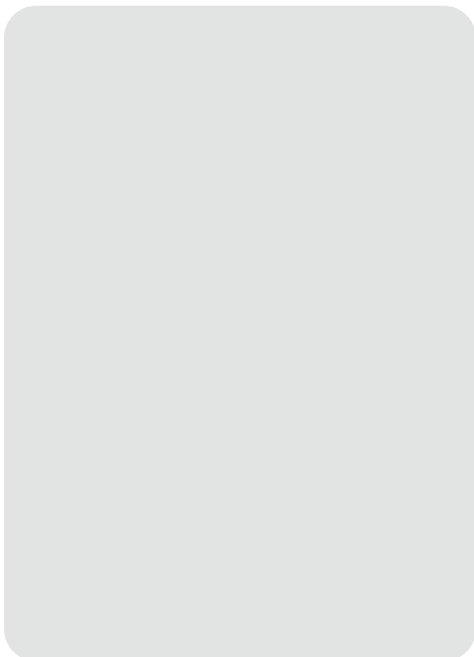
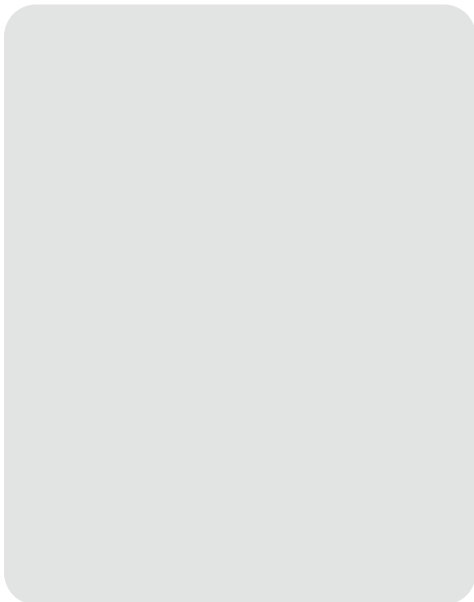
President infantil.....

Fallera major infantil

Falla..... **Instruccions per a acudir
al berenar d'Àlicia**

Artista **Miguel Hache**

Secció **Especial**

"Si vols recordar alguna cosa, concentra't en les teues emocions."

JORGE BELZUNCES

50 ANYS D'HISTÒRIA EN IMATGES

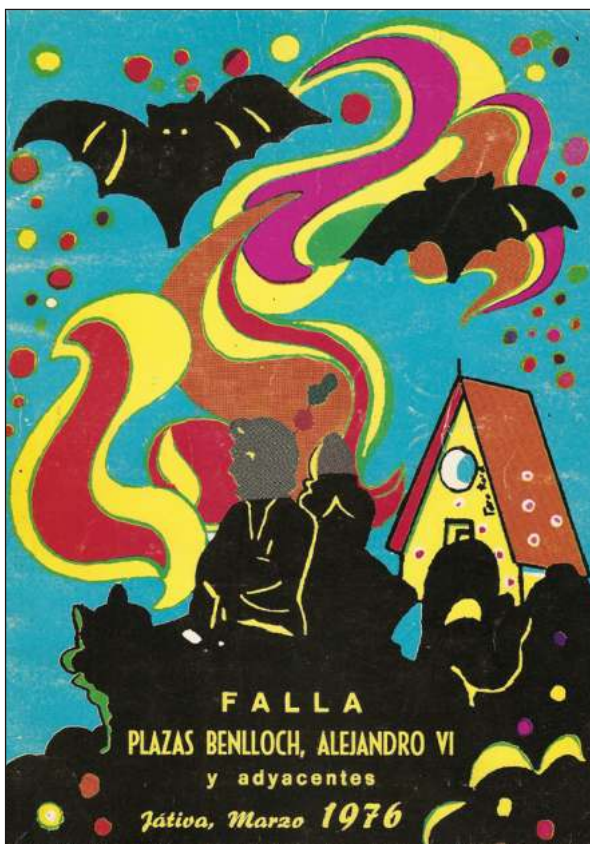
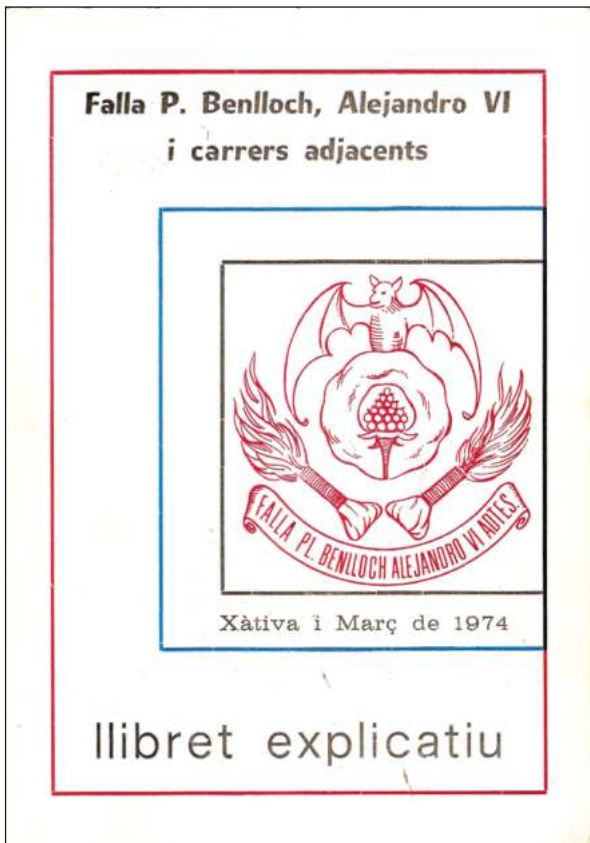

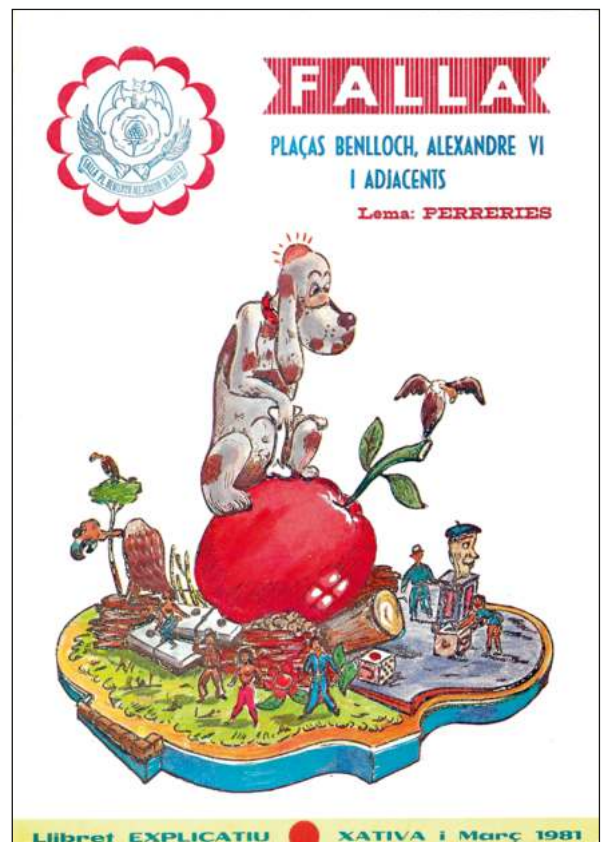
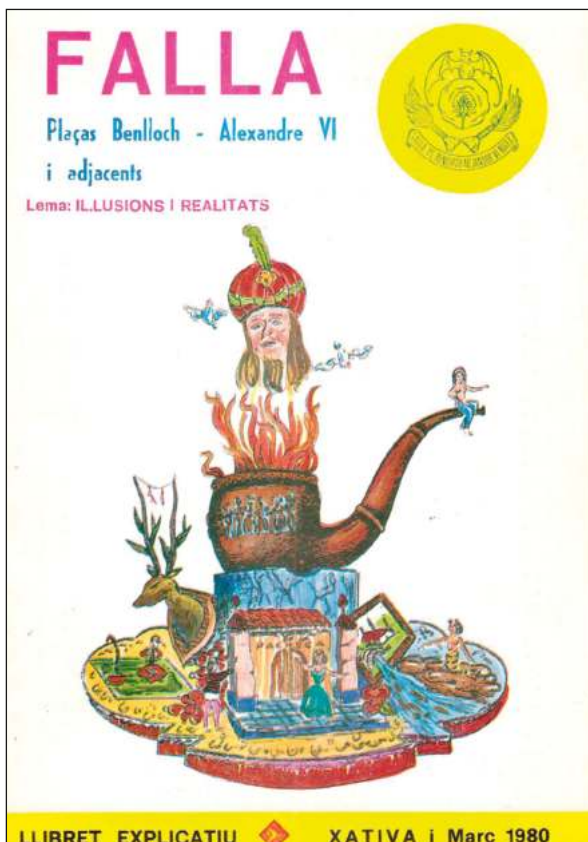
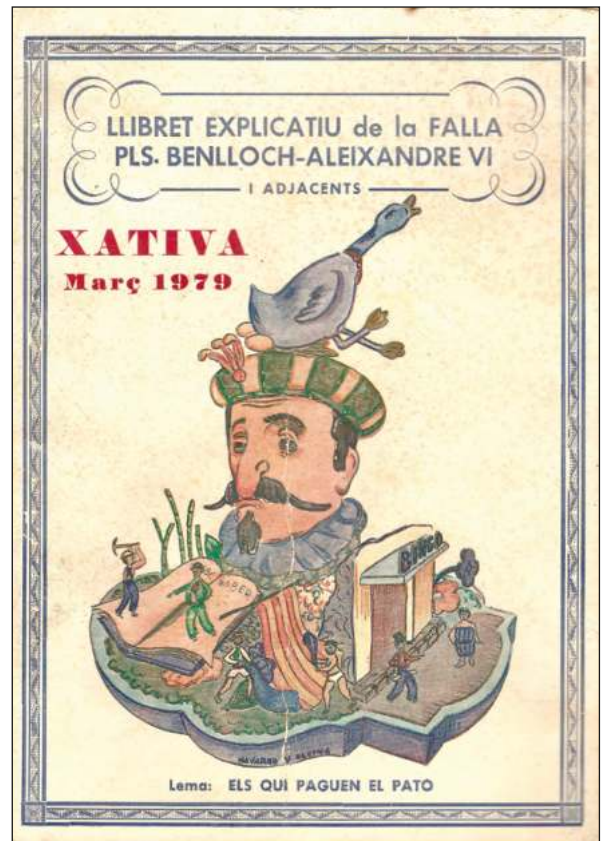
“Mai hi ha una segona oportunitat per a una primera impressió.”

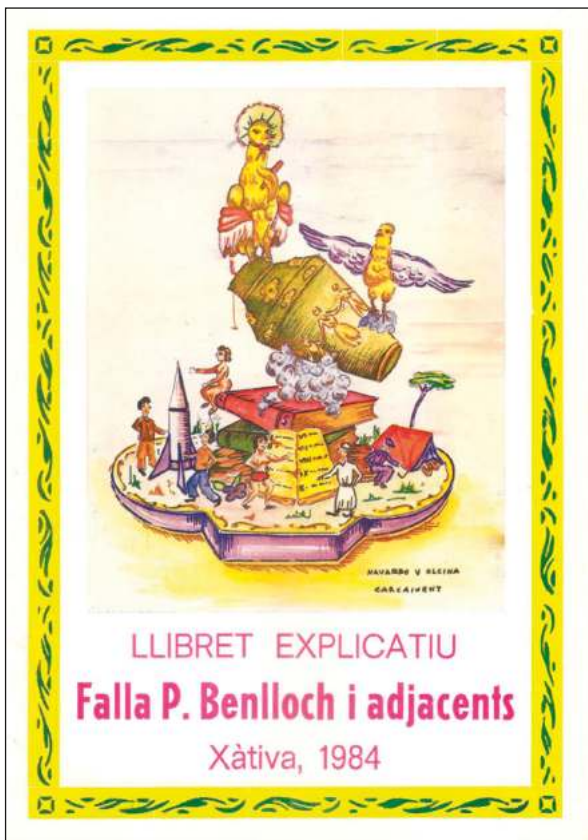
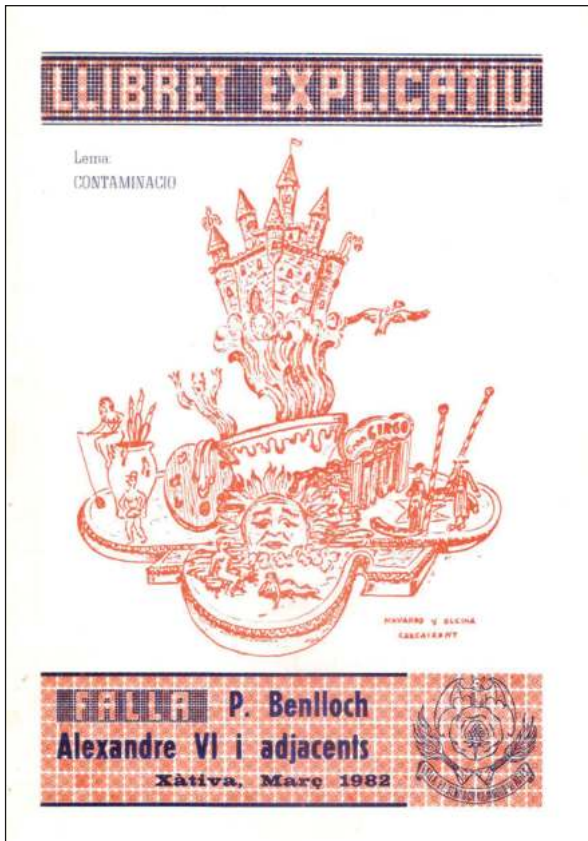
ÓSCAR WILDE

PORTADES DELS LLIBRETS DE FALLA

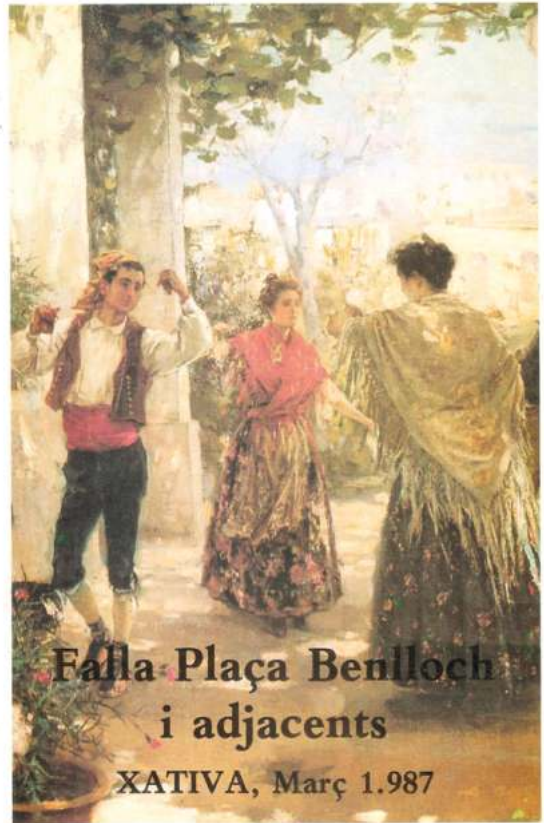

Llibret Explicatiu

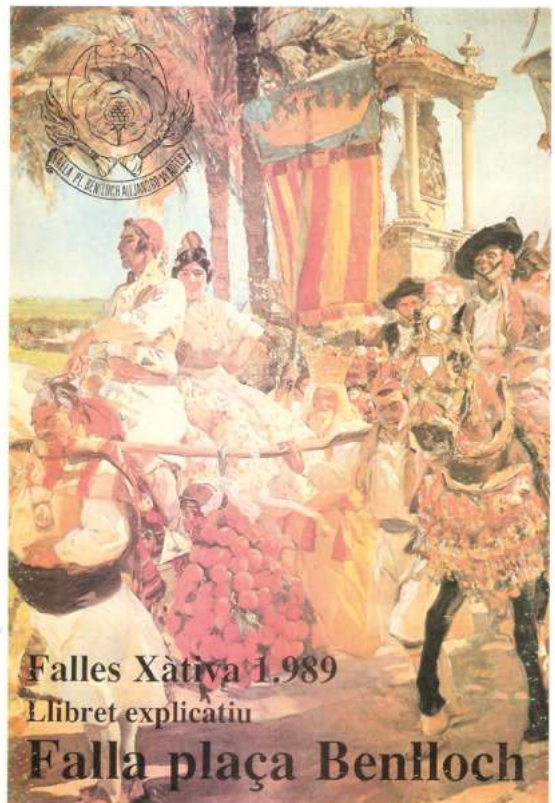
**Falla Plaça Benlloch
i adjacents**

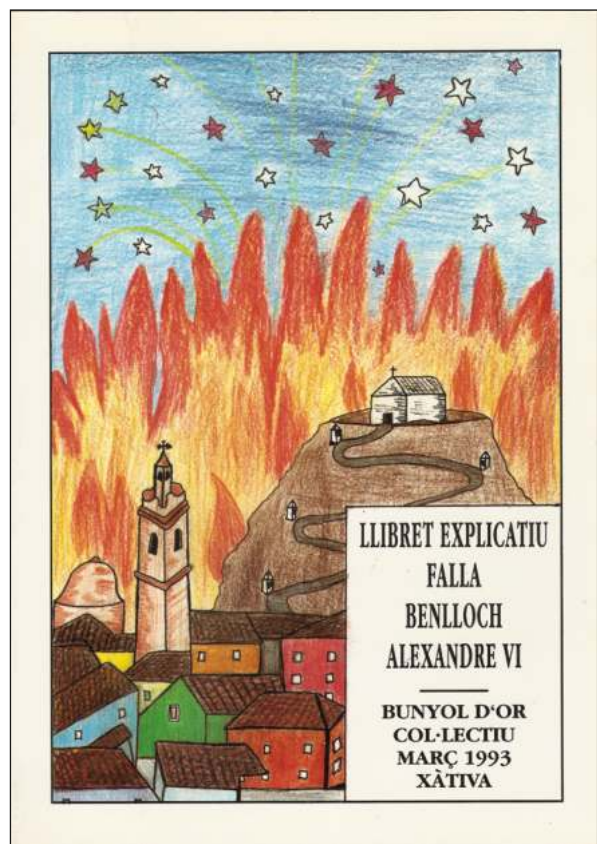
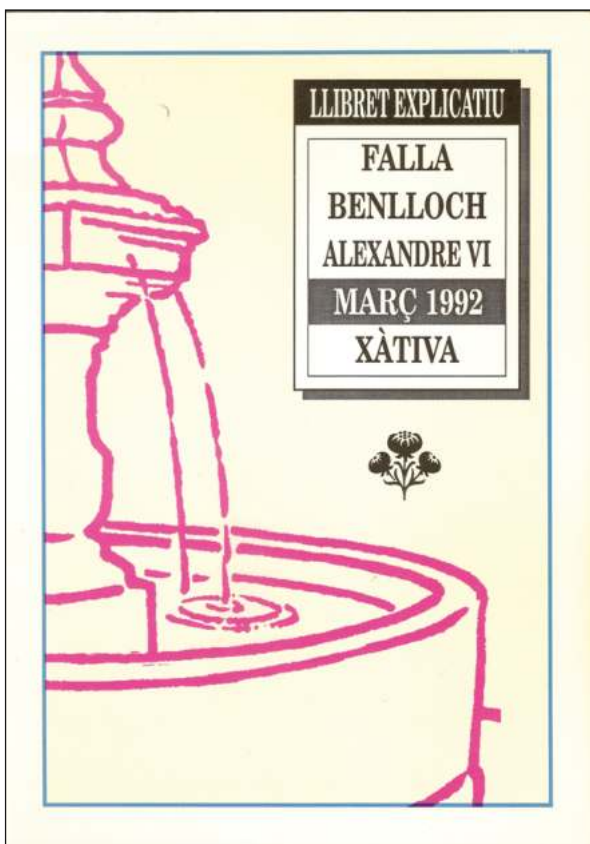
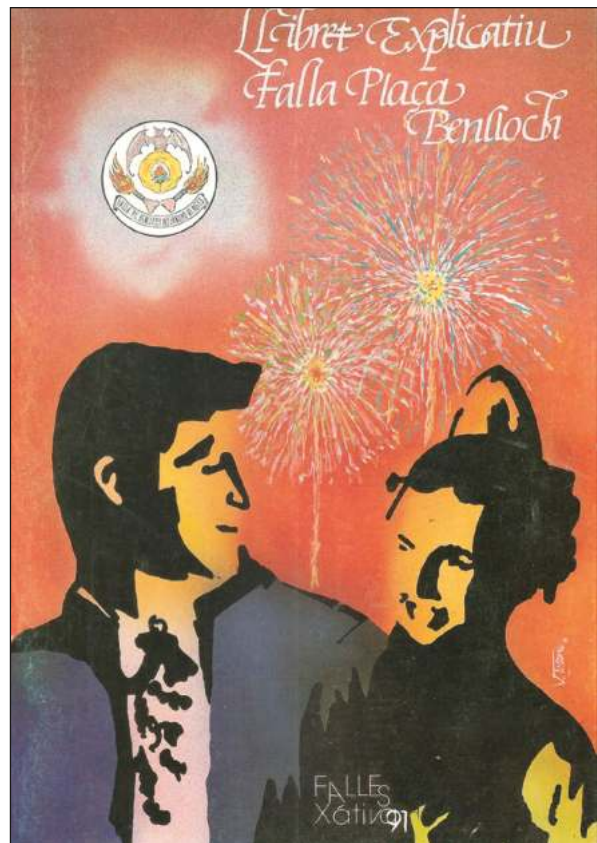
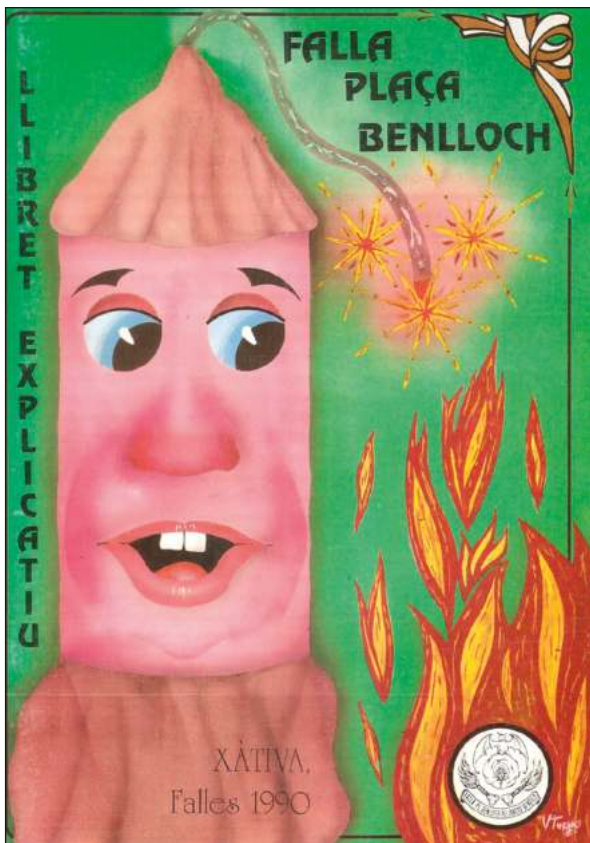
Xàtiva, Març 1986

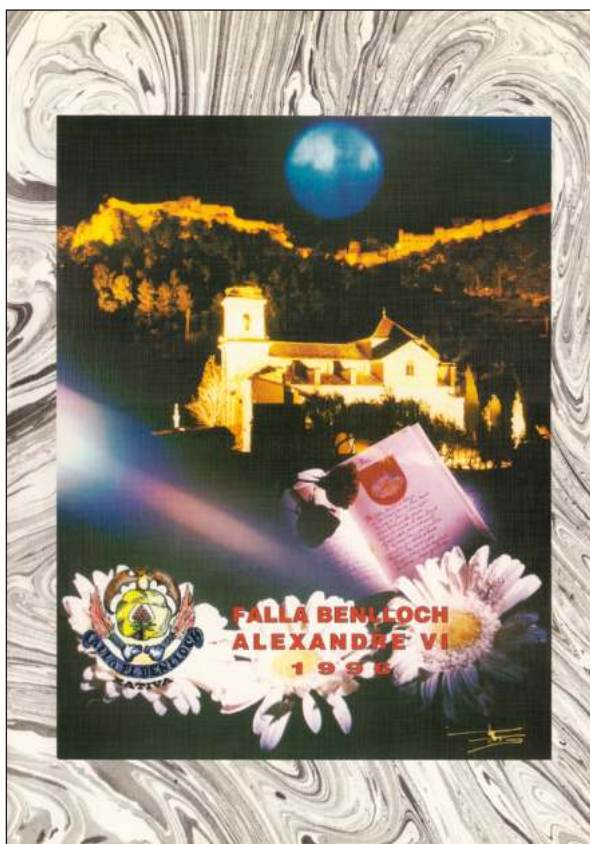
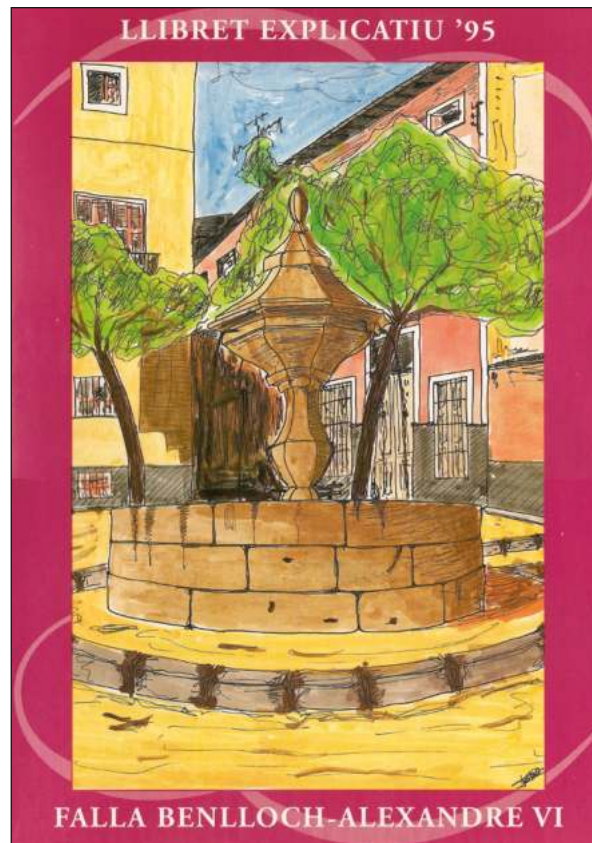
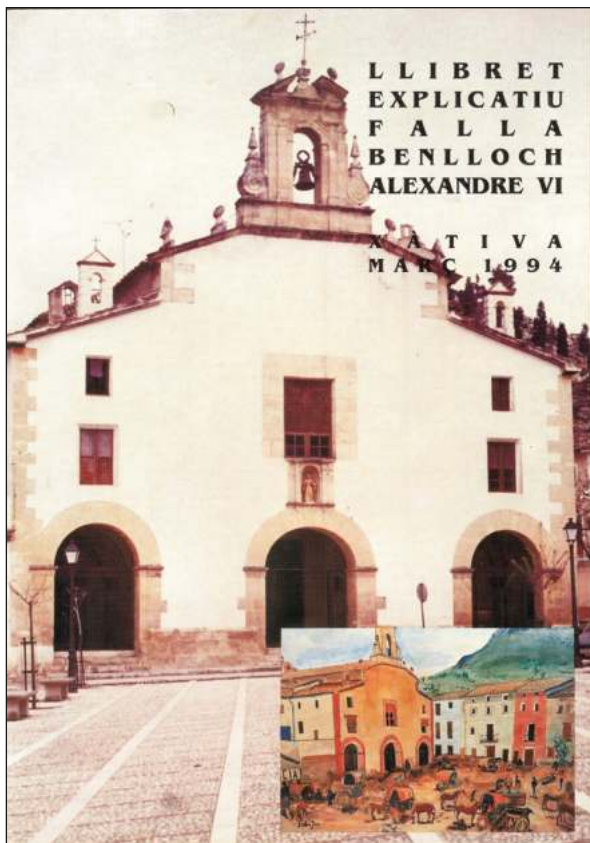

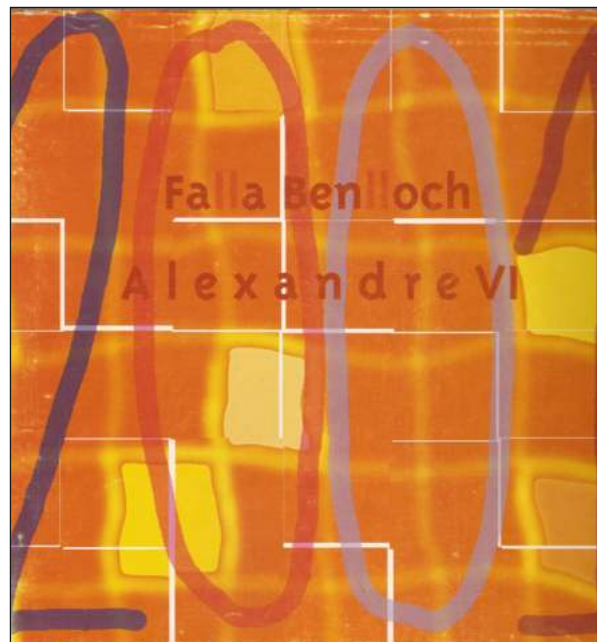
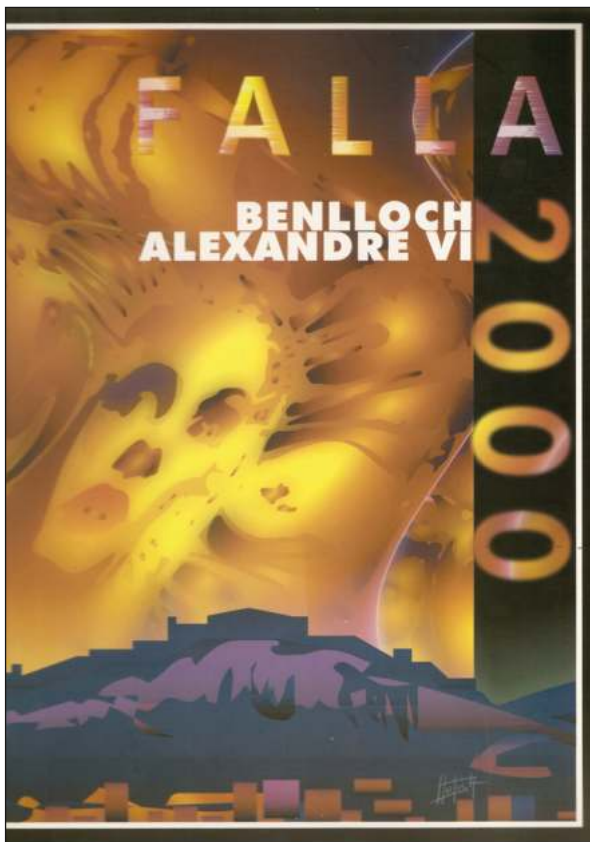
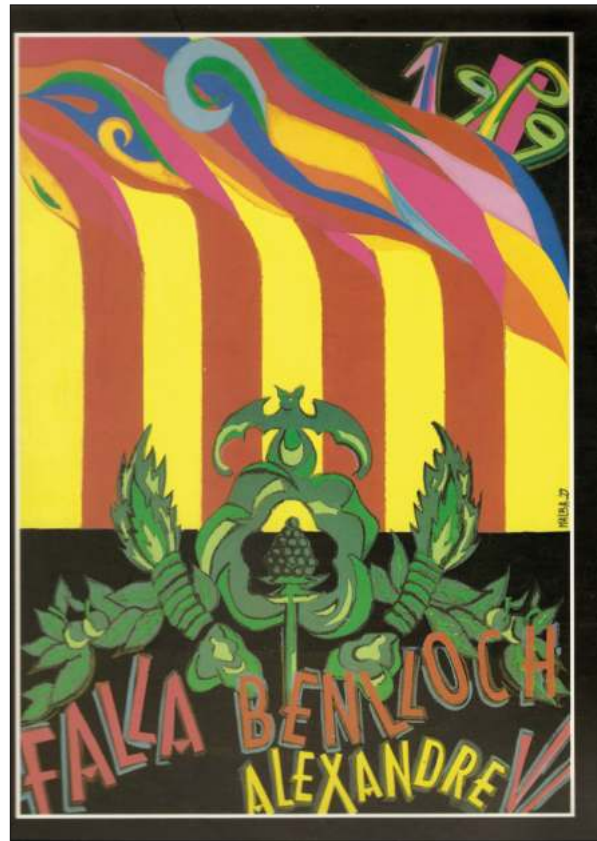
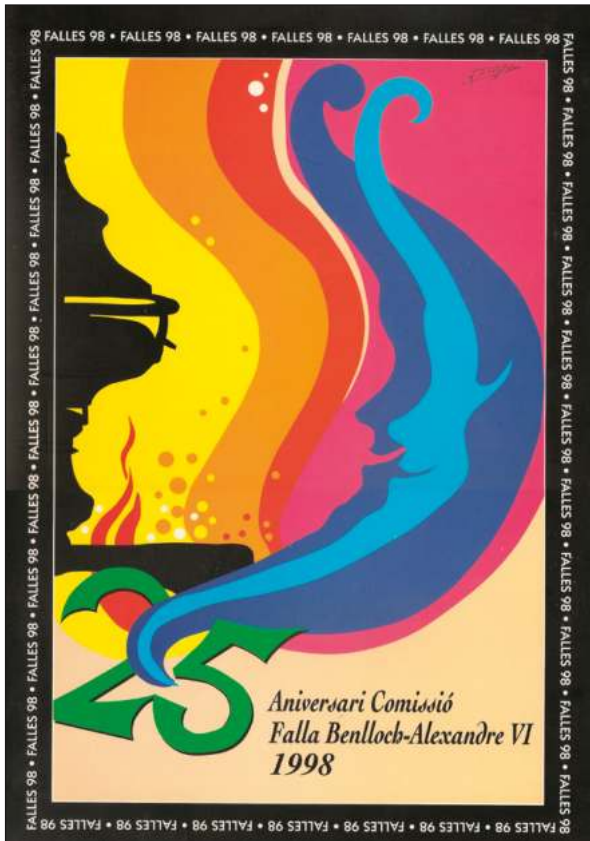
**Falla Plaça Benlloch
i adjacents**

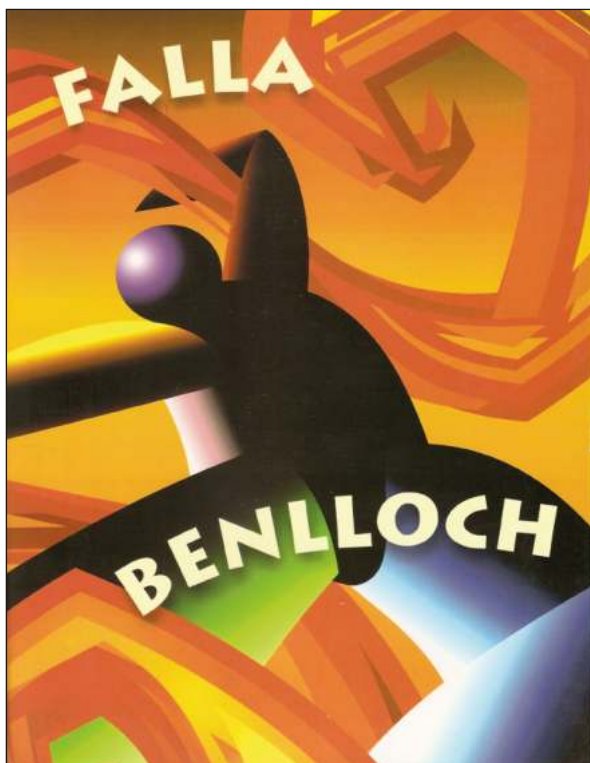
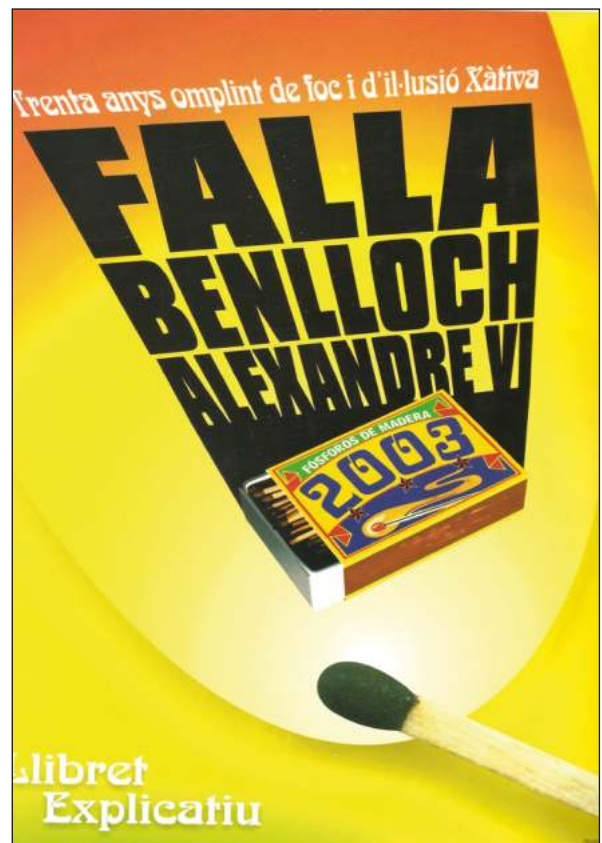
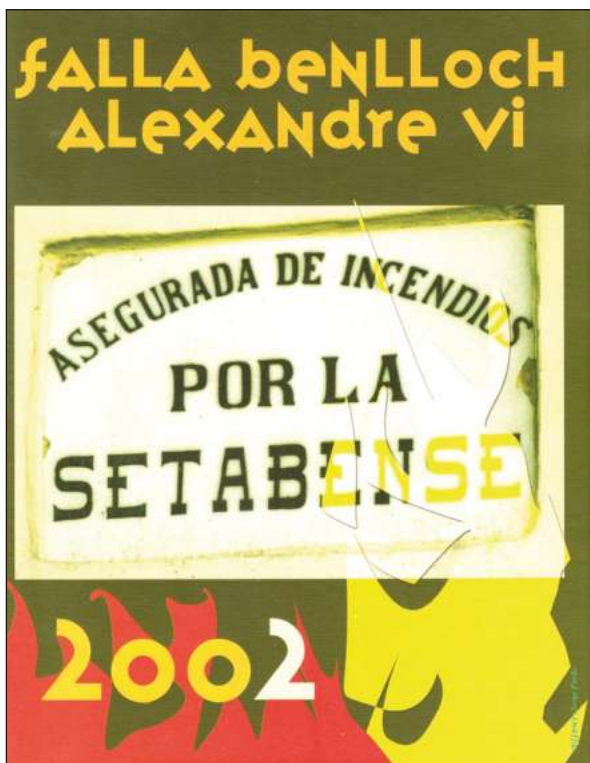
XATIVA, Març 1.987

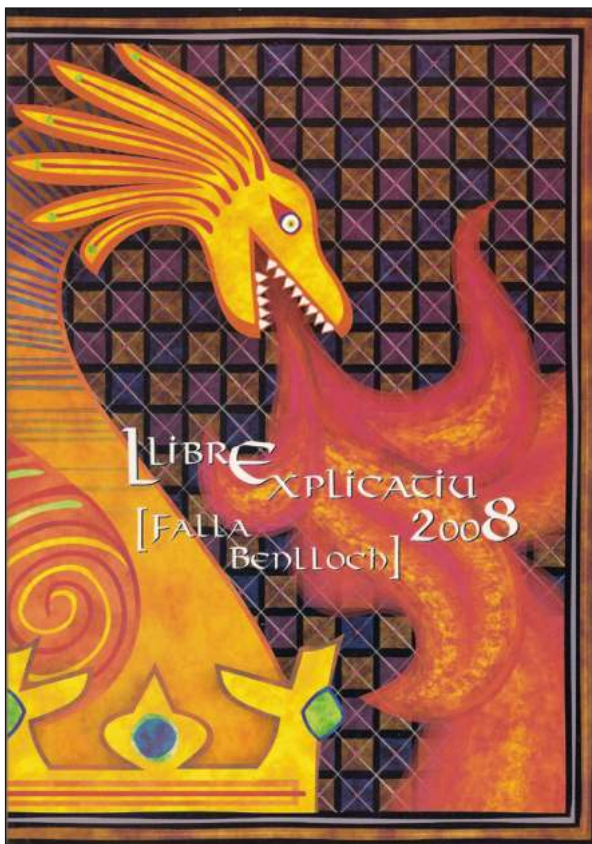
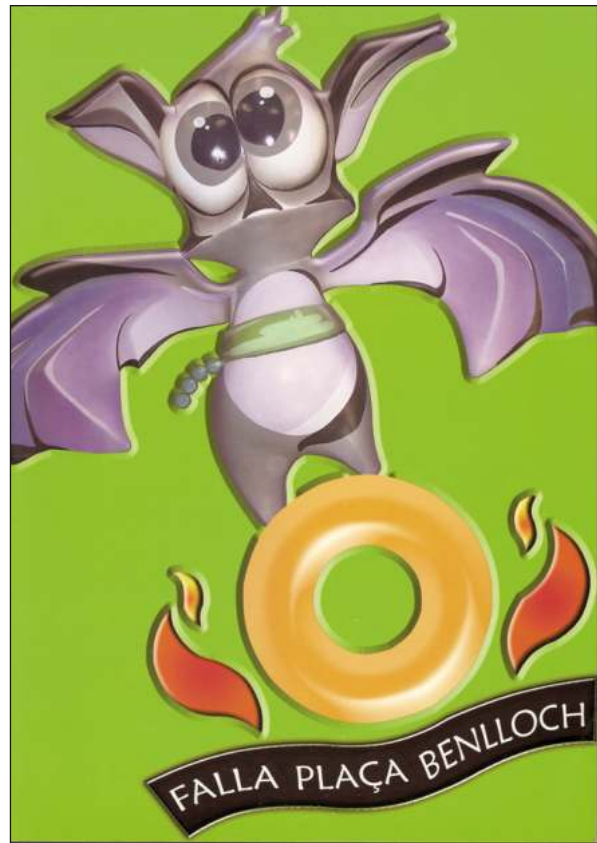

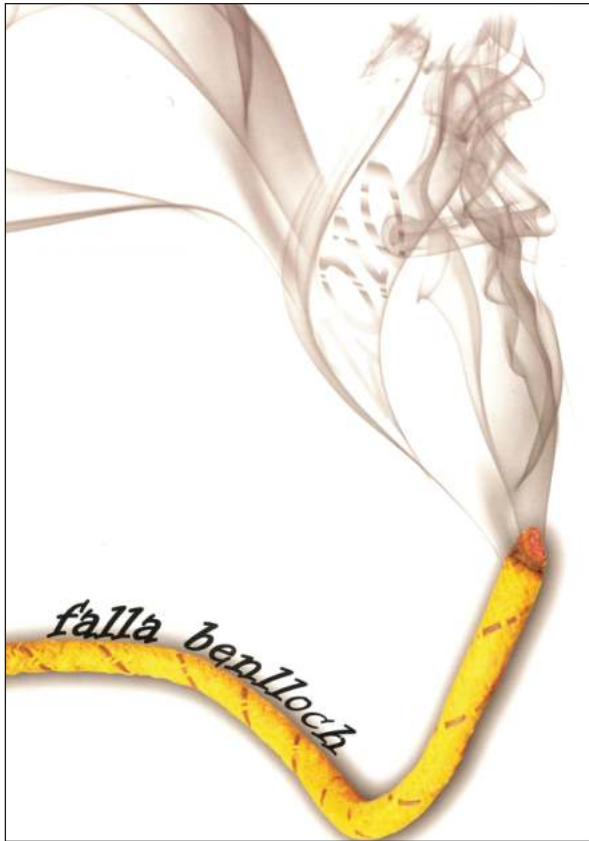

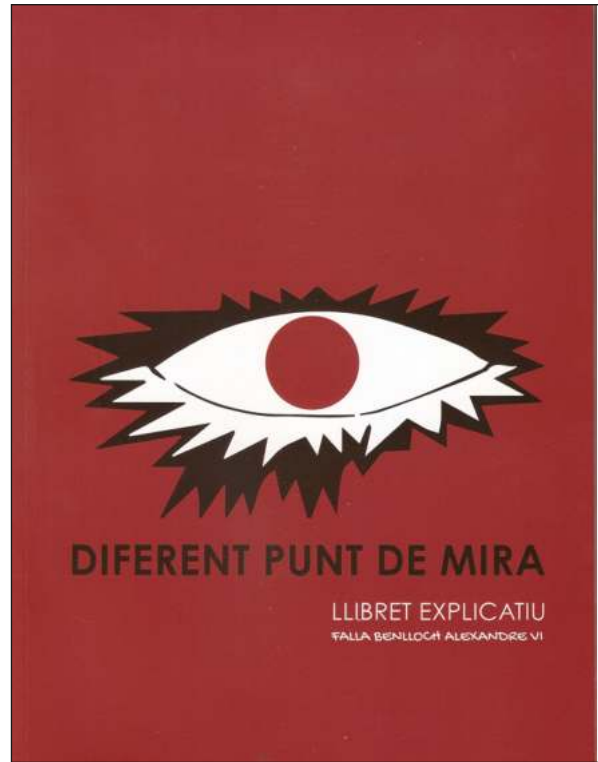
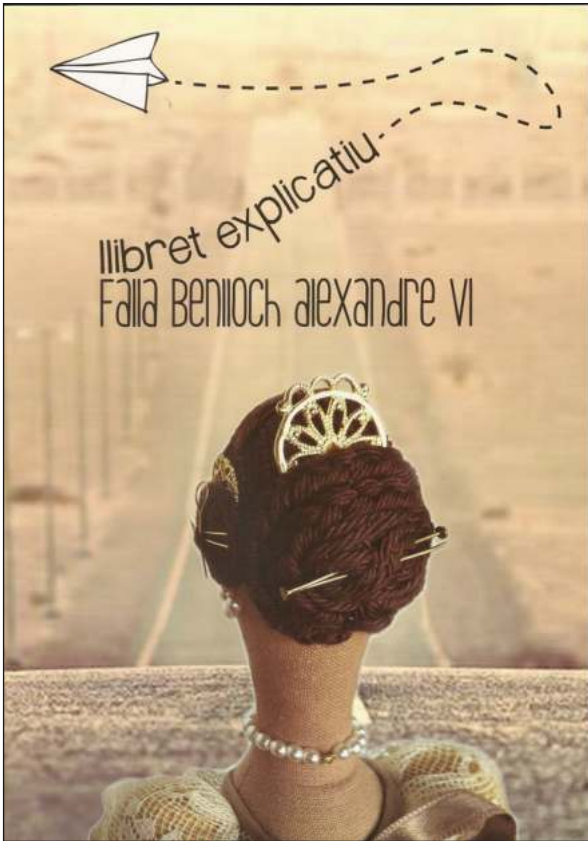

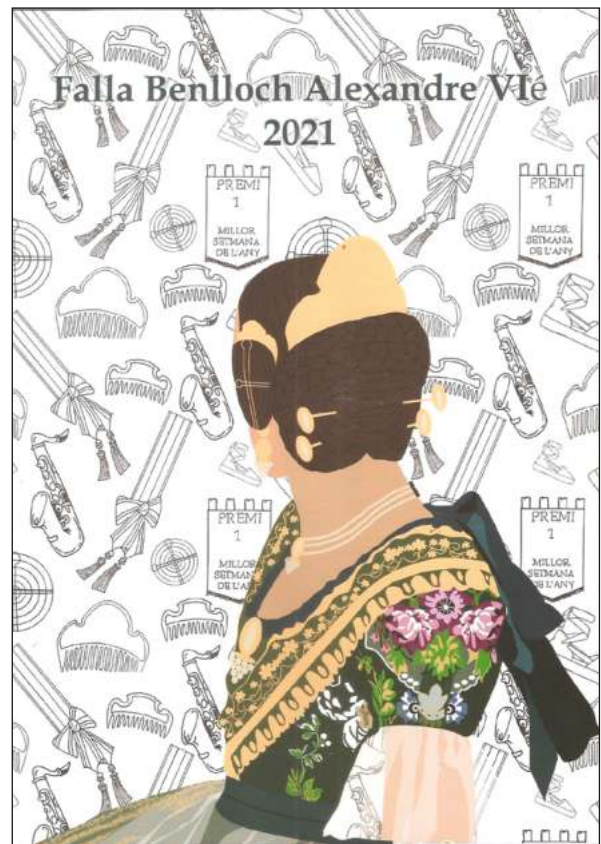

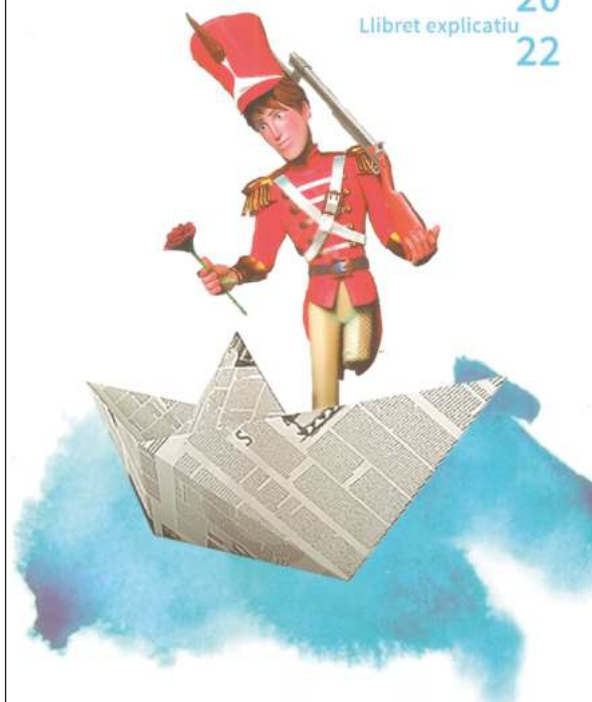

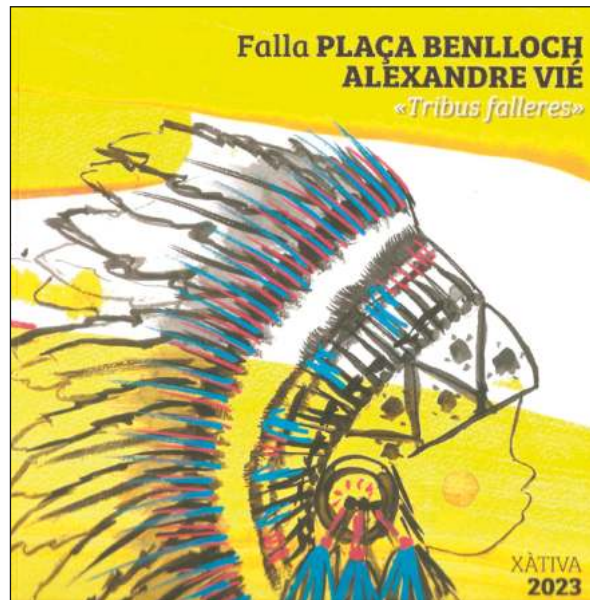

Falla Benlloch Alexandre Vié

20
Libret explicatiu
22

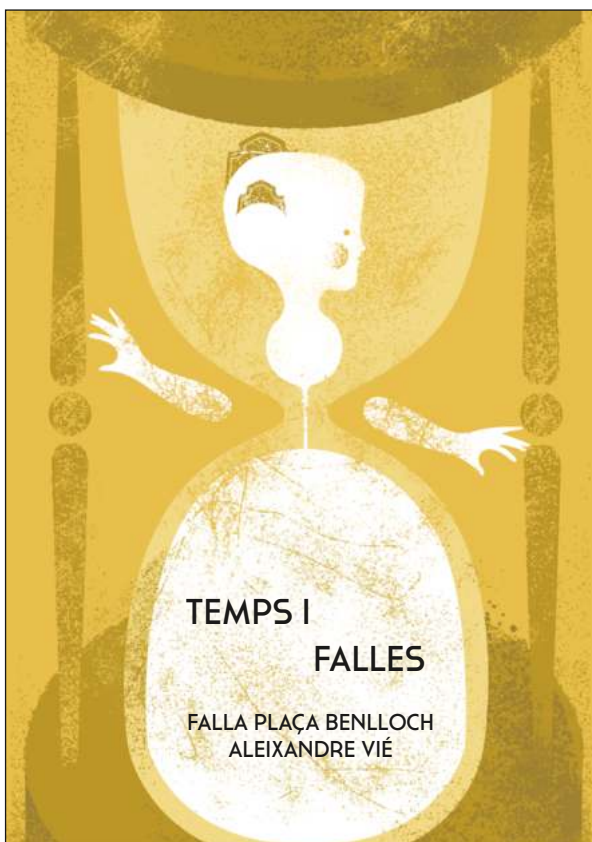

Falla PLAÇA BENLLOCH ALEXANDRE VIÉ «Tribus falleres»

TEMPS I FALLES

FALLA PLAÇA BENLLOCH
ALEIXANDRE VIÉ

50 ANYS
FENT FALLA

1974-2024

FALLA
PLAÇA BENLLOCH
ALEIXANDRE VIÉ

Records d'una exposició per cinquanté aniversari

"La cultura és la memòria del poble, la consciència col·lectiva de la continuïtat històrica, el mode de pensar i de viure."

MILAN KUNDERA

BENLLOCH, 50 ANYS DE FALLES

Falles i urbanisme.

Apunts sobre el barri on es planta la falla **Benlloch-Alexandre VI**

Sergio Rubio Tormo

El Portal Fosc des de l'Albereda.

Des dels seus orígens, les diferents falles que es planten a Xàtiva han estat estretament vinculades als espais on conflueixen, les quals han anat formant part de la cultura visual i de la societat que els envolta. En el cas concret de la plaça on es planta la falla de la Comissió Benlloch-Alexandre VI, ens trobem amb un espai ben curiós i amb una sèrie de particularitats que el converteixen en un interessant lloc que ens ajuda a comprendre el nostre passat des de la seua formació.

La plaça Benlloch està situada dins del districte històric nomenat del Mercat. Cal explicar que antigament la ciutat estava distribuïda en tres barris o districtes ben delimitats: el barri del Mercat, el qual abastia des del Portal de Cocentaina fins el carrer Engay, i que devia aquesta denominació al mercat de ramat que es celebrava en la plaça de Sant Pere; el barri Ciutat, des del carrer Engay fins la porta dels Banyes (actual plaça de la Bassa); i el barri de les Barreres, que acollia els ravals de les barreres i el de la moreria o Sant Joan.

Interior del portal de València o portal Fosc.

El seu límit al nord és el carrer Portal de València, també conegut com Portal Fosch, del qual també parlarem més avant.

Com ocorre en multitud de carrers de la Ciutat de Xàtiva, la qual cosa és una característica comú del desenvolupament urbanístic de les ciutats d'origen medieval, es tracta d'un espai amb unes característiques ben peculiars. Morfològicament parlant, estem davant més bé d'un carrer que s'eixampla que d'una plaça a la manera típica. De fet, segons els materials cartogràfics emprats per a l'estudi de la plaça, ja siga la seu electrònica del cadastre o els mapes del tan socorregut cercador de Google, ens trobem amb la denominació múltiple "carrer Benlloch" o "plaça Benlloch". Nosaltres recorrerem al nomenclàtor més tradicional i popular que és el de plaça Benlloch, per mera qüestió subjectiva.

Siga com siga, el nomenclàtor emprat per a denominar aquest espai urbà, com en

moltes ocasions en el nostre registre de carrers, fa referència a un dels seus habitants més antics i notables, el cavaller Pere Benlloch. Cal dir que en èpoques passades en què el nomenclator urbà no tenia les connotacions honorífiques o commemoratives que ha adquirit en època contemporània, els carrers i les places adquirien la denominació d'allò que els feia singulars, ja fora el nom del seu principal habitador, la presència d'algun element geogràfic, vegetal, religiós o arquitectònic o fins tot la direcció cap on estava orientat el determinat carrer¹. Els exemples d'açò són innumerables: plaça de Roca, carrer Barranc, plaça de l'Om, carrer de Sant Domènec, Portal de Santa Tecla, etc.

En el cas de l'esmentat Pere Benlloch, segons els investigadors, ja en el llibre del Repartiment trobem una referència al llinatge dels Benlloch. Un tal Pere Bell-lloc² té unes cases a Xàtiva i 3 joves i mitja de

¹ Per saber més sobre els orígens de la toponímia urbana de Xàtiva, vegeu: GONZÁLEZ BALDOVÍ, Mariano: "Xàtiva en 1620. Veïns, topònims i aspectes urbans", en: *Papers de la Costera* 6. Xàtiva, 1987

² Per a més informació, vegeu: VENTURA CONEJERO, Agustí: *Els carrers i les partides de Xàtiva. Estudi històric so-*

terra i una jovada i mitja de vinyes per 50 sous anuals, i un forn del qual ha de pagar 50 morabetins anuals per Nadal.

També trobem un tal Ferran de Belllloc, el qual obté tota una heretat en la torre de Rafal Barel (en el terme de Castelló), o altres com Ramon Belllloc, els quals ostentes diverses propietats en el terme de Xàtiva.

Segons el cronista de Xàtiva, Agustí Ventura, aquest llinatge podria vindre de Catalunya, concretament dels nombrosos Belllloc que hi ha a la Cerdanya, Alt Urgell, o l'Alt Empordà, la qual cosa era prou comuna en aquest moment.

Per a aprofundir en l'estudi d'aquests llinatges que comencen a establir-se a Xàtiva després de la conquesta del rei Jaume I, a més d'eixa font essencial que és el Llibre del Repartiment, cal fer una recerca en la documentació històrica custodiada en els arxius, la qual ens aporta una valuosa informació sobre aquests personatges i la seua evolució a nivell social gràcies a les estratègies d'emparentament amb altres famílies poderoses de la ciutat. Per exemple, les primeres referències a un Benlloch habitador d'aquest entorn urbà les trobem al segle XVI, concretament en 1510 quan, segons Mariano González Baldoví³, ja residien a Xàtiva 6 famílies de llauradors de cert nivell econòmic. Una d'aquestes famílies va emparentar amb els Borja, la qual cosa va provocar que passaren a ser de llauradors rics a cavallers nobles.

D'altra banda, l'any 1527 ja apareixen esmentades unes cases en el barri corresponent a la parròquia de Sant Pere que pertanyien a Pere Benlloch. Tot açò anirà conformant la tradició d'otorgar el nom de Benlloch a aquest indret. Un fet que es produirà de manera fefaent ja al segle XVII, quan l'espai urbà ja és conegut com plaça Benlloch o placeta Benlloch: Un document de l'any 1662 conservat a l'Arxiu del Regne de València mostra literalment aquest contingut:

"...casa parròquia sant Pere en lo carrer que abaixa de la placeta dita de Benlloc al Portal de València..."

Com podem comprovar, el costum popular ja ha batejat en aquest moment la plaça com Benlloch. No obstant això, cal dir que, després de la Guerra de Successió, la plaça deixà d'anomenar-se Benlloch. No hem d'oblidar que la invasió borbònica tindrà com a conseqüència la cremà i desfeita de la Ciutat, així com l'expulsió dels seus habitants. D'aquesta manera, a partir d'este moment veurem que la plaça anirà canviant la seua denominació en els documents oficials, passant a denominar-se la plaça del Vamos:

"un solar que fue casa antes del exterminio de esta ciudad sucedido en el año 1707, y se llamava vulgarmente la casa de la Administración de Santguillem, sito en esta ciudad en la parroquia de San Pedro y plazuela llamada antes Benlloch y aora del Vamos"

Com apunta l'historiador González Baldoví, aquest topònim de Vamos no s'ha pogut documentar fins el moment ni relacionar amb cap llinatge, succés o singularitat de la plaça. És més, serà un topònim amb un recorregut prou extens i que trobarem encara en l'any 1800.

Per últim, la toponímia local li ha otorgat a l'espai altres noms al llarg del temps, trobant en alguns altres moments que s'ha conegut la plaça com de Daroca, de Martí de Mora, dels Aliaga o Font de Frígola, segons ha pogut documentar González Baldoví al llarg de diferents estudis.

Però altre aspecte d'allò més interessant al voltant del lloc on es planta la falla Benlloch-Alexandre VI, és la quantitat d'elements d'interés patrimonial que l'envolten, amb alguns llocs destacats que formen part

bre la toponímia urbana i rural de la ciutat. Xàtiva, Mateu editors, 2008.

³ *Civitas Populusque Saetabis. Diplomatarium inèdit de Xàtiva, 1306-1944. Ajuntament de Xàtiva, 2023.*

Convent de la Consolació.

del nostre passat històric i de la nostra memòria visual. I és que justament aquesta placeta apareix nomenada moltes vegades en la documentació descrivint l'espai que condueix a altre lloc emblemàtic de la ciutat històrica, el carrer que va al Portal de València o el carrer de les monges.

Aquesta referència ens parla de dos dels elements definitoris de l'aspecte històric del nostre espai de la setmana: d'una banda ens parla del Portal de València, un dels portals d'entrada a la ciutat més antics i també dels més imponents, el qual va ser l'últim portal de la ciutat en enderrocar-se, l'any 1936; d'altra banda ens parla de les monges dominiques del convent de la consolació, fundat en l'any 1522 i el qual encara perviu a dia de hui.

Del portal de València, també conegut com Portal Fosch, tenim per fortuna prou documentació gràfica que ens ajuda a recordar el seu aspecte. Eixe malnom de "fosch" ve determinat precisament per les seues característiques, en tractar-se d'un portal amb molta profunditat i sense cap mena de vano o finestra per a l'entrada de llum. Aquest aspecte es devia a que per damunt del portal hi havia una galeria que comunicava l'actual convent de la consolació amb les construccions que hi ha a l'altra banda del carrer, les quals originalment també formaven part del convent de la Consolació i, en tractar-se de monges de clausura, aquestes utilitzaven aquest corredor per creuar d'una part a l'altra del carrer.

Desafortunadament, en el segle XIX començarà a desenrotllar-se el pla d'eixample de la ciutat, el qual preveia, per al seu creixement demogràfic i modernització, l'enderroc de les portes i les muralles de la ciutat l'any 1869 ja es proposa l'enderroc de les muralles, encara que no serà fins 1874 quan es duga a terme l'enderroc de la part de la muralla que dona a l'Albereda, restant en peu encara el Portal del Lleó fins a principis del segle XX. L'últim portal que es va enderrocar va ser el Portal Fosch o de València, el qual va desaparèixer en 1936, així com la galeria superior de les mongetes.

Però l'entorn de la plaça Benlloc té diversos indrets molt interessants, com el carrer Puig i la font veïnal que es situa al principi d'aquest carrer. Un dels elements ornamentals arquetípics d'eixa Xàtiva que serà coneguda com "la Ciutat de les Mil Fonts", i que recentment va estar complementada amb una magnífica composició mural de l'artista Toni Espinar, la qual fa al·lusió a la famosa llegenda local de "la mà de Déu" i que ens diu que la distància entre l'ermita de Santa Anna i l'ermita del Puig és, exactament, un pam de Déu. Com a curiositat junt amb aquesta font també trobem un dels "carrers" més estrets de la ciutat, un xicotet corredor amb una amplària molt reduïda que sols permet passar de costat, i ni encara així.

Però sens dubte l'altre espai urbà que gaudeix d'un prestigi i reconeixement evident a la ciutat en l'entorn de la plaça on es planta la falla és, sens dubte, aquella plaça que també dona nom a la Comissió Fallera, la plaça Alexandre VI. Un dels espais més característics i visitats del centre històric de Xàtiva, destaca, principalment, per dos elements que la fan única, Primerament, destaca la font central que ornamenta i distribueix urbanísticament la plaça, la Font d'Aldomar, la qual durant molt de temps va donar nom a l'espai, que era coneguda com la plaça d'Aldomar; i la casa tradicionalment coneguda per ser el lloc on nasqué un dels nostres xativins més il·lustres i universals, Roderic de Borja, qui seria més conegut en el futur com el Papa Alexandre VI. Però extendre'ns en la història d'aquest interessant personatge ens donaria per a un altre article, així que ho deixarem per a una altra ocasió.

Com veiem, una vegada més, la investigació històrica ens ha ajudat a entendre i conèixer la nostra toponímia i els orígens de la formació urbana de la nostra ciutat. Per aquest motiu, és important conservar el nostre patrimoni històric i preservar la nostra memòria col·lectiva amb accions com, per exemple, la posada en valor de la toponímia urbana.

Plaça d'Aleixandre VI i font d'Aldomar.

Un altra vista de la plaça d'Aleixandre VI.

Festes i tradicions al barri de la falla Pl. Benlloch Alexandre VIé

Josep Sanchis Martínez

A Xàtiva, el barri on es troba ubicada la comissió de la falla plaça Benlloch-Alexandre VIé, considerat històricament del Mercat, nom que li ve per celebrar-se el mercat de la carn antigament a la plaça Sant Pere, abastava des del portal de Cocentina fins el carrer Engai, que va estar des de ben antic celebrant festes i tradicions assenyalades al calendari d'acord amb la data que es correspon amb cadascuna d'aquestes fites, la major part d'elles originades en la religió que en el seu dia va adaptar i assumir rictus de festes paganes anteriors al naixement de Jesús. Així és com any rere any es manté vivent el costum de fer festa o actes que el pas del temps ha anat minvant i fent desaparèixer en alguns dels casos que anem

a citar, mentre que altres esdeveniments continuen any rera any sent puntualment programats pels veïns i veïnes, associats en grups motivats per la fe i la religió o bé pel fet de fer festa i alegrar la vida al barri, i mantenir així una tradició que van heretar dels seus avis i pares.

La festa de les falles

Al barri que compren la demarcació de la comissió de la falla Benlloch s'han planat falles en diversos indrets, sent un total de 7 llocs on veieren plantar i cremar falles abans que es constituïra la comissió de Benlloch: la plaça de Sant Pere, la plaça d'Enríquez, el Portal de València, el carrer Sant Josep, la plaça Bonaire i la plaça Alexandre VI

Fotografia antiga de la Fira del bestiar en la plaça de Sant Pere.

Un dels primers llocs on es veuen monuments de cartró i fusta en aquesta zona de Xàtiva, va ser la plaça de Sant Pere en 1934 on va continuar plantant-se els anys següents mentre va durar la II República fins l'esclat de la guerra civil juliol de 1936. Un cop finalitzada aquesta, en 1943 es tornen a plantar falles davant l'església de Sant Pere durant tres anys seguits, fins a 1945 que es trenca el costum. Posteriorment, amb intermitències, en març de 1953, 1955 i 1956 llueixen ací algunes falles infantils fins que en 1959 es planta l'última, en aquest cas era gran, que s'ha vist cremar a la plaça de Sant Pere.

En la part alta del barri, es troba la plaça Enríquez, on ja en temps de la II República Espanyola es constituïren comissions falleres els tres anys que van de 1934 a 1936, i així figurar, en ocasions, capdavanters en la consecució d'alguns premis. Als anys 40 retornaren a plantar falles de 1943 a 1945 i en 1948, i desaparegueren les falles grans ací durant la dècada dels anys 50 on solament es veu una infantil en 1954. És a l'exercici

faller de 1965-66 quan se reinicia la festa fallera creant-se novament una comissió, mantenint-se l'esperit faller i la plantada de monuments de continu durant 7 anys fins a març de 1972 que es crema l'última de les falles que han vist plantades a la plaça Enríquez.

Un altre carrer aprop d'on planta la falla Benlloch actualment, on també es va constituir durant algun temps una comissió de falla va ser l'anomenada Portal de València, que s'ubicava en l'encreuament d'aquest carrer amb el carrer popularment anomenat del Barranc i oficialment Pintor Santiago Rusiñol, al front estava situat el comerç de Viños Juanito Ferrandiz. Allí es van plantar falles grans i infantils, alternativament, però mai juntes perquè uns anys eren grans com les tres falles de 1943 a 1945 o les tres de 1953, 1954 i 1956 i l'última que s'ha vist ací que fou en l'any 1964. Les infantils foren plantades els anys 1950, 1951, 1952 i 1955, sembla que per motius econòmics quan no s'alcançaven els ingressos previstos per la comissió, es decidia disminuir el tamany de

Festers del carrer Puig, de 1955.

la falla, d'aquí que passaren de vegades a la categoria d'infantil.

Al carrer de Sant Josep també va tindre falles infantils als anys 30 del segle passat. Un total de tres falles s'hi cremaren ací de 1934 a 1935 segons les referències documentals existents a l'Arxiu Municipal. Igualment la placeta Bonaire que comprenia també el carrer de l'Atriacca, va veure plantar una falla en 1936 i altres dues als anys 1944 i 1945.

Indubtablement, com a fruit de tota la història fallera acumulada al barri, naix l'actual comissió de la falla Benlloch-Alexandre VI que ja comptava amb antecedents per haver-se plantat falles infantils en les ambdues places que li donen el nom als anys 40 i 50 del segle XX, concretament dues en 1944 i 1949 i un total de sis més entre 1950 i 1956. És a partir de l'exercici faller 1973-74, fins a l'actualitat que compleix el mig segle d'activitat continua on no ha deixat de plantar falles, primerament a la plaça de Ben-

lloch, popularment anomenada com a plaça Donís i des de fa uns pocs anys al Portal de València, front a l'església del convent de la Consolació.

La Fira de Xàtiva

Des de 1250 i durant un llarg període que abasta segles, la ubicació que va tindre el nucli de la fira del bestiar de Xàtiva va ser al Barri del Mercat de la Carn, als voltants de l'Església de Sant Pere (s.XIII) lloc que s'anomenava dels Porxets de la Fira. Allí, primerament, i després combinada amb la zona immediata d'extramurs, que comprenia el camí de Sant Antoni i junt al llenç de muralles de llevant que baixaven des de la pendent de la Penya Roja, es posaven els comerciants que duïen fins a Xàtiva els seus animals per a comercialitzar amb ells en un temps que tota la força de la feina al camp i el transport era suportat per les quatre potes dels cavalls, dels bous i d'altres bèsties de tir, bé

Combregar d'impedits de la parròquia de Sant Pere.

per a llaurar, bé per a dur persones al lloc o tirar de carros amb mercaderies d'un lloc cap a un altre, sense oblidar-nos que també procuraven amb els seus excrements el fem i, per tant, la fertilitat necessària per abonar les terres i procurar, així, unes collites generoses.

Al pas dels anys la fira de Xàtiva es trasllada - en data desconeguda -, des d'aquella ordre inicial de Jaume I que la situava al 10 de novembre, a la festa de Sant Martí i dies següents, al 15 d'agost, festivitat de l'Assumpció de la Mare de Déu, casualment el dia que el santoral celebra la verge de la devoció del rei que ens va concedir aquest privilegi.

L'espai de la plaça de Sant Pere, davant l'església va albergar durant molt de temps la fira del bestiar però l'augment de cavalleries i animals així com dels carros de la gent que acudia a ella per comprar o vendre, van aconsellar el desplaçament. Van buscar noves ubicacions on situar-la, a cada cop més nombrosa nòmina d'animals, i fou així com s'agafa el pany de muralla situat extramurs que vorejava des del Portal de Cocentaina, pel portal del Puig fins al portal

Fosc o de València, on diverses fotografies testimonien la quantitat d'espècies animals exhibides en unes èpoques on el motor encara no havia implantat la seua presència com a substitut de la força física dels animals. Igualment els llocs i parades de venda d'objectes complementaris (sàries, aparells, forques,...) de terrissa i altres necessaris per a la vida quotidiana van establir-se per ací mateix, fent a cada cop més gran l'espai firer que finalment abasta tota la zona de l'Albereda i puja fins la plaça la Bassa i la del Quarter, posteriorment anomenada plaça de l'Espanyoleto. Inclús quan es va decidir agrupar la fira del bestiar en un sol lloc, el qual ocupava l'antic Camp d'Instrucció (actual zona on es troba el Gran Teatre) va quedar ben aprop del barri les transaccions comercials de compra-venda d'animals com des del principi del seu naixement.

És per tant la presència de la Fira en aquesta zona de Xàtiva un fet històric que ha marcat un barri on en altres temps vivien a les seues cases unifamiliars, en unes estances les persones i a les quadres i corrals els animals que els procuraven la subsistència.

Membres de la confraria del Sepulcre.

Actualment és tradicional que a la plaça de Sant Pere s'iniciï, amb gran seguiment de gent, la programació d'actes de la Fira, en la matinada del 15 d'agost amb la Nit del Cant d'Albaes que organitza la Comissió de Festes del Carrer Puig per delegació municipal.

Festes del carrer Puig i voltants

Les festes de carrer a la ciutat de Xàtiva es troben fortament arrelades; nasqueren al nucli antic i es mantenen vigents actualment tot i els va-i-vens sofrits. Al nostre barri trobem la Comissió de Festes del carrer del Puig i adjacents que any rere any programa, en arribar el mes d'octubre tota una sèrie d'actes lúdics i festius amb una desfilada de disfresses durant l'anomenada nit del pre-gó, (on els més majors encara recorden les memorables actuacions humorístiques que realitzava el barber i perruquer Bertomeu

Murillo amb la seua gràcia) amb la música de grups en l'escenari que procuren fer ballar a la gent; amb la processó a la mare de Déu del Puig que es realitza pel matí del dia festiu i amb les diverses reunions gastronòmiques de dinars i sopars dels seus components i dels veïns que s'afegeixen.

A les dècades dels anys 50 i 60 del passat segle XX, quan l'emigració als països europeus per treballar era comú en la gent d'aquest país i per supost també en què havia nascut i tenia casa al barri, aquestes festes servien per a tornar a reunir als membres absents al voltant de la taula amb l'alegria pròpia que tota festa proporciona al cos i a l'ànima de les persones.

Tot i que els nous temps han fet que la gent jove preferisca habitar en pisos de les finques de la part moderna de la ciutat, a l'arribar els dies de la festa del carrer Puig, tornen de bell nou a casa dels pares i fami-

liars, on van viure la seua infantesa i adolescència, i procurar amb la seua presència i col·laboració el manteniment d'aquestes tradicionals festes.

Nit de Sant Pere o segona Nit del Ros

El 29 de juny és la festivitat de Sant Pere apòstol, que a la parròquia del barri celebrava amb diverses activitats religioses, lúdiques i festives adreçades a les persones grans i a les menudes.

Aquests actes van ser molt populars i amb gran seguiment fins els anys 70 del segle xx quan acabada la missa en honor a Sant Pere, a la mateixa plaça que porta el seu nom un grup de feligresos s'encarregaven d'organitzar i confeccionar unes cucanyes i d'altres jocs infantils per a la xicalla del barri, reunint-se gran quantitat de gent al voltant d'aquesta plaça.

La trencada de perols o cucanyes consistia en unes olles de fang cuit farcides amb diversos productes: en unes es col·locaven caramels, monedes, confeti; en altres aigua; en altres farina, totes disposades a l'aire penjant d'una corda lligada entre els arbres i a una altura prudencial. S'embenaven els ulls als participants, proporcionant-los un bon pal o garrot amb el qual havien de ventar les olles fins a produir el seu trencament pel fort colp que li donaven. Evidentment, quan es trencava una olla plena de caramels o monedes tots els xiquets i xiquetes es llançaven en estampida a recollir alguna cosa del sòl. Quan ocorria el contrari i l'olla contenia aigua o farina, els espavilats xiquets corrien en sentit contrari per a no ser esguitats pel contingut sorprenent del recipient.

La nit del dia de Sant Pere, se celebra amb semblants característiques que l'anterior nit de Sant Joan, anomenant-la, la gent, popularment com a la Segona Nit del Ros, on bona part de la població xativina es torna a desplaçar fins a les cases de camp a les zones de Bixquert, Bolbents, Carraixet i d'altres dels voltants amb la finalitat de

repetir, per segona vegada, la Nit del Ros i rebre les propietats especials de la rosada en aquesta nit, i tornar, els amics i familiars, a reunir-se al voltant d'una taula parà i dur a terme un sopar en confraternitat i alegria. També a la plaça, davant l'església s'ha celebrat aquesta nit en diverses ocasions ajuntant als veïns i a les veïnes del barri que volen assistir a un sopar.

Romeria al Puig

Antigament, se celebrava una romeria a l'Ermita del Puig, situada a la part alta de la muntanya del mateix nom que està situada al centre de les hortes del Pla de Xàtiva, on emergeix majestuosa sobre els camps cultivats. S'emportava en andes, des de l'església de Sant Pere, en el barri del Mercat de Xàtiva, la imatge de la Nostra Senyora del Puig fins al cim. Aquesta tradició es va perdre en temps passats, i fins i tot va deixar d'habitar en l'edifici l'ermità que la cuidava, recuperant-se el costum l'any 1997.

La convocatòria que va recuperar aquesta romeria es va produir per l'esperit reivindicatiu de diversos col·lectius i associacions de la comarca per a conscienciar de la necessitat d'abordar la restauració de l'ermita, molt deteriorada pel pas del temps. Per a portar-la a terme es convoca a tots els veïns tant de Xàtiva com dels pobles de la Costera el segon diumenge del mes d'abril per tal d'acudir cada vegada més persones que d'aquesta manera li donen colorit i aspecte de festa a la cita.

A les deu del matí del diumenge de la convocatòria es van reunir els assistents al peu de la muntanya, a prop de la carretera que enllaça Xàtiva amb la Torre Lloris des d'on es parteix per a iniciar la llarga escalada per la tortuosa sendera, en molts trams ja perduda, que ascendeix fins a l'ermita, acompanyats pels sons de les dolçaines i els tabals. Una vegada aconseguit el cim s'esmorza per a reposar les forces invertides i, a continuació, es procedeix a escoltar un parlament del representant dels organitzadors.

Combregar d'impeditis

El Combregar és un acte religiós que realitzen actualment a Xàtiva dues confraries del Santíssim Sagrament a les parròquies de Sant Pere i de La Mercé.

El fonament d'aquesta antiga tradició està en facilitar el combregar als malalts de les cases de la parròquia als que la seua malaltia els impossibilita l'assistència física a l'església per a dur a terme aquest acte, situant-se cronològicament prop de la Pasqua de Resurrecció per complir amb el precepte cristià de combregar encara que només siga una vegada a l'any en aquesta data.

Abans la confraria de la Parròquia de Sant Pere feia aquesta processó a primeres hores del dia de Sant Vicent, el dilluns de la segona Pasqua, però la tendència a anar perdent la festivitat d'aquest dia va fer que els confreres la canviaren al dia anterior, diumenge, assegurant-se, així, en ser festiu, l'assistència de participants.

La processó s'hi forma a la porta de l'església i la confraria facilita els ciris, els quals s'hi posen a la disposició dels assistents. Igualment, es contracta una banda de música que acompanya per l'itinerari el qual prèviament ha estat enramat amb plantes trossejades com la murta, el romer o l'espígol, que van deixant als carrers una olor agradable a mesura que és trepitjada per la comitiva i alguns dels assistents entonen, de tant en tant, la cançó:

*Cantem a l'amor dels amors,
cantem al Senyor,*

...

El sacerdot ix de l'església amb el calze contenint les santes formes ja consagrades, per la qual cosa és obligat, segons el ritual litúrgic, que aquestes transiten cobertes d'alguna forma: la primera d'elles per la capa que duu el sacerdot que abriga el calze i una altra pel palli que és portat per un nombre parell de persones i baix el qual va desplaçant-se el viàtic. Davall del palli aniran altres persones duent uns artístics

fanals encesos. Antigament, també prop del palli se situava una llarga cua d'escolans i un sagristà amb l'encenser escampant les seues aromes mentre altres persones proveïdes de campanetes metàl·liques les feien sonar; igualment desfilaven, custodiant-lo, a banda i banda del palli, uns soldats amb el mosquetó al muscle. Per darrere d'aquest es col·locaven els confreres en dues files portant ciris a la mà i una medalla al pit que els identifica.

La processó fa el seu recorregut pels carrers que componen la feligresia de la parròquia, detenint-se els portadors del palli a les portes d'aquelles cases que prèviament han sol·licitat la visita del sacerdot per a rebre en elles, la persona malalta, la comunió; en entrar a la casa s'escampen normalment, pètals de flors que generalment són de rosa; els balcons del recorregut apareixen adornats amb els cobertors que els veïns han disposat.

Quan es torna a l'església i el sacerdot, sota el palli, entra en ella, la banda de música interpreta l'himne oficial de l'estat espanyol i simultàniament els coloms que han estat en gàbies, alcen el vol omplint el cel de colors i moviment, al mateix temps que es cala foc a les carcasses i les traques disposades que escampen el seu soroll pels voltants de l'església mentre el volteig de les campanes sonen amb força.

Confraria del Sepulcre

A la parròquia de Sant Pere es va constituir la Confraria del Sant Sepulcre que compta amb un bon nombre de membres, els quals processonen la imatge els dies previs a la Setmana Santa amb l'acte del trasllat des del domicili del clavari eixint a l'entrant.

Igualment, dins de la programació d'aquesta setmana té lloc el Solemne Via-Crucis de la Parròquia, que és la primera en celebrar-lo de les de Xàtiva que els duen a terme.

A la vesprada del Divendres Sant a les set, s'efectua l'eixida de la Solemne Proces-

Benedicció d'animals en la parròquia de Sant Pere.

só General del Sant Soterrament, partint de la Insigne Església Col·legial Basílica de Santa Maria, popularment coneguda com la Seu on es traslladen prèviament les diverses imatges que processonen.

Una altra tradició que s'observa al barri durant els dies de la Setmana Santa xativina és la ubicació d'una creu situada al carrer portal de Cocentaina indicant l'extrem de la zona est de la ciutat per on es realitza el recorregut de les processons dins de l'itinerari dels Carrers de Volta per on transiten.

Sant Antoni del Porquet

A Xàtiva tenia una ermita dedicada a Sant Antoni, avuí en ruïnes; era un curiós cas de reconducció popular perquè es va construir fundada pel Pare Llorens Bru, canonge d'Oriola en un testament que va atorgar en aquesta ciutat el 31 de maig de 1654, dedicant-la a l'advocació de Sant Antoni de Pàdua, que se celebra el 13 de juny; amb el

pas del temps els veïns de Xàtiva van arribar a creure que esta ermita estava dedicada a sant Antoni Abat o del *Porquet i així, després de la missa i benedicció d'animals, cada 17 de gener a l'Església de Sant Pere, la més pròxima a l'ermita, es dirigien al Camí de Sant Antoni, paral·lel a la carretera de Genovés, on va haver-hi costum de celebrar el *Porrat de Sant Antoni i també carreres de cavalls, que eren els utilitzats en el cultiu perquè pràcticament tots els veïns del barri de l'antic districte del Mercat -actualment Sant Pere- disposaven d'estos animals per a treballar les seues terres o desplaçar-se. Així s'omplia el lloc de gents que acudien a la celebració, uns a contemplar-la i altres a participar en ella.

La Societat Protectora d'Animals de Xàtiva, és qui actualment organitza i manté vigent la tradicional benedicció d'animals a l'Església de Sant Pere, on s'han pogut veure, apart els equins, als quals se'ls obsequia

amb garrofes beneïdes, altres animals de companyia com són els gossos, gats, ocells engabiats, i fins i tot tortugues i peixos, portats pels seus propietaris perquè reben la benedicció feta pel rector de la parròquia en nom de Sant Antoni a fi que els protegisca durant tot l'any; una protecció que en uns altres temps, quan l'animal era imprescindible per sostindre l'economia familiar, s'implorava amb gran devoció.

La tradició també duia a muntar i encendre fogueres en honor a Sant Antoni la vespra de la celebració d'aquest i era costum que els joves alçaren fogueres a les places del barri, però anà perdent-se, progressivament, l'hàbit a causa de l'asfaltat del sol i a l'intens trànsit de vehicles que usen la via pública d'aparcament. Encesa la foguera, el costum de botar sobre el foc amb canyes ha desaparegut, però amb elles s'intentava, fer els salts per damunt de les flames quan estes ja havien aplacat el seu furor, cosa que uns aconseguien i altres no, els quals eixien amb les sabates i pantalons socarrats.

Aquesta festa al voltant de la foguera acabava amb l'agradable tasca de rostir xulles i embotits que damunt d'una graella metàl·lica o, directament, sobre les brases s'encarregaven de col·locar els veïns, pares d'aquells joves que amb tant d'afany havien anat recollint les fustes velles de les cases i els canyots de la dacsà i del tabac de les hortes.

Sant Isidre Llaurador

Encara que a les terres valencianes tradicionalment els sants patrons dels llauradors i les hortes són els Sants de la Pedra, Sant Abdó i Sant Senén que tenen assignat el 30 de juliol com el seu dia de celebració al santoral, conseqüències de la desfeta d'Almansa i de la imposició de Felip V de desterrar els nostres costums propis va anar imposant-se la figura de Sant Isidre Llaurador en substitució d'aquests. Sant Isidre és molt venerat a Madrid, i celebren el dia dedicat a ell, ací a Xàtiva, el 15 de maig amb una missa a l'església de Sant Pere a la qual

continua una processó per diversos carrers de la ciutat i que acaba amb un dinar de confraternitat dels treballadors del camp i propietaris de terres entre els quals figura el clavari eixint i l'entrant que té la missió de custodiar la imatge del sant durant tot l'any a la seua casa.

Les coquetes de sant Nicolau

Sant Nicolau de Tolentino, fou un frare agustí que figura al calendari el 10 de setembre, el qual va comptar amb gran seguiment i devoció a Xàtiva, confeccionant-se aquest dia les anomenades coquetes de Sant Nicolau, que segons la tradició protegeixen, per intercessió del sant, contra les febres, atribuint aquesta gràcia a la fortalesa espiritual del sant perquè la llegenda diu que després d'haver estat un dia turmentat contra les temptacions del dimoni se li va aparèixer la Verge que li va manar portara una mica de pa, el qual va beneir i menjant-ho va quedar Nicolau sense aquest turment i sa. En memòria d'aquesta meravella tots els anys s'elaborava i beneïen, el dia de la seua festa, les coquetes, a les que la divinitat transmetrà la propietat de sanar tota mena de malalties, majorment les febres.

Les coquetes de Sant Nicolau es coïen als forns de Xàtiva, la vespra o el mateix dia 10 de setembre, les quals s'elaboraven amb farina, anís i sucre; la seua forma era semblant a la de les galetes, que abans de ser introduïdes al forn eren encunyades per totes dues cares amb la imatge del sant, la iconografia del qual li representa amb una xicoteta au a la mà esquerra i un ram de lli-ris blancs o un trident a la dreta, sent l'altra cara segellada amb la imatge d'una estrella de huit puntes. El simbolisme de l'au és perquè a Sant Nicolau se'l considera el protector de les perdius; mentre que el del lli-ris blanc es deu a la seua puresa i candor.

Per a dur a terme aquestes encunyacions cada forn disposava d'un motle de fusta dolça, generalment de fusta de perera, que als seus extrems hi tenia llaurades aquestes imatges.

Coquetes de Sant Nicolau

Al nostre barri hi ha hagut diversos forns de llenya, algun dels quals han tancat com el que fora de José Matéu a la plaça d'Enríquez, núm. 1; el de Trinidad Fabra al carrer Bruns núm 27; el de Rafael Martí al carrer Sant Cristòfol, núm. 30 o el de Lao Sanvictorino, popularment conegut com el Forn de "l'Orso". Altres continuen oberts gestionats per successors dels antics forners, com el del Sol al carrer Segurana o el que va ser de Pascual Illueca, conegut com el Forn de "LLoca" a la plaça de Sant Pere. El capellà de la parròquia es dirigia a ells el dia de Sant Nicolau per a beneir les coquetes que elaboraven, procedint-se, a continuació, la seua venda; també antigament algunes mestresses de casa pastaven i duïen a coure als forns del barri aquestes coquetes que els forners li segellaven abans d'introduir-les per la boca del forn. Després s'ajuntaven passant un fil pel centre de les coquetes formant un collar que lluien els xiquets i les xiquetes mentre anaven donant-li mossegades i menjant-les.

Aquesta tradició, es va mantindre vigent fins a la dècada dels anys 70 del passat segle XX, però actualment s'ha perdut, principalment per dos motius: no desperta cap interès econòmic als forns i també perquè ha disminuït en part la influència que abans exercien les tradicions emanades de la religió sobre la nostra societat.

Sant Martí de Porres

Una tradició que s'ha mantingut durant molts anys al Convent de La Consolació de les Germanes Dominiques, on es venera la imatge de sant Martí de Porres, és celebrar cada any una sèrie d'actes religiosos en el seu honor, durant els dies previs al que figura al nostre santoral, corresponent-se aquest acte amb la data de la seua defunció, del 3 de novembre.

Durant la celebració del Tridu en el seu honor, i com a nota característica es reparteix tradicionalment entre els assistents un xicotet pa que ha estat prèviament be-

neït pel sacerdot titular de la paròquia, obsequiant-se també amb una estampeta del sant on consten diverses oracions i finalment, com a peculiar i anecdòtic, s'entregava també una granera en miniatura, símbol de la seua dedicació al treball, perquè la seua iconografia generalment es representa amb aquest objecte de neteja a les mans i amb un xicotet ratolí al peu de la seua sotana. Aquesta estampeta està avalada pel Secretariat de Sant Martí de Porres i sufragada per la clavariessa que cada any atén la devoció.

La Miraculosa

Tots els anys el 27 de novembre, es rememora una de les aparicions marianes de la Mare de Déu, que fa al·lusió al moment en què la mare de Déu es va aparèixer a Santa Catalina Labouré en 1830, en una escena que es convertiria en la imatge coneguda com la Medalla Miraculosa.

Per aquest motiu a l'església de Sant Onofre es realitza un Tridu a la Verge Miraculosa, patrona del col·legi La Immaculada, (la Beneficència), a la capella de l'edifici.

També es duu a terme la celebració religiosa i festiva per part de la comunitat educativa, els quals realitzen la tradicional Romeria a la Verge pels carrers del voltant del col·legi amb la imatge portada en andes pels escolars, on s'efectua també la imposició de la Medalla Miraculosa tot comptant amb la col·laboració de l'AMPA del centre que prepara un esmorzar per als i les alumnes, i continuar la celebració a les aules, i gaudir, així, d'un matí festiu que manté la tradició en aquesta data.

Estampa de Sant Martí de Porres.

Bibliografia

- El curs de l'any. Tradicions i costums de la Ciutat de Xàtiva.* Quaderns de Xàtiva núm. 1 Antoni Martínez Revert, Ximo Corts, Lluís Antoni Navarro i Vicenta Cerveró. Quaderns de Xàtiva núm. Impremta Marbau. Xàtiva 1988.
- Fiestas y tradiciones de Xàtiva,* Josep Sanchis Martínez-Mª Lourdes Boluda Peruchó. Premis Literaris Ciutat de Xàtiva 1999. Excm. Ajuntament de Xàtiva. Matéu Impressors, S.L. Xàtiva 2000.

1974: Uns records de la Xàtiva predemocràtica

Vicent Soriano

*Companys, si sabeu on dorm la lluna
blanca
digueu-li que la vull
però no puc anar a estimar-la
que encara hi ha combat.*

*Companys, si coneixeu el cau de la
sirena
allà enmig de la mar
jo l'aniria a veure
però encara hi ha combat.*

*I si un trist atzar m'atura i caic a terra
porteu tots els meus cants
i un ram de flors vermells
a qui tant he estimat
si guanyem el combat.*

És possible, molt possible que aquell 1974 tots esperàvem guanyar el combat com aquesta cançó de Lluís Llach. En una Xàtiva que despertava sabedora que el temps

Eduardo Llagaria Pla, alcalde de Xàtiva en 1974.

Membres de la corporació municipal de la Xàtiva de 1974

de la dictadura agonitzava, i era qüestió de més o menys temps per un canvi radical que donara un nou moviment a tanta repressió i tants anys de silenci. La paraula democràcia ressonava als oïts cada nit a les terrasses de l'Albereda i concretament a la del San Remo, on grups d'amics plens de consignes amagades i altres més descobertes creiem que podríem canviar el món. Un excel·lent article de Rafael Soro al llibre del Festival de la cançó, editat per Ulleye, deixa ben a les clares les circumstàncies concretes d'aquell any 1974, que malgrat que la ciutat estava regida per un Consistori de dretes, se sabia que estaven disposats a certa condescendència, encara que era una mentida piadosa. És a dir: permetien a certes associacions i col·lectius desenvolupar les seues activitats com una prova de llibertat, però sempre vigilat i controlat per les autoritats del moment. Valga com a exemple el fet que aquell 1974 se va celebrar el primer Festival

de la cançó, i totes les lletres i els grups que anaven a actuar devien passar la corresponent revisió o censura. Era el conegut "Autorizado" que marcava el govern civil. I si això no s'aprovava no se cantava. A més a més, amb el permís s'acompanyava la qualificació de "mayores de 18 años". No puc deixar de referir-me al fet de que govern civil va tenir la santa paciència de traduir els títols de les cançons que anaven a interpretar-se en el document aprovat, i així al desaparegut i gran cantant xativí Enric Angulo li digueren que cantaria "Al Viento", "Canción de las manos", "La Noche", "De un tiempo de un país", etc. Encara que sembla mentida fins ací arribava el control.

Però la societat xativina portava endavant tota una sèrie d'accions que intentaven mobilitzar la gran majoria pel nou temps que s'endevinava vindria.

No era qüestió de deixar passar cap oportunitat per avançar pas a pas. Les ma-

Claustre de Sant Agustí, on va estar ubicat l'ajuntament de Xàtiva.

Dedicació de la Collegiata com a Basílica Menor.

nifestacions de l'1 de maig eren una prova que quasi 40 anys de dictadura no seria eterna. L'exalcalde Manolo Casesnoves era un dels agitadors social i encapçalava entre altres les manifestacions d'aquella època, mentre a les nits s'escoltava Radio Pirenàica en l'Onda Mitjana de forma clandestina. Era l'única manera de viure sabedors de tot el que passava fora de les nostres fronteres però que al mateix temps afectava (i tant) al nostre territori.

Era clar que el règim no aguantaria, però també era clar que no estaven disposats a deixar el poder, i pensaven que obrint en part les mans per donar sensació de democràcia i aperturisme perpetuarien la seua presència en allò que no volien perdre. Sabien que era utòpica la postura, perquè el General ja feia temps que agonitzava i era qüestió de temps, poc de temps, per a què hi haguera un canvi polític a Espanya. La dictadura tenia un futur amb data de caducitat, i Xàtiva vivia la situació amb glops d'aire pur.

No era una situació per a massa alegries en conjunt, però no s'impedia veure surar un sentiment d'esperances tan necessàries com els controls que es patien dia si i d'altres també per part d'una policia sinistra i venjativa, ubicada a les dependències de la planta baixa de l'ajuntament, al carrer Sant Agustí. Entrar allí era sentir olor a ranci i perill imminent. Simplement anar a renovar un DNI caducat era arriscar-se a la mirada del "secreta" de torn, amb bigotet retallat, que t'amenaçava sense dir res. Era prou un somriure de poder per deixar ben a les clares qui era qui manava.

Aquells brots d'incipient llibertat, significava que tot es preparava, potser de forma ingènua, ja que les estructures de la dictadura no estaven disposades a cap rendició. A més a més, el país estava en alerta màxima des que un any abans assassinaren a Carrero Blanco, president del govern i home fort del règim, quan acudia com cada matí a missa a l'església dels Jesuïtes del Carrer de Serrano de Madrid. Ell no ho sa-

DIA 16, VIERNES

DIA DEL TURISTA

Desde las primeras horas de la mañana, recepción de los visitantes a nuestra Feria.

Igualmente, se celebrará el

DIA DE LA JUVENTUD

A las 10, recepción de los distintos grupos de juventud, e inauguración del PABELLON DE LA JUVENTUD, sito en el edificio municipal del Parque "XXV Años de Paz".

Seguidamente, visita a la Játiva antigua y sus monumentos nacionales.

A las 11, en el mismo Parque "XXV Años de Paz",

IX TROFEO FERIA DE BALONCESTO

organizado por la Delegación local de Juventudes.

A las 8 de la tarde, en el Jardín de D.ª María Marín de Selgas,

I FESTIVAL FOLK EN VALENCIA

con un brillante fin de fiesta en el que actuarán el Grupo de Coros y Danzas de la Sección Femenina de esta localidad, y una figura relevante del mundo de la canción folk.

Programació de la Fira de 1974 on s'anunciava el primer "Festival de la Cançó", que es denominava "Festival Folk".

bia, però l'home que combregava darrere seu era un membre d'un comando d'ETA que feia mesos planejava el seu segrest, i, posteriorment, el seu assassinat. El 20 de desembre del 1973, Carrero surt de l'església i puja al Dodge oficial per dirigir-se al seu despatx. En passar pel costat del número 104 del carrer de Claudio Coello, el cotxe saltà pels aires, volant literalment per sobre de l'edifici i caigué al pati d'illa. 100 quilos de GOMA-2 en un túnel excavat sota la calçada acaben amb la vida de l'almirall, l'escorta i el conductor del vehicle.

Aquell fet marcaria l'inici d'una nova política, i les ràdios clandestines animaven un any després encara a la lluita per un país

democràtic. Era només el començament del canvi. Després de Carrero Blanco era qüestió d'esperar la mort de Francisco Franco que esdevindria dos anys després.

A Xàtiva pel que fa a l'aspecte literari cal destacar que des de 1973 el xativí José López Sellés es fa càrrec de la direcció del llibre de la Fira que era com una tapadora que amagava en el seu interior una certa llibertat pels lletraferits de la ciutat. López Sellés s'especialitzà en monogràfics del Llibre com el cinquantè de la Coronació de la Mare de Déu de la Seu, el VII centenari de la mort de Jaume I o el VI centenari del naixement de Calixte III. Tot això acompanyat d'un rigor científic que cal deixar constància.

En definitiva, Xàtiva avançava a poc a poc pel camí que portaria a la democràcia.

Era temps de revoltes potser silencioses però efectives. 1974 va ser un any que marcava el principi del final de la dictadura. Els moments de revolució construïda des de les nits de reunions i revoltes.

Com continuava la cançó de Lluís Llach, Abril 74:

*Companys, si enyoreu les primaveres
lliures
amb vosaltres vull anar
que per poder-les viure
jo me n'he fet soldat.*

A poc a poc anem escrivint la història d'aquest país.

Les falles a Xàtiva durant l'etapa predemocràtica de la transició (1974-1979)

Guillem Alborch Mallol

1. Context sociopolític de la Xàtiva de la Transició Democràtica

*L'anhelada democràcia
va transcorrent a poc a poc,
i encara, per desgràcia,
no ha trobat adequat lloc
per poder-se finançar
i tranquil·lament caminar.*

*Que després de tant de temps
esperant la llibertat,
no és qüestió que un contratemps
ens lleve el que hem aconseguit.
A costa de tants sacrificis,
mil penalitats i suplicis.*

Josep Maria Ballester
(Estret del llibret
de la Falla El Cid 1978)

Fotografia de Mre Amparo Esplugues Rodenes, Fallera Major de Xàtiva en 1974.

Fotografia de Mre Cristina Martí Lacalle.

1.1. Vida social i política a la capital de La Costera

Per a parlar de les falles de Xàtiva de la segona meitat dels anys setanta del segle passat hem d'aclarir al lector/a que, sociopolíticament i a nivell municipal, aquest està considerat com a període predemocràtic als ajuntaments. És anomenat així perquè va des de la caiguda de la dictadura (mort de Francisco Franco el 20 de novembre de 1975) fins a la celebració de les primeres eleccions municipals per a la formació dels nous ajuntaments democràtics (3 d'abril de 1979) i la conformació de les noves corporacions municipals nascudes d'unes eleccions democràtiques. Aquest és, tot just, el període temporal que ens ocupa en aquest estudi.

Tal com indica Ximo Corts al seu article "Un camí cap a la democràcia", aparegut al Llibre Oficial de La Fira d'Agost el 1979, "no va estar un camí de flors". Hi havia molts

factores en contra, un ambient hostil i manca de canals mínims d'informació per a difondre la vida soterrada que bullia a la Xàtiva predemocràtica.

Cal remarcar l'empresonament de **Manuel Casesnoves** (qui després seria elegit Alcalde de la ciutat) per repartir propaganda de l'1 de maig obrer, o les innumerables detencions per raons polítiques, entre elles la d'Antoni **Martínez Revert** el 1970. La crònica negra va augmentar amb l'esclat d'una bomba a la llibreria "La Costera" el novembre de 1976.

En desembre de 1973 es produí un fet que marcaria el detonant de la inestabilitat institucional en l'Ajuntament de Xàtiva. La qual s'allargaria durant el període predemocràtic. El cas és que tingué un ampli ressò un reportatge publicat a **Levante EMV** i signat per **Manolo Hostaled** i **Francesc Poveda**. En ell es feia un estudi seriós

de la desastrosa gestió municipal, durant més de vint anys, de l'alcalde franquista **Eugenio Blasco Guinart**, del col·lapse industrial que patia Xàtiva i dels seus condicionaments sociològics en veure's resignada a convertir-se en una ciutat de serveis. L'aleshores alcalde de Xàtiva i "jefe del Movimiento" **Eduardo Llagaria**, empenyé amb pèssima fortuna la defensa del seu predecessor. Aquest fet, entre d'altres, a més de polèmica oberta per la intenció de derriure el que quedava de l'ermita de Santana per instal·lar el nou repetidor d'UHF, van propiciar que el governador civil **Manuel Pérez Olea**, apartés a **Eduardo Llagaria** de l'alcaldia, passant a ocupar la seua plaça de notari a la població de Canals, mentre era

substituint per **Jesús Miguel Cuadrado**, amb bona gestió com a president de la *Cruz Roja de la Región de Valencia* i metge de capçalera a Xàtiva. Persona afable, bon gestor i de millor talent, per als temps que corrien.

Una de les fites anuals que tenien major ressò, entre els esdeveniments que es produïen a Xàtiva era la del *Festival de La Cançó de la Fira d'Agost*. Com apunta **Ximo Corts** "curiosament finançat per un ajuntament franquista, per ignorància o paternalisme". La fita anual agafà tanta importància nacionalment que l'ajuntament es negà que **Raimon** hi pogués actuar. Era un intent d'ofegar el crit de llibertat que demanava

Portada del llibre de la Junta Local Fallera de Xàtiva, de 1974, realitzada per Guillermo Sanchis.

una societat que estava preparant-se per a la nova democràcia, mentre anaven constituint-se les formacions polítiques locals, tornava la *llibertat sindical* o d'*associacionisme*.

1.2. Les primeres eleccions democràtiques

El 15 de juny de 1977 es produïren les primeres eleccions democràtiques. Les legislatives es van celebrar sense incidents a La Costera. Encara que es va confirmar, poc després un rumor que circulava pel carrer a la capital de la comarca. I és que, després de la legalització del **Partit Comunista**, militars

d'alta graduació celebraren una reunió a la *Pineda dels Frares*, propietat de la *Família Oriol* (*Interviu* 29 de setembre, 1977; *Opinió*, 8 d'octubre, 1977).

Açò no va ser impediment perquè es produïren manifestacions polítiques i culturals de tota mena, incloent-hi marxes per a l'*autodeterminació*. Se celebraren els primers actes del 9 d'Octubre, amb la presència de **Josep Lluís Albinyana**, president del *Consell del País Valencià*. Rebérem les visites d'**Ernest Lluch**, **Sanchis Guarner**, **Vicent Andrés Estellés**...

Amb aquest caliu les primeres eleccions municipals se celebren el 3 d'abril de 1979, amb una aclaparadora victòria del **PSPV (PSOE)** que obtingué el 55,32% dels vots i dotze regidors, enfront de set de la **UCD**, un de **SI** (socialistes independents) i un del **PCPV**.

Manuel Casesnoves Soldevilla va ser nomenat alcalde a la nova Casa de la Ciutat, i prompte es veieren a la nova corporació i al servei del nou ajuntament a persones que havien estat vinculades al món faller als anys anteriors, mentre lluitaven per la consecució de la democràcia: **Adolfo Garcia** (relacions públiques de la Falla el Cid), **Ramiro Pla** (Fundador i un dels primers presidents de la Falla Joan Ramon Jiménez), **Vicent Gimeno** (ànima màter de Molina Claret), **Vicent Soler** (antic president de República Argentina i en aquells anys, president de Molina-Claret), entre molts altres. Aquest últim era amb qui havia pensat l'alcalde **Casesnoves** per a ocupar, més avant, el càrrec de president de la Junta Local Fallera a partir de 1979 encara que veurem que açò no va ser possible.

2. Les falles a la Xàtiva de la dècada dels setanta

*El pa ix de la farina;
la rosa naix del roser;
del mar es trau la sardina
i la Falla d'un carrer.*

*Però mai faríem res,
sense pessetes ni duros,
que allà on no hi ha diners
tot són apretons i destrets.*

*Així que no ens moguem a engany
i mirem les coses dretes;
després de lluitar tot l'any...
comptem amb moltes pessetes?*

*No se n'eixim de la ratlla,
ni mamprenquem llarg viatge,
no siga que per la Falla
hàgem d'empènyer el tratge.*

Josep Maria Ballester
(Versos per a ser recitats
en una presentació fallera
de València als anys seixanta)

2.1. L'esclat de la festa

La dècada dels anys setanta, del segle passat, suposa en la història de les falles de Xàtiva, un abans i un després. Tot a causa de la quantitat de noves comissions falleres que afloren a la part nova de la ciutat, a més d'altres que es recuperen, o es revitalitzen, al barri antic de la població.

Al llarg de la dècada dels seixanta, sols cinc comissions falleres mantingueren viva la flama fallera a Xàtiva, es tracta de la ja desapareguda *Plaça Enríquez* i de les, encara hui existents, *Plaça del Mercat*, *Tetuan – Sant Francesc*, *República Argentina* i *Espanyoleto*. A finals de la dècada dels setanta, el nombre de comissions falleres a la ciutat es triplica, fidel reflex de la millora econòmica del moment, fins a comptar amb un nombre estable de disset comissions falleres durant les tres dècades posteriors.

Cada comissió, al llarg d'uns quants exercicis, ha gaudit d'un protagonisme, pel que fa a la qualitat dels seus monuments i premis aconseguits, o, si més no, ha destacat en una o diverses activitats, com ara les cavalcades del ninot, les presentacions o l'edició del llibret. Aquests darrers són els tres pilars fonamentals que servixen de termòmetre per

a veure l'estat en què es troba cada comissió en un espai temporal determinat.

2.2. L'increment del cens faller

El 1970 el nombre de fallers i falleres a la ciutat de Xàtiva no arribava a 300 persones censades, distribuïdes en cinc comissions. Durant el període 1975 – 1980 el cens s'incrementa en quasi 2.000 falleres i fallers censats. Una de les característiques comunes que hi trobem en aquests anys és la igualtat pel que fa al número de components en el cens faller de cada comissió. El qual, pam amunt pam avall, voltava els 150 fallers i falleres, en cadascuna de les catorze comissions falleres existents a la segona meitat de la dècada dels setanta a Xàtiva. Exceptuant el cas de Sant Feliu, amb una mitjana de 85 components durant aquest període. També hi ha curiositats com el descens de fallers de República Argentina, la qual passa de 262 components el 1975 a tenir-ne 175 l'any 1980, mentrestant, sorprenentment, la comissió més nombrosa aquest any era la de Benlloch-Alexandre VI amb 190 fallers.

Un altre fet destacable és el notable descens de components que han experimentat, des dels anys noranta fins a l'actualitat, les comissions falleres del centre històric respecte a les de la ciutat de l'eixample. Aquest és el cas de Mercat, Tetuán-Sant Francesc, Sant Jordi, Benlloch-Alexandre VI i Sant Feliu, les quals, pel descens demogràfic del seu corresponent barri, ja no han comptat des d'aleshores amb tants fallers i fallers censats. Cal esmentar els cas exponencial de creixement del Raval i en menor forma Sant Jaume, les dues úniques comissions considerades de la part antiga de la ciutat, encara que no del seu casc antic, que han vist incrementat el seu cens respecte al que tenien fa quaranta anys.

3. Evolució de la Junta Local Fallera fins a arribar a aquest període

Al llarg del segle passat sempre ha existit un Ens organitzador de les comissions de la ciutat. Aquest Ens sempre ha es-

tat lligat amb l'ajuntament. Tanmateix, depenent del moment, aquest ha exercit un major o menor control. Durant els anys de la Segona República es denomina "Comité Central Fallero" i estava presidit pel tinent alcalde de la Comissió de Fira i Festes. El control del comité per part de l'ajuntament era tant econòmic com polític conformant una relació total de dependència.

Des de l'exercici 1942/43 fins al 1960/61 l'Ens passà a denominar-se Junta Central Fallera i és, al llarg de la dècada dels seixanta quan l'Ens adquireix la seua denominació actual de Junta Local Fallera, perquè s'entén que la Central és la de València ciutat. En diverses qüestions, sobretot, al Tribunal d'Incidències, aquella estava supeditada a aquesta pels seus estatuts la qual cosa actualment és impensable, doncs, els dos Ens són independents.

Del 1943 fins a 1978 el president de la Junta Local Fallera, o Central segons el moment, era nomenat per l'alcalde de la ciutat. El càrrec requeia en el regidor que aquest estimava oportú i així feia un exercici de tutela política, econòmica i censura, del que les falles de l'etapa franquista mai no pogueren escapar.

Així, en el període que ens ocupa, el President de la Junta Local Fallera de Xàtiva fou el Regidor de "Fomento e Industria" Salvador Albero Egea i, posteriorment, el Segon Tinent Alcalde i Regidor de Trànsit Joaquín Bañuls Sanchis. El primer ho va ser des de l'exercici 1970/71 fins al 1975/76, mentre que el segon ho fou des de 1976/77 fins a 1978/79.

De Salvador Albero s'hi té un bon record. Industrial, de tracte afable i pacient, segons testimoni de Vicent Biosca, va estar sis anys al capdavant de la Junta Local Fallera i va demanar diverses vegades a l'Alcalde, Jesús Miguel Cuadrado, la ubicació d'un hipotètic Museu Faller al Palau d'Alarcó, aleshores edifici en perill de ruïna.

Cal apuntar ací que, en aquell moment, el Palau d'Alarcó era una ubicació destinada a ser la nova Casa de Cultura. La iniciativa va anar postergant-se, donat que

el cost de la rehabilitació era inassolible per a l'Ajuntament de la Xàtiva dels anys setanta. Amb el primer ajuntament democràtic es persisteix amb aquesta idea, com així ho comenta Ximo Corts a l'esmentat article del Llibre de Fira de 1979, el problema va vindre quan, en aquests anys, es va buscar una nova ubicació per als Jutjats de Primera Instància i pensaren en l'edifici del Palau d'Alarcó. Definitivament, aquesta possibilitat de Casa de Cultura amb una secció habilitada per a Museu Faller, va desaparèixer.

Ben coneguda va ser en aquell temps l'anècdota del famós Tir i Arrossegament que Antoni Grau va fer per a la falla El Cid del 1975. Aquest grup, tan ben realitzat, es va indultar de les flames la nit de la Cremà, pel consens de la comissió i el consentiment de Salvador Albero, amb la idea que el nou Museu Faller tingués una peça d'impacte. El grup passà dos anys embolicats en mantes al Palau d'Alarcó i finalment, després que Salvador Albero deixés la presidència l'any 1976, sense veure complit el seu somni d'un Museu Faller per a Xàtiva, l'artista Antoni Grau va comunicar a la comissió del Cid que tenia un comprador per tal que aquest conjunt de tir i arrossegament no es perdera entre les ruïnes del vell Palau d'Alarcó. Es tractava de la falla República Argentina, però no la de Xàtiva, sinó la de Gandia, la qual va pagar 75.000 pessetes, de l'època, pel famós grup, que la

Falla de la plaça d'Enríquez de 1972.

comissió entregà en un sobre a les monges en forma de donatiu, en l'acte de visita a l'asil d'ancians. I, així va ser com el mític Tir i Arrossegament de la Falla del Cid de 1975 es cremà a Gandia la nit de Sant Josep de 1977.

A Salvador Albero el va succeir a la presidència de la Junta Local Fallera, un altre regidor de l'ajuntament. Es tracta de Joaquín Bañuls Sanchis, d'idees conservadores però amb tarannà negociador. Segons varis testimonis de presidents de comissió del moment, la gestió de Bañuls es va empitjorar en agreujar-se l'ambient predemocràtic que es respirava a la ciutat. Bañuls no sabé gestio-

nar les tensions polítiques del moment, en alguns episodis dels quals va ser protagonista, com veurem més avant. El seu tarannà aspre no li permetia tenir la mà ampla del seu antecessor en el càrrec. És per això que deixà el càrrec després de les falles del 1979 amb les primeres eleccions municipals a la vista i el canvi de la Junta Local Fallera reorganitzada per un Ajuntament Democràtic.

3.1. La Junta Local Fallera de Xàtiva en l'etapa democràtica

És evident que eren altres temps, pel que fa al carisma, caràcter i qualitats personals dels fallers que ocupaven el càrrec de president en cadascuna de les comissions de la ciutat. Josep Barberà en República Argentina, Juan Tormo en Espanyoleto, Ángel Diaz Donoso en Sant Jaume, Josep F. Mira en Cid-Trinitat, José Castellano en el Mercat, Agustí Perales en Raval, Ismael Martí en Tetuan, Rafael Balaguer en Molina-Claret, Amador Cano en Ferroviària... persones amb sobrades facultats per a gestionar qualsevol situació compromesa. Amb tot i això, la Junta Local Fallera de l'exercici 1979/80 va estar huit mesos sense president. Interessant episodi que ara passem a relatar.

Cal recordar, així ens ho han manifestat tots aquells a qui hem demanat testimoni d'aquells fets, la important feina realitzada per Rafael Ballester Ramón, qui venia exercint de secretari de la Junta Local Fallera des de l'exercici 1970/71 i a qui els distints presidents demanaren que continués durant aquests mesos de buit de poder, fins que fos aprovada la nova Junta. Així va ser que Rafael Ballester fou l'únic cap visible per a gestionar els documents oficials i en les relacions amb la Junta Central Fallera de València, des d'abril fins a desembre de 1979.

El primer alcalde de la nova etapa democràtica a l'Ajuntament de Xàtiva, Manuel Casesnoves, decideix reunir-se amb els presidents de les comissions falleres de la ciutat, una vegada passat l'estiu i la Fira d'Agost, concretament el 17 de setembre de 1979, amb la pressura de temps imposada per la necessitat de trobar un nou president

a la Junta Local Fallera, pel buit de poder creat després de l'abandó del càrrec de Joaquín Bañuls i el col·lapse en el qual es trobava l'ens una vegada celebrades les primeres eleccions municipals el 3 d'abril de 1979.

En principi, s'acorda que el President Nat de la Junta Local Fallera era l'Alcalde de la ciutat. Amb la intenció, però, de democratitzar el màxim òrgan faller de la ciutat, Casesnoves insistí en què els presidents proposaren un candidat o diversos i aquests siguen elegits per votació, en lloc que siga imposat per ordre d'alcaldia.

Passats els mesos de setembre i octubre, encara no apareix cap candidat. Tampoc no hi ha Fallera Major de Xàtiva ni Infantil. En una urgent reunió la darrera setmana de novembre de 1979, Manuel Casesnoves porta una carta amb una candidatura, per si de cas no hi havia cap candidat, l'alcalde havia fet els deures, perquè no era desitjable que s'allargués el problema. Temps després es va saber que la candidatura era la de Vicent Soler Oliver, antic president de República Argentina i de Molina-Claret, la qual cosa era comprensible perquè Soler era militant socialista i el nou alcalde estimava convenient que ocupara el càrrec algú de la seua confiança, si no hi havia més remei.

Aquesta carta no va arribar a obrir-se, ja que aquella mateixa nit, Ismael Martí, president de Tetuán-Sant Francesc va entregar un sobre al secretari amb la candidatura de Joaquín Esplugues Pastor, conegut faller i expresident de les falles Cid-Trinitat i Tetuan-Sant Francesc. Una vegada llegida l'única candidatura es procedeix a la votació i és aprovada sense cap vot en contra.

La següent setmana, el 6 de desembre de 1979, quan només hi faltaven tres mesos per a falles, s'aprova en assemblea general la composició de la primera Junta Local Fallera de l'etapa democràtica, de la història de les falles de Xàtiva.

La nova Junta presidida per Joaquín Esplugues, comptava amb Tomàs Vinaches i Manuel Barajas com a vicepresidents, Rafael Ballester continuà la seua llavor de secretari,

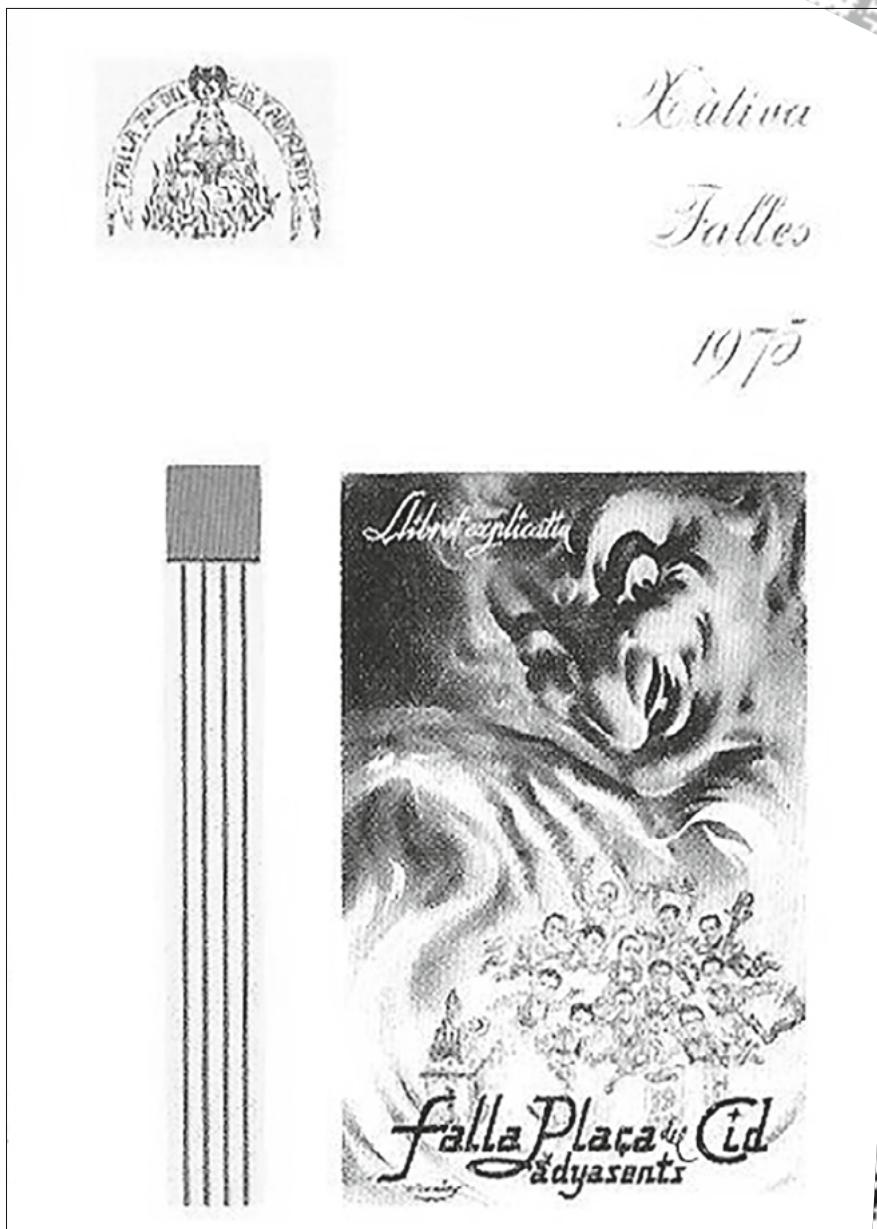

auxiliat per José Antonio Reig com a vicesecretari, Julian Peris feia les funcions de Tresorer i els vocals eren cadascun dels delegats de Junta de les diferents comissions de la ciutat.

4. Antiques falles del nucli antic de la ciutat que desaparegueren durant la dècada dels anys seixanta

Malgrat la bonança econòmica del moment, anomenat pels tecnòcrates del règim "Desarrollismo" i l'encara bon estat de salut demogràfic al nucli antic de Xàtiva, hi trobem comissions carismàtiques que desapareixen entrada la dècada dels seixanta. De totes elles, la més reeixida, pel seu historial de premis aconseguits, durant quatre dècades, va ser la de l'actual Plaça La Bassa, antiga Plaça d'Emilio Castelar i després del Caudillo. Aquesta comissió sempre aconseguí estar premiada entre els tres primers llocs i va obtenir el primer premi els anys 1934, 1935 i 1958. Va plantar la seua última falla l'any 1963.

La resta de comissions que es dissolgueren durant aquells anys, foren les del Carrer José Espejo, actual Corretgeria i també molt premiada durant quatre dècades, la del Carrer Sant Agustí i la del carrer Vernissa, les quals, curiosament, plantaren el seu últim monument el 1963. Sol una comissió roman un exercici més, la del Portal de València, que desaparegué el 1964.

Llibret de la comissió del Cid de 1975, guanyador del primer premi.

5. Comissions falleres que desapareixen als anys setanta

A diferència de les anteriors, dues comissions falleres aconseguiren persistir fins a inicis de la següent dècada. Es el cas de les Places Enríquez i Sant Jordi.

5.1. La Comissió de la plaça Enríquez

L'any 1972 planta la seua última falla aquesta històrica comissió que va obtenir el primer premi el 1948 i que va ser molt guardonada durant la dècada dels seixanta. Cal esmentar que, tot a causa de la proximitat dels carrers, alguns dels fallers que van

pertànyer a aquesta comissió, passaren a formar part de Benlloch - Alexandre VI, dos anys després.

5.2. La falla Sant Jordi, absent al període de la transició

Absent en aquest període s'hi troba la falla de la Plaça de la Galera o Sant Jordi. Després de plantar històrics monuments de 1er premi als anys cinquanta, es refonrà l'any 1970, passant a ser la comissió més nombrosa de la ciutat, amb més de dos-cents components. Desapareix sorprenentment el 1976 i no renaix fins a l'any 1988. Al capdavant de la qual hi trobarem, durant molts anys, un bon gestor faller: Vicent Bolinches Fabra.

6. Comissions falleres fundades en dècades anteriors que visqueren el període de la transició.

El període de la transició política espanyola¹ ha estat decisiu per a la història de les Falles. Les conseqüències que va deixar aquest procés polític i social en el sí de la festa encara es troben present dintre d'ella. De fet, una important divisió social i una greu manca de consens a l'hora de determinar la identitat del Poble Valencià perviu i reviscola amb força en els nostres dies. Per tant, podem sospitar que aquella llunyana transició, ja fa més de quaranta anys, tampoc no s'esdevingué amb èxit al món de les falles.

Tot i que darrerament els treballs sobre la transició valenciana (1970-1986) han anat en augment, hem de destacar l'excel·lent treball publicat al llibre de la Falla Comte Salvatierra – Ciril Amorós l'any 2014 "Les Falles a la Transició: La democràcia ignorada i l'autonomia maltractada". Ampli estudi conjunt, centrat en les falles del Cap i Casal, de Ramon Estellés Feliu i Joan Castelló

Lli, que intenta aproximar-nos, amb èxit, a aquest moment complex de la nostra història més recent.

Pel que fa a la transició a les falles de Xàtiva, podríem dir que aquestes pàgines estan per escriure i, a hores d'ara, és una interessant etapa que encara resta força desconeguda per la gran majoria dels xativins i xativines, sobretot, pels més joves.

En diverses publicacions falleres, articles de llibrets i, fins i tot al recull de dades *Quadern de Falles, 1865 – 2014*, de Joaquim Sánchez, s'hi fa referència a la comissió Jaume I, d'efímera existència (1982 – 1986), com l'exemple més evident d'intent de renovació de la festa i d'una normalització lingüística a les falles de Xàtiva. Compartim aquesta opinió, però cal reivindicar la feina feta per altres comissions falleres de la ciutat en la dècada anterior, molt abans de la creació de la comissió de Jaume I.

En el present apartat tractem d'esbrinar els esdeveniments que van dur a la comissió de la Falla Cid – Plaça de la Trinitat a ser protagonista de la festa de les falles de Xàtiva durant la segona meitat de la dècada dels anys setanta del passat segle; episodi crucial per a entendre les falles de Xàtiva a la Transició.

7. Plaça de la Trinitat, La reaparició en 1973/74

La Falla de la Plaça de la Trinitat és la degana de les falles de Xàtiva, des que en 1865, de la mà de Blai Bellver, es realitza el primer monument faller que es planta fora de la ciutat de València. Duia per lema "La pesca de l'aladroç" i el seu artista va ser el fuster Jaume Garí.

Des d'aquella primera experiència fallera, i amb el dubte de si als dos següents anys hi hagué de bell nou monument a la plaça, no tornen a plantar-se falles en

¹ La **Transició democràtica espanyola**, **transició espanyola** o simplement, **transició**, és el període comprès entre la fi de la **dictadura franquista**, (20 de novembre de 1975), la qual va donar pas al restabliment de les institucions democràtiques a **Espanya**. Els politòlegs i historiadors consideren el punt final d'aquest període decisiu de la història contemporània, l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea el 1986.

aquest indret fins a 1933 de la mà del mestre Francisco Climent Mata, qui realitzaria consecutivament cinc monuments per a la comissió. Cal recordar, com hem apuntat abans, que durant el període de la II República Espanyola aquesta plaça passà a denominar-se Plaça de Blasco Ibáñez, mentre tornava a canviar el nom pel de Plaza del Cid l'any 1940.

Amb la lògica aturada pel període de la Guerra Civil Espanyola, durant les dècades dels anys quaranta i cinquanta, es planten un total de huit monuments, constituint-se la comissió de forma intermitent i sense continuïtat. Tot gràcies a la persistència de l'empresari Antonio Beltran Ferri qui va presidir la comissió durant sis anys. Destaquem el Primer Premi aconseguit el 1947 amb el monument que duia per lema «Cinelàndia», realitzat pel polifacètic artista local Vernia.

El 1956 es va plantar l'última falla d'aquest període i van transcórrer dihui anys fins que, amb el moment d'eclosió de noves comissions falleres a la ciutat, els veïns de la Plaça de la Trinitat plantaren falla novament el 1974.

L'impulsor de la iniciativa va ser Vicent Sanchis Bernabeu, de malnom «El Gandumbero», aleshores propietari del supermercat Spar instal·lat a l'avinguda de Selgas.

Vicent Sanchis aconseguí que el jove Manolo Blanco Sancho signés la realització del monument i contactà amb una marca comercial d'arròs (Arroces La Cigala) per al

Esbós de la falla de la comissió de Tetuan de 1974, que va obtenir el tercer premi de la secció especial.

seu patrocini per la qual cosa al cadafal hi figurava una gran cigala vestida de cuinera i fent peripècies per tal d'arribar a final de mes. El mateix president signava al llibret d'aquell any els versos de l'explicació de la falla, atés que «El Gandumbero» era un assidu versador als llibrets de falla d'aquest període.

Després la grata experiència del retorn de la Falla Degana al panorama faller xativí, Vicent Sanchis deixa la presidència de la comissió molt disgustat pels problemes familiars que va tenir amb la que va ser Fallera Major del 1974, Elena Díaz Irlles, a més de ser baixa com a faller. En front d'aquesta situació l'empresari Vicent Bisca Guerola accedix a la presidència en una junta extraordinària del mes de maig de 1974.

7.1. Sobre la denominació de la comissió fallera de la Plaça de la Trinitat

És important esmentar que el nom de la comissió degana de les falles xativines ha anat canviant al llarg de la seua història la qual cosa no és excepcional, perquè açò li ha passat a totes les comissions històriques de la ciutat.

El 1865 els primers escrits fan referència al monument que es plantava com a "Falla en la Plaça de la Trinitat". En la nova aparició de la comissió, uns anys abans del període de la II República Espanyola, aquesta plaça passà a denominar-se Plaça de Blasco Ibáñez. És a partir de la postguerra, quan la plaça del Convent dels Trinitaris passà a denominar-se Plaza del Cid. Així fou com es denominaria aquest històric indret del nucli antic de Xàtiva durant tota la dictadura franquista i l'etapa predemocràtica de la transició. Fins que als anys huitanta, amb la consecució dels ajuntaments democràtics es recupera el seu nom històric de Plaça de la Trinitat. Moment, a partir del qual, la comissió adopta el nom de Falla del Cid - Plaça de la Trinitat, o més sintetitzat Cid - Trinitat.

És per açò que, en aquestes línies, el lector hi trobarà contínues referències a la "Falla El Cid", perquè així era el seu nom a l'inici de la darrera etapa de la comissió, a partir de l'any 1974. Inici del període en què nosaltres pararem atenció.

7.2. Etapa més brillant de la comissió de la Plaça de la Trinitat

Quan escoltem el nom de la Plaça de la Trinitat en clau fallera, ràpidament ens ve a la memòria la trilogia escrita per Blai Bellver a la meitat del segle XIX, o més recentment, les falles plantades per Josep Ramon Espuig acompanyades per una decoració de monument tantes vegades guardonada amb el primer premi.

La comissió va tenir una etapa de l'any 1933 al 1936 amb unes falles realitzades per Francisco Climent Mata. Els fallers es reu-

nien en casa d'Albert Martí on es fargava la falla. Als anys quaranta s'inclouen a la junta Antoni Beltran i Josep Mira. A ells s'uniren altres joves com Josep Beltran Ferri, Albert Bernabeu, Francesc Climent (fill) i Adolf Garcia Jover (pare d'Adolf Garcia, el fotògraf que tots coneguem).

Ara bé, els qui ja tenim certa edat, recordem també aquelles falles en les quals als anys setanta l'artista Antoni Grau va realitzar per, aleshores, anomenada Plaça del Cid i els quals aconseguiren diversos premis a la secció especial... el grup de tir i arrossegament tan aconseguit artísticament del primer premi del 1975, o el segon del 1978, un gran acordió amb dos ànecs tan ben realitzats...

Aquelles falles de la segona meitat dels setanta, no sols han estat les millors que s'han vist a la Plaça de la Trinitat en tota la seua llarga història, sinó que, a més a més, eren el fruit del treball d'un gran nombre de falleres i fallers, encapçalats per un ambiciós president.

Vicent Biosca Guerola, va ser l'ànima màter d'aquest fructífer període per a la Falla de la Plaça de la Trinitat, tan interessant en la història de les falles de Xàtiva i tan poc analitzat pels estudiosos de la festa i tan oblidat pel pas inexorable del temps.

En agafar la presidència en maig de 1975, Vicent Biosca esdevingué una persona carismàtica, preocupada pel vessant cultural de la festa i també, perquè no dir-ho, incòmoda al si del món faller, per la seua tenacitat i l'enfrontament que va tenir amb la part més rànica d'aquest món i amb el poder establert a la Junta Local Fallera en aquells anys predemocràtics, com veurem més endavant.

7.3. El vessant cultural de la Falla El Cid als anys setanta

Per a celebrar el cent deu aniversari de la publicació del Llibret de Blai Bellver "La creu del matrimoni" la comissió va organitzar, l'any 1975, uns premis d'investigació de temàtica festiva i fallera, resultant com

a guanyadors Rafael Alventosa Garcia, Josep Sanchis Martínez i Enric Camáñez Úbeda, en cadascuna de les diferents modalitats. També es convocà un concurs literari escolar, patrocinat per Banc de Bilbao, que tingué continuïtat els anys posteriors. La iniciativa comptava amb la publicació dels treballs guanyadors a l'acurat llibret que editava cada any la comissió.

L'acte d'entrega de premis, en la seua primera edició, va tenir lloc a l'antic Gran Teatre de Xàtiva, al matí del 15 de febrer de 1976, després de la presentació de les falleres majors de la comissió. Va actuar com a presentador el catedràtic de llatí Agustí Ventura qui re-

realitzà un parlament sobre la figura de Blai Bellver. Amenitzà musicalment l'acte el mític Joan Blasco, considerat el pare de la dolçaina, o si fa no fa, l'artífex de la recuperació de l'instrument en un moment de la nostra història en què l'instrument tradicional havia caigut quasi en el desús i l'oblit. Gràcies a la preocupació de la comissió per les arrels culturals valencianes, Joan Blasco va actuar a Xàtiva per primera vegada i en successius actes com l'Ofrena de Flors a la Mare de Déu de la Seu, mentre altres comissions desfilaven a ritme marcial de les bandes de cornetes i tambors.

L'acte de presentació de les falleres majors de la Plaça El Cid anà evolucionant any rere any, fins que el 1978 es realitzà a la mateixa Plaça de la Trinitat un diumenge de matí del mes de febrer. L'escenografia va

Falla de la comissió de la Verge del Carme de 1974, guanyadora del primer premi de la secció especial.

suposar un gran esforç per a la comissió i va comptar amb l'actuació del grup de danses Canyamars de Canals i de la Banda completa, més de seixanta músics de la Unió Musical Canalense, dirigida per Gerardo Cardona.

L'esdeveniment va causar gran impacte per la seua originalitat i el rigor en l'organització. És per això que va ser mereixedor del premi a la millor presentació els anys 1977 i 1978.

Pel que fa a la cavalcada del ninot, la seua participació en aquest acte mirava més cap a la recuperació de les tradicions valencianes que intentava prescindir de carrosses, camions i altres elements aliens. La fallera major i el president, sempre tancaven la desfilada a llocs d'un cavall aparellat a la manera tradicional valenciana. La falla va rivalitzar pel primer premi durant aquests

anys amb República Argentina i va obtenir un premi a la millor comparsa compartit amb aquesta l'any 1977 i a la millor carrossa l'any 1978.

Els llibrets, impresos a la Impremta Martí, gaudien d'una acurada edició i d'un valencià normatiu. Una grata excepció si els comparem amb els que es feien a l'època. On destacava l'extensa i excel·lent explicació i relació de la falla realitzada per l'escriptor de Canals Josep Maria Ballester. És per això que la Falla del Cid va ser mereixedora del Premi al Millor Llibret durant quatre anys consecutius 1975, 1976, 1977 i 1978.

Tampoc no ens oblidem d'altres aspectes com la preocupació del teatre faller que posava en escena els Diàlegs Fallers i Apropòsits, escrits per Josep Maria Ballester, a més de la relació participativa, ara del barri amb la seua falla, ara amb les fogueres d'Alacant, mitjançant visites d'aquestes a Xàtiva per a participar en la Romeria de Sant Josep o de la comissió a Alacant els dies de Fogueres.

Menció, a banda, mereix la treballada i encertada crítica dels seus monuments, gràcies a l'amistat i el bon enteniment, durant tot l'exercici, entre artista i comissió.

7.4. El cas del Premi a la Defensa dels Valors Culturals de l'Associació d'Amics de la Costera

Per tor açò, l'Associació d'Amics de la Costera va entregar a la Falla de la Plaça El Cid el Premi a la Defensa dels Valors Culturals Valencians la nit del març de 1977.

El jurat d'aquest premi estava format per Josep Miquel Calabuig, Josep Lluís Buforn i Ximo Corts i com a secretari, Ximo

Roca. Gent jove i preparada que, pocs anys després esdevindrien en personalitats d'importància en l'àmbit polític local.

Aquest guardó fou una iniciativa de l'associació acabada de crear, per apropar i afavorir, aleshores, la pobra activitat cultural en la festa de les falles a la Xàtiva dels anys setanta. Cal recordar als joves lectors, que el menyspreu i l'odi del món faller pel valencià i per tota manifestació cultural que fos considerada de tendències polítiques esquerranes i/o nacionalistes era constant. En aquest aspecte, la festa de les falles era fidel reflex de la societat xativina del moment, on l'anomenat efecte *búnquer barraqueta*², políticament parlant, s'havia instal·lat als sectors més conservadors de la festa al Cap i Casal i, per mimetisme a la resta de poblacions on existien falles.

A Xàtiva, si fa no fa, va passar tres quarts del mateix. La idea de concedir aquest premi, any rere any, va quedar frustrada, en adonar-se'n del rebuig que el món faller i les institucions com la Junta Local Fallera de Xàtiva, on es trobaven fallers que abans de l'arribada de la democràcia pertanyien al "*Movimiento*", van tenir cap a un premi atorgat per una entitat cultural composta per gent que formava part de partits polítics progressistes i/o nacionalistes, als qui, els del sector més conservador de les falles de Xàtiva, no dubtaren en motejar de "catalanistes" i "comunistes", com així costa als documents oficials que va generar aquest cas i que foren entregats a la Junta Central Fallera de València per part de la comissió de la plaça del Cid, davant la sanció imposada pel president de la Junta Local Fallera de Xàtiva Joaquín Bañuls Sanchis.

² El búnquer barraqueta és un moviment polític **regionalista** sorgit principalment a la ciutat de València a finals dels anys 1970 com a reacció al **nacionalisme valencià**, i més concretament al **discurs fusterià** d'aquest. Originàriament anomenat, despectivament, com a blaverisme. El blaverisme deu el seu nom al color **blau** de la franja horitzontal de la **Senyera coronada valenciana**, fermament defensada durant la **Transició** com a símbol del **Poble valencià**. Entre les característiques del seu discurs, hi trobem elements com el **populisme**, el **regionalisme**, el **conservadorisme**, i, sobretot, l'**anticatalanisme**, fet que els portarà a practicar el **secessionisme lingüístic** del valencià respecte al **català**, i alguns autors també inclouen entre les seues característiques el **feixisme**, **reaccionarisme** o vinculacions amb aquests. Precisament la Festa de les falles va ser víctima directa d'aquest fenomen i ha tardat més de quaranta anys en esporgar-se aquest reaccionarisme de sobre.

L'episodi arribà a l'extrem de no deixar que la comissió pogués exhibir el palet d'aquest guardó al monument d'aquell any, perquè el premi el concedia una associació cultural a títol particular i no era, per tant, cap premi d'un organisme oficial. La negativa dels membres de la Falla del Cid de retirar el premi del seu monument del 1977 produí unes curioses confrontacions entre sectors fallers progressistes i el sector "oficialista" encapçalat per Joaquín Bañuls, al davant de la Junta Local Fallera. Aquesta, una vegada finalitzades les falles d'aquell any, sancionà als membres de la comissió amb l'eliminació de punts en la concessió de recompenses falleres per a l'exercici 1977-78, a més d'altres advertències de no poder participar en determinats actes...

Després de les infructuoses reunions de Vicent Biosca i Josep MÓscardó (delegat de JLF per la Falla El Cid) amb Joaquín Bañuls i Jesús Miguel Cuadrado (alcalde de Xàtiva), la comissió recorre al Tribunal d'Incidències de la Junta Central Fallera de València, la qual, a data 21 de setembre de 1977, falla a favor de la Falla de la Plaça del Cid, i deixà sense validesa les sancions imposades per la Junta Local Fallera de Xàtiva i desautoritzà al seu president, Joaquín Bañuls, en la seua capritxosa gestió del cas.

Aquest fet va propiciar una crisi interna al si de la Junta Local Fallera de Xàtiva, organisme que necessitava un canvi d'aires

FALLERAS. — La falla Ferroviaria, nueve en nuestra ciudad ha sido la primera este año en celebrar la presentación de su fallera mayor, señorita Carmen Gutiérrez Pla y de su fallera mayor infantil, Isabel Amorós Marzal, habiendo celebrado el acto en el Gran Teatro de nuestra ciudad.

Tras la primera parte protocolaria, con la imposición de bandas a las respectivas cortes de honor y los nombramientos de reina del foc, señorita María Nieves Beltrán Lloréns; reina de la simpatía, señorita María Isabel Martínez Llanes; reina de la belleza, señorita María Amparo Cano Esparza, y reina de la flor, señorita María Luisa Marinas Biosea se pasó a poner en escena una comedia musical, fantasia fallera, con la colaboración especial del grupo de coros y danzas de la Sección Femenina y el cuadro artístico de San Pedro, siendo artistas María Isabel Alcázar y José Gil. Resultó un gran éxito.—
LUIS MARTI CUERPO, corresponsal.

Ressenya sobre la comissió de la Ferroviària apareguda en el diari "Las Provincias" del 19 de gener de 1974.

i de persones davant dels nous esdeveniments democràtics que s'aveïnaven.

El problema de fons residia en la resistència dels fallers més conservadors, els quals estaven encara al capdavant de les institucions que regien la festa, davant dels inevitables canvis polítics que anaven a produir-se. Aquest sector es va convertir en reaccionari front a l'amenaça que per a ells suposava el camí cap a la democratització, l'accés a les institucions dels partits progressistes i/o nacionalistes i la por que aquests accediren al control de la festa.

La Comissió de la Plaça del Cid, després del seu treball pel fet cultural a les falles, es va veure esguitada pels esdeveniments polítics del moment, sense desitjar-ho. Malgrat

tot, en rebre aquest premi prengué consciència de la feina que havia realitzat als anys anteriors i de la seua repercussió dintre la convulsa societat xativina del moment.

7.5. Després de les falles de 1978

Després de l'exercici faller 1977/78, Vicent Biosca Guerola deixa la presidència de la Comissió de la Falla El Cid. En aquell moment, les tensions internes entre distints sectors de la comissió, a favor o en contra de la gestió de Biosca al capdavant del col·lectiu, junt amb la quantitat de temps que li dedicava a la Falla, en perjudici de la seua dedicació laboral i la seua família, van fer que Biosca sospesés els pros i els contres i deixés la seua comissió, fart d'enveges i malentesos. Malauradament, a la història de les falles de Xàtiva, molts casos han acabat amb final paregut.

En realitat, açò li ha passat a quasi tots, homes o dones que han ostentat el càrrec de president d'una comissió fallera o de qualsevol altre tipus de col·lectiu.

7.6. Vicent Biosca i el món faller a partir de 1979

Biosca, distanciat de la comissió de la seua ànima, va continuar col·laborant amb les falles de Xàtiva els anys posteriors. Conversant amb ell, ens deia emocionat: "per a mi la meua falla sempre ha sigut la de la Plaça del Cid. Per això mai he format part de cap altra. He col·laborat en qui m'ho ha demanat: recorde que vaig fer de mantenidor per a falles com el Mercat o Molina-Claret a principis dels huitanta".

La família Biosca-Peris va deixar de pertànyer a la seua comissió després de les falles de 1978. Alguns dels seus fills passaren a la Falla Ferroviària i Inmaculada Biosca Peris, l'any 1981, va ser Fallera Major de la comissió, en aquell moment presidida per Amador Cano.

Vicent Biosca continua cotant-nos: "A partir d'aquell any vaig ajudar Ferroviària amb tot el que vaig poder. En la presentació d'aquell any, em vaig bolcar, era la meua filla... van guanyar el primer premi i també el premi a l'activitat fallera, sobretot pel grup de teatre que tenia aleshores la Falla Ferroviària

on jo col·laborava sense ser faller..." "També vaig fer amistat amb alguns membres de la comissió i per abril de 1982 va vindre a ma casa José Antonio Reig, aleshores secretari de la Junta Local Fallera qui em va convèncer perquè formés part de la nova Junta Local que anaven a renovar aquell any..."

Per a Biosca, aquesta va ser una oferta que en un principi va rebutjar pel seu cansament al front de la Falla de la Plaça de la Trinitat. Consultada amb la família va acceptar amb la intenció de millorar certs aspectes de la festa amb els quals no estava d'acord. "Sabia que tindria a alguns presidents en contra després de les desavinences que vaig tenir en la meua etapa de president. Recorde que Pepe Barberá, president de República Argentina em va treure el mal nom de "el generalito" pel meu caràcter de vegades una mica imperatiu, ho reconec, però després ell estava entre els que signaren la meua candidatura perquè aquell any entrara a formar part de la Junta Local Fallera".

Parlant amb el mateix Josep Barberà ens comentà: "recorde que un matí de diumenge després de les falles de 1982 ens reunirem alguns presidents i altres fallers al Cercle Mercantil per a esmorzar. Biosca ens va demanar el seu acord per a formar part de la nova Junta Local i jo li vaig donar el meu suport, perquè reconec que en gestió i organització era una persona molt vàlida i, així, li ho vaig dir".

La composició del màxim òrgan faller la va tornar a presidir Joaquín Esplugues i José Antonio Reig va ser elegit novament secretari. Vicent Biosca accedí a la vicepresidència primera per l'oferiment d'Esplugues i Reig li feren formar part a la nova Junta Local Fallera per a ocupar-se, principalment, de la Comissió de Festejos i Relacions Públiques.

La tasca de Biosca va veure els seus fruits al cap de pocs mesos. Va aconseguir que la Fallera Major de Xàtiva de l'any anterior, a partir de 1982, tinguera un comiat després d'estiu, de manera que als actes de les falles de l'any següent tinguera la màxima representació la Fallera Major d'eixe any, 1983 la

qual cosa es manté fins a l'actualitat. Altre dels grans èxits de Vicent Biosca suposà la celebració del Mig any Faller per primera vegada, idea importada de les festes de moros i cristians, la qual s'inicià el darrer dissabte de setembre de 1892 amb el suport de la regidora de Fira i Festes Patrícia Chorques.

Malgrat tot, la bona acollida i l'èxit de les iniciatives dutes a terme pel nou vice-president, no bastarem

per a impedir la dolenta relació que es va establir entre Esplugues i Reig enfront de Biosca. En tan sols sis mesos Vicent Biosca presentà la dimissió al·legant falta d'enteniement i usurpació de les seues funcions per part del president i del seu secretari. La notícia va tindre un ampli ressò als mitjans de comunicació, sobretot, a la premsa escrita, i va ser un dels temes més tractats a la cavalcada del ninot d'aquell any.

Aquest va ser l'últim contacte de Vicent Biosca Guerola amb la Festa des del punt de vista organitzatiu, qui, després de fixar la seua residència familiar a Canals l'any 1984, ha estat d'esquena a tot esdeveniment faller per convicció pròpia i després de les experiències viscudes.

Ens quedem amb una frase que va manifestar a la premsa en el seu adéu faller: *"El meu pecat no ha estat altre que intentar millorar les falles de Xàtiva"*.

8. La resta de comissions falleres de Xàtiva a la segona meitat dels anys setanta

8.1. El cas de Sant Feliu i Espanyoleto

Pel que fa a l'aportació que cada comissió va realitzar a la història de les falles

Membres de la comissió de Benlloch signat amb l'artista faller Antonio Grau, el contracte de la primera falla de la comissió.

de Xàtiva en aquest període de la transició, destaquen l'experiència de dos comissions que signaven, elles mateixes, la realització dels seus monuments.

Es tracta de la comissió del Barri de Sant Feliu, que apareix en 1965 i planta falles també els dos anys següents. Posteriorment es refon l'exercici 1973/74 i des d'aleshores ha tingut continuïtat. Tot just en aquest període, Sant Feliu va ser un col·lectiu defensor de la realització del monument pels propis fallers. L'aleshores estudiant de belles arts i hui professor, Joan Rubio, estava al capdavant d'aquella iniciativa que es va perllugar des de l'any 1979 al 1986.

Similar cas és el de la comissió d'Espanyoleto, la qual es fundà en 1960. Aconseguix el primer premi l'any 1971, però durant el període del 1974 al 1978 signa la realització del monument la Comissió, tot i comptant amb un jove Paco Roca que iniciava els seus primers passos artístics abans de la professionalització com a artista faller.

8.2. La comissió de la Plaça de Sant Jaume

L'antiga falla de la plaça Méndez Núñez va plantar la primera falla l'any 1933 i encara que ho farà durant els anys trenta, quaranta i cinquanta de forma intermitent, no és fins

a 1972 que ho fa amb continuïtat fins a hui en dia. Sant Jaume, durant el anys setanta, va viure un moment d'estabilitat amb molts fallers, sota la presidència del constructor Ángel Díaz Donoso.

8.3. Tetuán-Sant Francesc en el seu millor moment

Una altra de les històriques comissions de la ciutat, que comença als anys trenta i que es consolida durant la dècada dels cinquanta, és la de Tetuán-Sant Francesc. La comissió passa per un immillorable moment durant aquesta dècada, amb bons monuments, llibrets, presentacions i cavalcades. Presidida per dos històrics fallers, Joaquín Esplugues Pastor, des del 1969 i a partir de 1978 per Ismael Martí Gironés.

8.4. La falla de la plaça del Mercat, una altra històrica

La Plaça del Mercat, planta falla ininterrompudament des de la postguerra i és l'exemple més clar de la simbiosi barri/falla. Arriba als anys setanta presidida per José Tudela Espí, a qui succeeix el carismàtic José Castellano Cuenca, qui millorà progressivament la comissió a finals dels anys setanta, fins aconseguir tres primers premis de presentació 1982, 1983 i 1984 i el primer premi de monument l'any 1985.

8.5. El duel Raval - Argentina

No podem oblidar-nos del fructuós període de la falla del Raval, que torna a plantar falla després de períodes intermitents el 1973, amb Agustí Perales com a president i Manolo Blanco Sancho com a artista d'aquelles monumentals falles. Hom recorda encara la consecució dels primers premis encadenats des de 1976 fins al 1981. Exceptuant l'any 1977, en què República Argentina aconseguix el seu únic primer premi d'aquest període de la mà d'Antoni Grau.

Curiosament, República Argentina, la comissió més guardonada de la història de les falles de Xàtiva, passà, al final dels anys setanta, per dificultats econòmiques,

després del mal resultat que obtingué en organitzar un "parador faller" amb l'*Orquestra Serenade* l'any 1978. El dèficit que deixà aquesta experiència i els successius anys amb pocs fallers, fan que en el període temporal que tractem a l'article, no puguem parlar dels millors anys d'aquesta comissió, aleshores presidida per Josep Barberà Gosalbes. Per a això ens haurem d'esperar fins a la dècada dels noranta.

9. Les comissions de nova creació

9.1. La falla de les Cases Barates

L'any 1961, un grup de veïns de les vivendes de Planas de Tovar planten un monument, iniciativa que manca de continuïtat fins el 1972, quan apareix l'actual comissió de l'Avinguda de Selgas. Ací trobem durant la segona meitat dels anys setanta les millors falles realitzades per Antoni Sáez, així com fallers que tindran un paper rellevant a les falles de Xàtiva anys després, com Manolo Barajas, Antonio Úbeda, Rafael Monzó, Pedro Aldabero i Rafael Albiñana.

9.2. La Falla del Barri de la Verge del Carme

Després del seu primer premi l'any de fundació, el 1962, i dels anys de glòria als inicis dels setanta amb dos primers premis consecutius, els dels anys 1973 i 1974. Durant la transició, va ser presidida per Juan Martínez Signes i per Rafael Alventosa. Aquesta comissió veïnal, molt arrelada al barri de la Verge del Carme, passà durant aquells anys per moments de dificultat.

9.3. Ferroviària, la falla dels treballadors de la RENFE

Comissió formada en 1974, inicialment pels treballadors de l'antiga Renfe a l'estació de Xàtiva, a imitació de la Falla Bailén-Xàtiva de València fundada el 1971, anomenada La Ferroviària, de la qual rep el seu nom. Aquesta iniciativa va estar encapçalada per funcionaris de Renfe a València, i després cap d'estació a Xàtiva, José Martínez

Abad, qui va presidir la comissió durant els primers anys.

Menció especial mereix la gestió d'Amador Cano Angulo, al front de la Falla Ferroviària. Hui en dia, encara són recordades aquelles falles de l'artista de Sueca d'Andreu Martorell. Malauradament, mai pogué aconseguir el primer premi de monument, encara que, veus crítiques pensen que algun any se'l mereixia. Sobretot el 1980 amb la falla que duia per lema "El pas del temps".

9.4. L'aparició de Benlloch - Alexandre VI

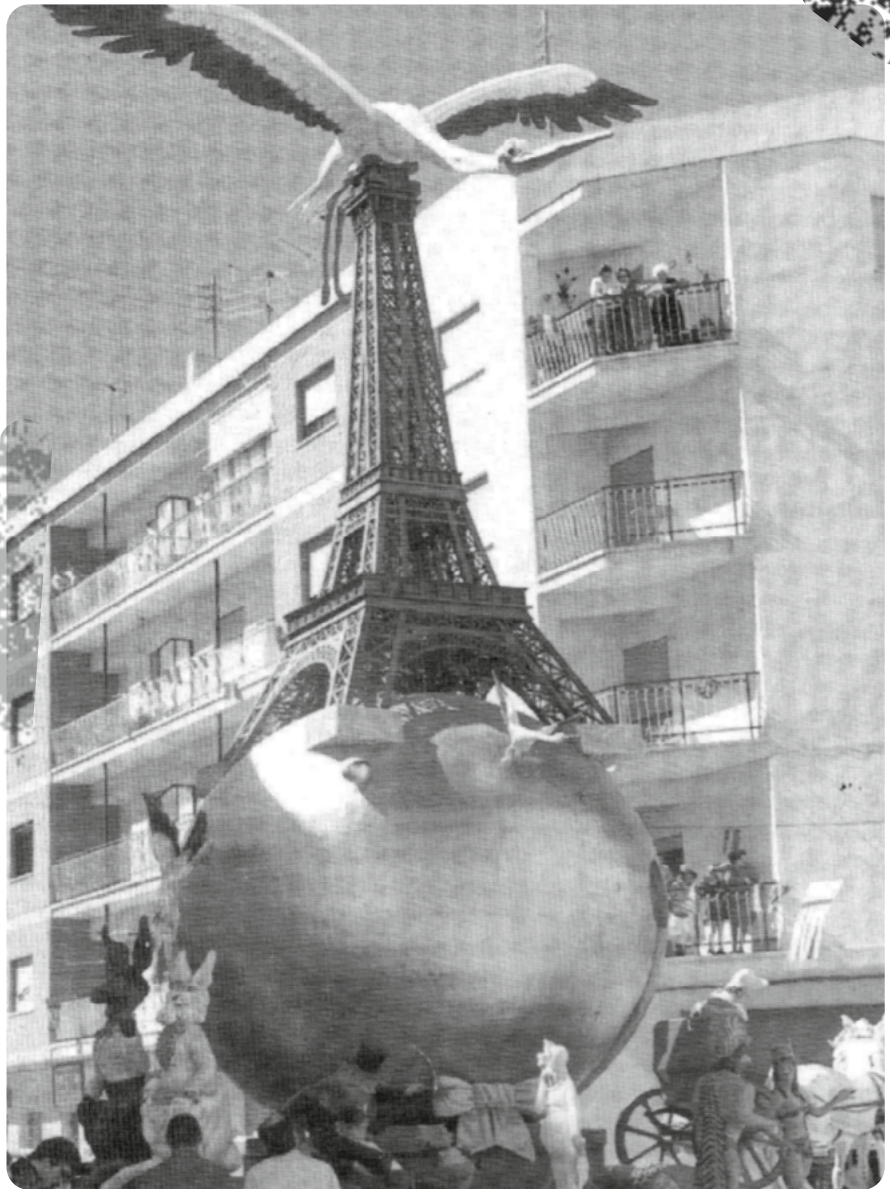
Comença l'exercici 1973/74, amb fallers del barri i d'altres comissions pròximes que passen a integrar-ne. Van ser les seues precursoras les falles de la Plaça Sant Pere i la de

la Plaça Enríquez. Aquesta última va desaparèixer tot just el 1972, com hem vist abans.

A finals de la dècada dels setanta i inicis dels vuitanta, tot i comptant amb la presidència de Ricardo Martínez, Benlloch-Alexandre VI viu un moment d'estabilitat, amb prop de dos-cents fallers.

9.5. Els primers anys de Molina-Claret

Posteriorment, després de realitzar les grans falles del Raval, Manolo Blanco Sancho signaria amb Molina-Claret les primeres falles de Xàtiva que arribaven a superar la xifra de dos milions de pessetes (de l'època

Falla de la comissió de Joan Ramón Jiménez de 1974, guanyadora del segon premi de la secció especial.

i que aconseguien el màxim guardó a la secció especial els anys 1982 i 1983.

Precisament, la falla Molina-Claret que planta el seu primer monument el 1977, té als seus anys inicials un marcat accent políticocultural en tots els actes que realitzava. Les primeres presentacions es realitzaren al Cinema Avenida, amb l'actuació del grup Aplec, que acabava de treure un disc i va presentar les seues noves cançons. Van realitzar la llavor de mantenidors persones que després serien rellevants en la política local com ara un jove i reivindicatiu Ximo Corts o qui després seria director del Levante EMV, Ferran Belda. Als seus llibrets hi figuraven

textos compromesos... no debades, aquesta comissió presidida per Vicent Soler qui després seria regidor socialista, tenia com a caps visibles en la seua activitat a joves manifestament d'esquerres com Paco Barberà, més conegut com a Paco Fum, Ximo Roca i els Germans Gimeno, Vicent, Enric i Paco, entre molts altres. Aquest sector més radical, deixa la comissió, quan portaven sols tres anys formant part d'ella, i és per això que la tasca reivindicativa de Molina-Claret és interrompuda el 1980. Tot just quan Vicent Soler deixà la presidència, per motius de cansament i per les divergències polítiques internes. A partir d'aquell any Rafael Balaguer "Quini", amb tan sols vint-i-set anys, aconsegueix temperar les friccions i incrementar la comissió en nombre de components la qual cosa va ajudar a consolidar la comissió i a guanyar diversos premis a la secció especial.

9.6. Joan Ramon Jiménez

Una altra comissió que no destacaria, en aquest moment, tant com en anys posteriors és Joan Ramón Jiménez. La comissió de l'Hort de Mora va tenir una primera etapa interessant del 1974 al 1976, aquest darrer any precedida per Ramir Pla Pérez, qui seria posteriorment regidor a l'Ajuntament de Xàtiva. Després tornaria el 1979 sense tantes pretensions amb Rafael Cerdà Grau com a president durant els seus primers anys, fins a experimentar un fort creixement a partir de la dècada dels noranta.

Comiat

I fins ací ens hem ocupat del context sociopolític a la ciutat en aquell moment complex i de com evoluciona la pròpia Junta Local Fallera. Hem vist com proliferen noves comissions, mentre desapareixen altres, i els esdeveniments culturals i polítics que les envoltaren.

Sens dubte l'interessant període de l'etapa predemocràtica de la transició po-

lítica espanyola, en la història de les falles a Xàtiva, va ser un episodi transcendent. Sense el qual no es pot entendre el desenvolupament de la Festa de les Falles a la capital de la Costera durant la segona meitat del segle xx.

Bibliografia consultada

- HERNÀNDEZ I MARTÍ, Gil Manuel, *La festa reinventada. Calendari, política i ideologia en la València franquista*. València, Universitat de València, 2002.
- BALLESTER I JUAN, Josep Maria, Biosca i Guerola, Vicent. *Llibrets Explicatius de la Falla Plaça El Cid*. Xàtiva, Falla Cid-Trinitat de Xàtiva 1975,1976,1977 i 1978,
- VV.AA. *Llibrets Explicatius de la Falla Plaça El Cid*. Xàtiva, Falla Cid-Trinitat de Xàtiva, 1974, 1979 i 1980.
- VV.AA. *Llibres de la Junta Local Fallera de Xàtiva*. Xàtiva, Junta Local Fallera de Xàtiva, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982 i 1983.
- CORTS I PÉREZ, Ximo, *Xàtiva: Un camí cap a la democràcia. Llibre de Fira d'Agost 1979*. Xàtiva, Ajuntament de Xàtiva, 1979.
- SÁNCHEZ I PÉREZ, Joaquim, *Quadern de Falles 1865-2014*. Xàtiva, Junta Local Fallera de Xàtiva, 2015.
- SORIANO I GINÉS, Vicent, *Vicente Biosca ha dimitido*, notícia apareguda a La Veu de Xàtiva el 6 de novembre de 1983. Xàtiva. 1983. Consultat a l'Arxiu Municipal de Xàtiva.
- VV.AA. *Expediente 24 Falla El Cid Játiva / 1977-78*, Secció Incidències Junta Central Fallera, València. 1978. Consultat a l'Arxiu de la Junta Central Fallera de València.
- VV.AA. *Llibre d'Actes 1978/79 i 1979/80*, Secció 4.1. *Llibres*, Consultat a l'Arxiu Junta Local Fallera de Xàtiva.

El valencià dels 70 o les 'Falles Folles Fetes Foc'

Vicent Garcia Perales

Universitat CEU Cardenal Herrera

Fa cinquanta anys es constituïa la Comissió de la Falla Benlloch, en una situació de millores socials, econòmiques i culturals que encetaven una nova etapa i tancaven quatre dècades de dictadura. Tot i això es fa difícil periodicitzar la nostra història sense ajuda d'algunes fetes o fets que són els que decideixen el canvi de rumb dels esdeveniments culturals. I lingüístics, com en el cas del valencià, que no es queda alié a estos canvis.

De fet, els períodes històrics són com les transicions entre els dialectes de qualsevol llengua (per allò que és un *continuum*): no hi ha un pas absolut, per exemple, entre el murcià i l'andalús, o entre el valencià meridional i el central (impròpiament anomenat 'apitxat').

Per això, el període 1970-1975, que és el que ara i ací tractarem, no és més que una etiqueta on podem encabir el naixement d'aquella jove comissió Benlloch, com diem, entre la fosca i la llum, a cavall de dos períodes molt diferents.

I és que tota llengua té una història darrere. I depèn de qui te la conta, ho fa d'una manera o d'una altra, tot amagant fets evidents o bé manipulant les paraules. Només cal reflexionar sobre el fet de la "imposició" si l'apliquem al cas de l'anglès o al cas del valencià. I quins són els fets decisius perquè el valencià arribe a 1970-1975 i continue tenint vigència?

He d'advertir que no és el meu objectiu buscar exhaustivitat i compleció en tot el

que diré, sinó que pretenc despertar consciències lingüístiques, hui encara latents, entre els lectors d'un article de falla, que té tant de valor com podria tindre'l un escrit periodístic o un de literari. Pretenc, simplement, anotar eixes fites històriques que han provocat que ara tinguem una situació molt millor que la que tenia el valencià en aquella etapa fosca de la dictadura i que facilitaren que, molt a poc a poc, la llengua pròpia dels valencians formara part de les publicacions periòdiques. Així. Públiques. La "llengua pública", la de la plaça, la que tots coneixem i fem servir, ja és el valencià amb dignitat, de la mateixa manera que la "llengua privada", la de casa, la que durant quasi mil anys hem conservat els valencians i no l'hem perduda (amb algunes excepcions per falta de lleialtat lingüística).

Sí. Fites històriques. Fets que donen compte d'un abans o d'un després. En el cas concret de la metàfora que hem oferit dels dialectes de les llengües, sempre tindrem un tret lingüístic per delimitar si és andalús o murcià (com el cas la pronúncia de la [s]) o si és valencià meridional o central (com la pronúncia de [s] sorda o [z] sonora). Estes fites reben el nom d'isoglosses i separen territoris amb una línia imaginària que delimita un fenomen (com el cas de les isòbares de l'oratge). Així, la fita de la mort del dictador en 1975 marca dos territoris, dos períodes, dos maneres de concebre la societat i la cultura.

Com és sabut, el nostre valencià és un dialecte consecutiu, com ho és l'andalús, el murcià, l'extremeny..., ja que van ser trasplantats des de la zona on es van constituir les llengües a partir de la llengua mare que era el llatí (dialectes constitutius), és a dir, al nord de la Península Ibèrica. I des del XIII, data fundacional en què va ser-nos trasplantat, el valencià ha format part del poble ininterrompudament fins als nostres dies. És més, molta gent desconeix que al segle xv el valencià era la llengua més important d'Europa, amb autors del Segle d'Or com Joanot Martorell, Ausiàs March, Sor Isabel de Villena o Jaume Roig.

El segle xv, doncs, portà una manera d'escriure la valenciana prosa (o llengua valenciana), un estil valencià que perdurà i que donà una certa idiosincràsia al valencià. Però el xvi-xvii-xviii arribà la decadència; això sí, només dels nivells formals i de l'alta cort, que se'n passà al castellà de manera segurament natural, sense que això implicara una desaparició de la llengua pròpia, ans al contrari, una conservació en estat de salut molt bona entre la literatura popular.

Arribem al XIX, la Renaixença, aquell voler recuperar les glòries del valencià (que alguns arribaren a nomenar *llemosí*), amb esforços grandíssims que anaren en paral·lel al ressorgiment de Catalunya, de tal manera que tot plegat desembocà en un acord quant a la defensa de la llengua des del punt de vista normalitzador (que la llengua no quedara en l'àmbit col·loquial i familiar només) i normatitzador (que la llengua tinguera unes normes comunes d'escriptura). Arribem a principis del xx, es normalitza a Catalunya (sí, per raons polítiques, perquè el IEC el fundà Prat de la Riba el 1907, que propicià –amb Pompeu Fabra– les *Normes ortogràfiques* de 1913, la *Gramàtica* de 1918 i el *Diccionari* de 1932).

I diem en paral·lel, perquè la història lingüística i cultural de la germana Catalunya no pot anar deslligada de la nostra. Per això, quan ja hi havia "normes", ací a València hi havia anarquia, de tal manera que els grans intel·lectuals, els que treballaven per la llengua i publicaven en valencià, van decidir arribar a un acord: adoptar i adaptar les *Normes* de Fabra al valencià. Firmaren l'acord a Castelló, en 1932 i d'estes Normes valencianes begueren tots els sectors culturals valencianistes a partir d'esta època.

Fins que arribà la Guerra, en plena efervescència de la recuperació cultural del valencià, després d'una Renaixença esplèndida i un acord social en plena República. La dictadura consegüent guillotina l'impuls del valencià emanat de les Normes del 32 i interrompé el circuit literari del moment. I hagueren de passar dècades per notar de

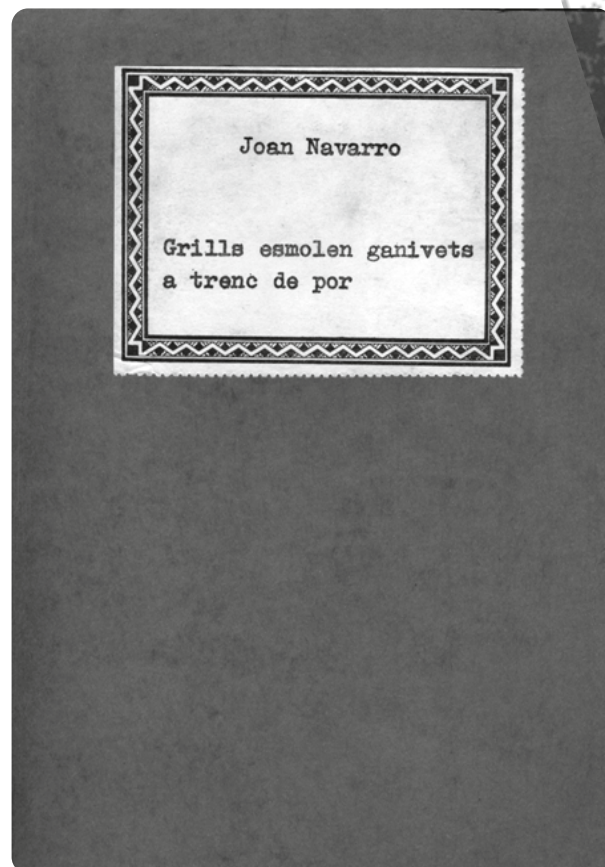

Portada del llibre "Falles Folles festes foc" de Amadeu Fabregat.

nou un redreçament literari, que havia sigut molt discontinu i difícil en la postguerra. De fet, alguns historiadors parlen de la voluntat del franquisme de *patuesització*, és a dir, convertir el valencià en una parla vulgar, inservible per als àmbits públics i formals. En certa mesura ho van aconseguir, tal com es demostra en el valencià escrit no normalitzat, que emulava més la parla col·loquial i la llengua veïna que no el valencià redreçat emanat d'aquell 32 de consens social. Recordem-ho: el terme *patués* prové del francès *patois* ('parlar amb les potes', com els animals), que encara es diu a França per referir-se a les llengües del país diferents al francès (com el català o l'occità).

I arribem al moment que analitzem: la dècada dels 70 s'inicià amb tímids moviments aperturistes, de tal manera que hem de fer notar una fita (per allò de periodicitzar la història): en 1973 es crea la primera edició dels Premis Octubre, que incorpora-

Portada del llibre de Joan Navarro "Grills esmolen ganivets a trenc de por".

va el Premi Andròmina (narrativa) i el premi Vicent Andrés Estellés (poesia). El primer guanyador va ser Amadeu Fabregat amb la novel·la *Assaig d'aproximació a 'Falles Folles festes foc'* (1973) i Joan Navarro amb el recull poètic *Grills esmolen ganivets a trenc de por*.

Des del nostre punt de vista, als inicis dels anys 70 es vivia una època que preveia l'esplendor en els àmbits cultes i erudits dels escriptors valencians. Pensem que s'acabava de viure la revolució del maig del 68, començaren a fer-se paleses les fissures de la dictadura de Franco, començava una crisi de l'esquerra europea, assistíem a una postmodernitat que duia nous aires a l'estètica. Tot plegat era una etapa incipient de l'esperança.

Més fites: què es coïa als 70? Quant a la **novella**, a més de la guanyadora de Fabregat, hem de fer esment a *El bou de foc*, de Joan Francesc Mira (1974). Constitueixen

dos escrits culturals en valencià enmig del desert del tardofranquisme. Alguna cosa es movia i, com a novel·les precedents, estaven la de Mercè Linyan (nascuda a Canals i establida a Anglaterra), amb *L'Eros de Picadilly Circus* (1971) i la de Martí Domínguez, *Els horts* (1972). Completaren el lustre 1970-1975 dos novel·les més: *Dentadura postissa* (Josep Gandia, 1975) i *Els cucs de seda* (J. F. Mira, 1975). A poc a poc anaren consagrant-se novel·listes de la talla de Carmelina Sánchez-Cutillas, Isa Tròlec, Josep Piera, Josep Lozano, Enric Valor, etc., davall la plataforma que ofería l'editorial 3i4 (=Tres Països, Quatre Barres, que ara es diu irònicament Fan Set 3+4=7), entre altres.

Respecte de la **poesia**, el panorama també anava reviscolant als anys 70, però no com altres gèneres més populars. Només teníem el llibre de versos de Vicent Andrés Estellés, *L'amant de tota la vida* (1965). Autors consagrats posteriorment, com ara Lluís Alpera, també havien publicat versos solts en esta època; fins i tot Joan Fuster tenia publicada poesia, però prompte l'abandonà i es dedicà a l'assaig, que amb l'inconfusible *Nosaltres els valencians* (1962) revolucionà les concepcions valencianistes fins aleshores i marcà noves pautes més catalanistes i nacionalistes. Diem, doncs, que en poesia alguna cosa publicaven l'anomenada "generació de 1962", amb tímides obres i autors (Rodríguez Bernabeu, Emili Boïls) que ja als anys 70 passaren a un primer plànol, com és el cas de Jesús Huguet, Josep Lozano o Vicent Franch, que publicaven entre 1971 i 1973 la seua obra poètica iniciàtica.

Si Amadeu Fabregat (sí, el primer director de Canal 9 – RTVV) canviava el panorama amb una novel·la en 1973, l'any següent també donava un impuls a la poètica mitjançant la publicació de l'antologia *Carn fresca*, amb poetes com Salvador Jàfer, Rafael Ventura, Joan Navarro, Josep Piera, Lluís Bonet. Es tractava de canviar els tradicionals aires poètics amb la renovació i creació d'un grup de poetes de la "generació dels 70" que assentaren les bases de l'escriptura poètica

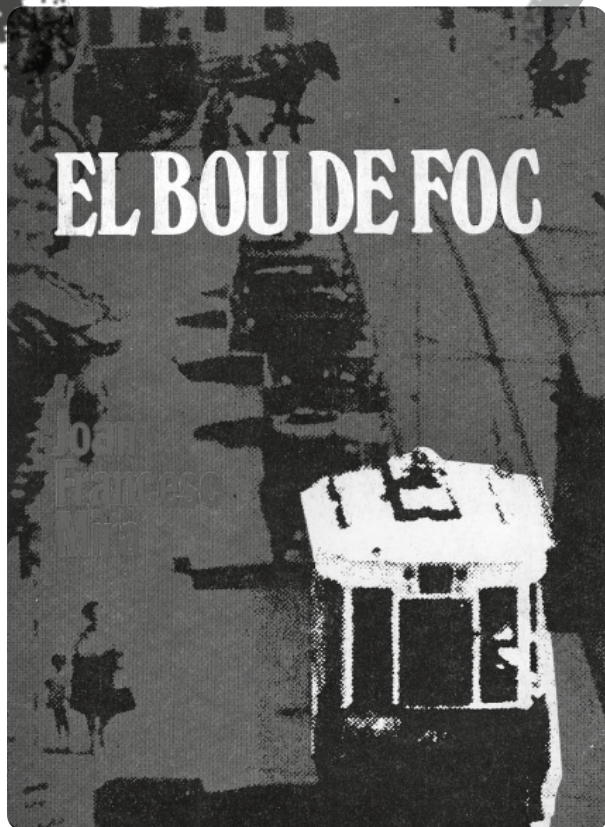
posterior, molt més moderna i actualitzada als corrents existents en el moment.

La **dramatúrgia** també duia aires de renovació, de la mà de l'anomenat "teatre independent" o "nou teatre valencià" dels anys 70, que buscava la protesta social i la defensa de la llengua, sempre des de la renovació i la recerca d'un públic més preparat (no es buscava, doncs, ser comercial, com passava amb les representacions teatrals dels miracles de Sant Vicent o bé amb els sainets), amb una forta component social. Esta seria la base del que en uns anys començaria a triomfar en l'escena valenciana, sobretot amb els germans Rodolf i Josep Lluís Sirera o amb autors tan consagrats com Manolo Molins i companyies teatrals nascudes a principis dels 70, com *El Rogle*, *Pluja Teatre*, *Carnestoltes*.

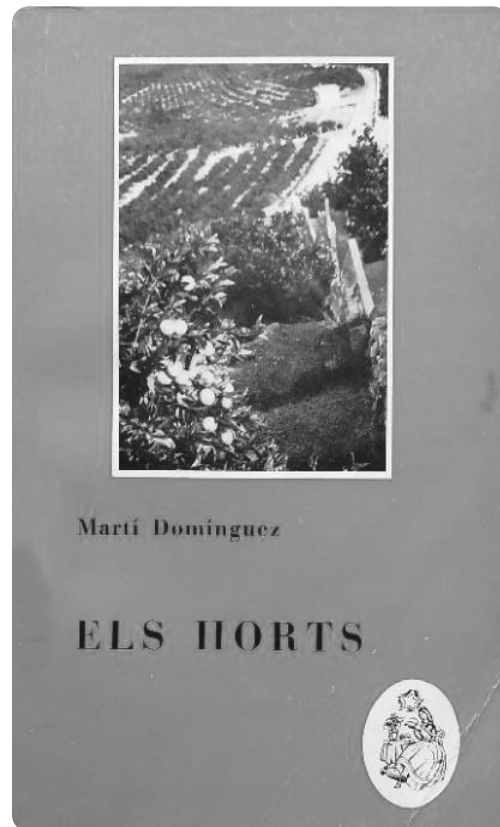
Fruit de relaxament del règim, el ministre franquista Fraga Iribarne promulga en 1966 la Llei de premsa, que permeté publicacions crítiques amb el règim i, sobretot, revistes que defensaven la llengua. Destaquem la revista valenciana *Gorg*, que entre 1969 i 1972 va editar 29 números. Paral·lelament a la resta del domini lingüístic teníem *Tele-estel* (1966-1970), *Oriflama* (1961-1977), *Presència*, *Canigó* i, fins i tot, *Serra d'Or* (que propicià les posteriors *Lluc* de Mallorca i la valenciana *Saó*, que encara subsisteix a pesar dels darrers atacs polítics valencians com el de Montserrat, de gener de 2024).

Per tant, el període final de la dictadura de Franco havia de ser forçosament aperturista, tant per les transformacions econòmiques (de societat rural es passà a societat industrial i de consum) com també les demogràfiques (moviments i augments poblacionals), socials (canvis de valors i formes de vida), polítiques (baixa el suport a la dictadura i es mostra una voluntat de democratització). En este sentit va tindre un paper molt important l'anomenada Nova Cançó, que es constituí durant dècades com a sintetitzador de la cançó tradicional, influïda per cantants francesos i americans, amb una reflexió civicipolítica inqüestionable.

Portada del llibre "El bou de foc", de Joan Francesc Mira.

Portada del llibre de Martí Domínguez "Els Horts".

ble. Nascuda en 1961 de la mà del grup *Els Setze Jutges* (impulsat per Espinàs, Porter i Margarit), continuà amb els catalans Pi de la Serra, Serrat, Llach, la mallorquina M. del Mar Bonet i del valencià xativí nostrat Raimon. Altres noms a favor de la nova veu que desitjava transformació democràtica foren *Al Tall* (sorgit en 1975), Ovidi Montllor, Lluís Miquel, entre altres.

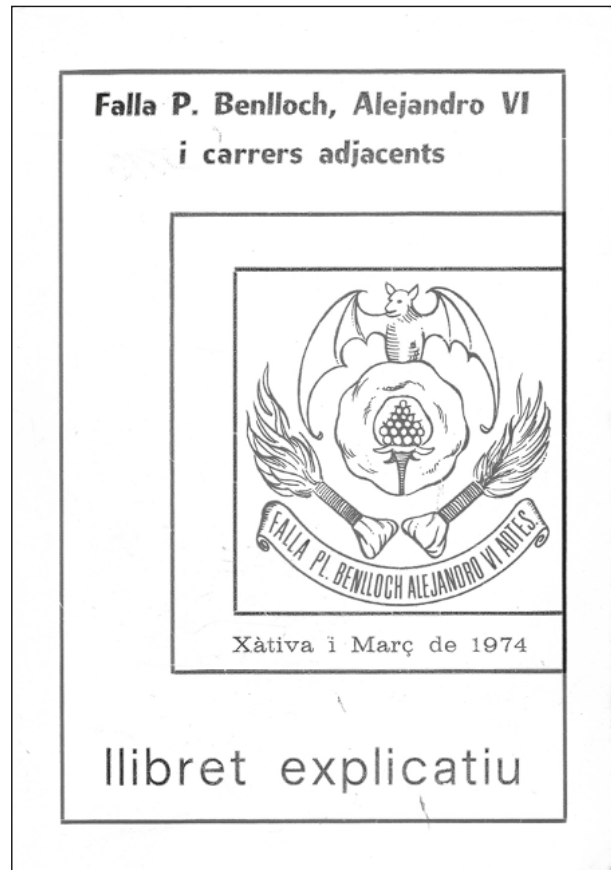
La renovació i la modernització, doncs, es preveia (fins i tot l'Església, amb el Concili Vaticà II, 1962-65, que propicià el canvi del llatí a "la llengua del poble" en les misses). D'altra banda, també assistim a la creació de universitats com l'Autònoma de Barcelona (1968), col·legis universitaris de Girona (1969) i Tarragona (1970) i les universitats politècniques de Catalunya (1971) i València (1971). I és en este ambient que cal situar el reviscolament lingüístic, de la mà de grups joves que no havien viscut la Guerra en directe i que propiciaren, amb permissivitat relativa de la tecnocràcia franquista, la projecció d'editorials o llibreries com Tres i Quatre

(1967) a València o la creació d'entitats com el Secretariat per a l'Ensenyament de l'Idioma a València (1971).

Déiem que les Normes del 32 assentaven les bases d'una normalització, que es va tallar de soca-rel en 1939. Però no al 100%, ja que una institució com Lo Rat Penat va subsistir gràcies a l'alienació amb el Règim, de tal manera que es van mantindre els Jocs Florals en llengua valenciana, és a dir, que el valencià va trobar un aliat públic en la poesia (de caire floral: Patria-Fe-Amor), però que ben prompte anirà transformant-se fins que esta institució (fundada en plena Renaixença en 1878 per Constantí Llombart) va derivar, després de la Batalla de València, en un símbol secessionista i separatista respecte de la cultura catalana i catalanista. I ho diem, perquè durant el franquisme es van poder fer "cursos de valencià", on s'aprenia aquella normativa consensuada de 1932, amb mestres com Carles Salvador, Enric Valor, Sanchis Guarner, etc., substituïts després per la deriva alludida anticatalana.

Portada del llibre de la comissió del Raval guanyador del primer premi del llibre en 1974.

Portada del primer llibre editat per la comissió de Benlloch, en 1974.

En este context, cal dir que els anys 70 també van propiciar l'ensenyament –optatiu– de la llengua, sobretot després de la promulgació de la *Ley general de la educación* (1970), que derivarà en un Decret que autoritza l'ensenyament de *las lenguas regionales* a Espanya.

Les falles

En tot este context politico-social, cultural i lingüístic situem les falles com a manifestacions populars de l'exaltació de la valenciania, fins i tot, des dels seus inicis (pensem en el Blai Bellver xatívi o el Bernat i Baldoví valencià), amb interrupció durant els primers anys de la dictadura, però que trobaren en un hivernacle de plena normalitat on acabà identificant-se “llengua” i “cultura” o identitat valenciana, sempre des de la unió nacional inqüestionable.

D'esta manera es propiciava que el bilingüisme esdevinguera un cas més de di-

glòssia. En el llibre de la Falla El Cid de 1977, Baldoví escrivia: “S'haveu fixat que la gent fina parla castellà? És natural, el valencià és bast, impropri per a persones polides. Hi ha qui ho creu i empra cada vegada menys la seua llengua per no ser tan culta com 'l'altra', sense adonar-se que són les persones les cultes o les incultes i no pas les llengües”. Tota una lliçó per al mon faller, que es desvivía entre el sector més progressista i defensor de la identitat i igualtat lingüística, i el sector més tradicionalista que buscava relegar el valencià als àmbits informals i familiars (paral·lelament al que hem comentat, que el valencià “formal” quedava en forma de poesia als Jocs Florals, com passava a Xàtiva a imatge de València).

Podem dir, doncs, que als anys 70 el valencià ja volia renàixer de les cendres i fer-se públic en les falles de manera “normal”, però topetava amb alguns hàndicaps: la poca preparació lingüística (només al-

guns havien estudiat per correspondència els cursos de Lo Rat Penat, per exemple), la poca voluntat de fer-ho bé (no tenien pretensió d'escriure normativament, sinó de reflectir la pronúncia oral en l'escriptura, sense importar caure en la subordinació que comporten grafies castellanques com la *ch*). Reprenem en este sentit la classificació que Genís i Perucho fan (llibre de Falla d'Abú Masaifa, 2009): Xàtiva es caracteritza per voler fer-ho bé i, per tant, sempre ha tingut voluntat normalitzadora, enfront del cap i casal, València, on s'albiren tres grups de gent i d'actituds: aquells que usen el *valencià de sàinet* (un 75%), els del *valencià normalitzat* però aminat de faltes (un 20%) i els que usen el *valencià* de manera correcta i plenament normalitzat (un 5%). El grau de descurança, doncs, dona compte d'esta graduació d'usos lingüístics. De fet, no és desabellada la tesi de Genís quan diu que València i Xàtiva tingueren uns inicis fallers molt pareguts (el Bellver i el Bernat i Baldoví que hem citat), però que se separaren per una senzilla raó: Xàtiva té actituds més positives envers la llengua perquè ací les falles

adquiriren un caire més festiu (satíric, crític) que les falles de València, que s'alinearen políticament amb el règim. També Carmen Anaya, en el mateix llibret, qualifica de "valencià huitcentista amb tocs de noucentisme" la llengua que als anys 30 s'usava al llibre de falles.

A mode de conclusió de tot plegat direm que hem intentat fer un tall sincrònic del lustre 1970-1975, època en que es formà la Comissió Benlloch i la que ha donat peu al nostre estudi. És una data incipient del que vindria: mort del dictador (1975), transició democràtica fins a la Constitució (1978), estatut valencià (1982), Llei d'Ús (1983)..., un procés lent de reconeixement i normalització lingüística del valencià, una llengua que va tindre un reducte important en les falles, que sempre van saber valorar-lo (encara que amb molts prismes o concepcions) i que, a poc a poc, ha ressorgit a Xàtiva com a símbol de resistència i capteniment lleial envers la llengua, a pesar dels entrebancs d'uns i de les escasses concessions d'altres. Per molts anys, Comissió Benlloch, per les noces daurades de 2024!

De la plaça Enriquez al bar "Els Arcos"

Miquel Vidal

Membres de la comissió de la Falla Benlloch, signat el primer contracte per a fer la falla amb Antonio Grau, en el bar "Los Arcos".

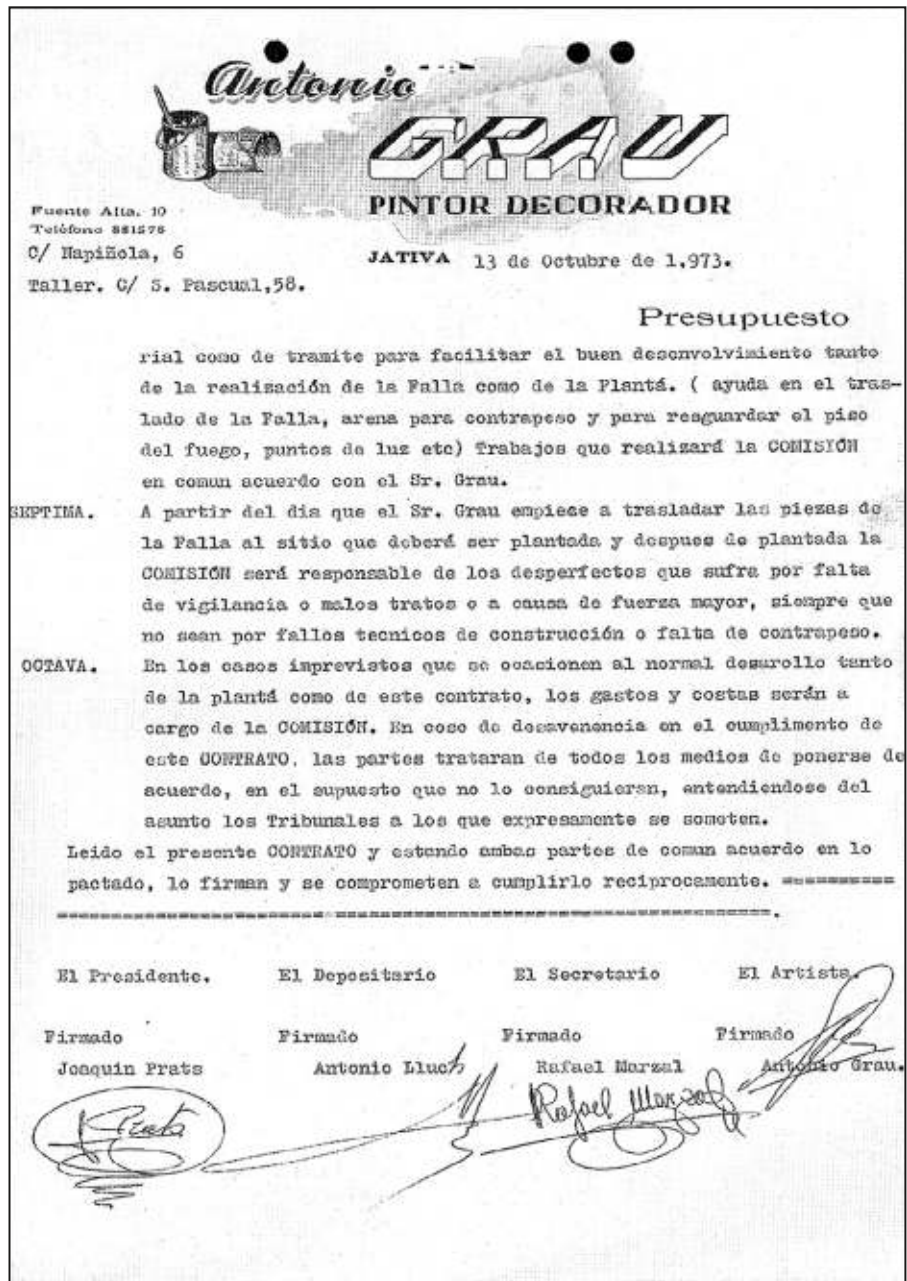
Aquest any, la comissió de la falla Benlloch-Alexandre VI, celebra el seu cinquanta aniversari, encara que en realitat s'està celebrant les cinquanta falles plantades, perquè l'aniversari de la seua fundació va ser l'any passat, en 2023, ja que la comissió va ser fundada en 1973 i la primera falla és plantada en març de 1974.

Perquè es funda una comissió de falles, en aquesta contorna? La veritat que el barri del Mercat o de Sant Pere, sempre ha estat molt vinculat a aquesta festa de les falles i ja des de 1934, s'hi van poder veure monuments a la plaça de Sant Pere (aleshores d'Attilio Bruschetti) i a la plaça d'Enriquez. Altres zones de la barriada on també es plantaren falles foren el carrer Portal de València, la plaça Alexandre VI, la mateixa plaça de Benlloch i en el carrer Sant Josep. Pràcticament des de 1934 fins a 1972 quan es plantà l'última falla a la plaça d'Enriquez, al barri de Sant Pere hi hagueren monuments fallers. Així doncs, no és d'estranyar, l'aparició d'una nova comissió en aquesta zona de Xàtiva. També cal dir que aquest any en el qual es crea la comissió de Benlloch, és un període d'auge de les falles de Xàtiva, doncs, es va passar de nou comissions a catorze en un sol any.

Però a banda d'aquesta tradició fallera de la zona, pensem que poden haver-hi més motius. La comissió de Benlloch, es consi-

dera hereua directa de la falla de la plaça d'Enriquez. Aquesta plaça és una ubicació amb moltes arrels falleres, doncs, com ja hem dit en 1934 va plantar la seua primera falla. Es coneixen un total de quinze monuments, plantats en aquest emplaçament, en diferents etapes, sent l'últim període el més llarg, que va des de l'exercici 1965/66, fins al 1971/72.

En la comissió actual de Benlloch sempre s'ha dit i comentat, que són una continuació de la falla de la plaça d'Enriquez. Però si això és així, sorgeixen algunes preguntes com. Per què es va deixar de muntar

Primer contracte dintre la Falla Benlloch i l'artista Antonio Grau.

Comisión Ejecutiva

PRESIDENTE DE HONOR

D. Antonio Lluch Mascarell

Presidente **D. Remigio Cabanes Pérez**
 Vice-Presidente 1.º **D. Rafael Roca Fasanar**
 Vice-Presidente 2.º **D. Salvador Albert Boluda**
 Secretario **D. José Adriá Pardo**
 Vice-Secretario **D. Francisco Zorraquino Montagut**
 Depositario **D. Fernando Tormo Pellicer**
 Contador **D. Rafael Marzal Ferri**
 Cobrador **D. Emilio Palop Ferri**

Delegados ante el Excmo. Ayuntamiento y Junta Local Fallera

D. José Moscardó Pastor
D. Remigio Cabanes Pérez

Delegado Rifas y Loterías

D. Rafael Roca Fasanar

Comisión de Festejos

Presidente: **D. Rafael Gozalbes Gimeno**

VOCALES

D. Vicente Palop Alacot	D. Antonio Zorraquino Montagut
D. Bartolomé Murillo Benavent	D. Enrique Garcia Martínez
D. Juan Mateu Ferrer	D. Rafael Martí García
D. Manuel Torregrosa	D. Francisco Cardós Rodríguez
D. Manuel Duet	D. Rafael Taengua Gozalbes
D. Alberto Esplugues	D. Manuel Martí García
	D. Benito Fernández Martínez

Comisión Femenina

Fallera Mayor	Srta. Conchín Guardia Bernal
Reina del Foc	Srta. Rosa-María Lluch y Lluch
Damas de Honor	Srta. Pepita Martí García Srta. Alicia Adriá Pardo
Musa de la Simpatía	Srta. Mari-Nieves Ibáñez Gozálbez
Musa de la Despertá	Srta. Mari-Josefa Torregrosa Tribaldo
Musa de la Falla	Srta. Mari-Tere Adriá Pardo
Musa de la Poesía	Srta. Nieves Calatayud Bonet

CORTE DE HONOR

Lolita Mullor Cháfer	Conchín Moral Garcia
Mari-Carmen Albert Burgos	Vicenta Albert Mateu
Mari-Carmen Alcocer Pla	Carmina Lluch y Lluch
Mari-Carmen Sanchis Terol	Mari-Cruz Lluch y Lluch
Rosa Sarrión Llopis	Mari-Amparo Roca Castelló
Chelo Alba Vidal	Inmaculada Roca Castelló
Ana-Mari Mas	Maria Amparo Marzal
	Maria-Mercedes Moscardó Soler

FALLERAS

Francisca Sanchis Reyes
Maria-Amparo Mercedes Bonet
Maria-Luisa Garcia Villalba
Amparín Pérez Macias
Juli Macias Montagud
Mari-Amparo Casanova Montagud
Reyes Alcocer Pla
Gema Pino Cardona
Inmaculada Seguí Taengua

Relació de fallers i falleres de la plaça Enríquez de 1972.

falla en la plaça d'Enriquez? Per què es va canviar d'ubicació? Per què es va canviar de nom a la comissió?

La primera pregunta. Per què es va deixar de muntar falla a la plaça d'Enriquez? No té una resposta, clara. No és molta la gent, a qui hem pogut preguntar sobre aquest tema. Les respostes són vàries. Una resposta és que la majoria de la gent que formaven la comissió es va desvincular, quedant-se molts pocs, per tant, es feia inviable la continuïtat. Una altra resposta ens porta a problemes econòmics. Possiblement, la solució, siga una fusió de les dues respostes. Les dificultats econòmiques portarien als membres de la comissió a desvincular-se d'ella.

La segon pregunta. Per què es va canviar la ubicació del monument? Ací hi ha més unanimitat, totes les persones preguntades, ens diuen que va ser per l'espai. La plaça

Benlloch, té més lloc per als monuments i també presenta una rampa com també la plaça d'Enriquez i, a més a més, aquesta quedava estreta i a l'hora de la crema era un problema.

La tercera pregunta. Per què es va canviar de nom a la comissió? També hi ha prou unanimitat. Ja que les falles anaven a ser plantades a la plaça de Benlloch, la nova comissió prendria el nom de la plaça.

Però encara caldria plantejar una quarta pregunta. Què quedava en 1973/74 de la falla de la plaça d'Enriquez, en la comissió de Benlloch? Com hem vist, el nom de la comissió, no té res a veure. La ubicació, sols es pareixia a la pendent. Un altre element com l'escut, és totalment diferent. Mentre el de la falla de la plaça d'Enriquez, era un perol ficat en un foc i del perol eixia un ninot i unes flames. L'escut de la comissió de Benlloch, utilitza elements molt valencians. Un

Comissió Masculina

President d'Honor	D. JOSE ENRIQUE CASESNOVES SOLDEVILA
President	D. JOAQUIN PRATS VALLS
Vice-president	D. JUAN MATEU FERRER
Secretari	D. RAFAEL MARZAL FERRI
Vice-secretari	D. JOSE BLASCO SANSIMON
Comptador	D. VALERIANO LLACER PARDO
Depositari	D. ANTONIO LLUCH MASCARELL
Delegat Tècnic	D. BARTOLOME MURILLO BENAVENT
Delegats Loteries	D. VICENTE PALOP ALACOT D. FERNANDO TORMO PELLICER D. ANTONIO GISBERT CUENCA D. A. FRANCISCO ZORRAQUINO

* Festetjos

LOCAL FALLERA

D. Joaquín Prats Valls / D. Antonio Lluch Mascarell

President Secció Femenina: D. Juan Mateu Ferrer
Delegats: Antonio Gisbert Cuenca / A. Francisco Zorraquino

VOCALS

Antonio Zorraquino	Francisco Calabuig López
Salvador Albert Boluda	Antonio Pla Balaguer
Vicente Ferri Ureña	Ramón Fenollar Gil
Vicente Aznar Mora	Joaquín Pla García
Manuel Cabanes Navalón	José Sanchis Barberá
Vicente Calatayud Bonet	Jaimé García Martínez
Francisco Menéndez Martínez	Rafael Antonio Lluch Lluch
Juan Bautista Martínez Gascó	Manuel Benlliure Canet
Ramón Sánchez Gómez	Vicente Belver Soler
José Cabezas Núñez	Ernesto Orquín López

FALLERS XICOTETS

Vicente Aznar Viciedo	Juan Pedro Sáez
Rafael Murillo Moreno	Vicente Murillo Moreno
Juan Carlos Sanchis Sánchez	Ricardo Vila Viciedo
Antonio del Castillo Martínez	Rafael Cuenca Sanchis
Ramón Horcajuela Casanova	José Ramón Prats Cabanes
José Antonio Sabater Martínez	Juan Bautista Mateu Boluda
Jorge Mateu Belola	Vicente Palop Gracia
Manuel Torregrosa Tribaldo	José Daniel Santamaria Montagud
Felipe Miñana	Rafael Miñana
Salvador Albert Mateu	Fernando Tormo Pellicer
Francisco Sanchis Reyes	Emilio José Morant Vázquez
Juan José Martínez Sáez	

Comissió Femenina

Fallera Major	Srta. LUCIA HUERTA PLA
Reina del Foc	M.ª JOSEFA TORREGROSA
Reina del Cassiell	PAQUITA SANCHIS REYES
Reina de la Simpatía	CARMINA LLUCH LLUCH

CORT D'HONOR

Srta. Mari Nieves García Lluch	Srta. Amparín del Pilar Pérez Gozábez
* Nuri Calabuig Boca	* M.ª Isabel Miralles Ventura
* Conchín Moral García	* Natividad Cuenca Sanchis
* M.ª Isabel Ferri Aznar	* Euriqueta Guerola Albert
* Isabelín Prats Cabanes	* M.ª Rosario Terol del Toro
* Rosarín Moltó Izquierdo	* M.ª Encarna Lluca Torrella
* Nieves Aura Barberá	* M.ª Nieves Viciedo Miralles
* Inmaculada Pla García	* M.ª Julia Macías Montagut
* M.ª José Sánchez García	* Consuelo Guerola Guerrero
* Pilar Contreras Ramírez	* M.ª del Pilar Pérez Gozábez
* Vicenta Albert Maten	* Matilde Micó Martínez
* Isabel Rosa Chacón	* Mone Ortíz Marco
* Pilarín Navarro García	* Pili Ortíz Marco
* Begúña Sanchis Barberá	* Lourdes Sánchez Navalón
* Llanos Blázquez García	* M.ª Teresa Palacin Pérez
* Pilar Sánchez Navalón	* Ana Cháfer Tormo
* M.ª Isabel Vidal Pastor	* M.ª Rosa Pérez Benavent
* Amparo Pla Balaguer	* M.ª Nieves Prats Cabanes
* Yolanda Moran Cháfer	* Amparo Susana Prats Beltrán
* Mari Cruz Lluch Lluch	* M.ª Amparo Marzal
* Consuelita Alba Vidal	* Maribel García Lluch
* María García Torregrosa	* M.ª Carmen Gramaje García
* Mari Carme Soriano	* Carmen Contreras Ramírez
* Gemá Descals Sancho	* Inmaculada Diaz Lloret
* Mercedes Benlliure Moral	* Ana Cencerrado Prats

INFANTILS

Inmaculada Blasco Ubeda
M.ª Carmen Milan
Lucia Horcajuela Casanova
M.ª Jesús Helda Reyes
Amparín Fenollar Blasco
M.ª Nieves Moran Blázquez
Desire Cabezas Marell
M.ª Dolores Vial Tarrazona

Relació de fallers i falleres de la comissió de Benlloch de 1974.

bunyol coronat, per una rata penada i dos coets a cada costat del bunyol.

Com veiem en allò que podríem dir els símbols, no trobem cap paregut, però anem a veure ara si en les composicions de les diferents comissions, trobem persones que hagen format part dels dos llocs i quina quantitat van ser.

Hem pogut consultar l'últim cens de la falla de la plaça d'Enriquez i el primer de la comissió de Benlloch, hem localitzat, un total de tretze persones, que comparteixen els dos censos. Huit membres masculins i cinc membres femenins que també apareixen en els dos censos.

Els homes que apareixen en els dos llocs són: Salvador Albert Boluda, que en la falla de la plaça d'Enriquez apareix com a vicepresident segon i en el Benlloch apareix com a vocal. Francisco Zorraquino Montagut, que en el primer cas apareix com a vic-

cesecretari i en el segon com a delegat de la secció femenina. El seu germà, Antonio Zorraquino Montagut apareix en els dos casos com a vocal. Fernando Tormo Pellicer, que apareix com depositari en Enriquez i com a delegat de loteries en Benlloch. Rafael Marzal Ferri, el veiem com a comptador i com a secretari, respectivament. Vicente Palop Alacot apareix com a vocal i com a delegat de loteries. Bertomeu Murillo Benavent el trobem com a vocal i com a delegat tècnic. Juan Mateu Ferrer, apareix com a vocal i com a vicepresident.

Respecte a les dones, M.ª Josefa Torregrosa Tribaldo a la falla de la plaça d'Enriquez apareixia com a musa de la despertà i a la comissió de Benlloch com a Fallera del Foc. Carmina Lluch Lluch, apareixia com a cort d'honor i reina de la simpatia respectivament. Maria Julia Macias Montagud, apareixia, simplement com a fallera a la plaça

d'Enriquez i a la cort d'honor en Benlloch. Vicenta Albert Mateu i Mª Cruz Lluch Lluch, apareixia com a part de la cort d'honor en les dues parts.

Aquesta relació de fallers i falleres, podem dir que és el que va quedar de la falla de la plaça d'Enriquez a la comissió de Benlloch formada en 1973.

Si ens feixem la relació de noms que hem donat, hi ha una absència destacada, és la del primer president de la comissió de Benlloch, Joaquín Prats Valls, que durant alguns exercicis, també va ser membre de la falla de la plaça d'Enriquez. Segons el seu propi testimoni, ell junt amb Bertomeu Murillo i Juan Mateu van ser els principals impulsors de la creació de la nova comissió de Benlloch on es van realitzar les primeres juntes i negociacions per a formar la nova comissió en el bar "El Moncho" d'on va sorgir tot.

Però perquè no veiem a Joaquín Prats Valls en la relació de noms anterior? En la documentació consultada, que és el cens de l'exercici 1971/72 de la falla de la plaça d'Enriquez i el llibret de 1972 de la mateixa falla no apareix, és més, en el llibret de 1971, tampoc apareix. D'aquest exercici, no coneguem el cens, per tant sols podem contrastar les dades del llibret. Si que el veiem en el llibret de 1970, on desenvolupa diferents tasques. És vicepresident, delegat davant l'excel·lentíssim Ajuntament i delegat de la Junta Local Fallera. Aquest faller en 1966 any en el qual la falla de la plaça d'Enriquez tor-

Esbós de la primera falla plantada en la plaça de Benlloch.

na, després d'un parèntesis de més de deu anys, i ja apareix com a membre d'aquesta falla. No anem a fer especulacions de quin va ser el motiu pel qual aquesta persona va deixar de ser membre de la falla de la plaça d'Enriquez i va aparèixer uns anys després com a impulsor i president d'una altra comissió. Sí que és cert que la majoria de la junta de la plaça d'Enriquez ho va continuar sent, amb alguna variació, però mínima, fins a 1972.

Encara que les primeres juntes, segons Joaquín Prats Valls, es feren el bar "El Moncho", seria en un altre bar, prop d'allí on se signaria el primer contracte per a fer la primera falla de la comissió de Benlloch. Ens referim al bar "Els Arcos", hi ha un testimoni fotogràfic, molt interessant, que arreplega aquest moment històric.

Asseguts, en una primera línia, es podia veure, de dreta a esquerre: el delegat de loteries, Vicente Palop Alacot, Antonio Lluch Mascarell, que era el depositari, després apareixia el president, Joaquín Prats Valls, l'artista faller, Antonio Grau Cros, el vice-president, Juan Mateu Ferrer i el secretari Rafael Marzal Ferri.

En una segona fila i de plantó, es podia veure a la jovenalla de la comissió i amb ells a Salvador Albert Boluda, que aleshores era vocal i que uns anys més tard seria el segon president de la comissió. Hem intentat buscar que quedava, en 1973, de la falla de la plaça d'Enríquez, en la nova comissió de Benlloch i hem vist que part dels seus membres havien pertangut a l'altra comissió. Però no podem acabar l'article sense parlar un poc del nom sencer de la nova comissió, que no és altre que el de Benlloch-Alexandre VI. Com ja hem dit abans, aquest nom, no té res a veure amb la plaça d'Enríquez. En un primer moment, podríem pensar que arreplega el nom de la plaça a on anaven a estar ubicats els monument. Però també sabem que en els anys quaranta i cinquanta del segle passat, en aquesta mateixa plaça de Benlloch, es plantava una falla infantil i que uns metres més cap a dalt en la plaça d'Alexandre VI des de 1952 fins a 1955, ací també es va plantar una falla infantil, monuments que eren realitzats per, aleshores xiquet, José Martínez Mollà, que uns anys més tard seria un afamat artista faller. En aquests anys les falles de la plaça de Benlloch i la d'Alexandre VI tingueren una gran rivalitat.

Segur que els membres de la nova comissió de Benlloch van conèixer aquesta rivalitat i com homenatge, aquells predecesors, van fusionar els dos noms.

Esperem que la comissió de Benlloch, continue complint anys i que també continue amb la important tasca de fer cultura i fomentar les tradicions.

Biografia

TORTOSA I GARCIA, Rafa: *La dissolució de les comissions falleres de Xàtiva: En "Les falles de Xàtiva un mon ple de canvis*. Ed: Junta Local Fallera de Xàtiva 2023.

SÁNCHEZ I PÉREZ, Joaquim: *Quadern de falles, 1865-2014*. Ed. Junta Local de Xàtiva 2015.

Llibrets de falles

Llibrets explicatius de la Falla de la plaça d'Enríquez: 1966, 1970, 1971 i 1972.

Llibret explicatiu de la comissió plaça Benlloch-Alexandre VI: 1974.

Llibret explicatiu de la comissió Benlloch-Alexandre VI: 1998. 25 aniversari de la comissió Falla Benlloch-Alexandre VI.

Altra documentació

Arxiu de la comissió Benlloch-Alexandre VI. Agraïsc als membres de la comissió la documentació aportada per poder realitzar aquest article.

Evolució del cens a la Falla Benlloch. Una Falla del casc antic

Ángel J. Sánchez

Faller

Aquesta comissió naix l'exercici 1973/1974 amb un grup de persones amb moltes ganes de contribuir al creixement de la festa, i l'exercici/1980 crea la seua comissió infantil, perpetuant-se la seua activitat fins al dia de hui, i de segur que per molts anys més.

L'origen de la Falla Plaça Benlloch Alexandre VIé prové de l'antic barri del Mercat, nomenat a dia de hui barri de Sant Pere, al nucli antic de la ciutat. Cal tindre en compte que els antecedents de celebració de les falles en aquest barri comencen l'any 1943, amb la plantà d'una falla infantil, que passa a la dècada dels

cinquanta a tindre 3 comissions infantils a la seua demarcació. També a la plaça de Sant Pere es planten falles grans com a la plaça Enríquez, que deixa la seua activitat a l'exercici 1971-1972. Aquesta comissió va ser la precursora de l'actual comissió Falla Plaça Benlloch Alexandre VIé.

Per poder entendre l'evolució del cens faller d'aquesta comissió cal entendre la seua situació geogràfica a la ciutat de Xàtiva, que va lligada al desenvolupament i creixement de la mateixa ciutat.

La comissió, que naix l'any 1973, gràcies a la il·lusió de persones com Joaquín Prats, Juan Mateu i Bartomeu Murillo, si-

Comissió Femenina

Fallera Major Sra. LUCIA HUERTA PLA
 Reina del Foc » M.ª JOSEPA TORREGROSA
 Reina del Castellet » PAQUITA SANCHIS REYES
 Reina de la Simpatía » CARMINA LLUGH LLUGH

CORT D'HONOR

Sra. Mari Nieves García Lluch	Sra. Amparín del Pilar Pérez Gozález
» Nuri Calabuig Rosá	» M.ª Isabel Miralles Ventura
» Conchita Moral García	» Natividad Cuenca Sanchez
» M.ª Isabel Ferrí Aznar	» Enriqueta Gueraola Albert
» Isabella Prats Cabanes	» M.ª Rosario Terol del Toro
» Rosarín Mottó Izquierdo	» M.ª Encarna Luzea Torrella
» Nieves Anra Barberá	» M.ª Nieves Viciedo Miralles
» Immaculada Pla García	» M.ª Julia Macías Montagut
» M.ª José Sánchez García	» Consuelo Gueraola Guerrero
» Pilar González Ramírez	» M.ª del Pilar Pérez Gozález
» Vicenta Albert Mateu	» Molláde Micó Martínez
» Isabel Rosá Chacón	» Monee Orís Marco
» Pilarín Navarro García	» Pili Orís Marco
» Begoña Sanchis Barberá	» Lourdes Sánchez Naválón
» Llanos Blázquez García	» M.ª Teresa Palacin Pérez
» Pilar Sánchez Naválón	» Ana Cháfer Torrens
» M.ª Isabel Vidal Pastor	» M.ª Rosa Pérez Benavent
» Amparo Pla Balaguer	» M.ª Nieves Prats Cabanes
» Yolanda Moran Cháfer	» Amparo Susana Prats Beltrán
» Mari Cruz Lluch Lluch	» M.ª Amparo Marzal
» Consuelín Alba Vidal	» Mariolat García Lluch
» Maria García Torregrossa	» M.ª Carmen Gramaje García
» Mari Carmen Soriano	» Carmen González Ramírez
» Gema Descals Sancho	» Immaculada Díaz Lloret
» Mercedes Beulliere Moral	» Ana Cencerrado Prats

INFANTILS

Immaculada Blasco Ubeda
 M.ª Carmen Milan
 Lucía Horrojoela Casanova
 M.ª Jesús Reñés Reyes
 Amparín Fenollar Blasco
 M.ª Nieves Moran Blázquez
 Desire Cabezas Morell
 M.ª Dolores Vival Tarrazona

Comissió Masculina

President d'Honor D. JOSE ENRIQUE CASESNOVES SOLDEVILA
 President D. JOAQUIN PRATS VALLS
 Vice-president D. JUAN MATEU FERRER
 Secretari D. RAFAEL MARZAL FERRI
 Vice-secretari D. JOSE BLASCO SANSIMON
 Cantador D. VALERIANO LLACER PARDÓ
 Depositari D. ANTONIO LLUCH MASCARELL
 Delegat Tènic D. BARTOLOME MURILLO BENAVENT
 Delegat Lletres D. VICENTE PALOP ALACOT
 D. FERNANDO TORMO PELLICER
 D. ANTONIO GIBBERT CUENCA
 D. A. FRANCISCO ZORRAQUINO

LOCAL FALLERA

D. Joaquín Prats Vallés / D. Antonio Lluch Mascarell

President Secció Femenina: D. Juan Mateu Ferrer
 Delegats: Antonio Gibbert Cuenca / A. Francisco Zorraquino

VOCALS

Antonio Zorraquino	Francisco Calabuig López
Salvador Albert Boluda	Antonio Pla Balaguer
Vicente Ferrí Ureña	Ramón Fanollar Gil
Vicente Aznar Mora	Joaquín Pla García
Manuel Cabanes Naválón	José Sanchis Barberá
Vicente Calatayud Bonet	Jaime García Martínez
Francisco Menéndez Martínez	Rafael Antonio Lluch Lluch
Juan Bautista Martínez Gascó	Manuel Beulliere Casat
Ramón Sánchez Gómez	Vicente Belver Soler
José Cabezas Nájera	Ernesto Orquín López

FALLERS XICOTETS

Vicente Aznar Viciedo	Juan Pedro Soto
Rafael Murillo Moreno	Vicente Murillo Moreno
Juan Carlos Sanchis Sánchez	Ricardo Vila Viciedo
Antonio del Castillo Martínez	Rafael Cuenca Sanchis
Ramón Harcajuela Casanova	José Ramón Prats Cabanes
José Antonio Sabater Martínez	Juan Bautista Mateu Boluda
Jorge Mateu Boluda	Vicente Palop Gracia
Manuel Torregrossa Tribaldo	José Daniel Santamaría Montagut
Felipe Mñana	Rafael Mñana
Salvador Albert Mateu	Fernando Tormo Pellicer
Francisco Sanchis Reyes	Enllo José Morant Vázquez
Juan José Martínez Sáez	

Primer cens de la comissió 1973-1974.

Comissió Femenina Infantil

FALLERA MAJOR
Anabel Lluch Lluch

FALLERA DEL FOC
M.ª Dolores Cardona Mompó

CORT D'HONOR

Ana M.ª Díaz Vaqueró	Sonia Díaz Madrid
M.ª Angela Cuenca Torregrossa	Gema Estellés Carrasco
Paquita Calatayud Numera	Pilar Serviciórino Mompó
Rosa M.ª Borrerdé Guadóniz	M.ª Dolores Carreras Llopis
M.ª Pilar Muñoz Rosá	Carmina Vidal Martínez
Eva Morel Pérez	Beatriz Pla Valls
M.ª Pilar Bonat Cardóna	Elena Parales Morales
Maite Ferrí García	Noelia Gozalbo Cuenca
Marcuillas Guillen Giner	Sonia Lomas Numera
M.ª Pilar Terol Tormo	Assunció Albert Martínez
Marcuilla Beulliere Moral	Cristina Gimeno Parales
Adelaida Muñoz Maril	M.ª Dolores Vidal Dorset
Soledad Fenollar García	Sonia Gozalbo Cuenca
Gema Hernández Sanchis	Cleodomira Enguix Molins
Molláde Descals Sancho	Rosalía Reyes Lluch
M.ª Josep Giner Pastor	Lidia Chulá Mateu
Herménie González Navarro	Diana Ferrero Lange
Rosa Lomas Numera	Noelia Fenollar García
M.ª Lurdes Reyes Lluch	Lorena Estornel Cuenca
M.ª Victoria Díaz Vaqueró	Laura Celvo Calabuig
M.ª Neus Beulliere Moral	Alícia Díaz Murillo
Pilar Pastor Balaguer	M.ª Josep Cabezas Morell
M.ª Isabel Barberá Martínez	M.ª Consoi Sánchez Palop
Dostré Cabezas Morell	M.ª Reme Julia Sanchis
Laura Martínez Benavent	M.ª Assunció Gozález Puig
Verónica Antónex Escobilla	
Mérlia Vidal Sánchez	

Comissió Masculina Infantil

President Joan Mateu Boluda
 Vice-President Francesc Sanchis Reyes

VOCALS

Enric Vila Viciedo	Miquel Angel Torregrossa Palop
Francisco Palacin Pérez	Francesc García Ferrando
Salvador Sanviclorino Navejas	Enric Valls Palacio
Jordi Mateu Boluda	Enric Zamorano Gandia
Celso Barberá García	Rafel Cardona Mompó
Manuel Torregrossa Tribaldo	Antoni Torres Mejias
Jordi Ferrí Company	Ramón Tormo Suárez
Ignasi Escribano Beulliere	Ricard Tormo Suárez
Antoni Llopis Vidal	Josap Mompó Balaguer
Antoni Botinches Vidal	Josap Vicent Ramón
Francesc Xavier González Navarro	Francesc Ramón
Juan Pera Díaz Madrid	Lluís Pellicer Cardona
Josap Lluís Molá García	Rafel Pellicer Cardona
Miquel Angel Roig Aizavaz	Salvador Fenollar García
Juan Carlos Roig Aizavaz	Francesc Martínez Benavent
Josap Vicent Roig Aizavaz	Francesc Fenollar García
Josap Cuenca Torregrossa	Josap Ramón Martínez Fenollar
Renuvidó Gascó Blasco	Israel Cabezas Morell
Miquel Santamaría Sabater	Francisco Manuel Torregrossa Palop
Josap David Santamaría Sabater	Josap Vidal Sánchez
Xoaguín Pastor Balaguer	Xavier González Aracucha
Vicent Ramón Murillo Moreno	Antoni Ferrí García
Joa Mateu Fuster	Manuel Torregrossa
Rafel Murillo Moreno	Vicent Albert Burgos
Wenceslao Sanviclorino Mompó	Miquel García Giner
Solo Lomas Numera	Victor Albert Martínez
Francisco Xavier Borrerdé Guadóniz	Sergi Manuel Ortega Mateu
Angel Borrerdé Guadóniz	Miquel Ortega Sanchis
Josap R. Pons Alacot	Isk Santiago Arroyo Fernández
Ferran Llopis Fuster	Josap Vicent Bonet

Primer cens infantil de la comissió, exercici 1979-2020.

tua el seu cens, separat, en aquella època, en: cens de la comissió masculina i cens de la comissió femenina, a un nombre important de fallers, que aplegaren a ser 170 els inscrits. Aquesta xifra va augmentar els darrers anys, fins situar-se l'any 1980 en 190 fallers, màxim històric d'aquesta comissió, lligat aquest augment a la creació de la comissió infantil.

A partir d'aquest moment, i a causa de circumstàncies com les que hem comentat abans de moviments geogràfics de la ciutat, lligada a l'augment de les comissions de la ciutat, i, també, a les conseqüències de la segona crisi del petroli que hi vivia el país en aquests anys, amb una situació d'aturats elevada, comença a disminuir el cens de Benlloch any rere any fins als 2000. I és que en tan sols 5 exercicis, la comissió passa dels 190 fallers, a 126 inscrits entre adults i infants.

Aquesta tendència negativa continua els següents exercicis, ara passarà de 109 fallers l'any 1990 a 96 el 1995 i el seu punt més baix l'any 2000 amb 79 fallers censats entre majors i infants. Un punt d'inflexió per aquesta humil comissió, de caràcter veïnal, que veu com gràcies a la recuperació econòmica del país, i a moviments interns, comença de nou un creixement els darrers anys.

Apleguem a l'any 2005, situats al centenar de fallers, és a dir, augmentarà a 125 fallers l'any 2010, un creixement lent, però que si mirem l'envelliment del nostre bar-

ri i la disminució d'habitants al mateix fa que siga complicat créixer a un ritme més elevat, ja que en aquesta mateixa situació podem veure falles veïnes, que veuen com altres comissions, les quals aglutinen un major nombre d'empadronats al cens local, creixen prou més ràpid.

Als anys següents la comissió continua creixent pel que fa a fallers, la qual s'hi situarà ja en 130 fallers sobre l'any 2015, mantenint-se aquest xifra els darrers anys fins a l'arribada de la pandèmia l'any 2020, on s'hi torna a veure afectada la comissió, amb una disminució del cens que el situa, a l'actualitat en uns 90 fallers, entre majors i infants.

Com hem comentat anteriorment, som una falla de caràcter veïnal, que naix a un barri que s'ha vist afectat pel pas dels anys i el creixement de la ciutat cap a barris més moderns, amb grans finques de pisos, mentre que en la nostra demarcació, observem que la gran part de construccions són cases unifamiliars, moltes d'elles sense ocupació.

A pesar d'aquests inconvenients, la comissió s'hi manté ferma, que defensa els seus valors culturals, en pro i defensa de la festa de les falles, sense perdre de vista els seus orígens, perquè com se sol dir, qui perd els orígens, perd la identitat.

Bibliografia

SÁNCHEZ, Ximo, *Quadern de Falles, 1865-2014. Llibrets Benlloch-Aleixandre VIÉ.*

Evolució artística dels cadafals fallers de Benlloch

Rafa Tortosa Garcia

«No serà cosa de reincidir en la glosa d'aquell especios equívoc valencià. A algú, se li va acudir un dia unir els mots falla i art i, d'aleshores ençà, l'embolic i la polèmica s'han fet insolubles: uns n'estan a favor i, ja se sap, València és terra d'artistes i les falles una manifestació més d'aquest numen terrenal, fecund i amable; uns altres, en canvi, n'estan en contra i els sembla una irreverència i una profanadora exageració, això de considerar com a art la modesta confecció del faller (Joan Fuster, 1967)».

El 1958, a l'interior del periòdic *Jornada*, Joan Fuster reflexionava al voltant del risc i ventura de l'artista faller. Potser siga una qualitat inherent dels intellectuals l'atemporalitat dels seus discursos atès que la consideració de les falles com a art continua sent motiu de discòrdia i això que ja fa més de fa més de sis dècades que el seu parer quedà mecanografiat.

És evident que les falles són un art efímer, un art al carrer i que la seua principal substància és la sàtira i, també és evident, que és l'element principal d'un ritual píric. La consideració com a obra artística esdevé en el canvi de segle, quan abans de 1900 la societat *Lo Rat Penat* comença a assignar premis a les falles més artístiques. Amb este

fet, les falles modulen la seua estètica per a mostrar modernitat i, a més a més, provoca la recerca d'especialistes per a fer la falla. Amb tot plegat, les falles es converteixen en un element artístic provinent d'un procés artesanal. Passen les dècades i les falles continuen ocupant un «territori boirós i d'imprecisos contorns que apareix quan es transita per la frontera entre l'art i les falles (ADEF, 2008: 9)».

Esta mena d'introducció, tal vegada sorprenga el lector que considere absolutament les falles com a art i caldria a animar-lo a reflexionar al voltant de si cabrien les falles en el concepte de l'art i si contenen totes les condicions que el defineixen. No obstant això, i ningú ho posa en dubte, la manifesta vocació artística de les falles, justificada per una perspectiva tant històrica com funcional. En este sentit, «els constructors i dissenyadors de falles es comporten, quan els conceptes utilitzats i les seues formes com el món artístic que les envolta, i si des d'aquest punt de vista, apellen voluntàriament i s'acosten conscientment a una categoria "d'artisticitat" i de proximitat als supòsits de l'art (Herrero, 2008: 13)». Des del punt de vista històric, marcat per allò que hem comentat anteriorment, les falles no van nàixer com una vocació i voluntat artística sinó com a un ritu —sense la necessitat de tindre un caràcter artístic—, el qual ha esdevingut en la confecció de *fogueres monumentals* o artístiques que han guanyat en grandària i complexitat.

Des dels inicis del segle xx, esta evolució va aconseguir que les falles tingueren un marcat component artístic atès que la construcció dels cadafals hi era realitzada per escultors, pintors, o decoradors procedents del món artístic, els quals aportaren la seua vàlua així com els seus estils i el caràcter d'avantguarda. Durant estes primeres dècades, fins l'esclat de la contesa bèl·lica, es va configurar la forma estètica de les falles així com la configuració del seu procés constructiu i, paral·lelament, la formació de l'artista faller. Com afirma Tono Herrero «és el

La falla "Turisme" realitzada en 1974 per l'artista Antonio Grau Cros.

franquisme el que acaba definitivament de "guiar" les falles cap a una vocació artística (2008:14)». A les dècades centrals del segle xx, apareixeran a les falles elements grollers i "populatxers", amb supòsits estètics vuitcentistes i veurem l'aparició de reproduccions d'obres escultòriques clàssiques de la història de l'art.

En este punt cal puntualitzar dos aspectes dels cadafals fallers. Per una part assistim a la configuració d'un caràcter estètic, on esdevé la falla «essencialment realista», com va afirmar Regino Mas. La denominada falla moderna creada durant el franquisme i impulsada per Regino Mas (Herrero, 2002: 66), «se consagró definitivament la modalidad que ha pasado a la posteridad, aquella cuya masa corpórea se adapta a una estructura triangular y piramidal y exige de una lectura rodada, ascensional y acumulativa que ofrece multitud de registros y niveles de compresión» (V. Borrego, 1993: 230). Amb posterioritat, este model es va consolidar gràcies als premis, on els jurats es decidiren

per este tipus de falla, amb la configuració d'un cercle que es tanca: les comissions falleres elegeixen el jurat, que valoren un determinat estil, el qual és l'elegit per l'artista, qui es el contractat per la comissió fallera. I així és com, any rere any, este model de falla s'ha imposat, un model que els cadafals de hui en dia són bàsicament iguals, estructuralment, als de fa seixanta anys.

L'altre punt a puntualitzar té relació amb la discussió sobre l'art i les falles, i tot allò comentat anteriorment, amb el sistema industrial de producció que tenen les falles. Diverses raons justifiquen esta afirmació, la qual no deixa de ser un sinònim d'allò considerat com artesanal, aspecte relacionat —i reafirmat per tothom— amb la construcció dels cadafals fallers. Una de les principals raons és el volum de producció d'un artista faller, justificat per la quantitat de cadafals fallers obrats al llarg d'un any i també pels grans volums i complexitats assumides en determinades falles. Tot açò implica la distribució i especialització del treball i, en conseqüència, la participació «d'escultors, pintors, fusters, etcètera, per a crear un artefacte que una sola persona no pot afrontar en el termini d'un any o considera que és millor delegar en especialistes (Herrero, 2002:71)».

Altra raó que indueix a les falles a una indecisió entre la indústria i l'art és el paradigma de la industrialització de l'art: el *kitsch*, entès com els productes culturals estandarditzats i revestits d'un bany artístic (Herrero, 2002:72). Sense entrar en la idoneïtat del seu ús com a benefici i complaença de les falles, la reproducció seriada de cadafals fallers —en part o sencers— és una tècnica usada habitualment als obradors fallers on només ha canviat la tècnica de seriar les peces, la qual ha passat de motlles físics a motlles digitals a més del canvi de material emprat. En este sentit, la producció de les falles amb caràcter industrial ha estat una forma de construir l'art efímer essencial de la festa, ha estat la solució a arribar a tots els indrets fallers sense minvar el ri-

tual de la festa però ha estat utilitzat per complaure el gust popular. No cal relacionar només el *kitsch* amb la reproducció seriada, sinó amb tot allò que conforma un sistema on el gust elegit s'estandarditza, el qual està nodrit pels premis i els dirigents, com hem comentat anteriorment.

En conseqüència, l'elecció d'este model clàssic —i quasi únic— fa minvar la creativitat, la qual cosa impedeix la capacitat de poder gaudir d'altres tipus d'expressions que continguen un caràcter més personal, amb estètiques i discursos més reflexius i, en definitiva, més pròxims a l'art.

La intenció del present treball és una anàlisi de l'evolució dels cadafals fallers plantats a la demarcació de Benlloch-Alexandre VI al llarg dels darrers cinquanta anys. Per comprendre esta evolució, diguem-ne artística, o estètica inclús discursiva en certs aspectes, calia fer la reflexió al voltant del grau "d'artisticitat" de les falles i poder comprendre el perquè de l'escassa evolució artística esdevinguda, tant en aspectes estètics com de composició. No obstant això, i com veurem deteniment, la variació artística de les falles de Benlloch està justificada pels canvis de materials utilitzats, els quals provoquen modificacions estructurals i la utilització de tècniques constructives. A més a més, l'elecció de modes, tant en composició com en acabats, també evidència una modulació en l'estètica i l'ús de materials una mica més pràctics.

En un altre escenari, amb una vertadera evolució artística, i després d'analitzar prop de cinquanta anys, l'anàlisi haguera estat ordenat per la discriminació d'estils inclús d'estètiques. No obstant este incís, hem estimat convenient una ordenació per artistes fallers, bàsicament, una elecció discursiva influenciada per la temporalitat, les circumstàncies i, perquè no, per les decisions de les directives i presidències que assumiren el càrrec en cada època amb l'elec-

ció de l'artista faller i, en conseqüència, el model o estil de falla estimat.

Els primers cadafals pràctics de Toni Grau (1974-1977)

En aquell 1974, l'oferta d'artistes fallers casolans estava reduïda a Manolo Blanco, Toni Grau, Esteve Arnau i Toni Sáez, dels quals els dos primers s'hi dedicaven professionalment a obrar falles i eren els que copàvem la majoria dels encàrrecs¹. Altra alternativa era cercar un artista forà. La falla Benlloch, presidida per Joaquín Prats, va prendre la decisió de contractar a Antoni Grau Cros², de sobra conegut i un valor segur per al primer any de la comissió fallera d'acord amb el modest pressupost. La falla duia per lema *Turisme*, de la qual sobreeixia del cos central una pandereta que suportava un sol humanitzat tocant una guitarra i abellit amb un barret cordovés, una composició per tal de justificar el lema establert que es desenvolupava en les quatre escenes inferiors, ben marcades i disposades en forma de creu. Les escenes feien referència al turisme local amb l'abandonament de les fonts, els jardins i els monuments. L'artista xativí va haver d'improvisar per salvar el fort pendent de la plaça de Benlloch amb la col·locació d'un tauler de fusta per davall de l'estipulat i poder tapar l'estructura de

la falla. Cal recordar que les distintes escenes gaudien de la moda d'aquells anys on estaven resoltes amb un caixó per disposar els ninots i l'escenografia adient, una moda heretada dels bastidors de paper utilitzats en dècades anteriors, els qual van ser substituïts per xapes de fusta, un material més rígid i amb millors resultats.

Esta primera falla responia a una tipologia bàsica, la qual veurem en gran part de les falles posteriors, una composició de caràcter piramidal, on s'hi definix una estructura central, la qual està configurada per un cos central: la base —un objecte quotidià, personal o arquitectònic, entre d'altres—, sobre el que sobreix el coronament de la falla — una figura que respon a un ninot de grans dimensions, un cap humà o la presència d'animals preferentment humanitzats. La falla s'hi completa amb les escenes, disposades sobre una base o sobre terra, les quals s'hi plasmen al voltant del cos central. La falla sol tindre una cara principal però pot ser apreciada des de qualsevol perspectiva, atès que s'hi pot rodar. Esta opció tipològica dels cadafals continua present als nostres dies i es correspon a un model hegemònic, «un model de falla majoritari però no únic ni canònic, que aposta per una estructura ascendent i el contingut de la qual es desenvolupa segons el model de

¹ De les catorze falles que s'hi plantaren en 1974, Manolo Blanco en feu tres (Cid-Trinitat, Tetuán i J. R. Jiménez) i Toni Grau quatre (R. Argentina, Sant Jaume, Sant Feliu i Benlloch).

² **Antoni Grau Cros** (Xàtiva, 1934-2020) va ser un destacat artista que aprèn l'ofici amb son pare, ajudant-li en la realització de les falles. El 1953 planta la seua primera falla infantil a la plaça Sant Pere. L'èxit d'esta creació fa que continue fent falles infantils i col·laborant, colze a colze, amb el seu progenitor fins que el 1966 signa la seua primera falla per a la comissió de República Argentina on obtingué el primer premi i iniciarà una relació amb la comissió que va durar dotze anys seguits amb l'obtenció de sis primers premis. Des d'aleshores va plantar falles a Alzira, Dénia, Oliva, Algemesí, Castelló, Gandia, Benifaió o Pego, places on aconsegueix els màxims guardons. A Xàtiva ha plantat un total de 89 cadafals grans i 32 falles infantils per a quasi totes les comissions existents a l'actualitat on cal destacar les 19 falles per a la República Argentina, 10 per a Tetuán-St. Francesc, 13 per a la falla de l'Espanyoleto i 11 per a la comissió del Mercat. Respecte els primers premis, hem de dir que han estat un total de 10 primers premis a la nostra ciutat, 7 per a la falla de República Argentina i un per a Espanyoleto, Cid-Trinitat i Mercat així com va signar un total de 7 ninots indultats del foc. Després de 1985 va continuar fent falles més modestes per a la nostra ciutat fins que el 1995 va deixar de plantar-ne amb les falles del Raval i Ferroviària, i un primer premi a Oliva. D'Antoni Grau cal destacar la seua facilitat en compondre falles a partir del cartró que comprava a destacats artistes fallers i l'hem de considerar com un artista complet, que ha dominat la fusteria, el muntatge i la pintura. El seu taller va estar ubicat a l'antic Sanatori (on s'hi trobava el Cine Saetabis) i després a la nau de la pujada de Bixquert. I si ens volem quedar amb una dada de Grau, hem de dir que quasi 1 de cada 10 falles realitzades a la nostra ciutat ha estat signada per Antoni Grau.

“tema i variacions” des del remat a les escenes, independentment del seu desenvolupament plàstic o estètic, però sense trencar l’estructura i amb la premissa d’un contingut i desenvolupament expressats a través de la figuració (Lagarda: 2015)».

I així és com Toni Grau va conformar les altres tres falles posteriors que va signar. *La Picà* va seel lema de la falla de 1975, cadafal que millorava l’anterior i que s’hi constituïa per una bresca d’abelles i, damunt d’ella, un picador de bous picant un caragol, el qual representava el progrés. En estes falles de Grau s’aprecia la utilització del cartó per a la seua confecció, sobretot per als ninots. També podem veure la utilització d’este material malleable en la representació

pedres, fums i elements d’ornamentació, els qual són reproduïts a partir de motles d’escaiola. Cal incidir en este aspecte de la reproducció seriada, una forma d’industrialització que entra en els obradors fallers per aconseguir reduir costos en el modelatge de les figures i, en definitiva, no deixa de ser una evolució de la confecció dels ninots, on s’esdevé la figura vestida de tela a ser completament de cartó. De fet, Toni Grau va conrear molt bé la tècnica de reproducció del cartó tant en ninots de base com de coronament, va saber adaptar el material de cartó que comprava a altres artistes amb el pressupost de les falles i, el més interessant, va enginyar noves composicions

“Vaques flaques”, falla plantada en 1977 per Antonio Grau Cros.

barrejant figures i elements de cartró heterogenis.

En este sentit, encara que sense massa pretensions, amb *L’any de la dona*, la proposta de 1976, a la part central de la falla va repetir el sol que va posar el 1974. La part discursiva d’esta falla, influenciada per la societat de l’època, no va estar encertada i es va perdre l’ocasió de visualitzar aquell any de 1975 dedicat a la dona i es va expressar el contrari: l’ús de peces de roba excessivament curtes, les ganes de manar i amar, el temps que es gasta per arreglar-se i no dedicar-lo a les labors de casa... Esta falla i la següent, que duia per lema *Vaques flaques*, foren menys ambicioses en tots els aspectes.

tes: volum, composició, etc. D'esta darrera, la de 1974, cal destacar un ús preferent de la xapa de fusta amb la utilització de formes més geomètriques i una distribució més neta dels elements tal vegada motivada per un pressupost menor.

Dos dècades de falles discretes amb Olcina i els Navarro (1978-1995)

Després de quatre anys, Antoni Grau deixava la plaça de Benlloch, potser per atendre la nova encomanda de la Falla Centro de Dénia i continuar amb els èxits a les Falles de Gandia. El nou handicap de la directiva, presidida per Ricardo Martínez, era la recerca d'un nou artista faller. De les converses amb Manolo Blanco va sorgir el nom del tàndem Navarro i Olcina³ de Carcaixent (Navarro, 1994: 36). Així és que Jaume Navarro i Salvador Olcina debutaren l'any 1978 amb *Gat per llebre*, un cadafal de set metres d'alçària i un pressupost de 200.000 pessetes (Navarro: 1998: 109). L'anècdota la trobem el dia de la plantà d'esta falla, atès que no s'havia tingut en consideració el desnivell de la plaça, la qual cosa s'hi va solucionar sense més complicacions. No obstant això, per als següents anys, van prendre mesures per tindre-les en compte en la construcció dels cadafals. Respecte a esta primera falla, cal destacar la gran quantitat de cartró utilitzat, on tota la part central de la falla està modelada, tant el gat com la vola del món i la barreja de pedres, fums i ones, on la presència de xapa de fusta es redueix en algun detall escenogràfic i les bases de les escenes. La tipologia d'esta falla, i de la resta de les plantades per Navarro i Olcina, respon al model hegemònic comentat anteriorment, i es conforma amb una part central, on s'hi

superposen elements, i la disposició de quatre escenes en creu al voltant de la peça central. Altre aspecte a destacar de les escenes és la seua posició ancorada al centre de la falla per conformar un únic component artístic, on no hi ha cap element solt. Esta característica també serà assumida pels Germans Navarro, els quals la continuaran fins el 1995.

El 1979 es va plantar la falla *Els qui paguen el pato*, on s'hi va veure l'augment de pressupost — 400.000 pessetes va costar—, que es va veure reflectit a la plaça. De fet, es va reproduir el cap de Don Juan Tenorio que Miguel Santaetulàlia va plantar a Na Jordana el 1976 i que va ajudar a obtindre un bon premi. Com he comentat anteriorment, la reproducció seriada de figures de cartó — el *refregit* — ha estat per als artistes una forma d'aconseguir excel·lents falles amb composicions enginyoses i un gaudi per a les poblacions falleres. En este sentit, una bona composició adaptada al pressupost de la comissió ha fet que s'hi reproduisca en vàries poblacions a la vegada o repetint-se cada exercici. La falla de 1979 és un clar exemple però hi ha més peces reproduïdes assíduament.

Altra falla destacada de Navarro i Olcina és *Il·lusions i realitats*, de 1980, amb una composició molt estilitzada, de gran alçària i compensada. A part de la composició, hem de destacar l'elevat ús del cartró, com les anteriors, un condicionant per valorar el treball realitzat —els ornaments de la pipa són un clar exemple— i la gran quantitat de ninots que conformen les escenes. És un fet observat a la dècada dels huitanta on sembla que la reproducció dels ninots de cartró siga més accessible i econòmic que en dècades posteriors, sobretot amb la in-

³ Jaume Navarro i Salvador Olcina van ser un duet d'artistes fallers de Carcaixent. Dels seu taller, ubicat prop de l'estació de ferrocarril, van obrar falles per a les poblacions de Xàtiva, Algemesí, Alzira i Carcaixent, principalment. Conrearen bastant el muntatge de falles fetes amb peces de cartó adquirides a altres artistes fallers. A Xàtiva, a part de les nou falles signades per a Benlloch, plantaren a les demarcacions de Sant Feliu (1978) i de Verge del Carme (1985). Els principals èxits foren a Algemesí amb la comissió fallera de Víctor Pradera-Ferran d'Aragó, on aconseguiren nombrosos primers premis i ninots indultats.

Falla de Navarra i Olcina plantada en 1980, amb el lema "Il·lusions i realitat".

roducció quasi definitiva del suro blanc. La raó està en què qualsevol component de l'equip de l'obra — ens atreviríem a dir de la família, que es com han funcionat la majoria dels tallers en aquells temps — pot fer la llavor de tirar de cartó a partir del motle d'escaiola i, una vegada han escomés, només cal ajuntar les peces per tindre modelat el ninot. Hui en dia, amb l'ús del suro blanc, la seua reproducció és digital i a partir de maquinària de tall —bidimensional o tridimensional— i es necessita d'un expert en escultura per finalitzar de modelar el ninot, procés amb més partida econòmica. La conseqüència és la reducció important del nombre de ninots en les falles actuals.

Conceptualment, la falla de 1981, que duia per lema *Perreries*, és similar a l'anterior amb un cos central que suporta una poma i un element que corone com és el gos. Esta falla també conté molt de cartó, aspecte que contrasta amb la següent, que duia per lema *Contaminació*. Esta falla de 1982 va estar repleta de cert risc i un ele-

ment central, el castell, amb l'ús de tauler de fusta, un component inert, en contraposició a l'ús habituals de persones, caps o animals, i que li dona volum en el més amunt. Les escenes continuen sent treballades amb elements acoblats al cos central, com el sol, la paleta o el pot de pintura, que ajuden a entendre l'escena i augmentar la qualitat escenogràfica.

Malgrat les condicions patides durant l'exercici 1982-1983, amb tot allò de la *pantanà* de Tous, Navarra i Olcina aconseguiren confeccionar una meritòria falla, la qual va estar dedicada a la *pantanà* de Tous com indica el propi coronament, amb la parau-la Tous sobre una columna treballada. Les escenes, pel que sembla, van ser executades les pensades. Va ser l'única falla en poder-se fer atès que s'hi va inundar el taller i es va desfer tot allò construït de les falles preparades per a l'Olleria, Algemesí i Carcaixent (Navarro, 1998: 109).

Guerra i Pau va ser la falla de 1984 on els artistes carcaixentins conformaren un bon cadafal amb la presència de figures que Martínez Mollà havia utilitzat a la falla del Pilar de 1979. La composició segueix els mateixos patrons que les falles anteriors — i les posteriors — bescanviant elements de l'estructura. Com a curiositat, ja que en esta falla s'hi veu clarament, l'ús abusiu de fums i núvols per ajuntar les distintes peces, un recurs habitual en aquella època imperant del cartró que, amb el seu modelatge original d'argila, reproduïx excel·lents detalls. Les plomes dels coloms, els plecs de les teles, els trets de les cares, inclús els adornaments i filigranes presents al gerro o als llibres, donen joc a una bona i treballada pintura de contrastos en la paleta de colors. Cal afegir que la pintura utilitzada majoritàriament és a l'oli, sobretot, per als acabats.

Una de les falles més clàssiques vistes per tot arreu de la contornada són la parella de músics presents al coronament de *Molt de ruid i poques anous* de 1985. L'origen d'estos músics és remunta al taller de Julio Monterrubio, qui els va plantar a la

Falla Mendizábal de Burjassot l'any 1981. Els motles d'estes dos figures estaven una mica trencats i Monterrubio els va oferir gratuïtament a Navarro i Olcina, que els van recompondre i feren diverses reproduccions⁴. La darrera de les falles plantades per Jaume Navarro i Salvador Olcina és *El lio de la circulació*, una falla esdevinguda icònica, per la presència d'un gran xiulet i un expressiu policia, figura que li donava a la falla un risc interessant. De fet, esta falla té una composició visual en el coronament on s'interpreta la temàtica escollida sense utilitzar excessius elements. Les escenes, arrupides sobre l'eix central estan ben treballades respecte l'escenografia.

Aquell 1986, Navarro i Olcina tancaven el seu taller amb motiu de la jubilació. No obstant això, la continuïtat de l'obrador va estar assegurada amb la tasca dels fills de Jaume Navarro, els quals assumien el repte heretat. Tot i que la comissió fallera podia decantar-se per esta continuïtat, la directiva d'aquell 1987 va decidir canviar d'aires i contractar a Paco Almiñana i Lluís Terol⁵ com a artistes d'aquell exercici, un duet que començava aquell any en l'aventura fallera. *Lagarto, lagarto* va estar el lema escollit per a una falla, d'escasses pretensions, que seguia una estructura clàssica amb l'amuntament d'elements en l'eix central. Encara que l'altura de la falla era considerable, s'hi troba a faltar moviment en la pròpia com-

posició on la postura de la sargantana no ajuda al dinamisme de l'escena principal. Pel que respecta a les escenes, s'hi continua en la moda de contindre bases pegades al centre.

En un any, la comissió presidida per primera vegada per Vicent Palop va decidir tornar a confiar en el taller de Carcaixent, en este cas amb els hereus de Navarro i Olcina, uns artistes que havien complit amb allò estimat per l'humil comissió fallera del barri del mercat. Així és que els Germans Navarro han estat el recurs artístic elegit entre 1988 i 1995, i que ha conformat una sèrie extraordinària de 17 cadafals sorgits d'un mateix taller.

Els Germans Navarro⁶ començaven la seua etapa l'any 1988 amb *Aigües Brutes*, un cadafal conformat pel bust de Trítion, rei del mar, en el coronament. Com les falles analitzades anteriorment, la seua estructura respon al model hegemònic i, com el seus antecessors, conformen unes escenes bastant equilibrades en quant escenografia i ninots. La pintura està bastant encertada amb uns contrastos ben tractats.

La falla de 1989, centrada més en una crítica local, estava conformada per un gerro del qual sobreeixia el cap d'una dona amb un bon pentinat i el cap d'una bruixa, tot per justificar el lema: *Xàtiva bonica i Xàtiva lletja*. En este cas, la composició no va estar bastant encertada, sobretot en la concate-

⁴ Testimoni de l'artista faller Juane Cortell, hereu de l'obrador dels Germans Cortell, els quals compartiren algun any el taller on realitzar les falles amb Navarro i Olcina.

⁵ **Paco Almiñana Terol i Lluís Terol Navalón** va ser un duet d'artistes xativins que van realitzar falles entre 1987 i 1991. Tenien el taller a la localitat de Manuel i solien signar les falles com a Paco i Lluís. Van realitzar un total de deu falles grans i cinc infantils a les demarcacions del Carme, Selgas, St. Jordi, Cid-Trinitat, Benlloch i Raval. Paco Almiñana, pare de l'artista faller Josep Almiñana, encara que havia sigut pintor mural treballava en el sector sanitari i, a temps parcial, feia falles. Lluís Terol, amb catorze anys, va començar a treballar al taller d'Antoni Grau i és on va aprendre l'ofici. Les falles del Carme de 1990, any que va obtenir el ninot indultat i la del Raval de 1991 les va signar en solitari així com dos falletes infantils de Tetuán de 1985 i 1986.

⁶ Els **Germans Navarro Lloret**, Albert i Jaume, són fills de l'artista faller Jaume Navarro i els hereus del taller faller de Navarro i Olcina de Carcaixent des de 1986, any en què s'hi jubilaren. En les seues obres han mantingut l'estil clàssic de les falles de Navarro i Olcina així com les seues tècniques, les quals s'han adaptat als nous materials. Començaren amb l'ús del cartó fins aconseguir treballar el suro blanc en el seu cadafal junt als ninots de cartró. Han plantat moltes falles a Carcaixent i també a Alzira i la resta de pobles de la Ribera, on cal destacar Algemesí, població on han aconseguir molts primers premis i nombrosos indults del foc amb la Falla Víctor Pradera-Ferran d'Aragó. A Xàtiva han plantat 17 falles grans per Benlloch (1988-1995), Sant Jaume (1995-1999), Raval (2000 i 2006), Verge del Carme (1986) i Cid-Trinitat (1987).

nació d'elements, ja que el cap de la xiconna, per donar-li altura, està massa obligat. A més a més, es podia haver gastat una paleta de colors que li donara més calidesa, sobretot en la part de "bonica", així haguera contrarestat millor la lectura interpretativa. Amb *Bufes de pato*, la proposta de 1990, es va intentar una composició amb més moviment, objectiu que s'aconsegueix parcialment. La disposició dels ànecs li dona dinamisme, ja que els animals alats solen aconseguir el moviment dels coronaments, en contraposició a les bufes que, pel seu volum i forma, són elements més estàtics. Interessant també la pintura de les bufes, bastant encertada que li dona expressió a un element tant estàtic, com anem dient.

D'esta falla també cal afegir l'excessiu ús del núvol-fum per ajuntar elements, aspecte que es podria resoldre sense el seu ús fins i tot, també, la muntanya del cos central. Les escenes continuen amb la línia continuista del taller en quant a forma i disposició. Interessants les crítiques cap el món faller.

Amb un canvi de disposició en l'estructura de la falla, més horitzontal i en diagonal, es presentava la falla de 1991 sota el lema *Expo 92*. En este cas s'utilitza la reproducció de la mítica figura de Vicent Almela com a coronament amb una ubicació de figures i elements bastant encertada. A pesar de tindre una pintura fosca, esta va ser oportuna, ja que va ajudar a la definició

"Mercat Comú" va ser la falla plantada en 1983 per Navarro i Olcina.

de les distintes figures tant al coronament com a les escenes. *La droga* és el lema de la falla de 1992, una falla clàssica coneguda per tothom, amb el pot de farmàcia, la xeringuilla i el drogoadicte. En este cas, es descantava per una estructura més vertical amb la repetició de l'amuntonament d'una base, element gran i ninot damunt de tot, i la conformació de les quatre escenes. Esta estructura és la mateixa de l'any següent: *El menjar natural s'acaba*, una proposta més interessant, amb dos puntets més de volum, atès que la figura central té més presència. Esta falla, establides ja les seccions, va aconseguir el primer premi de la secció tercera d'aquell 1993.

Una altra falla clàssica, present en la memòria, és la falla del burro a dos potes i la presència d'un rellotge de cuco, amb tot plegat per justificar el lema: *L'hora de les burrades*, la proposta de 1994. La falla, per la presència del burro alat i el troglodita, presentava bastant moviment contraestant amb la caseta del rellotge a pesar de la homogeneïtat de la paleta de colors. Tot este moviment aconseguit és el contrari a l'executat l'any 1995 amb la falla *Tot canvia*, una falla molt vertical per l'amuntonament d'elements amb una forma rectangular com és el joier i la torre de campanar, des d'on ixen dos caps de vells. De les dues falles cal destacar, en general, una pintura encertada.

Amb esta falla, els Germans Navarro posaven fi a l'etapa artística amb la falla Benlloch. Des de l'anàlisi artístic que pertoca en el present treball, en este punt, cal potar la mirada a dos dècades enrere i comparar les falles. I comprovarem que estèticament les falles no han comportat cap evolució; després de vint anys, ha estat escassa i l'estil compositiu és el mateix, amb l'abús de la verticalitat, tot ancorat en un eix central i la disposició de quatre escenes sobre unes bases amb definició paral·lelepípeda. De fet, els Germans Navarro, amb la falla de 1995, continuen utilitzant este recurs per acotar les escenes quant des de feia deu anys les falles ja anaven desancorant-se i mostraven disgregació en els seus elements. Per altra banda, l'estil representatiu, condicionat per l'ús del cartró i la seua reproducció seriada és naturalista i clàssica amb la representació fidedigna dels trets humans i animals, amb poques pretensions d'exagerar o emfatitzar-los. No obstant això, la professionalitat dels Germans Navarro és innegable, atès que s'han adaptat a un mercat de comissions amb poques pretensions artístiques motivades per un cens curt i uns recursos econòmics escassos. Amb tot, els carcaixentins han aconseguit adaptar-se al

Falla de 1987, realitzada per Paco Almiñana i Lluís Terol, portava per lema "Lagarto, lagarto".

material que podien disposar — per això, amb pressupostos similars, un any podien aconseguir a bon preu elements i ninots més grans que altres anys—, i conformar falles interessants i valuoses. Les propostes artístiques, les falles també, tenen este risc —no sempre s'encerta—, ja que comporten molts condicionants i handicaps i, a més a més, el resultat només s'aprecia una vegada està a la plaça.

Eclosió artística amb les falles de Paco Roca (1996-1998)

L'any 1996 la falla Benlloch va decidir canviar d'artista faller. A la fi, José Manuel Benet, aleshores president de la falla, va aconseguir contractar a Paco Roca i Chorques⁷ amb la finalitat de millorar artísticament els cadafals fallers. Ja ho havien aconseguit amb el llibret de falla i ara tocava donar-li un impuls al cadafal. A pesar del

⁷ **Paco Roca i Chorques** (Xàtiva, 1957) és un dels artistes fallers xatvins més complets, qui el 1973 inicià una trajectòria de constant evolució. La inquietud per innovar, la influència i coneixement de l'obra d'artistes referents així

poc pressupost del que es disposava, romania la idea de mostrar al barri que una falla amb solera — prop del vint-i-cinc aniversari — podia tindre unes falles amb sàtira i excel·lents, a pesar de ser menudes com la pròpia comissió. Les seccions ja s'havien instaurat i era bona ocasió per aconseguir primers premis a la secció tercera, premi ja aconseguit el 1993. L'artista casolà era la persona idònia per aconseguir estos objectius i que, com veurem, els va sobrepassar.

Desperta, socarrat va ser el lema de la falla de 1996, amb la qual Paco Roca disposa un cadafal tradicional centrat en un gran despertador i la figura d'un home major acabat d'alçar, un dels ninots amb més metamorfosi de la història fallera atès que altres voltes ha sigut mag, bruixot o maga amb un simple canvi de cap i d'ornamentació. Les escenes, més pròpies de l'època, començaven a estar més soltes d'acord amb allò que s'hi volia representar i jugava, en tot moment, amb els canvis d'alçària de les pròpies bases. A pesar de palesar poc dinamisme, la posada en escena d'elements bastants suggeridors al voltant del tema,

com l'anomenat despertador, la lluna, els matalassos de l'escena de davant inclús els ciris amb candeler, aconseguien un excel·lent conjunt. També, respecte a les escenes, cal destacar la del casament d'Adolfo Garcia — regidor del Bloc Nacionalista Valencià —, on Alfonso Rus s'hi representa com rector i oficiant de la cerimònia, tot plegat per criticar la postura agafada pel regidor nacionalista en votar a favor de Rus com a alcalde quan no li feia falta i «s'havia casat per interès». La reproducció fidedigna dels caps d'ambdós polítics va ser una novetat en la plaça, un escaló més per singularitzar les falles i condimentar de sàtira l'art faller. Per descomptat, altra de les escenes destacades és la composició dels dos venedors magrebins esdevinguda en ninot indultat, un premi que gaudia per primera vegada la comissió de Benlloch. El ninot va estar modelat per Paco Roca per a l'ocasió i va estar pintat, com la resta de la falla, amb una excel·lent pintura plàstica, qualitat que, des de feia un parell d'anys, l'artista havia començat a utilitzar al seu taller, un fet que va provocar un canvi de les seues falles amb uns acabats de pintura

com la debilitat pel còmic són els factors per configurar l'estil que l'ha caracteritzat. Amb sols quinze anys construeix la seua primera falla infantil i fins el 1980, s'hi dedica a aprendre l'ofici col·laborant amb diversos artistes fallers i ho compagina amb l'elaboració de falles infantils. En 1981 planta la falla gran per a la comissió de Tetuán, la primera de les 72 falles grans que ha plantat a la capital de la Costera, entre les quals cal destacar els 11 primers premis absoluts aconseguits per a les comissions del Raval, Espanyoletó, Sant Jordi i República Argentina, a més, dels nombrosos ninots indultats. Les falles de Xàtiva les anà compaginant amb les realitzades per a comissions del cap-i-casal, entre les quals cal destacar les plantades per a Doctor Collado, Sant Marcellí, Montolivet, Sant Vicent – Periodista Azzatti o San Vicent – Marvà, llocs on aconsegueix primers premis a diverses categories i on arriba a participar en diverses ocasions a la secció primera. Cal destacar els sis primers premis consecutius a la secció tercera per a la falla de Pérez Galdós–Calixte III.

Respecte a les falles infantils, Roca és considerat com un dels artistes més importants. Ho és, no només per la gran quantitat de primers premis que ha obtingut, tant de falla com d'enginy i gràcia, així com els ninots indultats; ho és per ser el principal artífex de l'evolució i consolidació de les falles infantils de la nostra ciutat. A Xàtiva, d'entre els seixanta-sis cadafals infantils plantats, aconsegueix nou primers premis a les demarcacions de Tetuán–St. Francesc, J. Ramon Jiménez, Espanyoletó i Raval, i en una segona època, a la plaça de Benlloch. Fora de Xàtiva també aconsegueix els màxims guardons a Alzira, Torrent, Algemesí i Silla. A València plantarà falles des de 1987 a distints emplaçaments, entre els que cal destacar les incursions a la secció especial amb les falles de Na Jordana, Cuba – Literat Azorín i Ciscar – Borriana així com la seua producció a les fogueres infantils d'Alacant, sobretot amb la foguera de Sèneca – Autobusos amb què va aconseguir el primer premi d'especial els anys 2002 i 2004. Cal afegir els nombrosos ninots indultats a la capital de la Costera així com pel Gremi d'Artistes Fallers. En tota la seua trajectòria ha sabut crear un estil propi i s'ha caracteritzat per construir falles vistoses i de gran originalitat sense perdre mai de vista la finalitat crítica del cadafal faller, per això, les seues obres traspuen sàtira pels quatre costats. L'any 2017 va tancar les portes del taller del camí de la Bola, les parets del qual han vist obrar-se més de 225 falles. No obstant això, continua fent falles col·laborant amb altres artistes fallers en l'esbossada, el modelatge i la pintura de cadafals fallers, tasca compartida amb l'elaboració de caricatures, la il·lustració de llibres així com l'afició de pintar quadres pels indrets de la ciutat que el van veure nàixer.

La falla "Bufes de pato" plantada en 1990 per els Germans Navarro.

més solta i detalls més nets. La pintura a l'oli començava a estar en desús.

Amb un mateix resultat, el primer premi de la secció tercera, el 1997 es plantava *Xàtiva, ciutat de cine*, una falla amb millor composició que l'anterior i un treball, en general, similar. Els caps de Charles Chaplin, Oliver Hardy i Stan Laurer feien presència al coronament sobre uns rotllos de cinta de cine i una antiga càmera que feia de base central. Les escenes, carregades de personatges sorgits del cinema, fèiem crítica d'aspectes locals i un guiny als cines de Xàtiva ja desapareguts. A més a més, la presència d'una voluminosa estàtua de l'Óscar i uns cartells cinematogràfics *ad doc* per a criti-

car, gràficament, temes xativins, feien arrodonir una falla cent per cent amb temàtica de cine, una qualitat difícil de trobar a la majoria dels cadafals on el coronament justifica el lema però quasi sempre s'hi produïx una discontinuïtat temàtica amb les escenes. La pintura, amb el handicap dels personatges del blanc i negre, està molt ben resolta. A part del premi de falla, es va aconseguir el substancial premi de Millor crítica local.

La trilogia fallera de Paco Roca amb Benlloch, després veurem una esporàdica quarta falla, s'hi tanca amb *Menús casolans* l'any 1998, potser la més dinàmica de les tres en quant a composició. La part del cos central, amb una llibreta de receptes i un morter, més estàtica,

contraresta amb el moviment de les figures que coronen la falla: uns animals de consum i uns cuiners peculiars. Com l'anterior, hi ha una excel·lent línia argumental per tots els indrets de la falla amb la barreja de fruites, verdures, animals i elements de la cuina que li donen un sentit únic al tema, aspecte agraït per l'espectador. Amb esta falla es pot veure l'evolució artística que han sofert les falles amb un canvi de pintura, amb la utilització de la plàstica que seca més prompte i dona fluïdesa al treball, i ajuda a un acabat més net i detallista; l'eliminació de bases quadrangulars, les quals són substituïdes per elements de l'escenografia i l'eliminació d'estes si no tenen sentit, la qual cosa ajuda

a dinamitzar les escenes i, en conseqüència, els cadafals; i també la substitució d'una sols figura com a coronament per diverses figures, amb menys volum però que donen més moviment al conjunt. Esta falla va ser mereixedora del primer premi de la secció tercera i del premi a la Millor crítica local i, a més a més, del premi al millor ninot de la secció tercera amb una parella de llauradors.

Aquell 1998, Paco Roca anunciava que no feia més falles a Xàtiva i centrava la seua producció a València. Benlloch, després de celebrar un magnífic 25 aniversari, encetava l'exercici faller amb la recerca d'un nou artista faller que, com veurem seguidament, va estar una missió més que complicada.

Una època amb barrejada d'estils i artistes (1999-2006)

Allò de trobar una estabilitat artística resulta una empresa difícil per a una comissió fallera. No és fàcil trobar un estil atractiu ni un taller faller que satisfaga l'interès artístic de la falla. I més, després dels tres magnífics anys de Paco Roca. Així que, per oferiment o suggerència, la comissió de Benlloch va decidir contractar per a les Falles de 1999 a Bernardo Javier Íñigo⁸ amb la proposta de *La lluita*. Va ser un retorn a allò que artísticament havia estat superat: superposició d'elements sota un eix central, bases quadrangulars per a les escenes i la seua disposició en creu molt marcada. No obstant això, hem de valorar positivament

Els germans Navarro plantaren en 1993 la falla "El menjar natural s'acaba".

la pintura, sobretot, la del guerrer central, molt ben executada i amb un caràcter encisador.

Amb el canvi de presidència, en mans de Joan Boluda, també va haver-hi canvi d'artista faller. No obstant això, la variació d'artista, de ben segur, va estar condicionada per aquella reculada en l'estil artístic, que no va estar ben vist pels membres de la comissió, la qual va deixar Benimuslem per tornar a Xàtiva i donar-li l'alternativa

⁸ **Bernat Javier Íñigo** (Alzira, 1938) ha estat un pintor, escultor i artista faller que va tindre com a primer mestre a Juli Íñigo Blasco encara que, com afirma el propi artista, la seua formació va ser autodidacta. El 1960 va construir la seua primera falla per a la comissió de Colom-Pont de Xàtiva d'Alzira i, gràcies a què començarà a destacar, va procedir a fer altres falles, com ara la falla Hernan Cortés, amb la qual ha obtingut valuosos guardons. A Alzira ha plantat falles per a nombroses comissions entre les que destaquen Pintor Andreu, Sants Patrons, Sagrada Família, Albuixarres o Plaça Major, lloc on va aconseguir el primer premi de la secció especial. El 1973 va començar a treballar en la Ciutat Fallera al taller de Vicent Tortosa Biosca, moment en què feu l'examen per ingressar al Gremi Artesà d'Artistes Fallers amb el qual obtingué la millor puntuació de la promoció. A València va plantar cadafals per a la Falla de la Creu Coberta així com a Gandia i Cullera, on ha realitzat repetides vegades la falla de Sant Antoni de la Mar. Des del taller de Benimuslem també va confeccionar per a Xàtiva un total de 14 falles: Sant Jordi (1975), Tetuán (1976, 1977, 1999 i 2002), Ferroviària (1978), Sant Jaume (1984), Mercat (1989, 1990, 2001, 2002 i 2003), Raval (1992) i Benlloch (1999). També, en la vessant artística, ha practicat pintura a l'oli amb l'especialització en paisatges inspirats del natural.

en falles grans a Alfredo Bernat Cano⁹, el qual va plantar *L'arribada del dos mil* a la plaça de Benlloch com la seua òpera prima. Amb ganes d'agradar, l'artista va plantar una falla més disgregada de l'habitual però amb un element central amb l'escenificació d'un arbre i un llop com a coronament i dos esquirols damunt d'unes rames que li donaven amplitud i dinamisme a l'escena principal. Per sota, un pastor junt el seu gos i una ovella, feien de contra-coronament. Les escenes, que es presentaven completament soltes, eren molt escasses atès que l'artista, amb el pressupost establert, va voler apostar més per una escena principal conformada pel coronament.

Amb la cremà de la falla d'Alfredo Bernat començava un nou exercici amb la inquietud de cercar l'artista de la falla gran, atès que, per motius que desconexem, no es va

Falla plantada per l'artista Paco Roca en 1996 amb el lema "Desperta socarrat!".

establir una continuïtat. Així que la junta directiva va començar a buscar artista faller. Després de tocar diverses portes, aconse-

⁹ **Alfredo Bernat i Cano** (Xàtiva, 1970), autodidacta en l'aprenentatge, és un complet artista faller que té la capacitat d'assolir les diferents fases constructives. Destaca per la seua pintura de colors freds i alhora vius. L'any 1988 s'inicia com a aprenent en el taller de Paco Roca, qui és un dels seus principals referents artístics junt Juan Codina i Pepe Herrero. L'any 1992 va començar, com a aficionat, fent la falla infantil de Murta-Maravall. Com a professional ho va fer el 1995 i va realitzar unes acurades falles infantils fins que l'any 1999 es va consolidar com artista en començar a obrar falles grans i plantar l'any 2000 la falla de Benlloch-Alexandre VI. Des d'aleshores ha plantat més d'un centenar de falles a Xàtiva, Tavernes de la Valldigna, Gandia, València, Alaquàs, Alzira, Carcaixent, la Llosa de Ranes, Dènia, Xàbia, Castelló, l'Alcúdia de Crespins o l'Ènova. De tots els cadafals plantats, cal destacar els primers premis de la secció especial dels anys 2011 i 2012 amb el Prado de Gandia, el primer premi de 2006 amb Bonavista d'Alaquàs, el primer de l'especial de Xàtiva l'any 2015 amb República Argentina, cadafal signat junt Venancio Cimas, així com les falles municipals de Xàtiva de 2012. L'any 2020 va posar fi a la seua tasca d'artista faller.

guiren que Pepe Martínez Mollà els facilitara artista faller. En este cas la societat Arte 2°, uns artistes formats en el taller de l'artista xativí, els quals eren Julio Fabra Muñoz i Paco Giner Nuñez, i que planten el cadafal *Canons per a la pau* amb un estil que s'hi troba en les antípodes del que obraran anys més tard. Una falla d'una grandària reduïda i en un estil bastant clàssic en el seu format de presentació, sobretot amb les escenes que tornen amb unes bases pegades al centre. Com a la majoria dels artistes, Julio i Paco van tenir problemes de plantà per no tindre en compte el desnivell de la plaça. En definitiva, va ser una proposta fallida atès que la comissió, durant l'any, havia estat il·lusionada en participar a la secció segona i aconseguir un bon guardó.

Després d'aquelles falles de 2001, una vegada més, es pren la decisió de canviar d'artista per cercar un equilibri entre la proposta artística i el pressupost amb la intenció d'aconseguir un bon premi. A la fi es decideix tornar a casa i contractar a Xavier

Falla de 1998 de l'artista Paco Roca amb el lema "Menús casolans".

¹⁰ **Arte 2 C. B.** és un tàndem format per Julio Fabra Muñoz i Paco Giner Núñez, els quals formaren esta societat l'any 1999 per a realitzar fallers grans i infantils des del seu taller d'Aldaia. Van plantar falles a la ciutat de València per a les demarcacions de Bailén-Xàtiva, Bisbe Amigó-Conca, Mestre Aguilar-Matias Perelló, Felix Pizcueta-Ciril Amorós, l'Avinguda de l'Oest o Ciscar-Borriana. Formats en el taller de Josep Martínez Mollà, posaren fi a la societat l'any 2005.

Julio Fabra Muñoz és un artista faller que va començar amb Pepe Giménez i es va formar als tallers de Vicent Luna, Josep Martínez Mollà i Vicent Agulló. La seua primera falla va ser una infantil per a una comissió de Gandia i, des de 1997, va començar a realitzar falles a València en demarcacions com la Plaça del Pilar (infantil de 1997), Reina – Pau – St. Vicent, Bisbe Amigó – Conca o Bailén – Xàtiva. Des de 1999 fins 2005 va formar societat amb Paco Giner. Després, des de 2006, ha continuat en solitari caracteritzant-se en crear un estil propi quant el modelat i una excel·lent pintura. Ha plantat falles a València, entre les quals cal destacar els emplaçaments de Pius XI-Fontanars, Azcàrraga-Ferran el Catòlic, Mestre Aguilar – General Avilés, Mestre Arambul Sanz – Campanar o València – Teodor Llorente de Xirivella. Amb propostes més atrevides i estètiques més originals l'hem vist plantar falles a Mestre Aguilar – Matias Perelló i sobretot en Pintor Pascual Capuz-Fontanars, amb la que obté el premi d'enginy i gràcia els anys 2014, 2015 i 2016. L'any 2017 tancava el seu taller de Massalavés per dedicar-se a la decoració de complexos turístics. Acostumat a col·laborar en modelatge i pintura amb altres artistes fallers, l'any 2024 ho fa amb el taller de Venancio Cimas i Francis Guerrero amb el disseny, modelatge i pintura de la falla Benlloch.

Paco Giner Núñez és un dels artistes més valorats del panorama actual. Estudia Arts i Oficis en la modalitat de disseny i pren contacte en el món de les falles en el taller de Josep Martínez Mollà. Des de 1999 fins a 2005 forma part d'Arte 2 CB i és en 2006 quan mamprén el camí en solitari. Un ascens ràpid el du a plantar ja en 2007 en la Secció Primera A de València, secció en la qual repeteix en 2011, 2012, 2019, 2020 i 2021, en comissions com Mercat Central o Gravador Esteve. Habitual també en la Secció de Bronze, en la qual aconsegueix el primer premi dues vegades consecutivament en Santa Maria Micaela i Jesús-Sant Francesc de Borja, el fan arribar a la Secció Especial on planta des de 2013 a 2018 consecutivament en Exposició – Micer Mascó. Ha plantat més de 75 falles grans a la ciutat de València i més de 15 infantils, junt a les plantades a les poblacions falleres més rellevants, com Torrent, on guanya el primer premi de la Secció Especial, i fogueres per a Alacant.

Herrero Martínez¹¹, qui en esta època va gaudir de més continuïtat amb un períple de tres anys. L'any 2002, Herrero planta *Turisme d'interior*, una excel·lent proposta que aconsegueix omplir la plaça amb un coronament molt dinàmic i l'establiment de les escenes bastant disgregades de la peça central. Amb l'artista xativí torna la crítica local, basada en el turisme i tot allò esdevingut durant l'any. Interessant va ser l'escena de davant amb l'entrada de Xàtiva escenificada com la porta de l'infern per allò de la calor o la promoció turística amb la celebració de Miss Espanya a la nostra ciutat. En definitiva, una falla amb una encertada disposició dels elements, sense grans volums i bona crítica, la qual va aconseguir el segon premi de la secció segona.

Motivats per l'any anterior, la falla de 2003 entra a formar part de la secció primera i duia per lema *Recordant el passat*. Xavi Herrero, en este cas, va conformar una falla amb un centre més voluminós aconseguit per la construcció d'un campanar i unes cases de barri antic, per al qual utilitza xapes de fusta per als plans i suro blanc per als detalls. Es tracta d'una falla ben pensada i executada on l'escenografia del propi coronament i de cadascuna de les escenes va estar clau per conformar un conjunt interessant, on li va donar dinamisme on calia.

També cal destacar la inclusió del modelatge de figures representatives de persones de l'àmbit local. En este cas, apareix Alfonso Rus com a superheroï i, sobretot, l'escena presentada a l'exposició del ninot amb la representació del fotògraf aficionat Antoni Marzal, una iniciativa que es durà a terme l'any següent amb l'aparició del cantant local Mike Canon. El cadafal va aconseguir un meritori segon premi així com el tercer en la modalitat d'enginy i gràcia.

La tercera i darrera proposta de Xavi Herrero a la demarcació de Benlloch es correspon amb *Temps d'Espectacles*, una proposta més modesta quant a pressupost, materialització i crítica, i respon a una falla més convencional que torna a un eix central amb l'amuntonament de boles sota un barret i el cap d'un home de circ. La falla es completava amb quatre escenes disposades en creu però totalment disgregades. Com en totes les falles d'este artista, el seu acabat és el correcte, tant en pintura com la cura en els detalls per conformar una lectura visual agradable i completa. Va aconseguir el segon premi de la secció tercera. En estes falles de Xavi Herrero s'ha pogut comprovar l'ús del suro blanc en figures i escenografia però amb una barreja amb l'ús de figures de cartró. Des d'estos anys veurem un arraconament del cartró materialitzat per la

¹¹ **Xavier Herrero i Martínez** (Xàtiva, 1969) s'inicia de la mà de l'artista Manolo Blanco i Sancho a més de treballar junt Josep Martínez Mollà. Considerat com un artista autodidacta, la confecció i construcció de falles és una activitat que li ve des de ben menut. El cas és que, amb quinze anys, planta la seua primera falla infantil a la plaça del Raval de Xàtiva l'any 1984. Des d'aquell moment començarà a plantar falles infantils pels carrers de la seua ciutat fins que el 1991 aconseguirà el seu primer premi de la secció especial amb la falla plantada a la plaça del Mercat. Un any abans debuta a València amb una falla infantil per a la comissió de Bailén - Xàtiva.

Fins el moment, ha plantat a Xàtiva 102 falles, 19 d'elles infantils i 81 grans així com les falles oficials de 2006 i 2007. De fet, la seua trajectòria, després que el 1992 s'iniciara a la demarcació de la falla J. Ramon Jiménez amb l'edat de 23 anys, s'ha centrat en la realització de falles grans amb la consecució de sis primers premis de secció especial de Xàtiva. A València ha realitzat prop de 80 falles grans, des de l'any 1995 fins l'actualitat, trajectòria en la que cal destacar les falles plantades a Montolivet, Santa Maria Micaela-Martí l'Humà, Sant Vicent - Periodista Azzati o al Mercat Central, comissió que el fa debutar l'any 2014 a la secció especial. També cal afegir la participació a les Fogueres d'Alacant des de l'any 2006, on cal destacar les plantades a Sant Blai - La Torreta així com la foguera d'especial de l'any 2008 al barri de Sant Blai Alt. A més a més, ha plantat falles A Torrent, Algemesí, Gandia o Alzira i també fogueres a Sant Vicent del Raspeig.

De Xavier Herrero cal destacar la seua professionalitat, un taller en òptimes condicions de treball amb els darrers avanços tecnològics i digitals, on es combina la confecció de falles — enginyoses, carregades de sàtira, amb un bon acabat i pintura de colors vius—, amb altres elements artístics com escenografies i peces per a museus, decorats, paradors o estands comercials per a fires.

Falla de 2000 de l'artista Alfredo Bernat amb el lema "L'arribada del dos mil".

presència del porexpan per la seua facilitat en el modelat i, com afirma l'artista, per una qüestió d'espai, atès que ja no s'han d'emmagatzemar els motlles, els quals han esdevingut d'arxius digitals.

L'arribada d'una junta directiva, encapçalada per Javi Lara, amb ganes d'un canvi en tots els nivells de la comissió, motivava també l'elecció d'un nou artista faller i, a més a més, la minvada pressupostària que havia patit Xavi Herrero també podria haver afectat la seua continuïtat. Siga com siga, es va contractar un desconegut Vicente Giménez Sánchez¹², un artista que tenia el taller a Manises i que en aquella època s'estava oferint per la zona de la Costera i de la Ribera. Amb *Homenatge a la ceràmica*, l'evolució artística dels cadafals del Benlloch va retrocedir en el temps en presentar una falla bastant clàssica en tots els sentits. La justificació del lema va estar fortament realitzada amb la presència de tres grans peces que simulaven objectes de decoració imitant la ceràmica i que es completava amb un artesà de la matèria. Les escenes es presentaven sobre bases rectangulars així com els elements del centre, els quals feien ús de la tècnica del *gotelé* per al seu acabat en la textura, aspectes i tècniques en desús. Evidentment, el resultat de la falla de 2005 no fou l'esperat, ni la posada en escena a la plaça ni el premi: accèssit de la segona

Falla plantada per l'artista Xavi Herrero en 2002 amb el lema "Turisme d'interior".

secció.

Sembla que la recerca d'un estil artístic durant estos anteriors anys no tenia fi; la barreja entre artistes forans i casolans havia estat la constant. Així que quedava provar altra vegada dins del terme xativí. Manuel J. Blanco Climent¹³ era l'elegit per a la falla de 2006, amb un cadafal convertit en la seua

¹² **Vicente Gimenez Sánchez** va ser un artista de València, el qual va realitzar falles des de la dècada dels setanta fins l'any 2017, quan va realitzar la falla infantil de Murillo-Palomar de València, un homenatge a la figura de Ros Belda dins de l'evolució de les falles infantils. S'hi coneixen treballs a les demarcacions del cap-i-casal com ara Sant Vicent-Marvà, Molinell-Alboraia, Daroca-Pare Viñas, Santiago Rusiñol-Comte Lumières o Barri de Sant Isidre. També va ser dissenyador de joies.

¹³ **Manuel José Blanco i Climent** (Xàtiva, 1968) és un important artista xativí, que amb només deu anys son pare va estimar que signara la seua primera falla (infantil del Raval de Xàtiva, 1978). Esta precocitat continua amb el fet de començar a plantar amb l'edat de quinze anys i amb la consideració que ja serà, diguem-ne, des del seu propi taller. Des d'aquell 1984 enceta una carrera professional on la seua tasca li va a reportar grans èxits, sobretot a la seua ciutat, on ha estat guanyador de dotze primers premis absoluts així com a l'especial de València, on ha participat en huit ocasions per a les falles del Pilar i Sueca – Literat Azorín, demarcació on ha aconseguit tres primers premis (1995, 1998 i 1999). També ha plantat falles infantils a Alzira, Carcaixent, Dénia, Gandia i Silla, llocs on aconsegueix el màxim guardó a més del triomf l'any 2006 a l'especial de les fogueres d'Alacant a la demarcació de Foguerer Carolines.

I serà este any 2006, quan decideix fer un pas més en la seua professió artística i signar falles grans, debut que es produirà a la falla J. Costa – C. Altea de 1A i també a la plaça de Benlloch de Xàtiva, emplaçament on s'han pogut apreciar una sèrie d'excel·lents treballs (2007, 2010 o 2014). Els darrers anys ha plantat cadafals per a la seua població, amb un total de 21 falles grans, 40 infantils i la realització de les falles municipals de l'any 2011,

òpera prima en falles grans. *A qui cal domar?* era el lema d'una interessant falla que va aconseguir el primer premi de la secció segona. Es presentava d'una forma bastant disgregada amb dos elements principals, un tigre sobre una peana circense, que conformava el cos principal, i el domador. Després, de forma completament separada es presentaven les escenes, alguna d'elles interessant com la referent al boom urbanístic amb la inclusió de la figura representativa d'Alfonso Rus, que mostren un bon treball encara que es noten descompensades, unes més completes que altres amb zones saturades front altres buides. Encara que la disposició tenia interès visual per la composició dels dos ninots principals, es nota una certa descompensació, aspectes provocats per la pendent de la plaça, que de ben segur li va sorprendre a l'artista, la qual cosa no li va afavorir a la composició d'una falla, que com hem comentat, era molt interessant. En este sentit, esta primera falla gran de Manolo J. Blanco —almenys de forma competitiva, atès que l'any 2005 va plantar la falla municipal de Dénia—, ja té la marca de la seua professionalitat que tantes vegades hem vist en les seues falles infantils, amb unes figures molt cuidades, tant en el seu acabat com en la pintura.

Canvi de plaça, canvi de propostes (2007-2009)

Després de 33 falles, la comissió de Benlloch decidia abandonar la seua plaça, esdevinguda com un icònic emplaçament de les Falles de Xàtiva, i desplaçar-se uns metres més cap a l'albereda: a la placeta del carrer del Portal de València. Amb el nou emplaçament es perdia l'encant de la plaça de Benlloch, inclosa la seua forta pendent

i es guanyava, però, l'opció de tindre peces grans per l'accessibilitat des de l'albereda i, això sí, un lloc de plantà completament pla.

L'estrena del nou emplaçament tenia assignat el seu artista i no era altre que Manuel J. Blanco Climent, qui repetia per segon any gràcies al bon treball realitzat l'any anterior i per la proposta projectada amb un bon suport econòmic. *Quina por!* era el lema amb el que s'hi presentava el cadafal de l'any 2007, el qual mostrava la figura d'una dama de gran alçada sorgida quasi des del sòl. Es completava amb una mitja vidriera que li donava profunditat a l'escena principal així com alçària a la falla. Al voltant del cos principal esdevenien les distintes escenes materialitzades de forma excel·lent. En contrast amb l'any anterior, estes estaven magistralment realitzades, cadascuna amb la seua escenografia adient, molt compensades i ben disposades; la majoria d'elles amb el modelat de les figures amb persones de la pròpia comissió (Javi Lara, Carlos Pérez i José Manuel Benet) i de l'àmbit local (Alfonso Rus, Quique Roselló, Joan Miquel Calabuig o Javier Garcia Paños), per tal de conformar una crítica local, aspecte que havia patit certa desaparició en moltes de les propostes d'anteriors anys. Inclús, en esta proposta, es recuperava la presència d'una forta escena en la part posterior de la falla amb la crítica sobre la junta executiva de la Junta Local Fallera, representada com el Mite de la caverna i amb la presència d'un voluminós drac com a contra-coronament. En definitiva, una excel·lent falla, amb una bona composició adobada amb una excel·lent pintura i magnífic acabat, i arrodonida amb una crítica local punyent ben posada en escena. Va ser mereixedora d'un 2n premi absolut, atès que aquell any no van haver-hi

així com a València on ha plantat 16 falles grans en emplaçaments com ara Avgda. França – Alfredo o Mossèn José Cuenca – Pinedo.

Ni cal dir que l'ofici l'ha après de son pare, qui li ha indicat en tot moment el quefer de la professió. A part de son pare, sempre ha tingut la consideració de nomenar com a referents seus Abel Monteagudo i Andrés Martorell, excel·lents professionals que van estar col·laboradors habituals al taller del seu pare. De Blanco Climent hem de destacar, per damunt de tot, la pintura i la composició estètica que realitza en els seus cadafals fallers a més de ser un meticolós de la composició artística i de l'acabat.

seccions, així com el premi de crítica local i el 3r premi d'enginy i gràcia.

Amb estos èxits, tot semblava que la continuïtat de Manolo J. Blanco estava assegurada. Però no fou així, ja que l'artista va prendre la decisió de reduir el volum de treball i centrar-se en la realització de poques falles. De fet, l'any 2008 només va plantar a Xàtiva la falla infantil de Selgas amb la qual va aconseguir el primer premi. Així, la comissió, encapçalada per Javi Lara, hagué de buscar un pla B, la qual cosa va resultar complicat trobar una artista amb les garanties que els havia donat Manolo. A la fi, es va contractar a Quique Fuster Pallás¹⁴, recomanat per Manolo Rubio, el qual hi era col·laborador del taller amb el modelatge i la pintura.

L'artista de Rafelguaraf va plantar el cadafal *Xàtiva oriental*, el qual estava conformat per una gran geisha com a coronament i la presència als costats d'un os panda i d'un gerro de ceràmica oriental. A pesar de la bona pintura, la bona tematització i de l'aparent volum del conjunt, la falla no va aconseguir els desitjos de la comissió, atès que s'havia invertit bona cosa de diners i ni el resultat en la plaça ni el sisè premi absolut, a més del 3r en enginy i gràcia, va ser l'esperat.

Falla de 2003 realitzada per Xavi Herrero amb el lema "Recordant el passat".

Amb esta desillusió i l'accés de José Manuel Benet a la presidència de la comissió, el retorn de Paco Roca va ser l'esperat. No estava massa lluny, atès que havia estat fent la falla infantil i competint pel màxim guardó. Eren anys de bonança de la falla Benlloch amb una debilitat pels cadafals fallers i sabien que podien competir pel màxim guardó. Ben lluny quedaven les falles inserides en seccions baixes i feia dos anys havien tingut ben prop la glòria. Amb

¹⁴ Enrique Fuster Pallás "Ferralla" és un pintor, decorador, aerògraf i artista faller de Rafelguaraf. Auspiciat per Manolo Rubio Armiñana, va signar falles grans i infantils entre els anys 2007 i 2012 per a les poblacions de València, Picanya, Xàtiva i Gandia.

Paco Roca tornaven les garanties d'un bon premi. I així fou com la falla *Els Imperis* va aconseguir el 2n premi absolut de les falles de Xàtiva. Lluny d'altres propostes amb més dinamisme i la presència de diverses figures al coronament, l'artista del Camí de la Bola presentava un centre bastant definit amb una casa típica del poblat gal sobre un arbre i, assegut sobre esta, un soldat romà. Al voltant de l'eix central apareixien totes les escenes amb la temàtica d'Astèrix i Obèlix, el còmic preferit per l'artista. La falla estava molt ben executada i amb acurada crítica local. Amb estes falles ja veiem l'ús del suro blanc per a construir els ninots i l'escenografia. De fet, veiem un canvi de l'artista xativí en el modelatge i la pintura, on s'imposen trets sorgits del còmic. És evident que en esta falla està justificat l'aproximació del còmic però, en general, Paco Roca fuig de les línies rectes usades en els anys noranta, influenciades principalment per Alfredo Ruiz, i modula cap a un estil més pròxim a la caricatura i el còmic, un món amb el que Roca s'hi mou sense complexos.

Les encertades propostes artístiques de Manolo Blanco Climent (2010-2015)

Ja s'havia pogut veure un tast de la qualitat artística de Manolo J. Blanco Climent en la demarcació de Benlloch però el desig de la comissió era que fora el seu artista franquícia, aquell que una falla es troba a gust amb el que fa, que hi col·labora amb la crítica i és fidel al seu estil de falla. Com hem vist, aconseguir-ho és una tasca difícil i benauradament Benlloch va tornar a encertar el 2010 un període continuat de sis anys on es va assegurar la presència de Blanco junior. *Tornant a l'estoreta* fou la proposta de 2010, una falla molt ben pensada i executada. Van tornar les seccions i Benlloch va participar a la secció especial i va obtenir el 3r premi. A més a més, es va aconseguir el premi del ninot indultat, el 3r d'enginy i gràcia i el premi de la crítica local. Com que la falla versava sobre la pròpia festa de les

Falles, sobre un pedestal de pedres i roques, una parella fallera anava en gropa sobre un cavall, un conjunt que feia de coronament. Al voltant d'este centre apareixien les distintes escenes com aquella de l'estorta velleta, la sempre difícil relació de les comissions amb el veïnat, la polèmica elecció de la fallera major o el bou que li agafa a l'artista quan ha d'acabar la falla, una gran escena que omplia la part de darrere de la falla. Cal destacar el modelatge dels ninots amb una estil molt pròxim al còmic i la caricatura així com l'encertada pintura amb una paleta de colors molt àmplia, amb contrastos ben executats. Ni cal dir que per a la confecció de la falla es va utilitzar el suro blanc amb una reproducció de les figures a partir de motles digitals.

A esta primera falla signada pel president Óscar Expósito, en seguiren altres interessants que, d'acord amb el pressupost, s'obtingueren distints guardons. Una altra magnífica falla es va poder apreciar l'any 2011. Duia per lema *Un bon invent... falta ens fa!* i es projectava amb un mateix plantejament que l'any anterior però amb un volum més reduït atès que va ser una producció per a la secció primera, en la qual s'obtingué el primer premi. Es va seguir amb l'estil caricaturesc de l'any anterior tant per al coronament, amb la figura de l'inventor, així com de les figures de les escenes. La pintura i acabat de la falla portaven la signatura de Manolo amb la seua pulcritud.

De tota la sèrie, les menys cridaneres foren les falles de 2012 i de 2013, les quals van estar condicionades per un pressupost més reduït amb la participació a la secció segona. La primera d'elles, sota el lema *Ser o no ser*, l'artista modificava el seu coronament per plasmar el conjunt de dos elements, com van ser la figura d'un xicot i la representació d'una calavera sota un ciri, tot per representar una hipotètica crisi de la pròpia comissió fallera, crítica present en les distintes escenes amb una reducció considerable de ninots. Amb una mateixa crítica es presentava la falla *Fins ací apleguem*, la

qual tenia per coronament un esquelètic escut de la comissió fallera. A més a més, els ninots de les bases hi eren completament plans i responien a caricatures d'alguns components de la pròpia comissió. D'esta falla cal destacar la seua estètica amb unes figures planes bastant encertades i d'acord amb el poc pressupost del què s'hi va voler disposar.

Després de dos falles, per dir-ho d'alguna forma, de transició i per escometre una falla amb més suport econòmic, la comissió fallera de Benlloch, presidida per Expósito, tornava a la càrrega i li disposava a Manolo Blanco un sucós pressupost per al projecte de *Les inquietuds de Carla*, una excellent falla amb la qual s'aconseguia el 3r premi de la secció especial. Un projecte ben executat per l'artista, amb els mateixos paràmetres que ens tenia acostumats, amb unes figures on la caricatura li donava un estil apropiat i arrodonit per l'acabat marca de la casa. El coronament, amb la disposició d'una escena entranyable amb la xiqueta i el gos-lampareta, hi era magníficament acompanyant per les escenes, les quals tenien continuïtat de l'escena principal i justificaven les inquietuds de Carla, amb peluixos, joguets i altres escenes pròpies de la infància. Per a esta falla, l'artista xativí recuperava el modelat de figures per representar a personatges de la Xàtiva d'aquell moment, com ara Pep Gimeno *Botifarra* i alguns regidors.

La darrera falla de Manuel J. Blanco a Benlloch ha sigut *Conjurs de poders*, una proposta diferent a les executades els anys anteriors. Establida en la secció segona —va aconseguir un segon premi—, la falla presentava una estructura bastant solta sense la presència d'un eix central i amb la figura d'una bruixa asseguda sobre una granera com a ninot principal eixint per un costat per donar-li dinamisme. A esta figura, per completar l'escena principal, s'afegia un llibre de conjurs, un gat i una carabassa. Les escenes, amb menys escenografia, estaven centrades en els propis ninots, els quals presentaven una caricatura diferent als dels

anys anteriors. Amb este cadafal, Manolo Blanco posava fi al seu periple per Benlloch amb huit propostes on s'ha gaudit d'un magnífic treball, amb un acabat acurat i una pintura excellent. L'artista ha aconseguit composicions encertades amb una bona elecció de figures, les quals les ha treballat per conformar un tot i donar-li sentit a les propostes crítiques amb una continuïtat temàtica entre el lema, coronament i escenes. També cal destacar les propostes de les figures presentades a l'exposició del ninot, amb algun indult del foc i diversos premis de secció. *Quina por!, Tornant a l'estoreta* o *Les inquietuds de Carla*, de ben segur, estan presents en l'imaginari de les falles xativines.

Recerca de propostes artístiques (2016-2023)

De nou, la comissió de Benlloch es veia amb l'empresa de cercar un nou artista faller, en este cas, sota la presidència d'Àngel J. Palop. Sense eixir de Xàtiva, es contractava a Alfredo Bernat Cano, un artista que havia plantat l'any 2000. Més experimentat amb les falles grans, Alfredo plantava el projecte *A primera vista*, un cadafal amb la presència de dos bustos, un xic i una xica, disposar en dos altures, un al costat de l'altre. Condicionat per un pressupost per a la secció segona, l'artista componia dos bons volums en la part alta de la falla per donar-li una bona vista principal. Quant a les escenes, estes s'hi disposaven soltes amb poca escenografia. La pintura i l'acabat va ser el correcte. Amb la continuïtat de l'artista xativí, *A la reconquesta* va estar la falla de 2017, amb la qual es va conformar un coronament d'on sobreixia la reproducció de la torre d'un castell com a par central de la falla. Sobre esta torre eixien els caps de dos dracs i la figura d'una princesa de reduïdes dimensions respecte a la resta d'elements. No obstant, Alfredo Bernat volia que l'escena principal s'hi centrara en la figura d'un cavaller assegut en un tro, disposat al costa esquerre de l'esmentada composició. La falla es comple-

Falla plantada per l'artista Manuel Blanco Climent en 2006 amb el lema "A qui cal domar?"

Falla de 2009, realitzada per l'artista Paco Roca amb el lema "Els imperis".

La falla "Tornant a l'estoreta" plantada en 2010 per l'artista Manuel Blanco Climent.

"Les inquietuds de Carla", va ser la falla de 2014, realitzada per l'artista Manuel Blanco Climent.

tava amb les figures d'un donyets que presentaven una bona pintura i conformaven una única escena davantera, i altres figures a la part posterior.

Un canvi en la presidència de la comissió, on Neus Olmos i Prats era nomenada la màxima representant directiva, va provocar també un canvi en l'elecció de qui feia la falla. Amb la bona intenció de visibilitzar la presència de la dona en tots els vessants de les falles, es prenia la decisió de contractar Imma Ibáñez Marco¹⁵ com l'artista fallera per a 2018. Així és com l'artista valenciana va plantar *Ser faller i no morir en l'intent*, una falla amb bones intencions però amb un resultat bastant pobre tant en allò plantat com en el premi obtingut. La decisió de conformar un tòtem de tres figures per configurar la part central de la falla i esdevindre com a coronament, no va ser la més encertada atès que la composició no acollia un mínim de volum. A més a més, les figures de les escenes estaven prou disgregades i no conformaven un tot visual. No obstant això, cal valorar cert dinamisme visual d'acord amb la caricatura de les distintes figures. Com hem pogut apreciar en esta falla, inclús en algunes d'anys anteriors, no és gens fàcil adaptar-se a pressupostos reduïts i obrar una falla que complisca amb uns mínims i,

a més a més, estiga dins del rol d'allò que es planta en les poblacions falleres de fora del cap-i-casal. Malgrat este handicap, cal valorar la llavor dels artistes fallers per conformar falles per damunt del pressupost assignat i aconseguir una obra artística que, majoritàriament, es poc valorada.

L'any 2018, la demarcació de Benlloch va ser un dels llocs on Imma Ibáñez va plantar una de les seues darreres falles. Motivats pel tancament del taller de l'artista valenciana o per altres motius, la comissió va decidir contractar al duet xativí Venancio Cimas Ribera¹⁶ i Francis Guerrero Almiñana (*Que calor fa en falles CB*). Des de 2019 són els artífex de les falles plantades per a la comissió de Benlloch, un període que s'inicia amb el cadafal Àngels i Dimonis, el qual estava composada per dos figures centrals de gran altura: la figura de Malèfica, amb més altura en disposar-se sobre una torre, i la pertanyent a bella benèvola, col·locada des de terra. Ambdues figures conformaven una escena dinàmica per la disposició dels braços i la presència de les ales. Més dissolta es presentava la part inferior de la falla, sense una disposició clara de les escenes i amb els ninots col·locats regularment sobre les dos peces centrals. Cal destacar les peces d'es-cacs humanitzades, un recurs que sempre té

¹⁵ **Immaculada Ibáñez Marco** (València, 1970) ha sigut una artista fallera que ha plantat falles grans i infantils fins l'any 2018. Es va iniciar amb son pare, l'artista faller Francisco Ibáñez Marco, amb el qual va col·laborar mentre s'hi dedicava en el disseny de joies. El 1996 va començar a obrar les seues pròpies falles i és el 1999 quan signa la seua primera falla i s'agremia al Gremi Artesà d'Artistes Fallers. Les seues obres s'han centrat en seccions inferiors de València i en poblacions falleres com ara Burjassot, Cases de Barcena, Mislata, Paterna o Xàtiva, amb la realització de falles senzilles i modestes però amb un bon maneig de figures i elements per conformar acurades composicions. Unes falles de tall clàssic similar al conreat per son pare, el qual va plantar una falla a la plaça de l'Espanyoletó l'any 2000.

¹⁶ **Venancio Cimas Ribera** (Xàtiva, 1970), junt Francis Guerrero, conformen la societat *Que calor fa en falles*, dedicada a la construcció de falles i fogueres així com altres projectes de tematització i decoració. Especialitzat en la fusteria, va començar en el taller de Paco Roca, en el qual va romandre deu anys. Després va estar construint les falles de Pepe Benavent i col·laborant en altres tallers fallers com els de Paco López o Vicente Llàcer. Cap a l'any 2002 va estar l'hora de conformar el propi taller junt Juanjo Armengol, societat que va durar fins l'any 2011. Com Armengol i Cimas, l'artista xativí va tindre l'ocasió de plantar falles per a la secció especial de València durant quatre anys a les demarcacions d'Arxiduc Carles – Xiva (2007 i 2008) i de l'Antiga de Campanar (2009 i 2010). Durant dos anys va estar signant falles en solitari fins que el 2014 va formar duet amb F. Guerrero. Durant tota la seua trajectòria ha plantat més de cent falles a les poblacions d'Alzira, Carcaixent, Gandia, Aldaia, Dénia, Silla, Alcàsser, Alacant, València o Xàtiva, la localitat natal on ha aconseguit el primer premi de la secció especial amb República Argentina els anys 2015, 2016, 2017 i 2019 i on roman una llarga relació amb la falla del Mercat, en la qual està plantant des de l'any 2004.

bon resultat per la facilitat en relacionar-se amb qualsevol crítica relativa a baralles, estratègia o discussió. Respecte a l'acabat, es pot destacar el bon ús de la paleta de colors, amb una pintura intencionada per reforçar allò del lema i discernir paritats com el bé i el mal o el blanc i negre de les figures de l'escacs. Va aconseguir el segon premi de la secció primera.

Amb la pandèmia, la següent obra efímera de Cimas i Guerrero hagué d'esperar fins que el 2022 es va plantar davant del Convent de la Consolació. Duia per lema *El soldadet de plom* i feia referència als contes clàssics. Al famós personatge de l'escriptor Hans Christian Andersen, a les escenes es representaven Els tres porquets, Pinotxo o El petit príncep.

La falla gaudia d'una encertada composició amb la figura del soldadet al caramull del cadafal, el qual sobreixia d'una caixa de sorpreses com també el cos d'un cridaner arlequí que duia al seu barret un cupido. L'escena d'amor es tancava amb la presència de la ballarina disposada a un costat del cos central. Les escenes, més marcades que l'any anterior es plantaven dissoltes. Destacar l'encertada pintura de les figures del coronament.

El 2023, al taller de Novetlè es realitzava la darrera falla plantada pel duet xatívi i que duia per lema *Xàtiva West*. Sobre un tambor de guerra, la figura d'un majestuós

Imma Ibáñez Marco, va plantar la falla de 2018 amb el lema "Ser faller i no morir en l'intent".

indi coronava la falla i convocava la guerra a un enfadat vaquer, un gran ninot plantat des de terra; un conjunt que conforma l'escena principal del cadafal, en el qual cal destacar el moviment en la composició, causada per la posició de les extremitats i una pintura que ajuda a transmetre la intenció de baralla en el llunyà oest. La temàtica també arribava a les escenes amb la presència d'instants pròpies de l'oest americà. D'esta falla, fins i tot de les dos anteriors, cal observar com els artistes han valorat configurar un bon coronament, amb la utilització de figures més voluminoses i col·locades sobre dos eixos per donar-li més amplària i com-

posar una escena on visualment s'observe un diàleg entre figures, i renunciar a unes escenes més completes on l'escenografia pugua estar suplida per una encertada decoració. En este sentit, és allò del que parlàvem uns paràgrafs anteriors, on els artistes han de jugar amb uns pressupostos reduïts i treure-li el màxim rendiment.

L'evolució artística dels cadafals fallers plantats en la demarcació de Benlloch, com s'ha pogut comprovar, ha estat mínima respecte a un aspecte estètic i compositiu. La majoria de les falles recorren a un model hegemònic en la seua disposició amb un eix central, que contempla un amuntonament d'elements, i una sèrie d'escenes establides al seu voltant. Els canvis han estat en la variació de materials per a la seua confecció; hem vist com el suro ha arraconat el cartró com a material per al modelat de les formes, de fet s'ha observat esta evolució amb una barreja d'ambdós materials en alguns projectes que han provocat una mescla d'estils difícil d'assimilar. També s'ha vist com les escenes s'han anat disgregant de la part central així com l'eliminació de bases quadrangulars per al suport dels ninots. Quan a la crítica, ha estat majoritàriament conreada la d'àmbit local però en la part literària atès que visualment no han estat representades. En poques ocasions l'escenografia ha fet de càrrega crítica i la presència de ninots representatius de personatges i persones de la ciutat ha esta limitada. Després de l'anàlisi, les millors falles plantades en Benlloch han sigut projectes que han estat molt ben pensats, on s'ha anat de la mà, des del primer moment, la vessant artística i la part crítica. Prova d'açò és l'èxit en els premis, tant en els de falla com els de crítica local i d'enginy i gràcia. En este sentit, les falles de Paco Roca i les de Manolo Blanco Climent, inclús les de Xavi Herrero, han estat els cadafals més complets. No obstant això, com hem indicat anteriorment, cal ressaltar la professionalitat dels artistes fallers immersos en

un mercat de falles amb poc pressupost, els quals han d'idear falles que resulten en el carrer amb el handicap de barrejar figures i elements presents en el mercat atès que s'ha de tirar mà de reproduccions de ninots ja dissenyades. A més a més, cal ressenyar els premis, un injust factor que condiona la tasca dels artistes fallers, els quals sempre estan supeditats al gust del jurat i, en conseqüència, de la contractació de feina per a l'exercici següent. En certa manera, la comissió de Benlloch ha valorat majoritàriament la llavor del seus artistes. Bona prova és la relació amb Navarro i Olcina, i posteriorment amb els Germans Navarro, atès que els primers van plantar falla durant nou anys consecutius i la segona generació del taller durant huit exercicis. També Manolo Blanco Climent ha plantat durant huit exercicis. Respecte a la procedència dels artistes fallers, l'anàlisi estadístic ens mostra que, dels quinze artistes fallers que han passat per la plaça de Benlloch, el 53% són de Xativa mentre que la resta són forans, aspecte habitual quan s'intenta recercar artista faller on es prioritza la proximitat però que, de vegades, l'oferta d'artistes xativins ha estat limitada.

Per concloure, retornarem a l'art versus les falles. Tretes les conclusions de l'evolució artista dels cadafals fallers, entre els darrers vint-i-cinc anys del segle xx i els primers vint-i-cinc del XXI, hem observat que l'estrat social de les falles es mostra satisfet amb un model de falla amb una estètica reconeguda i es renúncia a qualsevol intent de renovació estètica inclús de falla, diguem-ne, d'autor. Com diem, els premis, els jurats i l'èxit avalen este tipus de falla, atès que el premi «es configura com un generador d'estil, com un element unificador i estandaritzant (Herrero, 2002: 71)». Qualsevol intent de canvi, amb aproximacions a la concepció d'art, implica una aprovació per part de la societat més fallera, que siga avalada pel reconeixement amb premis i, possiblement, una major inversió econòmica perquè l'obra efímera, esdevinguda en art,

siga única i no estiga condicionada per una industrialització —amb l'ús de tècniques i metodologies de reproducció seriada— més pròxima a un procés artesanal.

També cal incidir en què les falles, en el seu origen, la preferència estava supeditada a un discurs narratiu, era més important la crítica que allò que es mostrava. Les falles es convertiren en més artístiques i el discurs es va centrar en allò que es mostrava: les formes, l'estètica, la qualitat artística dels ninots i el grau d'imitació de les formes naturals. Així que la crítica, la sàtira, aquella intenció purificadora de tot allò sancionat, quedava arraconada. No obstant este canvi de preferències, la crítica segueix un procés de lluita per a no despenjar-se dels cadafals fallers. Ho hem vist que quan ha hagut intenció crítica palpable — amb un projecte que pensa els vessants artístics i narratius a la vegada—, els resultats han sigut molt millors. Malauradament, siga pels baixos pressupostos de hui en dia o pel perfil de la majoria dels artistes fallers, més dedicats a construir que a pensar falles, la part crítica ha quedat reduïda al paper, a aquells cartells que la majoria de les vegades són difícils de vore i, sobretot, de llegir.

Bibliografia

- ADEF (2008): "Prefaci" dins CATALÀ, J. (Coord.): *Falles i art: 40 anys transitant per la frontera*, Universitat Politècnica de València, València, pp. 8-9.
- BORREGO, V. (1993): "La estética de las fallas", *Los escultores del Fuego*, Diputació de València, València, pp. 199-241.
- FUSTER, JOAN (1967): "Risc i ventura de l'artista faller" dins de *Combustible per a falles*, Lavínia, Barcelona.
- HERRERO, A. (2002): "L'estic artístic dels monuments fallers", *Revista d'Estudis*

Els membres de "Que calor fa en falles CB" van ser els autors de la falla de 2019 "Àngels i Dimonis".

- Fallers*, núm. 7, Associació d'Estudis Fallers, València, pp. 64-77.
- (2008): "El projecte expositiu Falles i art: 40 anys transitant per la frontera" dins CATALÀ, J. (Coord.): *Falles i art: 40 anys transitant per la frontera*, Universitat Politècnica de València, València, pp. 10-21.
- LAGARDA PÉREZ, A. (2015): "Anotacions per a una teoria de l'art de les falles". <https://nouparot.wordpress.com/2015/04/25/anotacions-per-a-una-teoria-de-lart-de-les-falles/> [Última consulta: 26 de desembre de 2023]
- NAVARRO, A. I J. (1994): "Història dels Artistes Fallers", Llibret Explicatiu Falla Benlloch 1994, AC Falla Benlloch-Alexandre VIé, Xàtiva, pp. 36-37.
- NAVARRO, J. (1998): "Breu història d'una llarga època", Llibret Explicatiu Falla Benlloch 1994, AC Falla Benlloch-Alexandre VIé, Xàtiva, pp. 36-37.

50 anys de la comissió de benlloch a la premsa

Joan Quilis i Rodenas

La premsa, a banda de ser una font d'informació dels esdeveniments, que es produeixen, tant a escala mundial, com a escala local, també és un reflex de l'esdevindre de la societat. Les falles, com a part de la societat en què vivim no són alienes a aquests esdevindres i, per tant, també ocupen, en alguns casos, planes i en altres línies dels diferents diaris i mitjans de comunicació escrita.

A Xàtiva, fins a la Guerra Civil, existien multitud de periòdics de totes les tendències i formes de pensar. Després de l'enfrontament van desaparèixer tots els existents, va haver algun intent de fer premsa local (1), però fins a la dècada dels anys huitanta, ja en període democràtic, no es va consolidar

Fotografia de la primera Fallera Major de la comissió de Benlloch, Lucía Huerta, apareguda en el diari "Las Provincias" del 13 de març de 1974.

Luci Huertas (Plaza Benlloch)

El casalet

La falla plaza de Benlloch

Fallera mayor infantil de la falla de Benlloch, «chiqueta» Rosa María Lomas Munera.

Fallera mayor de la falla de Benlloch, María Amparo Mateu Fuster.

En este número de LA VEU DE XÀTIVA que precede a la semana fallera, hubiéramos querido ofrecer a nuestros lectores las tres fallas que restan publicar para que hubieran desfilado por nuestras páginas las quince comisiones que este año levantarán sus fallas, tanto mayores como infantiles; pero, a pesar de la invitación para su aparición, dos de ellas, y con características especiales, faltarán a esta cita por no habernos entregado las fotografías y relación de falleros.

Una de ellas destaca por haber obtenido en los últimos años los máximos galardones, y la otra, por ser la última en integrarse en la Junta Local Fallera.

Esta semana, la que cierra el capítulo de comisiones antes de San José es la falla de Benlloch y Alejandro VI, con nueve años de existencia y sólo dos presidentes en su haber. El primero, Salvador Albert Boluda, que durante tres años seguidos presidió la novel comisión, para dar el relevo a Ricardo Martínez Martínez, que desempeña el cargo hasta la actualidad, habiendo mantenido un nivel discreto durante todo este tiempo en cuanto a premios, clasificándose casi siempre en la segunda sección, donde en dos ocasiones ha obtenido el primer premio.

En su día contrataron a los artistas Navarro y Olcina, de Carcagente, para la realización de la falla, y posteriormente eligieron a María Amparo Mateu Fuster como fallera mayor y a Rosa María Lomas Muñe-

ra como fallerita mayor infantil, visitándolas en sus domicilios en el acto protocolario del nombramiento oficial una comisión integrada por el presidente, a quien acompañaban los vicepresidentes José Duet, Rafael Cardona, Vicente Fuster y Vicente Gonzales; secretario, Manuel Torregrosa; vicesecretario, Juan Carlos Mateu; tesorero, Vicente Palop; contador, Vicente Calatayud; vicecontador, Angel Sánchez; delegados de festejos, José Martínez; de loterías, Enrique Zamorano; de infantiles, Salvador Albert; de sección femenina, Vicente Palop; de actividades diversas, Ricardo Martínez Fenollar; de archivo, Emilio Sanvictoriano; de Junta Local Fallera, Joaquín González, y de *casalet*, Victor Albert, así como los vocales Francisco Ortega, Wenceslao Sanvictorino y Salvador Fenollar, quienes procedieron a la entrega de los ramos de flores y del pergamino con el nombramiento, siendo invitados a su vez con un vino español, que transcurrió en un grato ambiente fallero, confirmando este nombramiento el 19 de febrero, en la discoteca Jamaica, en una gran velada donde fueron proclamadas sus falleras mayores, quienes a su vez impusieron las bandas a sus cortes de honor, teniendo previsto para la semana fallera numerosos festejos y la esperanza de mejorar su clasificación en la relación de premios.

SALA CUENCA

Ressenya de les Falleres Majors de Benlloch en el setmanari "La Veu de Xàtiva" del 9 de març de 1982.

cap periòdic. Fins aquest període, els fets vinculats a Xàtiva es publicaven en els diaris de València, tant a "Las Provincias" com en el "Levante", però sense una edició comarcal, com es fa hui en dia. Tant en un rotatiu, com en l'altre, Xàtiva tenia uns delegats, els quals informaven de tots els esdeveniments de la ciutat. Luis Martí Cuerpo era qui signava a "Las Provincias" i Sala Cuenca en el "Levante".

Aquest any, celebrem els cinquanta anys de la comissió de Benlloch. En aquest llarg període de temps, hem sigut, en unes quantes ocasions, notícia, i apareixia per aquest motiu a la premsa. Fins a la dècada dels huitanta, les notícies i referències a la comissió apareixien en els diaris "Las Provincias" i "Levante". No podem assegurar, quina va ser la primera vegada en la qual la comissió de Benlloch, va aparèixer a la

premsa, però hem trobat una referència a la comissió en el diari “Levante” del 28 de febrer de 1974. A l’apartat **“Valencia Región”** es podien llegir diferents notícies referents a les localitats valencianes, també en aquest apartat, es ressenyava tot allò, que feien referència a Xàtiva. En aquesta ocasió, es parlava del president de la Diputació, el qual havia sigut anomenat soci d’honor de la banda de música la “Primitiva Setabense”. Però, un poc més cap a baix, es parlava de les presentacions falleres, que es realitzarien en aquest 1974, unes ho farien en el “Gran Teatre” (actual Sant Domènec), i altres en sales de festa. Comentava que la falla Benlloch, duria a terme l’acte en la discoteca **“Las Antorchas”** (2).

Possiblement, més interessant siga, l’apartat de les falles de Xàtiva, que es va publicar en “Las Provincias” (3) del 13 de març de 1974. Ací, sota el títol de **“Falleras Mayores de Játiva”**, apareixien sis fotografies, realitzades per Adolfo Garcia, de les Falleres Majors de diferents comissions, entre elles podíem veure la de Luci Huerta, la màxima representant de les dones de la comissió de Benlloch.

En aquest mateix diari del 13 de març de 1974, es fa una ressenya, sobre l’acte d’exaltació de la Fallera Major de Xàtiva i es nomenen a toles les comissions i les seues representants. Ací ens diu que la comissió de Benlloch, estava representada per Maria Lucia Huerta Pla, la qual anava acompanyada per Juan Mateu, que en el cens de la falla d’aquell any, constava com a vicepresident primer. L’altre diari de Valencia, el “Levante” (4) en l’exemplar d’aquesta mateixa data, també comentava aquest acte, però curiosament, l’acompanyant de la Fallera Major de Benlloch, era Joaquín Prats Valls, que aleshores era el president. Òbviament, algú dels dos estava equivocad.

En 1975, més en concret en el “Levante” del 18 de març (5), el delegat comarcal, Sala Cuenca, dona la relació dels diferents premis de les falles de la ciutat. La comissió de la falla Benlloch, és nomenada com la

guanyadora del primer premi de la segona secció.

No serà fins als inicis dels anys huitanta, quan comencen a imprimir-se periòdics locals, fins a aquest moment, sols seran els diaris “Levante” i “Las Provincias” els que arplegaran els fets més destacats de Xàtiva i donaran informació de tot el que passava en el món de les falles.

Sí que seria interessant, recollir tota la informació que, aquests dos diaris, donen de les falles de Xàtiva des de la fi de la Guerra Civil fins a la creació de les delegacions comarcals a principis dels anys noranta. Però també cal dir que això és una feina molt costosa, perquè s’ha de repassar, diari per diari d’un muntó d’anys.

Valga com a exemples els comentats, per a tractar aquest primer període, que va des de la planta del primer monument de Benlloch fins als anys huitanta, on apareixen els primers periòdics de temàtica local.

Dimecres, 17 de desembre de 1980, comença a editar-se “Xàtiva setmanal” aquesta publicació no va tindre una vida molt llarga, però com la seua aparició es va produir en una data tan pròxima a les falles va arplegar unes quantes notícies referides a elles. Passades les festes de Nadal, es va crear un apartat, titulat **“Rincon fallero”**. Però com hem dit la vida d’aquest setmanari va ser molt curta i sols va donar temps de parlar un poc de les Falleres Majors de Xàtiva i dir poca cosa de les comissions. Lamentablement, la comissió de Benlloch, com la gran part de les altres no van arribar aparèixer reflectides en aquest rotatiu.

Però, poc temps després de la desaparició de “Xàtiva setmanal”, va aparèixer, “La Veu de Xàtiva”, que veuria la llum dimarts, 15 de desembre de 1981. Novament, les falles tocant a la porta i ja des del primer número apareix un apartat nomenat **“El casalet”**.

En el número 13, editat dimarts 9 de març de 1982 (6), era el torn de la falla Benlloch, la que emplenava les línies de l’apartat, **“El casalet”**. Apareixia la fotografia de les que serien les Falleres Majors de la comissió,

Maria Amparo Mateu Fuster i la xiqueta Rosa Maria Lomas Munera.

La informació que dona no és totalment correcta, doncs, ens diu que fins a la data, sols hi havia hagut dos presidents, Salvador Albert Boluda, el qual, havia sigut el primer i que va ostentar aquest càrrec durant tres anys passant, després a Ricardo Martínez Martínez. Sí que és cert que aquest últim substitueix a Salvador Albert, però, aquest, només va ser dos anys president i ho va fer després que Joaquín Prats Valls, que és el primer que ostenta aquests càrrec, deixarà la presidència i aquest tampoc ho va fer durant tres anys, sinó que hi va ser sols dos.

Unes dades interessant que ens dona aquest apartat és la relació dels diferents càrrecs i el nom del membre de la comissió que el desenvolupa. De tots ells volíem destacar dos, el tresorer i l'arxiver. Aquests càrrecs eren ocupats per Vicent Palop i Emilio Sanvictorino, respectivament i el que més crida l'atenció, és que són els únics fallers de tota la relació que a data de hui continuen sent membres de la comissió.

L'apartat "El casalet", continuaria editant-se en els anys següents, així el dimecres, 9 de març de 1983 (7), apareixien, les fotografies de Mari Carmen i Pilar Sanvictorino, germanes que representaven a la comissió de Benlloch com a Falleres Majors i que compartien espai amb les representants de Sant Jaume.

Però no sols l'apartat nomenat parlava de falleres i monuments. En el mateix

GENERAL

FALLERES 89

FALLA BENLLOCH

"En el transcurso de un entrañable acto, la comisión de la Falla Benlloch i Alexandre VI, nombró a su Fallera Mayor para el ejercicio 1988/89, distinción que recayó en la señorita LOLES PRATS I BALLESTER, que recibió tal nombramiento del presidente de la comisión".

Ressenya del nomenament de la Fallera Major de Benlloch en el setmanari "Noticia-7" del 30 de novembre de 1988.

exemplar del 9 de març de 1983 es tractava el tema de la cavalcada del ninot on apareixia una ressenya a la comparsa i crítica que presentava la nostra comissió:

"La falla de Benlloch-Alejandro VI ponía en escena las incompatibilidades, a Rumasa y también, el tema de Gibraltar, con "dama de Hierro" e ingleses con hongos, paraguas y té y una reproducción miniaturizada del peñón en discòrdia."

El setmanari "La Veu de Xàtiva" s'hi va publicar durant prou de temps i sempre feia referència de les activitats falleres i, per tant, Benlloch solia aparèixer. Un altre exemple pot ser l'editat en el periòdic del 31 de gener de 1984 (8), on es parlava d'algunes presentacions falleres, entre altres feia referència a la nostra. Una ressenya signada

La comisión recibió el primer premio de «llibrets» en valenciano

La falla Benlloch visita Levante-EMV

LEVANTE-EMV

VALENCIA

Una delegación de la comisión fallera Benlloch-Alexandre VI de Xàtiva, con su presidente, José Manuel Benet Vicedo, y la fallera mayor, Mª Carmen Orts Sanchis, al frente, así como otros miembros de la directiva de la comisión, visitó ayer las instalaciones del periódico Levante-EMV en Valencia, que les fueron enseñadas por el director del diario, Ferran Belda. Junto a los representantes de la falla se encontraba Josep Sanchis, autor del libro de la Historia de las Fallas de Xàtiva.

Los miembros de la falla se habían desplazado a Valencia para recoger en la Conselleria de Educación el primer premio de llibrets de fomento del uso del valenciano. El libro premiado, magníficamente editado, consta de cinco capítulos, los tres primeros dedicados a la propia falla y temas relacionados con el entorno fallero y los otros dos con artículos más variados, sobre turismo, la fiesta de San José y tradiciones e historia de Xàtiva, todos ellos completados con una amplia selección de fotografías de las falleras y actos falleros, así como fotos antiguas y de los rincones y monumentos más atractivos de la ciudad. El libro ha sido coordinado por Joan Quilis Ródenas y Vicent Palop y han colaborado destacados historiadores de Xàtiva.

Durante la visita, los miembros de la comisión fallera se

Los integrantes de la falla, con el estandarte del primer premio.

Los miembros de la comisión, durante su visita a Levante-EMV.

interesados por todo el proceso de confección del diario, especialmente por el sistema de transmisión de noticias y pú-

te-EMV de La Costera-La Canal-la Vall d'Albaida. El director del diario explicó el funcionamiento y cometido de los

Noticia apareguda en el diari "Levante" el 16 de març de 1996, on es comentava la visita dels membres de la Falla Benlloch, al diari.

per Sala Cuenca, ens deia: Que el diumenge 22 (de gener) al matí, en el Gran Teatre (actual Sant Domènec) es va fer la proclamació de les Falleres majors de Benlloch, les quals eren, M Jesús Montell Torres, la major i Encarnita García Díaz la infantil. Els presidents

foren Àngel Sánchez Pérez i Díego Fayos, l'infantil. També ens diu, que a l'acte van acudir el president de la Junta Local Fallera i la Fallera major de Xàtiva.

"La Veu de Xàtiva", al número 117, passa a denominar-se "La Veu de la comarca" (9),

fins al número 149, imprès el 29 de gener de 1985, moment en què va deixar d'editar-se. En aquest temps va continuar donant informació de les falles de la ciutat, però era una informació molt general, profunditzant poc en les comissions. En aquest període no hem trobat cap referència a la falla de Benlloch.

A finals de la dècada dels anys huitanta, més en concret el 22 de juny de 1988, sortirà un nou setmanari local "Notícia 7". En ell, novament es passarà revista a tota la informació local i també es farà ressò de totes les activitats falleres. La comissió de Benlloch, també serà notícia, unes quantes vegades. La primera referència que tenim d'ella és del 30 de novembre d'aquest mateix any 1988 (10), on fa una ressenya del nomenament de Loles Prats Ballester com a Fallera Major de la comissió per a l'exercici 88/89. Aquesta ressenya ve il·lustrada amb una fotografia, en què apareixen, entre altres, la mateixa Loles Prats i el president de la comissió, aleshores Vicent Palop, que és el mateix, que en la ressenya de la "Veu de Xàtiva" del 9 de març de 1982, desenvolupava el càrrec de tresorer.

El 15 de març de 1989 (11), "Notícia 7", publicava un extra de falles, entre altres coses apareixien les fotos de totes les Falleres Majors, tant adultes com infantils i també els esbossos dels dos monuments. Entre elles també es podien veure les fotografies de Loles Prats i de la xiqueta Yessica Sánchez. També veiem els esbossos de les dues falles de la comissió, "Xàtiva bonica, Xàtiva lletja" com a monument gran i "Per un mar més net" com a monument infantil, els dos van ser obra dels germans Navarro.

Les falles de 1989, van ser un poc especial, doncs van estar marcades per la pluja, ja que va ploure, tots els dies, arruïnant tota la programació i tots els monuments fallers.

Una setmana després de l'extra de falles (12), es parlava dels problemes de la pluja i l'impacte, negatiu que va provocar en els monuments i en els actes. També donava la puntuació i classificació de les dife-

rents falles. La falla de Benlloch figurava que havia obtingut 26 punts.

Durant tot aquest període de temps, la premsa regional, continuava donant notícies de les falles de Xàtiva. Com a exemple, ficarem, l'apartat, "**Región/València**" aparegut en el diari "Las Provincias" del 3 de març de 1990 (13), amb el títol "**Xàtiva vive con entusiasmo las vísperas falleres**". Ací apareixien les fotografies de les Falleres Majors, tant adultes com infantils de quatre comissions. Una d'aquestes era la falla Benlloch i podíem veure les imatges de Mª Victoria Mullor i de Mª Amor Bolinches. Aquest apartat recorda molt, al que ja havíem vist, en aquest mateix diari, del 13 de març de 1974.

En 1992, el diari "Levante" (14), editarà un especial de les falles de Xàtiva, en ell a banda de la programació i algun article, es podia veure les fotografies de les dues Falleres Majors de Xàtiva i també les representants de totes les comissions, també els esbossos dels dos monuments. Respecte a Benlloch, es podia veure la fotografia de Mimi Gozalves i Mireia Torregrosa. Els esbossos de la "La droga" com a monument gran i "Locomoció" com a monument infantil. Els dos monuments tornaven a ser obra dels germans Navarro.

A partir de 1992, la comissió començarà a prestar interès en el llibret, i serà quan aconseguirà diversos premis. El llibret serà moltes vegades notícia a la premsa tant regional com local.

Tornem al setmanari "Notícia 7". Aquest va continuar donat informació puntual del món faller durant tota la seua existència. Per exemple en el número corresponent al 2 de gener de 1993 (15), informava de les presentacions falleres. Respecte a Benlloch, ens deia que la fèiem conjuntament amb la comissió de Sant Jaume, el dia 17 de gener.

Aquest any, de 1993, al número del 20 de març (16). El monument de Benlloch, al guanyar el primer premi de la tercera secció va formar part de la portada, amb la resta de falles guanyadores de les altres seccions. A l'interior del setmanari també feia refe-

rència al cinquè lloc de la primera secció en què va quedar el monument infantil. També es parlava que s'havia quedat tercers en el campionat de bac i del tercer premi al llibret. Les referències al llibret de Benlloch que va agarrant importància s'hi multiplicaran i serà moltes més vegades notícia.

A principi dels anys noranta, primer en el diari "Levante" i més tard en "Las Provincias" crearan una delegació comarcal, on pràcticament i diàriament es repassa l'actualitat de la comarca, òbviament el tema faller tindrà el seu espai i la comissió de Benlloch serà notícia, alguna que altra vegada.

És de destacar la referència al llibret que es fa en el "Levante", dissabte 12 de març de 1994, però no dins de les notícies de la secció comarcal, sinó en la secció "**Fiestas y Tradiciones**" (17), on es feia ressò dels premis de la Generalitat Valenciana, en la Promoció i Ús del valencià, en els llibres de falles. En 1994 era la segona edició d'aquest premi i era la primera vegada que la comissió de Benlloch es presentava, va obtindre un honorós sisé lloc i, així, quedava reflectit a la pàgina 36 del diari.

També en el diari "Levante", però en aquesta ocasió, a l'edició del 16 de març de 1995 (18) i ja dins de la secció dedicada a la Costera. Es parlava del llibre editat per la Junta Local Fallera de Xàtiva i el de Benlloch, però el curiós o graciós d'aquesta ressenya és que va il·lustrada amb la fotografia de la portada del llibre de Benlloch, mentre que el peu de foto indicava que era la portada del llibre de la Junta Local Fallera. Cal recordar que aquest llibre va ser el guanyador, aquell any del premi al millor llibret de Xàtiva.

En 1996, la comissió de Benlloch va ser notícia perquè el seu llibre va guanyar el primer premi a la Promoció i Ús del valencià en els llibres de falla. Premi atorgat per la Conselleria d'Educació i Cultura de la Generalitat Valenciana. Tant les delegacions comarcals del "Levante" i "Las Provincias" i el setmanari local "Notícia 7" es van fer ressò. Però en aquesta ocasió també el diari el "País" (19). En la seua secció dedi-

cada a la Comunitat Valenciana del 16 de març de 1995, parlava dels llibres de Xàtiva: "**Las fallas de Xàtiva acaparan los premios a los "llibrets" por el uso del valenciano**", era l'encapçalament de la notícia la qual també parlava del llibre de la comissió de Benlloch i del premi aconseguit.

Per aquest motiu, la comissió va ser convidada a visitar la redacció del diari "Levante" i aquest diari, en l'edició de dissabte 16 de març de 1996 (20) es feia ressò d'aquesta visita.

El llibre va continuar sent notícia. En el "Levante" del 19 de març de 1997 (21) llegíem "**Benlloch logró el segundo premio con un "llibret" de gran calidad**", on es comentava el premi obtingut i el contingut del llibre.

Si seguim amb el tema del llibret, també hem trobat alguna crítica en el número 7 de la publicació "La Figa de Pala" (22) editada en abril de 1997 per l'associació cultural "**L'Almodí**". En un article signat per Josep Lluís Fitó criticava, que el llibre de Benlloch, publicara articles que no eren de temàtica fallera.

En novembre de 1997, naixia una altra publicació Local "La Ciutat de Xàtiva". Tenia una eixida mensual, en ella es feien entrevistes a gent de Xàtiva o vinculada a ella i es parlava de l'actualitat de la ciutat. Com era normal, les falles també van tindre cabuda en aquesta publicació, però es parlava de temes fallers més generals, no aprofundia en les activitat de les comissions. No seria fins al número de març de 1999 (23), quan trobarem alguna referència a la comissió de Benlloch. Va ser en un apartat on s'arreglega les fotografies de totes les Falleres Majors de Xàtiva d'aquell any tant adultes com infantils. Respecte a la nostra comissió, apareixien les fotografies de Loles Cazaurang Martí, com a major i la foto de la xiqueta Amada Martínez Picó com a Fallera Major infantil. En març de l'any 2000 (24) es continuava el model de l'any anterior i respecte a les comissions sols es podia veure la fotografia de les diferents Falleres Majors. Així representant a Benlloch podíem veu-

re la fotografia de Mª Amor Bolinches i Vidal i de Maria Sanvictorino i Català.

Però no sols del llibre es va parlar a la premsa, el 18 de gener de 2000 (25), l'edició comarcal del "Levante" a l'apartat "La Desperta" dedicat al món de les falles, ens parlava de la presentació de la comissió, l'article anava il·lustrat en dues fotografies. En la primera apareixien les Falleres Majors, Mª Amor Bolinches i Maria Sanvictorino, entre els presidents Joan Boluda i Eduardo Benavent com a infantil. Però, possiblement la segona fotografia siga la més curiosa ja que en el peu d'ella es pot llegir "Escena de los "caganers" en la presentación de Benlloch". L'escena formava part d'un teatret que va ser interpretat a la segona part i representava a tres llauradors en mig d'un bancal expellint i parlant de les seues coses.

Durant algun temps, la comissió de Benlloch, va tindre el seu propi diari, "Crònica Benlloch", encara que sols s'hi van editar cinc números. En ell es parlava de les activitats de la comissió. El "Levante" de 23 de novembre de 2001 (26) s'hi feia ressò de la publicació de la segona "Crònica Benlloch".

Dissabte 1 de desembre de 2001 apareixia una nova publicació local es tractava de "L'Informador de la Costera". Tenia una eixida setmanal i al tractar-se d'un periòdic local, repassava els temes d'actualitat de Xàtiva i les altres poblacions de la comarca. Com no podia ser d'un altra manera, les falles ocuparen un lloc important dins

Paco Roca realiza la falla de Tetuán

El artista setabense Paco Roca será este año el encargado de realizar la falla de la plaza Tetuán. Recientemente, Roca firmó el contrato para realizar el monumento y explicó en el casalet en que consistirá la falla que arderá la noche de San José del próxima marzo. En la foto, un momento de la explicación.

RICARDO PRATS

Ressenya apareguda en el diari "Levante" del 28 de novembre de 1997, on es confon la falla Tetuan amb la de Benlloch.

d'aquesta capçalera i no faria falta esperar molt per veure la primera referència a la comissió de Benlloch. En el número 2 de "L'Informador" publicat el 8 de desembre de 2001 (27), en un apartat denominat "falles", ens indicava en quina secció estava inclosa cada comissió. La de Benlloch, aquell any estava en la segona. A més a més, també ens informava dels diferents nomenaments de les Falleres Majors. Respecte a Benlloch, aportava més dades, perquè ens deia: Que el matí de dissabte 1 de desembre d'aquell 2001, en el pati del col·legi Attilio Bruschetti, les xiquetes i xiquets van gaudir de tota una sèrie d'atraccions. A la nit es va inaugurar la reforma del casal, descobrint-se a la porta d'aquest, uns taulellets amb el nom de la comissió. Ja a l'interior es va nomenar a Henar Garcia i Cucarella com a Fallera Major infantil.

A l'edició del 12 de gener de 2002, "L'informador" (28) feia referència al "Socarrat

d'Honor", que en aquell any va recaure en la figura de Miquel Cortes, molt vinculat a la Junta Local Fallera, però també a la comissió de Benlloch, d'on va ser membre durant molts exercicis i on va desenvolupar diferents càrrecs.

Des de la seua creació, pràcticament totes les setmanes s'hi parlava de falles i en quasi totes apareixia alguna cosa de Benlloch. A l'exemplar de dissabte 26 de gener de 2002 (29), ens informava del fet que aquella nit, en Sant Agustí, s'hi feia l'exaltació de la Fallera Major infantil. La ressenya anava acompanyada de les fotos d'Henar Garcia Cucarella, com a Fallera Major, la d'Alexandre Véntura i Pérez, com a president infantil i la de Ximo Ferrero i Maroto com a autor de la decoració. En el número de la setmana següent (30) es parlava de com s'havia desenvolupat l'acte. Però no s'acabava ací la informació sobre Benlloch. En el número de dissabte 16 de febrer de 2002 (31), a mitja pàgina es comentava, que el món de Walt Disney, seria el tema de la cavalcada infantil. L'altra mitja pàgina, era per als col·laboradors comercials de la Falla Benlloch.

En el número 13 de "L'Informador" aparegut dissabte 23 de febrer de 2002 (32), podíem llegir una entrevista al president d'aquell exercici, que era Vicent Palop i Garcia, que ja l'havíem vist com a president en 1989 i com a tresorer en 1982. Aquest destacava per tindre un casal propi, reformat i de qualitat. Novament, ací, s'hi deixava mitja pàgina per als col·laboradors comercials.

Excursión de la falla Benlloch de Xàtiva

La comisión infantil de la falla Benlloch-Alexandre VI organizó la pasada semana una excursión al castillo, en la que todos los niños falleros disfrutaron del paisaje y de los alrededores. Además, también está previsto proyectar la película *El Rey León* el sábado 26 de junio en el Casalet de la comisión.

L'excursió que la Falla Benlloch, va fer al castell de Xàtiva en 1999, va aparèixer ressenyada en el "Levante" del 19 de juny d'aquell any.

A l'edició de dissabte 16 de març de 2002 (33) s'editava una extra de falles on podíem veure les fotos de totes les Falleres Majors i dels esbossos de les falles. Benlloch, com només tenia Fallera Major infantil, sols teníem la fotografia de la xiqueta, Henar Garcia i els dos esbossos "Turisme d'interior" com a monument gran, obra de Xavi Herrero i "En el fons del mar" com a monument infantil, realitzada per la comissió. Però també es parlava d'altres coses i respecte a nosaltres destacava el seté lloc obtingut en el concurs de la promoció i ús del valencià en els llibrets de falles, que atorgà la Generalitat Valenciana. També hi havia lloc per a una ressenya sobre les anècdotes de la plantà d'aquell 2002.

L'última referència a les falles de 2002 la trobem el dissabte 23 de març (34) on es repassava un poc els diferents monuments de Xàtiva, respecte a Benlloch ressenyava la crítica al concurs de "Miss España" que es va

realitzar a Xàtiva i la promoció turística que s'hi va fer.

“L'Informador de la Costera” els anys següents va continuar donant notícies de falles. Pegarem un bot i més endavant continuarem parlant d'aquest setmanari.

En 2003, l'artista de la comissió de Benlloch, va ser, novament Xavi Herrero. En aquella falla destacava, el ninot que feia homenatge al fotògraf Antoni Marzal. El 4 de març de 2003, el diari “Levante” (35) feia referència a aquest fet, a la pàgina 46 podíem veure una fotografia, on apareixien La Fallera Major de Xàtiva, Mª Carmen Solves, Antoni Marzal i la seua rèplica feta per Xavi Herrero. En 2004, es va repetir amb l'artista i el personatge representat, va ser Mike Cannon. El “Levante” també li va prestar atenció i a l'edició del 2 de març de 2004 (36), podíem llegir el seu comentari i veure la seua fotografia.

El llibre del 2004 va obtindre diversos premis: Desè en la Promoció i Ús del valencià i segon i millor portada a Xàtiva. Però, quasi un any després encara va, obtindre un altre guardó. En el “Levante” del 8 de març de 2005 (37) s'informava que la revista “Pensat i Fet” havia atorgat el premi “Bernat i Baldoví” al llibre editat per la comissió de Benlloch en 2004.

Com hem dit el llibre ha dut moltes notícies i en 2007 tornava a aparèixer una ressenya, en el “Levante” del 20 de març (38). El motiu era, que aquell any, es va editar per primera vegada, “La veu Satírica”, apartat inclòs en el llibre on s'analitzava l'actualitat de Xàtiva de les falles i de la comissió, però, com el seu nom indicava amb una vessant satírica.

Tornem a “La Ciutat de Xàtiva”, en el número de març de 2007 (39) feia referència a un article de falles, publicat en tres parts i per tres comissions. Les de Benlloch, Joan Ramon Jiménez i República Argentina. L'article tractava sobre els primers premis als monuments de Xàtiva, des de 1933 fins a 2006. La part que es podia llegir en el nostre llibre era la primera on es tractava els mo-

numents que incloïa el període que anava des de 1933 a 1963.

Peguem una mirada a allò que en la premsa local podíem llegir de les falles de 2007. El dissabte 3 de març “L'Informador” (40) publicava els premis dels ninots. En aquesta ocasió la comissió de Benlloch, va obtindre el primer premi al millor ninot de les falles infantils, va ser obra de l'artista Paco Roca. També feia referència als premis de les maquetes i ens parlava del segon lloc que vam aconseguir, amb la maqueta feta, per Raquel Martínez.

A la setmana següent, “L'Informador” (41), editava un especial falles, però, en aquesta ocasió, a diferència dels anys inicial, ara, sols apareixia les fotografies de les Falleres Majors i els esbossos. Respecte a la comissió de Benlloch, podíem veure les fotografies d'Isabel Martínez Francés Fallera Major i Andrea Simó Pla, Fallera Major infantil. També podíem veure els esbossos de les falles de Manolo Blanco Climent. “Que por” com a monument gran i l'esbós de la falla infantil obra de l'artista Paco Roca Chorques “Jo també vull pintar”.

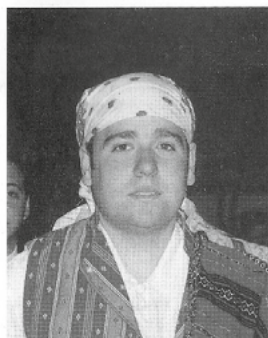
També hem de parlar un poc de la premsa digital i per exemple el 8 de març de 2011, en “El Portal de Xàtiva” (42), novament, el llibre era notícia, doncs, aquest mitjà d'informació, ens parlava dels premis dels llibres per la Promoció i Ús del valencià, atorgats per la Generalitat Valenciana. En aquesta ocasió, el llibre de Benlloch, va quedar en la posició vint-i-huit.

A les falles de 2011, la comissió va guanyar el premi al millor ninot de les falles grans. Va ser obra de l'artista Manolo Blanco Climent. Aquest tipus de premi sempre són recollits per la premsa i en aquesta ocasió ho vam poder veure reflectit en el diari “Levante” de l'1 de març d'aquell any (43).

En el 2014, la comissió de Benlloch, accedeix a la secció especial. Per aquest motiu vam poder llegir titulars com **“Benlloch dobla su presupuesto y pone en peligro la clara victoria de Argentina”**. Açò es podia llegir en el “Levante” de dissabte 15 de març

LA FALLA BENLLOCH-ALEXANDRE VI PRESENTA ESTA NIT A LA SEUA FALLERA MAJOR INFANTIL

Ximo Ferrero i Maroto

Els dies passen i la nostra festa, eixa festa tan volguda per nosaltres els fallers, ja és act.

Esta nit la comissió de la falla Benlloch o, més ben dit, l'Associació Cultural Falla Benlloch, traurà a escena l'exaltació de la seua Fallera Major. Si, ho han llegit bé, la seua única Fallera Major, la xiqueta HENAR GARCIA I CUQUERELLA, ja que no hi ha hagut manera que una jove senyora o senyoreta vulga ser anomenada Fallera Major, tot i el gran esforç del nostre president Vicent Palop. No obstant això, en cada acte, hi haurà una representant de la nostra comissió. Este acte tindrà lloc a l'auditori de Sant Agustí a les 23 hores d'avui, dia 26 de Gener del 2022.

El faller Joan Boluda, pensador dels aprofitos més peculiars dintre del món de les falles, ens ha preparat per a esta vegada un títol molt interessant "QUI ENS HA VIST I QUI ENS VEU". Ens han contat

Henar Garcia i Cuquerella

que la història tracta de l'esperit faller i com ha evolucionat. A més d'un, parlem del 90%, li vindria bé reflexionar sobre això. Qui així ho vulga, pot passar-se'n per allí i veure-ho tot per l'interessant preu de dos euros.

El grup de falles que representaran este aprofitò ho faran en directe, encara que gràcies a la cadena SER estarà gravat per si de cas, ho diem per la reflexió que un periodista de la premsa escrita va fer l'any passat quan deia: "apropòsit gravat".

Benlloch no és recordada per les seues presentacions sinó, més bé, per la seua senzillesa i discreció, per això cal agrair-li l'assistència a eixe benvolgut simpatitzant, amic, faller o veí, que cada any ens acompanya.

El decorat és obra d'un artista que està obrint-se lloc en el món dels artistes fallers. Este artista és el nostre faller Ximo Ferrero Maroto, al qual li dotem les gràcies en nom de la Comissió.

Alexandre Ventura i Pérez

El mantenidor triat per a l'ocasió és el també faller Sergi Serrano i Pérez, qui farà que Henar i el seu President, el xiquet ALEXANDRE VENTURA I PÉREZ, no oblidem mai este dia d'alegria per a ell i les seues famílies.

La fi de festa ha estat organitzada pels més menuts de la comissió. Estos sí que tenen un gran esperit faller, el qual haurém de mantindre i engrandir.

Esperem que el senyor encarregat de l'auditori ens obrija els excusats (lavabos), que hi haja llum en el pati i que el senyor director del conservatori estiga com un clau "el dilluns a donar classe", sense ser menester cridar Marian Soro, responsable municipal de l'auditori.

Gràcies de tot, que comence l'espectacle i vosstés que gaudisquen de la festa. Fins la setmana vinent.

La presentació de la Fallera Major infantil de de Benlloch, va ser noticia en el setmanari "L'informador" del 26 de gener de 2022.

de 2014 (44). "Lo injusto ha sido que no gane Benlloch". Que ho llegíem a l'edició del 19 de març del mateix diari (45). En aquelles falles, el primer premi va ser per a la comissió Ferroviària i Benlloch va ser tercer.

L'edició del "Levante" del 2 de març de 2015 (46), podíem llegir una notícia curiosa. "La policia Local multa a una charanga por tocar en la calle y les requisita el bombo". El fet va passar en la plaça de la Mare de Déu de València. La xaranga no era altra que la de la comissió de Benlloch i el motiu va ser l'excursió que la comissió fa tots els anys a la capital per veure com van les Falles de València. L'endemà s'hi va recuperar el bombo i el diari "Levante" (47) també va fer la seua ressenya, en el titular podíem llegir "La Charanga de Xàtiva recupera el bombo que le requisó la Policia Local".

Tots sabem que va passar en les falles del 2020 i el motiu, que ens va privar

dos anys de festa. "L'Informador", en el mes de març, va estar donant notícies sobre les activitats falleres i en el número del 14 de març de 2020 (48), encara ens parlava dels premis aconseguits pels llibres de les comissió de Xàtiva, per la promoció i ús del valencià. Però també anunciava que la crisi sanitària obligava a suspendre les falles. Els diaris "Levante" i "Las Provincias" també informaven sobre la paralizació de les festes falleres.

En 2021, Benlloch, va decidir fer un llibret, per a omplir el buit d'activitats falleres de la comissió i recordar els vint-i-cinc anys del primer premi a la promoció de l'ús del valencià que es va obtindre en 1996. La presentació del llibre es va fer el divendres 22 d'octubre de 2021, en el casal de la comissió. El dia anterior el diari "Levante" (49), presentava una ressenya sobre aquest fet. Aquell 2021, Benlloch va ser l'única comissió de Xàtiva que va editar un llibret.

Les falles del 2022, que encara es van viure amb restriccions per culpa de la pandèmia, també van passar a la història per l'oratge perquè va estar plovent tots els dies de celebració, la qual cosa va arruinar tant els monuments com una gran part dels actes. La premsa va anar arreplegant aquest fet com no podia ser d'altra manera. En el "Levante" del 17 de març de 2022 (48), es parlava de la pluja i s'arreplegava la relació de premis, d'ells podem destacar l'aconseguit per la nostra comissió, que portava el nom de "Somriure cadafal".

Tornem un poc a la premsa digital. Al juliol de 2023 "Diari Digital" (50) feia una relació de com quedaven les seccions per a les falles de 2024, respecte a Benlloch quedava enquadrada a la secció segona el monument gran i en secció especial el monument infantil.

En 2023, els diaris van continuar parlant de falles i en aquest 2024, ho ha fet i ho tornaran a fer i, així, a mesura que passen els anys, els diaris, en paper o en format digital, parlaran de tot allò que envolta el món faller xativí i segur que alguna vegada, la comissió de Benlloch, serà notícia.

Hem intentant fer una recollida de les notícies, que els diferents diaris i publicacions han fet sobre Benlloch, per descomptat que no estan totes, possiblement, ni tan sols hem arribat a la meitat, perquè cinquanta anys dona per a molt i ací sols hem fet una pinzellada. Però continuarem recollint tot allò que els diferents mitjans de comunicació escrits, publiquen, sobre la nostra comissió.

Momento en que los agentes de la Policía requisan el bombo a los músicos de Xàtiva. BALTAZAR BUENO

La Policía Local multa a una charanga por tocar en la calle y les requisa el bombo

► Interpretaban un pasodoble en la plaza de la Virgen ► «¿Cómo pueden sancionar a una banda por tocar en Fallas?», se queja el presidente

En el diari "Levante" del 2 de març de 2015, es publicava la notícia de la requisició del bombo de la xaranga de Benlloch.

Notes bibliogràfiques

- 1: Soriano Gines Vicent (2001). *La premsa de la postguerra. En premsa de Xàtiva. Les publicacions xativines des de La Fortuna (1844)*. Ed Ajuntament de Xàtiva. Pag: 117-124.
- 2: *Levante*: 28 de febrer de 1974. Hemeroteca Municipal de València.
- 3: *Las Provincias*: 13 de marzo de 1974. Hemeroteca Municipal de València.
- 4: *Levante*: 13 de marzo de 1974. Hemeroteca Municipal de València.
- 5: *Levante*: 18 de marzo de 1975. Hemeroteca Municipal de València.
- 6: *La Veu de Xàtiva*: 9 de marzo de 1982.
- 7: *La Veu de Xàtiva*: 9 de març de 1983.
- 8: *La Veu de Xàtiva*: 31 de gener de 1984.
- 9: *La Veu de la comarca*: 8 maig 1984.
- 10: *Noticia 7*: 30 de noviembre de 1988.
- 11: *Noticia 7*: 15 de marzo de 1989.
- 12: *Noticia 7*: 21 de marzo de 1989.
- 13: *Las Provincias*: 3 de marzo de 1990.

- 14: *Levante*: 14 de marzo de 1992.
- 15: *Noticia 7*: 2 de enero de 1993.
- 16: *Noticia 7*: 20 de marzo de 1993.
- 17: *Levante*: 12 de març de 1994.
- 18: *Levante*: 16 de marzo de 1995.
- 19: *El País*: 16 de marzo de 1995.
- 20: *Levante*: 16 de marzo de 1996.
- 21: *Levante*: 19 de marzo de 1997
- 22: *La Figa de Pala*: Nº 7; abril de 1997. Ed
Associació Cultural l'Almodí.
- 23: *La Ciutat de Xàtiva*: marzo de 1999.
- 24: *La Ciutat de Xàtiva*: marzo de 2000.
- 25: *Levante*: 18 de enero de 2000.
- 26: *Levante*: 23 de noviembre de 2001.
- 27: *L'Informador*: 8 de desembre de 2001.
- 28: *L'informador*: 12 de gener de 2002.
- 29: *L'informador*: 26 de gener de 2002.
- 30: *L'informador*: 2 de febrer de 2002.
- 31: *L'informador*: 16 de febrer de 2002.
- 32: *L'Informador*: 23 de febrer de 2002.
- 33: *L'Informador*: 16 de març de 2002.
- 34: *L'Informador*: 23 de març de 2002.
- 35: *Levante*: 4 de marzo de 2003.
- 36: *Levante*: 2 de marzo de 2004.
- 37: *Levante*: 8 de marzo de 2005.
- 38: *Levante*: 20 de marzo de 2007.
- 39: *La Ciutat de Xàtiva*: marzo de 2007.
- 40: *L'Informador*: 3 de març de 2007.
- 41: *L'Informador*: 10 de març de 2007.
- 42: <https://portaldexativa.es/xativa/page/5/?s=fallas>.
- 43: *Levante*: 1 de marzo de 2011.
- 44: *Levante*: 15 de marzo de 2014.
- 45: *Levante*: 19 de marzo de 2014.
- 46: *Levante*: 2 de marzo de 2015.
- 47: *Levante*: 3 de marzo de 2015.
- 48: *L'Informador*: 14 de març de 2020.
- 49: *Levante*: 21 de octubre de 2021.
- 50: <https://diaridigital.es/les-falles-de-xativa> 2024

Dissertem de premis

Ximo Sánchez

Des de fa cents anys potser —cent un o cent dos— les falles posseeixen un complement escrit, diguem-ne literari, que, per la seua funció i el seu propòsit, ha arribat a ser en el temps, no ja ornament o reforç de la festa, sinó fins i tot ingredient actiu i essencial. En realitat, les falles són el que avui són, a partir de la invenció del llibret. Humor i sàtira en els papers fallers.

Fuster, Joan.

Combustible per a falles. *València, Lavinia (Col·lecció Garbí, núm.4), 1967.*

A la bestreta, felicitar-vos pels 50 anys ininterrompudament des de la reconstitució com a comissió fallera.

Fa més de mig segle que en l'antic barri del Mercat, actualment de Sant Pere, s'ubicaven diverses comissions falleres: Sant Pere, Portal de València, Alexandre VIé, Benlloch i Enríquez, aquesta última, embrió de l'actual comissió de la Falla Plaça Benlloch-Alexandre VIé, des d'ara comissió de Benlloch.

Situada al nucli antic de la ciutat, aquesta comissió conserva un dels components primaris de la festa, quasi desaparegut en moltes associacions falleres, ja que continua sent veïnal, el que fa que s'integre com un component més del barri.

No és una comissió nombrosa, la qual cosa implica menys personal per a treballar i escàs poder econòmic, per la qual cosa, competir amb altres agrupacions amb més fallers requereix d'un major esforç. Però, encara que no competeix per guanyar-ho tot, sí que ho fa de seguit en algun concurs, com el del llibre i intermitentment en altres premis d'acord a les seues possibilitats. Per tot açò, els premis recollits no són un muntó, però són aconseguits amb molta feina i sacrifici.

No es pot parlar de premis eludint parlar de jurats, ja que són ells els que resolten els resultats. Trobar un jurat qualificat no és fàcil, i menys dels guardons fallers on no hi ha una remuneració econòmica i molta gent no vol ser jurat. Perquè, fins i tot, amb un jurat competent, el seu veredicté és opinable i motiu de disputa, però un bon jurat sempre prestigia un concurs.

Però hi ha qualitats que han de tindre inexcusablement els components d'un jurat, com l'honestedat, la capacitació i el judici propi sense influències. I per tal d'evitar aquesta última, els membres dels jurats no haurien d'estar junts mentre avaluen un concurs, siga en cavalcades, presentacions, monuments, ninots o llibre. Així mateix, cal procurar que els membres siguen independents, que no es repetisquen molt sovint i que no es trien d'associacions que tinguen interessos en el concurs a avaluar, a la fi

d'evitar favors endogàmics de hui per tu i demà per mi. També estaria bé fer plantilles inequívokes ajustades a les bases dels concursos per tal de facilitar la tasca dels jurats. Una altra possibilitat seria fer un jurat escabí, que es caracteritzaria per estar format conjuntament per membres de prestigi reconegut més dogmàtics i ciutadans sense coneixements específics, moltes vegades els premis concedits pels jurats no solen coincidir amb el criteri, gust o saber popular, i entre ells, podrien unificar criteris.

A més a més, hi ha concurs que per la seua peculiaritat s'haurien de considerar altres opcions, com és el cas del llibre, que té la singularitat de poder presentar-se a dos premis, al de la Generalitat per a la promoció de l'ús del valencià i al de la Junta Local Fallera de Xàtiva. En aquest cas, i per tal d'evitar suspicàcies, la decisió del jurat del premi de la Junta Local Fallera hauria d'estar dipositat en la notaria una setmana abans que el de la Generalitat, eludint així la pressió que pot exercir aquest darrer sobre el primer.

Com apuntàvem abans, la comissió de Benlloch sempre disputa el premi del llibre, sent un referent a nivell local i de la Comunitat Valenciana, on ha assolit nombrosos guardons. I és junt a la comissió de República Argentina els principals artífexs de la qualitat dels llibres de falles de Xàtiva, atès que han estat des del principi dels anys noranta del passat segle prestigiant i lluitant pel premi. L'eclosió de la comissió en aquest premi coincideix amb el canvi del format del llibre, que passa d'una dimensió menuda de 24,5 x 17,2 cm a DIN A4 a l'any 1992, el que fa que de llibreta esdevinga un llibre. Altres comissions que també han col·laborat són Ferroviària, Sant Feliu, Molina Claret i Joan Ramon Jiménez, però sense la mateixa assiduïtat. I en els darrers temps s'hi han afegit algunes altres, com ara l'Espanyolet, Abu Massaifa o Selgas. Aquesta competitivitat entre tantes comissions és la responsable de l'excel·lència dels actuals llibres de Xàtiva.

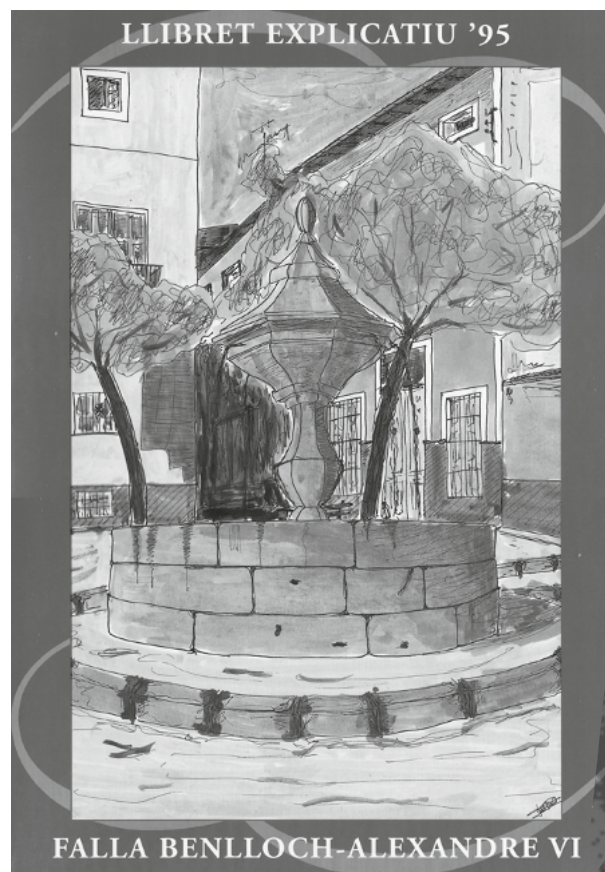
Banderí del primer premi de 1996 a la promoció i ús del valencià.

La comissió de Benlloch pot estar orgullosa d'haver obtingut els següents guardons en el premi del llibre de la Junta Local Fallera de Xàtiva: un primer premi l'any 1995; el segon premi en 1994, 1997, 2004, 2013 i 2017; el tercer premi en 1992, 1993, 1996, 1998, 2012, 2014 i 2016; el quart premi en 2003, 2007, 2008, 2010, 2011, 2015 i 2019; el cinquè premi en 2000, 2001, 2002, 2005, 2009 i 2022; i el sisé premi en 1999, 2006 i 2018. Hi ha comissions que tenen millors premis, però no tots els anys han estat en la lluita per obtenir-los. Així mateix, els premis recollits fins ara en el concurs de la Generalitat per a la promoció de l'ús del valencià, han sigut dihuit: un primer premi en 1996; sis premis dins dels deu primers, un altre en la desena, dos en la vintena, quatre entre els trenta primers i la resta fins la posició setanta. A més a més, ha guanyat el premi a la coberta del llibre en 2002, de l'autor Jorge Pardo; i en 2004 la portada realitzada per Miguel Ángel Anaya i l'esbós de la falla de Xavi Sellés.

I també en 2004 el premi al llibre Bernat i Baldoví concedit per la desapareguda revista *Pensat i Fet*. Dues curiositats del llibre de la comissió de Benlloch és que va ser l'únic que es va imprimir durant la covid-19 l'any 2021 i una altra és la fidelitat amb l'impressor Matéu Impressores SL des de l'any 1992, posteriorment reconvertida en Paper Plegat SL, Indústria Gràfica, des de l'any 2015, el que fa una aliança de trenta-dos anys i segueix.

En quant als premis dels monuments, la comissió té clar les seccions on competir, ja que de les 48 falles majors plantades, només ha concursat quatre vegades en la secció especial i cinc en la primera, i de les 42 falles infantils, cinc en la secció especial i quatre en la primera. Tingueren una època daurada entre els anys 2006 i 2010, on obtingueren en el monument gran dos segons premis en la secció especial en 2007 i 2009, dels artistes M. J. Blanco i Paco Roca i amb els lemes *Quina por! I Els imperis* respectivament, i un tercer premi en el 2010, de l'artista M. J. Blanco amb el lema *Tornant a l'estoreta*. En el monument infantil, tots els premis aconseguits en la secció especial són de l'artista Paco Roca: dos primers premis en 2006 i 2007, amb els lemes *Santoral* i *Jo també vull pintar* i dos segons en 2008 i 2009, amb els lemes *El somni d'una nit de falles* i *Viatge a la prehistòria des de la Cova Negra*. Els altres premis de la secció especial foren un tercer premi en el monument major en 2014, de l'artista M. J. Blanco amb el lema *Les inquietuds de Carla*, i un segon premi en la infantil en 1998, de Paco Roca amb el lema *Aprenents de mags*. De la resta d'anys on s'ha concursat en el monument gran, de cinc participacions en la secció primera, aconseguiren un primer premi en 2011, de l'artista M. J. Blanco amb el lema *Un bon invent... falta ens fa!*, i quatre segons. I de les diueteix vegades en la secció segona i vint-i-una en la tercera, obtingueren quatre i huit primers premis respectivament. Així mateix, en la infantil es concursà sis vegades en la secció segona i vint-i-set en la tercera, de les quals s'aconseguien un i nou primers premis respectivament.

Llibre guanyador en 1995 del concurs de Xàtiva al millor llibre de falla.

Altres premis guanyats vinculats al monument són: d'enginy i gràcia infantil l'any 1998, millor ninot gran o ninot indultat en 1996, 2010 i 2011, dels artistes Paco Roca el primer i els altres dos de M. J. Blanco i el ninot infantil en 1998, 2006 i 2007, tots de Paco Roca, millor escena de monument en 2010, crítica local en 1997, 1998 i 2007 i crítica fallera en 2010.

Un premi en què també sobreix la comissió és el de maquetes amb sis triomfs els anys 1994, 2005, 2006, 2013, 2015 i 2019, de Bàrbara Belda Díaz i de Marta i José Belda Pla, tots ells família. A més a més, té el premi El Xativí en 2007, el de puntuació del ralli en 2012 i en jocs de saló: bac en 1981, 1994 i 2000, dominó en 1996 i 2014, parxís en 1998 i truc en 2005, 2015, 2016 i 2024.

A tota aquesta sèrie de premis cal afegir els aconseguits antigament, com a Comissió Infantil de Benlloch, el de millor falla els anys 1949 i 1954, dels artistes Agustí i Ramon Morell respectivament i com a Co-

Diploma del premi Bernat i Baldoví de 2005.

missió Infantil Alexandre VIé en 1955, també el de millor falla, de l'artista José Martínez Mollá.

Tingueu en les mans un llibre important de falles, amb trajectòria prestigiosa i que no haguera estat possible sense la tasca desinteressada dels responsables de coordinar-lo, i que no han sigut molts nombrosos durant més de trenta anys. Com a actor principal està Joan Quilis que ha estat des de l'inici, arropat moltes vegades per Javi Lara, Rebeca Colomer, Carlos Pérez, Àngel J. Sánchez, Vicent Palop, Pilar Sanvictorino, Loles Cazaurang i Juan Ignacio Gisbert, en alguna ocasió per Félix Pellicer, Jèssica Benet i Norbert Antolí, i exigüament per Carmen Sanvictorino, Leire Torregrosa, Sefa Castelló i Romuald Gascó. Seguiu així i no us canseu, els culpables d'aquests captivadors llibres i addicioneu més gent per continuar evolucionant i generant aquests meravellosos volums.

Molts són els premis aconseguits i d'altres que hi podien haver sigut, però heu

d'estar ufanosos, perquè amb els pocs fallers que constituïu la comissió, difícilment es podria haver obtingut tant. Enhorabona! Quina enveja doneu!

Encara que els premis són generadors de molts sentiments, de grans alegries i de molts empipaments, no deixen de ser l'essència de les falles, car aquesta emotivitat passional és un motor que fa millorar la festa en tots els seus vessants.

Reitere la felicitació pel 50 aniversari i us desitge un any excepcional i que hi compliu cinquanta més.

Aneu preparant-vos que ja està prop el 16 de març!

Fonts documentals:

SÁNCHEZ PÉREZ, Joaquim. *Quadern de falles, 1865-2014*.

Llibres Comissió de la Falla Plaça Benlloch Alexandre VIé, 1974-2023.

Arxiu de la Comissió de la Falla Plaça Benlloch Alexandre VIé.

Setmana cultural Benlloch- Argentina: Una grata experiència

Josep Lluís Fitó

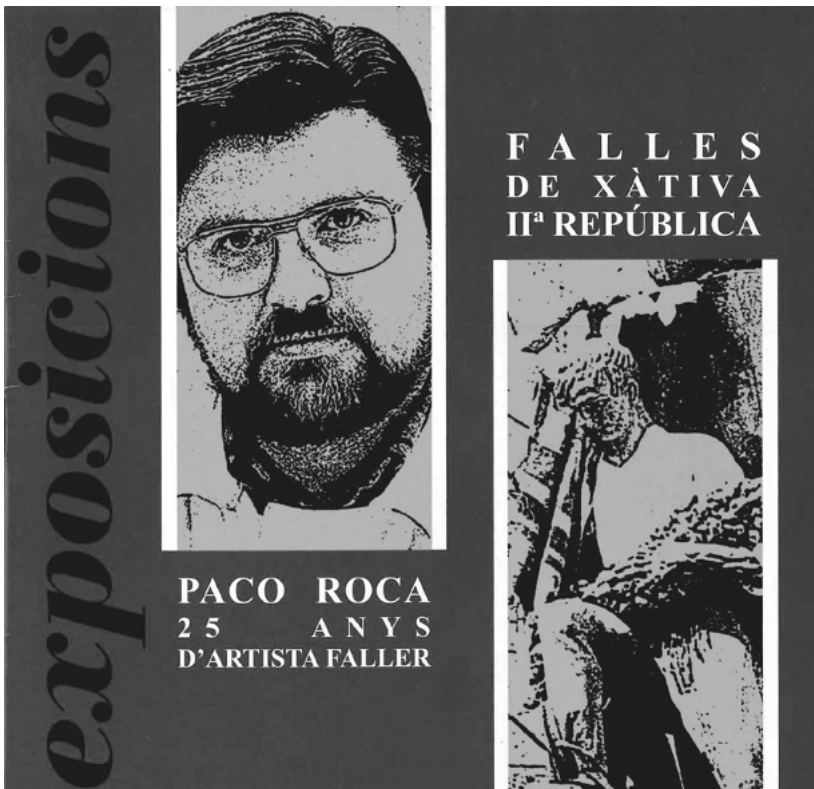

Cartell de la primera Setmana Cultural, celebrada del 21 al 27 de novembre de 2005.

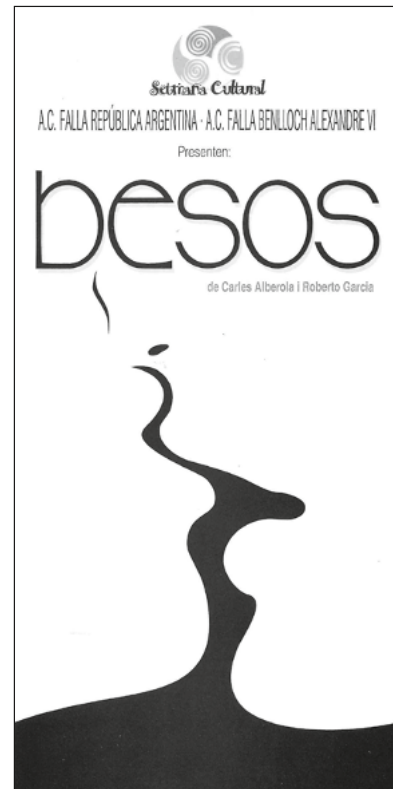
La primera setmana cultural conjunta que Les va celebrar a Xàtiva va ser organitzada per les comissions Benlloch-Alexandre Vié i República Argentina a novembre de 2005.

Nosaltres ja teníem experiència perquè a República Argentina ja n'havíem organitzat unes quantes en anys anteriors. Per això, quan els amics de Benlloch ens proposaren moure una setena de dies d'activitats culturals, la idea ens va parèixer encertada. L'amistat i bona relació entre membres d'ambdues comissions va propiciar un excel·lent ambient de treball i una organització perfecta. A banda, eixe any teníem altre motiu en comú. L'artista Paco Roca plantava la falla infantil de Benlloch i, per primera vegada, el monument gran de República Argentina.

No va ser gens difícil coincidir en allò que havíem de fer i què era el que volíem. Teníem les mateixes inquietuds i tot va resultar fluid. El programa es dissenyà amb facilitat i només amb els impediments d'alguns actes que no es podien realitzar per

Llibret, on s'explicaven les exposicions sobre l'artista Paco Roca i les falles de la IIª República.

Fullet, de l'obra de teatre "Besos", realitzada durant la Setmana Cultural de 2005.

dificultats que ara no venen al cas. El resultat és que la primera setmana cultural Benlloch-Argentina va estar farcida de propostes que barrejaven aspectes interessants i lúdics.

Es va treballar perquè tot eixira com estava previst i se li dedicà esforç i temps. La inauguració va ser dilluns 21 de novembre de 2005 a la Casa de Cultura de Xàtiva amb l'obertura de dues exposicions. La primera, dedicada a les falles de la segona República a la ciutat i la segona, a l'artista faller Paco Roca. En la històrica es podien veure retalls de premsa de l'època, monuments i llibrets fallers que confirmaven el moment important que va viure la festa, especialment en l'any 1934, quan es van plantar fins a 16 monuments entre infants i grans. Es va editar un catàleg per a les dues mostres. Joan Quilis es va encarregar d'analitzar el període faller de la Xàtiva entre els anys 1932 i 1936 i Josep Morata els vint-i-cinc anys de trajectòria de Roca. Els dos presidents, Javier Lara i Teo Pallàs, feren d'amfitrions d'una gran re-

presentació del món polític i faller xativí que assistí a aquest primer acte.

Dimarts 22 es va celebrar al casal de Benlloch un col·loqui al voltant de la figura de la fallera major: "Pot existir una Fallera Major sense Falla i una Falla sense Fallera Major?". El debat va ser conduït pel periodista xativí Kike Roselló i hi intervingueren Amparo Blanco, Fallera Major de Xàtiva, el vicepresident tercer de la JLF de Xàtiva, Pedro Aldavero i el secretari, Enric Vila. Durant el debat es va abordar la problemàtica relacionada amb les poques candidates que es presentaven per a ostentar el càrrec de Fallera Major de la ciutat.

El dimecres 23 va ser el dia reservat per a la música amb un concert del xirimiter Emili Somenyo i la seua colla. El xirimiter de Castelló de la Ribera ens va delectar amb una gran interpretació al saló noble de la Casa de Cultura.

La primera setmana cultural també va tindre altra iniciativa innovadora. Per primera vegada es va celebrar una lectura conjunta dels versos de *La creu del matrimoni*,

Acte realitzat en el casal de la comissió de Benlloch, corresponent a la Setmana Cultural de 2005.

de Blai Bellver. Aquest acte es va convocar al casal de República Argentina i va ser un èxit amb una gran participació ja que estava obert a qualsevol persona que desitjara llegir.

Divendres 25 de novembre es va representar al Gran Teatre de Xàtiva una versió de l'obra de teatre *Besos*, de Carles Alberola. Va ser un dels projectes d'aquesta setmana cultural que més vaig gaudir, com a director del muntatge, i també més enriquidors perquè empràrem temps per a assajar l'obra i això va estretir les relacions entre els components de les dues comissions.

Per citar als dos d'aquesta, vull destacar la dedicació, esforç, col·laboració i bona actuació a escena de Carlos Pérez i Tamara Fuentes. Poder compartir la preparació dels seus papers, la representació de l'obra i la satisfacció d'un treball ben fet va ser una experiència inoblidable.

El cap de setmana es va programar per enfortir les relacions entre les dues comissions. Dissabte es convocà una vesprada in-

tensa. Primer, uns tallers infantils a la plaça de Sant Pere i, per acabar, xocolatada infantil. A la nit, a l'Hotel Murta, es va celebrar un sopar amb orquestra.

L'últim acte de la primera setmana cultural també va ser gastronòmic. Diumenge es va programar una festa de les paelles a la plaça de Sant Pere.

La segona, a boca de Falles

L'última edició d'aquesta experiència conjunta es va celebrar l'any 2007, però en unes dates més properes a les falles: del 26 de febrer al 3 de març.

El disseny del programa va ser molt semblant al de la primera. Es muntaren dues grans exposicions a la Casa de Cultura de la ciutat sobre *La censura a les Falles* i *La sàtira en la crítica de les Falles*.

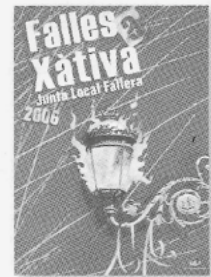
L'aspecte musical va estar cobert per Pep Gimeno, Botifarra, qui va actuar al saló noble de la Casa de Cultura de Xàtiva.

Com que ens trobàvem en període preelectoral, es va considerar adient cele-

▷ FALLES

Benlloch i República Argentina organitzen una setmana cultural

Una iniciativa que, per primera vegada a Xàtiva, uneix a dues comissions de falla en un objectiu comú: dignificar la nostra festa.

REDACCIÓ Xàtiva
Les comissions falleres Benlloch-Alexandre VIè i República Argentina de Xàtiva organitzaran del 21 al 27 d'aquest mes una Setmana Cultural amb un programa farcit d'actes com ara exposicions, debats, concerts de dolçaina o teatre. La Setmana cultural s'inaugurarà el dilluns a la Casa de Cultura de Xàtiva. A aquest indret de la ciutat es podrà gaudir de dues exposicions. La primera mostra les falles de Xàtiva a la II^a República. En aquesta exposició es podran veure llibrets de l'època, monuments fallers i també retalls de premsa que donen testimoni de l'ambient faller de la ciutat que va ser tallat per l'alçament militar del 18 de juliol contra la República Espanyola. A més d'aquesta exposició, hi haurà una altra on es veurà reflectida l'obra de l'artista faller de Xàtiva, Paco Roca. L'artista compleix enguany les noces d'argent com a

professional. En l'exposició de Roca podrem gaudir de fotografies, esbossos i dels monuments de la seua trajectòria com a artista faller. Roca plantarà enguany el monument infantil de la comissió de Benlloch i el gran per a República Argentina, on debuta. Els organitzadors de la Setmana Cultural han editat un catàleg de les dues exposicions amb textos de Josep Morata que narra la biografia fallera de Roca i de Joan Quilis que fa una apro-

ximació a la Xàtiva fallera de la segona república.

El dimarts, al casal de Benlloch, es debatirà sobre el següent tema: "Pot existir una Fallera major sense falla i una falla sense Fallera Major?". Els ponents del debat seran Amparo Blanco, Fallera Major de Xàtiva i membre de JLF, Estrella Agustí, Presidenta i Fallera Major de la Falla d'El Carne, Enric Vila, faller de Murta i secretari de la JLF i Pedro Aldabero, actual vice-

president 3 de la JLF. L'assistència es lliure en un acte que començarà a les 20:30 i serà moderat pel periodista Kike Roselló.

El dimecres 23, també a les 20:30, al saló noble de la Casa de Cultura de Xàtiva, el xirimiter Emili Somenyo, interpretarà peces del seu repertori de dolçaina en el qual es podrà gaudir de l'instrument de vent més genuí dels valencians. Dijous 24 serà el dia d'un acte insòlit al món faller xatívi: Lectura col·lectiva de "La creu del matrimoni", l'exploració de la falla escrita per Blai Bellver. El text es llegirà al casal de República Argentina. Tot aquell que desitja formar part d'aquesta lectura pot fer-ho i demanar el seu torn a qualsevol dels membres de les dues comissions.

El divendres serà el dia del Teatre. Un grup de teatre format per fallers de les dues comissions representarà al Gran Teatre de la ciutat,

l'obra "Besos" de Carles Alberola i Robert Garcia. Les entrades costaran 5 euros.

Dissabte 26, a les quatre de la vesprada, serà el dia dels xiquets. A la plaça de S. Pere es preparan uns tallers educatius per a tots aquells que vulguen passar una vesprada diferent en companyia dels més menuts de les dues comissions. La vesprada finalitzarà amb una xocolatada al casal de Benlloch.

Per la nit, ambdues comissions celebraran un sopar amb orquestra al restaurant Canan de l'Hotel Murta de Xàtiva.

La setmana cultural finalitzarà el diumenge 27 amb una festa de les paelles a la plaça de S. Pere que servirà com a cloenda d'aquesta setena de dies d'activitat fallera de les comissions de Benlloch i República Argentina, una iniciativa que, per primera vegada a Xàtiva, uneix a dues comissions de falla en un objectiu comú: dignificar la nostra festa.

Ressenya sobre la Setmana Cultural de 2005 apareguda en el periòdic, "L'informador de la Costera", del 19 de novembre de 2005.

brar un debat entre les diverses formacions polítiques per conèixer quins eren els seus projectes respecte a les falles. L'acte es va convocar a la Casa de Cultura de Xàtiva amb la participació de representants de tots els partits, excepte el PP. No només això, sinó que hi hagué contraprogramació perquè els presidents i la JLF de Xàtiva no hi acudiren. Se'ls va citar el mateix dia pel matí a que acudiren a la mateixa hora a la seu de la JLF per anunciar-los novetats en la quantitat econòmica que s'anava a destinar als premis en els monuments fallers.

L'endemà, al casal de Benlloch, es va celebrar un col·loqui interessant sobre Pri-

mers premis a les Falles de Xàtiva amb la participació de Joan Quilis, Jesús Fèlix Soler i Rafa Tortosa.

El sopar de germanor es va fer al casal d'Argentina després de gaudir de l'espectacle *Contes i jazz*, interpretat per Elies Barberà i Pau Chàfer.

La segona edició es va cloure amb una jornada dedicada als més menuts, a la plaça de Sant Pere de Xàtiva.

La Setmana Cultural va ser una bona demostració del treball conjunt de dues comissions que tenien unes inquietuds semblants. Personalment, va ser una grata experiència poder col·laborar amb persones que, tot i ser

II Setmana Cultural

FALLA BENLLOCH- ALEXANDRE VI • FALLA REPÚBLICA ARGENTINA
XÀTIVA • 2007

Dilluns 26 - febrer / 20:30h	• INAUGURACIÓ. Casa de Cultura EXPOSICIONS: Censura en les Falles i Satira en la crítica de les Falles
Dimarts 27 - febrer / 20:30h	• CONCERT. Casa de Cultura Pep Gimeno - Botifarra *ENTRADA GRATUITA
Dimecres 28 - febrer / 20:30h	• DEBAT. Casa de Cultura Participem partits polítics que es presenten a les pròximes eleccions municipals Tema: Propostes dels partits polítics per a la festa de les FALLES
Dijous 1 - Març / 22:30h	• XARLA COL-LOQUI. Casal Falla Beniloch Tema: Primer s premis de les Falles a Xàtiva A càrrec de: Jesús Félix Soler, Rafa Tortosa i Joan Quilis
Divendres 2 - Març / 20:30h	• ESPECTACLE MUSICAL. Casal Falla República Argentina CONTES i JAZZ - Elies Barbera - Pau Ortola • SOPAR.
Dissabte 3 - Març / 17:30h	• XCOLATÀ INFANTIL. Casal Falla República Argentina

Presenta:

Cartell de la segona Setmana Cultural, celebrada del 26 de febrer al 03 de març de 2007.

membres d'altre col·lectiu, teníem, en aquell moment, el mateix objectiu: dignificar la festa de les falles a Xàtiva. La col·laboració, per tant, era possible i va ser molt gratificant.

Per aquelles coses del cansament i les misèries humanes, la iniciativa es va quedar només en dues setenes de dies. Ara, vist amb la perspectiva del temps, trobe que va ser un encert, amb un programa interessant que unia a dues Falles i que barrejava història, art, exposicions, música, gastronomia, convivència, teatre i la nostra festa.

El màrqueting dels llibrets de falla: 50 anys d'esforç econòmic

Salvador Català Sanchis

La publicitat ha finançat durant dècades la publicació dels llibrets de falla. La seua anàlisi ens permet analitzar la història comercial de Xàtiva, atenent a la situació de la falla Benlloch i dels carrers de la seua rodalia, la qual no pertanyien al cor comercial sinó a la d'un barri més bé residencial. L'absència d'activitats econòmiques del sector terciari, obligava a les seues directives a buscar anunciants per tota la ciutat. Cinc dècades d'evolució que nosaltres repassem breument fins a la dècada dels anys 80, davant la impossibilitat de poder citar a tots els botiguers, empresaris, hostalers, que utilitzaren el món de les falles per a donar a conèixer els seus negocis.

Hui la irrupció dels supermercats i grans superfícies, més la decadència dels

mercats agraris, han convertit la zona d'influència de Benlloch, en un àrea residencial i dormitori de Xàtiva. El que ha propiciat haver de buscar anunciants en altres indrets més comercials de la capital de la Costera. El determinisme llaurador d'un barri essencialment agrari va fer que històricament no fora espai d'activitats terciàries.

Dins de la geografia urbana local, va ser en època contemporània, lloc d'eixida de treballadors rurals per la plaça de Centaina en direcció a les hortes i arrossars del Puig, Meses i Benifurt. Uns carrers amb una altíssima segregació social. La recta que anava des de la plaça de Sant Pere i de Benlloch fins a la plaça de la Trinitat, seria lloc d'arrelament de llauradors benestants encara perceptible en la tipologia de les ca-

ses, mentre que les zones altes, com la gran recta formada pels carrers de Carneros, Sant Josep o Sant Joaquim, amb habitatges més menuts va ser lloc de concentració de jornal·lers i carreters on qui disposava d'un carro i d'una aca per a llogar va ser el més ric i, que amb el pas del temps, canviaren els motors de sang pels d'explosió.

Històricament, aquestes característiques econòmiques determinaren que el comerç estiguera orientat primordialment cap a la subsistència i a atendre les necessitats ocasionades per les activitats agràries. En conseqüència, la major part d'activitats secundàries i terciàries es concentraven a les plaçes de Cocentaina, Sant Pere i Alexandre VI, i algunes a les parts més apegades vora del castell, donat el gran volum de població que concentrava.

Trobaríem molt repartides tendes de menjables, tavernes, barbers, forns i carboneries. I en les grans obertures d'exida, de Cocentaina o Sant Pere, magatzems de guano, tallers de carros, fusteria, ferrers, i algun tipus d'indústria lleugera lligada al consum de les famílies com: fabriquetes de sabó i almidó, relacionades amb la higiene personal i el consum de menjables

Prosperarien només negocis de proximitat, lligat a un consum vital, de necessitats primàries sense luxes on trobaríem a faltar les grans nissages comercials, la qual cosa farà buscar publicitat en altres indrets més comercials de la ciutat com el carrer Botigues, la placa del Mercat, l'Albereda o Selgas, de cara a poder traure més quantitat d'ingressos per sufragar les despeses de la publicació del llibret.

Però és interessant apuntar que malgrat l'escàs dinamisme comercial del barri de la falla Benlloch, bona part d'ells, van voler publicitar-se al llibret de la falla. Els primers, els dels inicis dels 70 són, encara, un espill de la riquesa que va tindre Xàtiva en negocis de proximitat, botiguetes de barri, hereus d'un passat on s'havien de satisfer sí o sí les necessitats mínimes vitals, les quals foren a poc a poc fagocitades per la irrupció

Embellezca su Automóvil en
TALLERES
Mateu
Especialidad en trabajos
de Plancha
Se reparan y hacen
pisos de Poliester
Molduras adhesivas, protec-
tores y embellecedores para
toda la gama de vehículos
Carretera de Genovés, 15
Teléfonos 2881266 y 2882307
JATIVA

Publicitat de "Tallers Mateu".

dels supermercats i centres comercials. Fem un breu repàs d'ell.

La *Peluquería Murillo*, especialidad de corte de pelo a navaja, situada en Sant Pere i Alexandre VI., únic negoci no relacionat amb l'alimentació que es va anunciar. La resta menjables. Dos d'ultramarins, dos carnisseries i un forn. En el primer cas, la tenda de Cristóbal Chacón, *comestibles, con gran surtido de fiambres y perniles* a la plaça Benlloch, la de Bautista Pérez, *ultramariños finos*, a Segurana 36, i les carnisseries de Adelino Revert *especialista en carnes de ternera y cerdo* situada al carrer Sant Pere, 24 i amb parada al Mercat, o en el mateix carrer, la carnisseries de Jose Benavent Estornell, numero 34. I, per últim, el forn situat al mateix carrer Segurana 30, la *Panadería y Bollería*, de Rafael Aparicio.

A l'exida del barri per Cocentaina en direcció a la carretera del Genovés, trobaríem *Carrocerías Lluch*, o a José Guerrero Satorre, com *especialista en el transporte de áridos*, com descendent dels grans carreters del carrer Carneros, transcrit en els anuncis

com Cisneros, - segurament l'empresa que va dissenyar l'anunci no seria de Xàtiva - però ara no amb aca sinó a motor i quatre rodes. Eren la transició cap el món de l'automoció, un sector fort a Xàtiva, que va saber adaptar-se a les noves conjuntures, ans tot el contrari que les botiguetes de proximitat que a poc a poc van anar reduïnt la seua forta presència a Xàtiva.

Fora de la geografia urbana dels carrers de la Falla Benlloch, s'anunciaren a la dècada dels 70, *Colchones CR*, una de les fàbriques de matalafs que encara hui segueix en actiu. Roberto Albert, oferia productes de la marca *Chiquilín*, *chocolates y café* des de l'Albereda. S'anunciarien també sabateries com la de *calzados Fuster i Yola* o la *Gestoria Ruiz*. També aprofitarien les seues pàgines per donar a conèixer les sucursals de les grans fàbriques d'altres poblacions valencianes com *Mantas Mora* d'Ontinyent o *Turrones el Lobo* de Xixona.

A la dècada dels 80 destacaren les tendes de mobles com *Viuda de Rafael Segrelles* al carrer Beato Jacinto Castanyeda; Pla a la República Argentina; San Joan al carrer Moncada. No van faltar tampoc els bars-restaurants com: *Anselmos*, *el Círculo Mercantil* o *bar les Antorchas*. Molts estudis fotogràfics video-clubs també com els de *Federico*, *Cifoto* o *Soni Disc*. Fins i tot *Confecciones Cha-*

Cristóbal Chacón Mármol

COMESTIBLES

Gran surtido en
Fiambres y Perniles
de Sierra Nevada

GARANTIA ABSOLUTA

Plaza Benlloch, 9

Teléfono 288 16 12

J A T I V A

Publicitat de l'establiment de Cristobal Chacón, situat en la plaça de Benlloch.

Carrocerias Lluch

TRABAJOS DE CHAPISTA

Oficinas y Talleres:

Ctra. Genovés, 19 y 21

Teléfono 288 12 57

Játiva

Publicitat de "Carrosseries Lluch".

món personalitzava els anuncis on prometia descomptes a "vecinos de la calle Benlloch y adyacentes"

El sector del calcer va ser monopolitzat en aquelles dates per *Supercalzados Marina* ubicat al carrer Montcada/Pi i Mayordomo situat al carrer Trobat, 3. També van aconseguir portar publicitat d'un negoci històric com la ferreteria *el Pozal*, coneguda popularment com del *poal*, situada en Font Alòs, 3. Altres negocis coneguts, que optaren també publicitar-se a les seues pàgines van ser

la carnisseria d'Eduardo Llopis, de l'Autoescuela Hegra o les tendes d'Electrodomésticos Rus.

Els 80 també va ser temps d'anunciants del sector de l'automoció com Talleres Mateu a la carretera del Genovés o la chapistería de Carrocerías Lluch, també al mateix carrer o la de José Guerrero Satorres al carrer Carneros, que com a empresaris autòctons del barri van mantindre la seua publicitat. També s'anunciaria Jose Sanchis Bellver, que oferiria la marca de vins Alvear i tot tipus de colonials, saladures i conserves, el qual acabaria desapareguent de la geografia comercial de Xàtiva a l'igual que els comerços de proximitat del barri de Benlloch. Altres negocis a destacar que anirien apareixent als llibrets de la Falla Benlloch durant aquella dècada serien entre d'altres: Unixa S.L, Setabis Sport, Gràficas Castor, lámparas Arnau, i molts més fins el dia d'avui. A tots ells gràcies, per haver contribuït al desenvolupament cultural dins del món de les falles.

Adelino Revert "CARRASCO"

Carnes de Ternera y Cerdo

Especialidad en Carnes de Cordero

Embutidos Selectos

San Pedro, 24 - Teléfono 288 16 44 - Juan Ramón Jiménez, 12
Caseta Mercado n.º 6 - Teléfono 288 16 14

JATIVA

Publicitat de l'establiment de Adelino Revert, situat en la plaça de Sant Pere.

Vicente Alfonso Granero

Construcciones

Puerta de Cocentaina, 4

Játiva

Publicitat de l'empresa de construcció de Vicente Alfonso Granero.

Llibrets de falla, portades i dissenys pel pas del temps

Rebeca Colomer i Ferrer

Llicenciada en Belles Arts

“Cinquanta anys, 50 llibrets de falla que quedaran vius del foc a la falla Plaça Benlloch Alexandre VIé”. Una senya de la nostra identitat fallera

En cendres quedarem i d'elles renaixeran. No tot crema i és oblidat després de les Falles. Hi ha un element que quedarà en el temps i any rere any va evolucionant, aquest ofereix valuosa informació i és testimoni de l'evolució i història de cadascuna de les falles, el llibret.

El llibret representa una peça molt important per als fallers, ja que perdurarà en el temps on es guarden experiències viscu­des en la comissió al llarg de tot l'exercici, el seu contingut literari, articles divulgatius, investigacions, indumentària, i informació estretament relacionada amb l'argument de

la falla, i forma, així, un apartat monogràfic. A més amb el pas del temps tampoc podem oblidar-nos que el seu disseny i format han pres gran força en els llibrets, s'han fet ressò de l'evolució que ha tingut amb el pas dels anys la impremta, el disseny i una maquetació molt cuidada. Alguns llibrets de falla són autèntiques obres d'art.

“El llibret de falla com a contenidor cultural”

Els llibrets de falla, un patrimoni que ha crescut en els últims anys, i amb ells les portades dels llibrets, “fulla de presentació” d'aquests.

Als inicis de les publicacions falleres, s'establia una estreta col·laboració amb reconeguts cartellistes i ilustradors, que participaven de la part gràfica de la festa. Tenim

com a exemple emblemàtic el primer cartell de promoció de la festa de les Falles, que l'Ajuntament de València va encarregar al pintor d'Albaida José Segrelles en 1929. Però, a poc a poc, es consolida la portada del llibret de falla, a partir dels anys vint, els artistes plàstics també comencen a dibuixar portades per a les comissions més rellevants. I el resultat és una àmplia varietat de registres que va des de la deco més clàssica fins a l'abstracció expressionista, revolucionària o, fins i tot, l'època reivindicativa dels anys en què vivim.

D'aquestes portades tan peculiars i, ahora, pertanyents a aquests famosos llibrets de falla, tan "desconeguts" per molta gent, però, que, d'altra banda, poden, fins i tot, reunir un grup d'extensiva edat d'avis a nets fanàtics dels llibrets, s'han fet eco, fins i tot en exposicions com:

El projecte "El llibret de falla: una oportunitat cultural" (IVAM 15 març - 24 abril 2022) de l'arquitecte Ricardo Ruíz, un viatge cultural - artístic des dels inicis de les portades de «La creu del matrimoni» (Falla plaça de la Trinitat de Xàtiva, 1866). Passant per la dictadura, la república, la guerra civil fins a arribar a les portades més atrevides, i amb presentacions de packaging diferents que passaven de tindre relació amb la mateixa comissió i temes josefines a parlar de temes de llibertat sexual, de la dona, del canvi climàtic...

Exposició a l'IVAM

La història del disseny en portades, podem dir que amb el pas del temps ha evolucionat moltíssim i que en els seus inicis el principal atractiu d'aquestes i el que ens transmetrien era una xicoteta idea del contingut del llibre.

La capacitat d'imprimir va fer possible l'ús de tècniques d'il·lustració de mitjos, tons i litografia multicolor per a dissenyar portades de llibres. A poc a poc, el disseny gràfic com a pràctica professional va començar a desenvolupar-se i afermar-se, per tant, van començar a aparèixer diferències notables en les portades d'aquests, i encara que siga una cosa "cridanera" podem dir que amb el naixement de l'era digital les portades volen

ment de l'essència de la festa fallera s'obrin dins d'un món on el que intenten es atraure l'atenció del lector, els colors continuen sent molt "potents" pel qual fan de la portada del llibret, que no passe desapercebut. En la recta final d'aquesta col·lecció de portades comença a intervinde la imatge més simple, una composició central més neta i amb un únic objecte que recull tota la nostra atenció. És notori que el pas del temps ha portat canvis al món del disseny i la impremta, i amb ells les comissions igual que els llibres de lectura han anat adaptant-se aquest canvi. A més, m'atreviria a dir que com que el llibret de falla d'un llibret desconegut per a molta gent no vinculada al món faller o esta festa pot ser en uns anys siguen uns llibrets dels

més atrevits tant en portades, embalatge, o fins i tot la maquetació d'aquests. Perquè com a bé deia abans no és per a tots els públics i el treball dels llibrets s'unisca part tan literària, narrativa com a creativa que guarden per sempre any rere any cada comissió. Per tant, senyors, senyores, xiquets i xiquetes pot ser en uns anys els llibrets tinguen llibre d'instruccions per a veure com s'obrin o com es maneja, perquè ben segur que els codis QR, les xarxes socials i el disseny haurà passat a un nivell superior! Però l'únic que no m'agradaria veure, és la desaparició del paper en aquests llibres, perquè ja mai més serà un llibret de falla! 2024 evoluciona en l'era digital, però guarda tot allò bo que tenim!

Samarretes, dessudadores i altres peces de vestir

Victoria Mullor Domínguez

Polo del 25 aniversari de la comissió de Benlloch.

Durant molt de temps, les comissions falleres no han tingut una vestimenta pròpia i no ens referim a la indumentària dels actes oficials, sinó a la manera de vestir per a fer feina o per als actes en el casal. Farà algun temps la brusa, va tindre protagonisme, però hui en dia la samarreta i les dessuadores són les protagonistes.

La comissió de Benlloch, en aquests cinquanta anys de vida, ha tingut diverses samarretes i dessuadores i ara parlarem un poc, sobre aquestes peces i altres que les falleres i fallers de la comissió han utilitzat.

Per a la seua composició, tant de les samarretes com de les dessuadores, s'han emprat, principalment, tres elements: l'escut de la comissió, en les seues diferents versions. Que són l'escut que es va crear, quan es va fundar la comissió en 1973, l'escut renovat de 2004 i una nova interpretació feta en 2007. L'altre element que s'utilitza, és el nom de la comissió. El tercer element,

Samarreta de 2004.

s'ha utilitza en alguns casos, les samarretes i dessuadores, es personalitzen, on apareix el nom de la fallera o dels faller.

De les samarretes, el primer que s'ha de dir, és que totes han sigut de mànega curta i s'han utilitzat diferents colors i models.

La primera samarreta, que es coneix de Benlloc es perd un poc en el temps, sols és recordada pels més veterans de la comissió, se sap que és de la dècada dels anys huitanta, segurament de la segona meitat. En ella apareixia imprès el primer escut de la comissió.

De la segona samarreta, sabem més coses, més que una samarreta va ser un polo. Coneguem la data de la seua confecció, que va ser en 1998 per a celebrar el vint-i-cinc aniversari de la comissió. El cos i les manegues, eren d'un verd turquesa i el coll apareixia en blau fosc. En la part esquerra del pit, es podia veure, encara el primer escut de la falla on es remarcava el vint-i-cinc aniversari.

A partir de la peça de roba del vint-i-cinc aniversari, van vindre un temps sense samarretes i no seria fins a 2004, quan se celebrava el vint-i-cinc aniversari de la comissió infantil quan es va fer una nova. Aquesta era més senzilla que la de l'aniversari anterior. Era de color taronja, que destacava perquè publicitava, per la part de davant, la casa de piscines i jardineria "Dani Mar". Darrere, es podia llegir el nom de la comissió de Benlloch i l'any 2004. En 2005 es va fer una nova samarreta, aquesta era de color blau cel i en ella, també apareixia publicitat, però de forma més reduïda en la part esquerra del pit, on també apareixia l'escut de la comissió, però aquest, ja en la versió creada en 2004. En 2006, novament es va renovar la samarreta, aquesta va ser roja i sols a la part de dalt de l'esquerra apareixia brodat el nom de Benlloch.

En 2007, es torna a apostar per una samarreta més treballada. En la part davante-

Samarreta de 2007.

ra apareixia el lema de la falla d'aquell any "Quina por", que anava de part a part del pit, mentrestant, en la part posterior, apareixia una divertida reinterpretació a color de l'escut de la comissió. El color de la samarreta, era un verd maragda.

El model d'aquesta samarreta es va repetir a l'any següent. Per la part davantera, amb el mateix lema, amb les mateixes dimensions i l'escut, per darrere, però es canviava el color, en aquest 2008, era de color taronja.

La samarreta següent va ser, similar a les dues últimes esmentades, a diferència de les altres dos, en la part davantera, no portava el lema del monument, es tornava a ficar el nom de la comissió, que sols ocupava la part esquerra del pit. Per darrere, es continuava amb la impressió en colors de la versió de l'escut que apareixien en la samarreta de 2007 i 2008. També canvia el color, ara, es decideix per un verd llima.

Després d'aquesta última samarreta, es va confeccionar un altre polo, es va continuar amb el color verd llima. En aquesta peça de roba, l'únic element que es podia veure era l'escut brodat, que es va reinterpretar en 2004 amb motiu de la celebració del vint-i-cinc aniversari de la comissió infantil i que es podia veure en la part esquerra del pit.

Després d'aquest polo, es va confeccionar la penúltima samarreta, aquesta va ser molt senzilla. Era d'un color verd fosc i sols presentava brodat l'escut de la comissió a la part esquerra del pit. La part de darrere és totalment llisa sense cap brodat o impressió. D'aquesta samarreta, existeixen dues versions, una que presentava l'escut més actualitzat del 2004 i una altra versió en la qual es podia veure l'escut primitiu de la comissió.

L'última samarreta, serà la d'aquest 2024, el motiu, és la celebració del cinquanta aniversari de la comissió. També desta-

Primera dessuadora de la comissió de Benlloch.

ca per la seua senzillesa. S'hi continua amb el color verd, però en aquest ocasió, inclinant-se per una tonalitat diferent, com és el verd oliva. La samarreta sols incorpora, en la part esquerra del pit el logotip del cinquanta aniversari de la comissió.

Passem ara a parlar d'una altra peça de roba, com és la dessuadora, que han sigut menys que samarretes, però que també són unes quantes.

La primera que es coneix, no està molt clar, en quin any es va confeccionar, però estaria al voltant de 2004. Era de color blau, amb un coll color os. El seu disseny era tancat, amb una cremallera, i així es podia tancar i obrir el coll. En la part de darrere, anava brodat "Falla Benlloch". Aquesta dessuadora, va ser utilitzada durant prou de temps.

En 2007, va aparèixer la següent dessuadora, aquesta, anava conjuntament amb la samarreta, creada en aquell any, de la que ja hem parlat, com aquesta, era de color verd

maragda. En la seua composició presentava el nom de la comissió a la part esquerra a l'altura del pit i a la part de darrere, a l'igual que a la samarreta, es podia veure l'escut de la comissió en la reinterpretació que es va fer aquell any.

El model d'aquesta dessuadora era diferent a la que hem vist primer, aquesta de 2007, era oberta tipus bus, es tancava amb cremallera, tenia butxaques de cangur i també presentava caputxa.

En 2008, per acompanyar a la nova samarreta, color taronja, es va confeccionar, també una nova dessuadora, amb el mateix color taronja. Aquesta sols presentava l'escut de 2004, brodat a la part esquerra del pit, a l'esquena no presentava cap element. Igual que la dessuadora del 2007 era oberta de dalt a baix i es tancava amb cremallera, les butxaques eren també amb cremallera. A diferència de l'anterior aquesta no portava caputxa i la podríem catalogar de polar.

Dessuadora de 2007.

La següent dessuadora formava conjunt amb la samarreta i el polo de color verd llima. Era similar a l'esmentada de 2008. Oberta de dalt a baix i amb cremallera també era polar i igual que la de color taronja només presentava l'escut de la comissió a la part esquerra del pit.

Per a la camiseta de color verd fosc, també es va confeccionar una nova dessuadora, també de color verd fosc, l'únic element que portava era l'escut de la comissió i igual que a la samarreta es podien veure l'antic i el més modern. Aquesta peça, també es podia catalogar com de bus. Presentava dos possibilitats. Una era de forma tancada i una altra de forma oberta amb cremallera. Les dues presentaven butxaques de cangur i caputxa.

Un temps després, es va confeccionar una dessuadora, que podem considerar, germana d'aquesta última comentada. Era del mateix color, l'escut de la comissió apareixia en el mateix lloc, però no tenia caput-

xa, era una peça més ajustada i realitzada amb un material que podria ser una espècie de neoprè.

En 2020, es va confeccionar una nova dessuadora, però per motius de la pandèmia, no es va arribar a utilitzar. Es continuava amb el color verd, però aquesta vegada amb una tonalitat oliva, també presentava una part negra pels costats i sota les mànegues. Com a elements compositius, sols presentava brodat l'escut de la comissió modernitzat en 2004.

Per aquestes falles de 2024, s'ha fet una nova dessuadora. Es continua amb el color verd fosc, com a element compositiu només presenta l'escut de la comissió, no presenta cap element que recorde el cinquanta aniversari. No presenta caputxa i les butxaques es tanquen amb cremallera. És una peça oberta i que s'hi tanca amb cremallera fins al coll. El material amb el qual està confeccionat, és el neoprè, que ja l'hem esmentat, en una altra peça.

Última dessuadora de la comissió de Benlloch.

Una característica de la majoria de les dessuadores és que en elles, els membres de la comissió han pogut personalitzar-les amb els seus noms.

Una altra peça que s'ha confeccionat, per a les nits de fred, ha sigut la "parka". De moment sols hi ha un model. El color és el verd fosc i està realitzada en un teixit impermeable, per a les possibles pluges. Presenta caputxa, però aquesta es pot enrotllar dins del coll. L'escut el tornem a veure a la part esquerra del pit i a la part darrera del coll, cada membre de la comissió té brodat el seu nom.

Per últim, parlarem d'un element que més que una peça de vestir és un complement. Ens estem referint al mocador. El seu origen, és anterior a les samarretes i dessuadores. A finals dels anys huitanta i principi dels noranta, totes les comissions utilitzaven, les característiques bruses de feina negra o ratllada, combinada amb un mocador al coll,

Il·lustracions de Miguel Hache per a la camiseta de l'aniversari.

que en un principi era a quadros grans blaus o grisos. Pel temps cada comissió va anar personalitzant el seu mocador i van començar aparèixer mocadors de diferents colors i amb els escuts de la comissions.

El mocador de la comissió de Benlloch sempre ha sigut roig i l'única variació ha estat a l'escut, que en un principi va ser el dels primers anys d'existència de la comissió i més tard va ser el nou escut reinterpretat en 2004.

Hem intentat fer un recorregut per tota la roba de la nostra comissió, que en aquests cinquanta anys ha sigut molta. És complicat saber exactament en quin any es crea cada peça, perquè no hi ha registres de quan comença a utilitzar-se cada samarreta o cada dessuadora, però hem intentat fer una aproximació, perquè pensem que s'ha de deixar constància de cada element faller utilitzat a la comissió.

Retrospectiva musical

Antonio Bolinches Vidal

La celebració d'un 50é aniversari en una comissió fallera sempre és un motiu de satisfacció, i més quan mirem cap enrere i recordem la gran quantitat d'entrebancs que s'han hagut de superar si tenim en compte que la falla Benlloch Alexandre VIé és una falla menuda en nombre de falleres i fallers al llarg d'estos 50 anys, però gran en treball, constància, esforç, sacrifici, esperit faller i moltes més virtuts que han permés que esta falla, després de 50 anys, estiga més viva que mai.

Un 50é aniversari en qualsevol agrupació és un moment per a recordar totes aquelles persones que han contribuït amb el seu treball i el seu esforç a la pervivència de l'agrupació i, com no és un moment per a donar-los les gràcies. Açò és el que pretenc amb esta col·laboració, recordar i donar les gràcies a totes aquelles societats musicals i persones que al llarg d'estos 50 anys han sigut les encarregades de plenar de música el nostre barri quan arriben les tan desitjades dates falleres.

Soc conscient del gran esforç pressupostari que suposa la contractació d'una xaranga. En moltes comissions és la segona despesa després del monument, però... podem imaginar unes falles sense música? En absolut. Monuments, pólvora i música cons-

titueixen la triada fonamental que vertebra la nostra festa fallera. Ja és trist quan en una *desperta* no escoltes unes notes musicals mesclades amb els masclets. La qüestió monetària és qui mana. Però no vaig a entrar en este tema. Recomane la lectura de l'article "La música en les falles (xicoteta reflexió i avís)" l'any 2017 en este mateix llibret, article que va ser escrit pel gran músic i gran amic Paco Sánchez Roca.

Al llarg d'estos 50 anys, 8 han sigut les agrupacions musicals que han omplert els nostres carrers de música i alegria amb el seu treball, una de la Vall d'Albaida, una de la Ribera Alta i totes les altres de la comarca de la Costera. Ara és el moment, com he dit abans, de recordar-les i donar-los les gràcies.

Quan allà pel 1974 va ser fundada la nostra falla, va ser un grup de músics de la veïna comarca de la Vall d'Albaida, que pertanyien a la Societat Instructiva Musical de Benigànim, els encarregats d'amenitzar els actes de la nostra comissió. Esta banda va nàixer en 1940 com a resultat de la unió dels músics de les dos bandes existents a Benigànim abans de la Guerra Civil, amb en Rafael Tudela Benavent, com a president, i en Rafael Martínez, com a director. Esta agrupació va amenitzar amb la seua música a la

La Unió Musical de la Granja, amb falleres i fallers de Benlloch.

nostra falla al llarg de 3 anys, des de 1974 fins a 1976.

Quan baixema pel conegut port de Benignim arribem a Genovés, poble de la centenària Cultural Instructiva Unió Musical Genovense de Genovés, banda que ens acompanyarà durant 11 anys, des de 1977 fins 1987. Encara que 1972 és l'any en què es constitueix legalment, sabem que ja en 1880 alguns veïns de la població adquireixen instruments musicals per tal d'amenitzar les festes patronals i, fins i tot una banda de Genovés participa en la inauguració de la línia ferroviària Xàtiva-Alcoi en 1904.

Durant molts anys he estat vinculat a esta banda i m'agradaria aprofitar este article per a homenatjar dos músics d'esta societat, perquè crec que encarnen els va-

Cercaviles pel carrer Sant Pere.

lors que actualment fan falta a les nostres societats musicals. Són dos persones que mentre han sigut músics en actiu s'han entregat en cos i ànima a la seua banda anteposant-la, fins i tot a la seua vida personal. Una és n'Enrique Llopis MÓscardó, president durant 20 anys fins a 2007 i clarinetista de la banda de Genovés, gràcies a qui en la dècada dels 80, la Societat rep un gran impuls. L'altra és el també clarinetista n'Antonio Ordiñana Masip, carter de professió però músic amb majúscules d'afició, qui malauradament ja no està entre nosaltres i que encarnava tots els valors d'un músic de banda, amor, sacrifici i treball per la seua societat. Ambdós músics van formar durant alguns anys del grup de músics que venien des de Genovés per tal d'acompanyar la nostra comissió.

L'any 1988 serà una xaranga de l'Associació Musical Canalense qui s'encarregarà d'acompanyar musicalment els actes de la nostra falla. Esta banda aprovà els seus primers estatuts el 1974, però la música bandística podem dir que comença a Canals en 1946 amb l'entusiasme de diverses persones amb la creació d'una Banda Municipal dirigida per en Joaquín Sellés. Actualment, a més d'esta banda, Canals compta amb una altra, la Unió Musical Santa Cecília.

Ara ens n'anem cap a la població veïna da la Llosa de Ranes d'on vindrà el grup de músics que estarà a la falla Benlloch du-

En Sellent, a 8 de Noviembre de 1997, reunidos de una parte **D. Salvador Llorens Sancho**, con D.N.I.nº 20.423.390, con domicilio en Sellent en la Plaza Iglesia nº 12, en calidad de **Presidente de la Societat Musical Sellent**.

Y otra **D. José Manuel Benet Vicedo**, con D.N.I. nº 20.419.665, con domicilio en Xàtiva, en la Calle Obispos nº 3, en calidad de representante de la **Falla Benlloch**.

AL OBJETO

De formalizar un contrato de arrendamiento de servicios, al amparo de lo establecido en el artículo 1.542 y siguientes del Código Civil, cuyo objeto será el de realizar actuaciones artísticas musicales los componentes de la Banda de música de la Societat Musical Sellent y con arreglo a las siguientes

ESTIPULACIONES

- 1º Actuaciones a realizar durante los días 16 de Enero, Cabalgatas del "Ninot" Infantil y Mayor, y los respectivos días de Fallas.
- 2º El número de músicos participantes será entre 30 y 45.
- 3º El precio acordado es de // 550.000 // Ptas., satisfecho en metálico al finalizar los actos programados.
- 4º La Societat Musical Sellent, queda exenta de toda responsabilidad, si por fuerza mayor o causas ajenas a su voluntad queda cancelado algún acto de los acordados.
- 5º Los transportes son a cargo de la Societat Musical Sellent, así como la manutención.
- 6º Con la firma de este contrato se aceptan las **CONDICIONES GENERALES** que tiene fijadas la **SOCIETAT MUSICAL SELLENT**, en su apartado de contrato de Banda.

EL SECRETARIO.

POR LA FALLA BENLLOCH.

Fdo. José San Martín Tobarra.

Fdo. José Manuel Benet Vicedo.

**Vto. Bo. LA JUNTA DIRECTIVA
EL PRESIDENTE**

Fdo. Salvador Llorens Sancho.

Contracte de 1997 la Societat Musical Sellent amb la falla Benlloch.

rant 7 anys, des de 1989 fins 1995. És l'any 1921 quan naix la Societat Musical de la Llosa de Ranes. Un grup de gent encapçalat per en Fèlix Soler és mestre d'escola, decideix comprar els primers instruments i embarcar-se en l'illusionant projecte de formar una banda de música. Després d'uns inicis durs, en 1928 s'aproven els primers estatuts de reglament de règim intern, els quals constituïren l'entitat com a Societat Musical.

Des de l'any 1996 fins 2002, durant 7 anys, tindrem entre nosaltres la Societat Musical de Sellent de la veïna comarca de la Ribera Alta. Esta banda va ser constituïda al desembre de 1988 i, sent Sellent un poble

Músics de la xaranga actual de Benlloch, actuant en la plaça Alexandre VIé.

Fallers de Benlloch i músics en el lliurament de premis.

menut de 496 habitants, cal destacar que 1 de cada 7 habitants del poble és músic. De fet, recorde que la xaranga que desfilava pels nostres carrers era molt més que una xaranga, podríem dir que era una banda, i la seua mitjana d'edat era molt jove.

I tornem a Xàtiva. També durant 7 anys, des de 2003 a 2009, tindrem en la falla Benlloch Alexandre Vié una xaranga de la centenària Societat Musical La Primitiva Setabense de Xàtiva, la Música Vella, societat a la qual tinc l'honor de pertànyer ja des de fa 40 anys. La Primitiva Setabense va ser legalitzada l'any 1902, sent president en Vicente Tormo Castelló, encara que ja era reconeguda com a banda civil un poc abans de 1860.

Fins a este any 2009 sempre hi havia hagut societats musicals, fins i tot centenàries, darrere de la xaranga contractada per la falla Benlloch, sota el meu paréixer com sempre hauria de ser, i no solament en les falles sinó també en les festes dels Moros i Cristians, en la Magdalena i en qualsevol festa. Este és un dels objectius de la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana, evitar l'intrusisme particular a costa i en contra de les Societats Musicals. Com conclou Paco Sánchez Roca a l'article abans esmentat, *"seria interessant la conscienciació de tots els amants de la nostra festa, intentant donar-li la importància a tots els nivells, que suposa la nostra música i els nostres músics per a les falles. Això sí, confiant plenament en els vertaders referents educatius i culturals, que no són altre que les Societats Musicals Valencianes, totes elles mimen la música i la cura per la interpretació, les quals donen nivell i prestigi, tant a la comissió fallera que acompanyen com a la propia societat musical representada"*. Les societats musicals són les veritables

garanties de la cultura musical del nostre poble.

Així doncs, a partir de 2010 ja no trobem xarangues vinculades a societats musicals a la nostra falla. Ara més bé seran grups d'amics, que és el que va haver a la nostra falla durant 3 anys de 2010 fins a 2012.

Des de 2013, amb l'excepció dels dos anys de la maleïda Covid-19, la xaranga que acompanya la falla és *Pica't i Bufa't*, la qual va iniciar el seu periple musical l'any 2004 a la falla del Carme. Com diu Javier Baldoví a l'article publicat l'any passat, *"ens considerem més que músics o fallers...UNA FAMÍLIA! El secret d'aquesta unió és el respecte, amor i complicitat que fa que pensem sempre en l'objectiu comú de la nostra comissió"*. Sota la meua opinió, i com diu Javier Baldoví, la complicitat entre músics i fallers, sempre tenint en compte que els músics estan treballant, és la clau per poder gaudir d'unes excel·lents festes falleres que, al cap i a la fi és el que totes i tots volem, perquè, com hem dit al principi de l'article, la música és un dels tres eixos centrals de la nostra festa fallera.

Per acabar voldria donar les gràcies a l'amic Joan Quilis per haver confiat un any més amb mi i haver-me facilitat el nom de les agrupacions musicals que han passat per la falla Benlloch al llarg d'estos 50 anys. I en un any d'aniversari, com no, vull felicitar la comissió de la Falla Benlloch Alexandre Vié pel seu 50é aniversari i, principalment, a Andrea Simón Pla, fallera major del present exercici, amb qui m'uneix una relació d'amistat familiar des què va nàixer.

Moltes felicitats a totes i a tots i a per 50 més!

Bones falles.

FALLA PLAÇA BENLLOCH

Agraïments

Ángel J. Sánchez

President

Des d'aquesta humil comissió volem agrair a tots els que heu format part de la mateixa al llarg dels seus cinquanta anys d'història, ja que gràcies a l'alè de tots, hem aplegat fins a hui, i de segur que continuarem escrivint, amb lletres de foc, cada exercici que vivim.

Al llarg dels nostres anys d'existència hem deixat palés que som una comissió que lluita per preservar la nostra festa, les nostres costums i tradicions, i el treball per engrandir la cultura festiva mitjançant els nostres llibrets, contenidors d'història, que guarden a les seues col·leccions tots els historiadors i amants de les falles, a part dels guardons aconseguits.

Totes aquestes publicacions han sigut possible gràcies a tots els col·laboradors que han dedicat part del seu temps en estudiar i escriure sobre les falles a les nostres pàgines. Així com als coordinadors que han dut endavant aquest projecte diferenciador de la resta de comissions de la ciutat, i la resta de persones que han participat d'una manera o altra als nostres llibres.

Tampoc ens podem oblidar de les empreses patrocinadores, ja que sense el seu suport no hagueren pogut mantindre aquesta línia de publicacions.

Des de aquestes línies volem també agrair especialment a la nostra impremta, ja que el nostre vincle és molt especial, després de més de 30 publicacions de forma conjunta. És un plaer per a nosaltres comptar amb els millors professionals d'aquesta matèria.

Després de moltes hores de dedicació i feina, aquest doble volum veu la llum. Esperem que siga del seu grat, i el guarde amb estima.

Sempre Falles, Sempre Benlloch.

